

Серія «11-річна школа»
Заснована 2010 року

В. В. Паращич

Усі уроки
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
10 клас

Академічний рівень

Издательская группа «Основа» —
«Электронные книги»

Харків
«Видавнича група «Основа»»
2011

УДК 37.016
ББК 74.26
П18

Серія «11-річна школа»
Заснована 2010 року

Паращич В. В.

П18 Усі уроки світової літератури. 10 клас (академічний рівень). — Х. : Вид. група «Основа», 2011. — 269, [3] с. : іл., табл. — (Серія «11-річна школа»).

ISBN 978-617-00-0666-0.

Плани-конспекти уроків світової літератури для 10-го класу (академічний рівень) розроблено згідно з новою Програмою Міністерства освіти України 2010 року для 11-річної школи. Пропонований методичний посібник містить детальні розробки всіх 70 уроків світової літератури, календарне планування, уривки художніх текстів, схеми, таблиці, методичні коментарі.

Для вчителів світової літератури, керівників методичних об'єднань, студентів філологічних факультетів.

УДК 37.016
ББК 74.26

ISBN 978-617-00-0666-0

© Паращич В. В., 2010
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО 11

КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ 12

I СЕМЕСТР

1. ВСТУП. ІЗ ЛІТЕРАТУРИ РЕАЛІЗМУ 21

ВСТУП 21

Урок № 1. Загальна характеристика розвитку культури та літератури XIX ст., стильове розмаїття літератури. Реалізм як напрям у світовій літературі 21

Урок № 2. Розквіт реалістичної літератури та її роль у культурному й суспільному житті XIX ст.; зв'язок із розвитком природничих наук. Видатні майстри соціальної прози: Стендаль, О. де Бальзак, Г. Флобер, Ч. Діккенс, Г. Джеймс, Ф. Достоєвський, Л. Толстой, А. Чехов та ін. . . . 25

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ РЕАЛІЗМУ 29

Урок № 3. Стендаль. Життєвий і творчий шлях, світоглядно-естетичні позиції письменника, їх втілення у творчості. Синтез романтизму й реалізму у творах митця 29

Урок № 4. Стендаль «Червоне і чорне». Поєднання соціально-політичного й психологічного аспектів у романі. Гостра критика режиму Реставрації. Сюжет твору 32

Урок № 5.	Стендаль «Червоне і чорне». Конфлікт головного героя Жульєна Сореля із суспільством як сюжетний стрижень роману. Внутрішня драма героя як наслідок цього конфлікту	36
Урок № 6.	Стендаль «Червоне і чорне». Шлях Жульєна Сореля — це шлях злету чи шлях падіння? Образ головного героя	40
Урок № 7.	Стендаль «Червоне і чорне». Жіночі образи роману	43
Урок № 8.	Стендаль «Червоне і чорне». Психологізм творчості письменника в романі. Новаторство Стендаля в реалістичному відтворенні художньої моделі суспільства й людини	46
Урок № 9.	(РМ) Контрольний твір-роздум за романом Стендаля «Червоне і чорне»	50
Урок № 10.	О. де Бальзак — видатний французький письменник, зачинатель соціального реалістичного роману. Життєвий і творчий шлях письменника. Поєднання реалістичних та романтичних елементів у його художній системі. «Людська комедія» — грандіозна енциклопедія життя Франції першої половини ХІХ ст., її проблематика й структура. Бальзак і Україна	51
Урок № 11.	Влада золота та її філософія в повісті О. де Бальзака «Гобсек»	57
Урок № 12.	О. де Бальзак. Романтичні й реалістичні риси неоднозначного образу «філософа та скнари» Гобсека	60
Урок № 13.	О. де Бальзак «Гобсек». Зіставлення образів Фанні Мальво й Анастазі де Ресто. Роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій повісті. Композиція та стиль твору	64
Урок № 14.	(ПЧ) Бесіда з позакласного читання за твором Гі де Мопассана «Пампушка»	67
Урок № 15.	Контрольна робота з теми «Французька література ХІХ століття»	76

Урок № 16. Ч. Діккенс. Життєвий і творчий шлях письменника. Творчість Діккенса як одна з вершин англійської літератури; реалістичні та романтичні тенденції у його прозі. Місце роману «Пригоди Олівера Твіста» у творчій спадщині письменника	78
Урок № 17. Художнє втілення ідеї гуманізму в романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Співчуття письменника до принижених і знедолених, передусім дітей. Соціальна дієвість творчості Діккенса	81
Урок № 18. Художня модель англійського суспільства та засоби її створення у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста»	85
Урок № 19. Засудження жаги до наживи, холодного розрахунку та бездуховності суспільства в романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Розвінчання, «деромантизація» злочинного світу	88
Урок № 20. Провідні засоби індивідуалізації персонажів роману «Пригоди Олівера Твіста». Характеристика образу Олівера Твіста. Соціальна дієвість творчості Діккенса	91
Урок № 21. Специфіка зображення, влучність характеристики різних суспільних верств Англії 30-х років XIX ст. у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Ч. Діккенс як майстер іронії та сарказму	94
Урок № 22. (КР) Контрольна робота з теми «Творчість Ч. Діккенса»	97
Урок № 23. Ф. М. Достоєвський. Життєвий і творчий шлях митця. Творчість Ф. М. Достоєвського як одна з вершин російської та всесвітньої літератури. Філософські, етичні й естетичні погляди письменника та їх утілення в художніх творах	100

Урок № 24. Роман Ф. Достоевського «Злочин і кара» як утілення нового поліфонічного типу художнього мислення	104
Урок № 25. Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї роману Ф. Достоевського «Злочин і кара»	107
Урок № 26. Еволюція образу Раскольнікова та розвінчання теорії сильної особистості, «надлюдини» в романі Ф. Достоевського «Злочин і кара»	111
Урок № 27. Система образів роману Ф. Достоевського «Злочин і кара». Розкриття складності та суперечливості духовного світу людини	114
Урок № 28. Співвідношення «злочину» і «кари», семантика й символіка назви роману «Злочин і кара» Ф. Достоевського	118
Урок № 29–30. (РМ) Контрольний твір-роздум за романом Ф. Достоевського «Злочин і кара»	122
Урок № 31. (КР) Контрольна робота за романом Ф. Достоевського «Злочин і кара»	123
Урок № 32. Л. М. Толстой. Життєвий і творчий шлях письменника, його творчість як найповніший вияв можливостей реалістичної літератури. Духовні й творчі шукання та здобутки митця	125

II СЕМЕСТР

Урок № 33. Роман Л. Толстого «Анна Кареніна» як художнє втілення «думки сімейної». Композиція твору та система образів	130
Урок № 34. Художній паралелізм композиції як основний художній принцип втілення проблематики роману Л. Толстого «Анна Кареніна»; особливості його стилю	134
Урок № 35. Психологічна глибина та суперечливість образу Анни Кареніної з однойменного роману Л. Толстого	137

Урок № 36. «Діалектика душі» толстовських героїв у романі «Анна Кареніна». Інші герої твору, «вищий світ»	141
Урок № 37. Автобіографічний характер образу Левіна. Образ автора у романі	144
Урок № 38. Загальнолюдське значення роману Л. Толстого «Анна Кареніна»	147
Урок № 39–40. (ПЧ) А. П. Чехов «Скрипка Ротшильда», «Людина у футлярі». Бесіда з позакласного читання	150
Урок № 41. (КР) Контрольна робота за творами Л. Толстого та А. Чехова	155
2. ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСЬКІ ЗРУШЕННЯ В ПОЕЗІЇ СЕРЕДИНИ — П ПОЛОВИНИ ХІХ ст.	157
Урок № 42. Загальна характеристика провідних шляхів розвитку поезії середини ХІХ ст. Світоглядно-естетичні зрушення в мистецтві та літературі. Поняття про декаданс	157
Урок № 43. Етичні та естетичні засади соціально спрямованої лірики. Видатний російський поет М. О. Некрасов — «співець страждань народних». Життєвий і творчий шлях письменника	161
Урок № 44. М. О. Некрасов. Поезії «О шостій вчора завернув...», «Роздуми біля парадного під'їзду»	164
Урок № 45 (з резервного часу). М. О. Некрасов. Поезії «Трійка», «На смерть Шевченка». Поетичне новаторство автора, поєднання поезії з прозою, наближення поетичної мови до розмовної інтонації; перегуки з Шевченком	169
Урок № 46. В. Вітмен — американський поет-новатор. Життєвий і творчий шлях письменника. Зв'язок його поезії з романтичними традиціями та трансценденталізмом	174

- Урок № 47. В. Вітмен. Збірка «Листя трави», її провідні теми й мотиви. «Пісня про себе» — програмовий твір поета. Звернення до вільного вірша (верлібру) 177
- Урок № 48. Шарль Бодлер — французький поет II половини XIX століття, пізній романтик і один із зачинателів символізму. Життєвий і творчий шлях письменника. Світогляд та естетичні погляди Бодлера й збірка «Квіти зла». Протиставлення дійсності й ідеалу як семантико-образна вісь збірки. Тлумачення предметних образів як «видимих знаків» ідей, почуттів, душевних станів («Відповідності») 180
- Урок № 49. Пошуки «сучасної краси», «видобування краси зі зла» в поезії Ш. Бодлера. Філігранність поетичної техніки, формальна довершеність і сугестивність вірша «Вечорова гармонія» 184
- Урок № 50. Традиції та новаторство розв'язання проблеми «поет і натовп» у поезії Ш. Бодлера «Альбатрос» 187
- Урок № 51. Символізм як літературний напрям останньої третини XIX — початку XX століття. Основні естетичні принципи та поетичне новаторство символістів 192
- Урок № 52. «Поетичне мистецтво» Поля Верлена як віршований маніфест символізму. Художньо-сміслові новаторство «поезії душі» П. Верлена. Сугестивний характер віршів «Забуті арієти» та «Так тихо серце плаче...» . . . 196
- Урок № 53. Артю Рембо. Художній світ поезії. Асоціативно-чуттєва картина Всесвіту у віршах «Відчуття», «Голосівки». Розкодування змісту у вірші «П'яний корабель» 201
- Урок № 54–55. (РМ) Аналітичне дослідження віршів Поля Верлена та Артю Рембо 206

Урок № 56. (КР) Контрольна робота з теми «Традиції та новаторські зрушення в поезії на межі XIX–XX століть»	211
3. РОМАН РАНЬОМОДЕРНІСТСЬКОЇ ДОБИ	215
Урок № 57. Е. Золя — французький письменник, теоретик натуралізму. Життєвий і творчий шлях письменника. Цикл романів «Ругон-Маккари» . .	215
Урок № 58. Цикл романів Е. Золя «Ругон-Маккари» — «природнича й соціальна історія однієї родини в добу Другої імперії». Роман «Кар'єра Ругонів» як вступ до циклу, визначення в ньому її провідних тем і мотивів	220
Урок № 59. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Шлях сім'ї Ругонів до багатства та влади. Сюжет	224
Урок № 60. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Система образів у творі	226
Урок № 61. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Новаторство та художні особливості роману	237
Урок № 62. Оскар Уайльд — представник англійського раннього модернізму. Життя і творчість митця. Естетизм Уайльда, імпресіоністичність його стилю. «Передмова» до роману «Портрет Доріана Грея» . .	240
Урок № 63. Жанрова і стильова своєрідність роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Філософсько-естетичні та моральні проблеми твору. Риси інтелектуального роману	244
Урок № 64. Утілення різних форм естетизму в образах Безіла Холлуорда, лорда Генрі та Доріана Грея (за романом О. Уайльда «Портрет Доріана Грея») . .	247
Урок № 65. «Світло» і «темрява» долі Доріана Грея. Чи може краса бути «моральною» або «аморальною»? . . .	250
Урок № 66–67. Специфіка вирішення теми кохання у романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Символіка образів твору. (РМ) Дискусія «Чи можна	

вважати «Портрет Доріана Грея» «моральною» або «аморальною» книгою?»	254
Урок № 68. (КР) Контрольна робота з теми «Роман ранньомодерністської доби»	258
4. ПІДСУМОК	261
Урок № 69. Узагальнення та систематизація матеріалу, вивченого впродовж навчального року	261
Урок № 70. Підсумки роботи за рік. Літературне свято (презентація творчого проекту)	264
ЛІТЕРАТУРА	268

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Цей методичний посібник створений відповідно до нової Програми Міністерства освіти і науки України зі світової літератури 2010 року для 11-річної школи. Містить календарне планування за семестрами та розширені плани-конспекти уроків зі світової літератури для 10-го класу. Наведено зразки уроків різних типів — як традиційних, так і нетрадиційних. Кожній темі передує чітка мотивація. Учителеві пропонується значна кількість різноманітних прийомів та засобів відповідно до сучасних педагогічних технологій, а також із урахуванням досягнень вікової психології. Багато уваги приділено інтерактивним вправам та завданням, що дозволяють оптимізувати навчальний процес, зробити його цікавим і доступним для сприйняття учнями.

Численні довідкові та додаткові матеріали полегшать учителеві пошук відповідної інформації.

Оскільки школярі ознайомлюються зі світовою літературою XIX століття, то автор оригінальними запитаннями й завданнями привертає увагу сучасної молоді до проблем, порушених у художніх творах позаминулого століття.

У посібнику пропонуються матеріали для поточного контролю знань, умінь та навичок учнів, а також для проведення тематичного оцінювання (тестування) упродовж навчального року з урахуванням трьох рівнів складності.

Наше видання стане в пригоді не лише вчителям-початківцям, а й досвідченим педагогам, оскільки надає можливість обрати раціональні способи викладання навчального матеріалу, пропонує різні прийоми активізації образного, логічного, асоціативного мислення школярів, що розвиває спостережливість, пам'ять, зв'язне мовлення, культуру спілкування та естетичні смаки, дозволяє якнайповніше розкрити виховний потенціал художньої літератури.

Тож, шановні колеги, бажаємо вам успіхів і творчої наснаги!

З повагою — автор

КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ

Академічний рівень

(70 год на рік (2 год на тиждень), із них: текстуальне вивчення художніх творів — 56 год, контрольні роботи — 6 год, розвиток мовлення — 4 год, позакласне читання — 2 год; резервний час — 2 год)

№ з/п уроку	Кількість годин	Тема уроку	Примітки
	32	I СЕМЕСТР	
		<i>1. Вступ. Із літератури реалізму</i>	
	2	<i>Вступ</i>	
1		Загальна характеристика розвитку культури та літератури ХІХ ст., стильове розмаїття літератури. Реалізм як напрям у світовій літературі	
2		Розквіт реалістичної літератури та її роль у культурному й суспільному житті ХІХ ст.; зв'язок із розвитком природничих наук. Видатні майстри соціальної прози: Стендаль, О. де Бальзак, Г. Флобер, Ч. Діккенс, Г. Джеймс, Ф. Достоєвський, Л. Толстой, А. Чехов та ін.	
	39	<i>Із літератури реалізму</i>	
	7	Стендаль (1783–1842). «Червоне і чорне»	
3		Стендаль. Життєвий і творчий шлях, світоглядно-естетичні позиції письменника, їх втілення у творчості. Синтез романтизму й реалізму у творах митця	
4		Стендаль «Червоне і чорне». Поєднання соціально-політичного й психологічного аспектів у романі. Гостра критика режиму Реставрації. Сюжет твору	

№ з/п уроку	Кількість годин	Тема уроку	При-мітки
5		Стендаль «Червоне і чорне». Конфлікт головного героя Жульєна Сореля із суспільством як сюжетний стрижень роману. Внутрішня драма героя як наслідок цього конфлікту	
6		Стендаль «Червоне і чорне». Шлях Жульєна Сореля — це шлях злету чи шлях падіння? Образ головного героя	
7		Стендаль «Червоне і чорне». Жіночі образи роману	
8		Стендаль «Червоне і чорне». Психологізм творчості письменника в романі. Новаторство Стендаля в реалістичному відтворенні художньої моделі суспільства й людини	
9		(РМ) ¹ Контрольний твір-роздум за романом Стендаля «Червоне і чорне»	
	6	Опоре де Бальзак (1799–1850). «Гобсек»	
10		О. де Бальзак — видатний французький письменник, зачинатель соціального реалістичного роману. Життєвий і творчий шлях письменника. Поєднання реалістичних та романтичних елементів у його художній системі. «Людська комедія» — грандіозна енциклопедія життя Франції першої половини ХІХ ст., її проблематика й структура. Бальзак і Україна	
11		Влада золота та її філософія в повісті О. де Бальзака «Гобсек»	
12		О. де Бальзак. Романтичні й реалістичні риси неоднозначного образу «філософа та скнари» Гобсека	
13		О. де Бальзак «Гобсек». Зіставлення образів Фанні Мальво й Анастазі де Ресто. Роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій повісті. Композиція та стиль твору	

¹ РМ — розвиток мовлення.

№ з/п уроку	Кількість годин	Тема уроку	При-мітки
14		(ПЧ) ¹ Бесіда з позакласного читання за твором Гі де Мопассана «Пампушка»	
15		(КР) ² Контрольна робота з теми «Французька література XIX століття»	
	7	Чарлз Діккенс (1812–1870). «Пригоди Олівера Твіста»	
16		Ч. Діккенс. Життєвий і творчий шлях письменника. Творчість Діккенса як одна з вершин англійської літератури; реалістичні та романтичні тенденції у його прозі. Місце роману «Пригоди Олівера Твіста» у творчій спадщині письменника	
17		Художнє втілення ідеї гуманізму в романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Співчуття письменника до принижених і знедолених, передусім дітей. Соціальна дієвість творчості Діккенса	
18		Художня модель англійського суспільства та засоби її створення у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста»	
19		Засудження жаги до наживи, холодного розрахунку та бездуховності суспільства в романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Розвінчання, «деромантизація» злочинного світу	
20		Провідні засоби індивідуалізації персонажів роману «Пригоди Олівера Твіста». Характеристика образу Олівера Твіста. Соціальна дієвість творчості Діккенса	
21		Специфіка зображення, влучність характеристики різних суспільних верств Англії 30-х років XIX ст. у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Ч. Діккенс як майстер іронії та сарказму	

¹ ПЧ — позакласне читання.

² КР — контрольна робота з теми.

№ з/п уроку	Кількість годин	Тема уроку	При-мітки
22		(КР) Контрольна робота з теми «Творчість Ч. Діккенса»	
	9	Федір Достоєвський (1821–1881). «Злочин і кара»	
23		Ф. М. Достоєвський. Життєвий і творчий шлях митця. Творчість Ф. М. Достоєвського як одна з вершин російської та всесвітньої літератури. Філософські, етичні й естетичні погляди письменника та їх утілення в художніх творах	
24		Роман Ф. Достоєвського «Злочин і кара» як утілення нового поліфонічного типу художнього мислення	
25		Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара»	
26		Еволюція образу Раскольнікова та розвінчання теорії сильної особистості, «надлюдини» в романі Ф. Достоєвського «Злочин і кара»	
27		Система образів роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара». Розкриття складності та суперечливості духовного світу людини	
28		Співвідношення «злочину» і «кари», семантика й символіка назви роману «Злочин і кара» Ф. Достоєвського	
29–30		(РМ) Контрольний твір-роздум за романом Ф. Достоєвського «Злочин і кара»	
31		(КР) Контрольна робота за романом Ф. Достоєвського «Злочин і кара»	
	7	Лев Толстой (1828–1910). «Анна Кареніна»	
32		Л. М. Толстой. Життєвий і творчий шлях письменника, його творчість як найповніший вияв можливостей реалістичної літератури. Духовні й творчі шукання та здобутки митця	

№ з/п уроку	Кількість годин	Тема уроку	Примітки
	38	II СЕМЕСТР	
33		Роман Л. Толстого «Анна Кареніна» як художнє втілення «думки сімейної». Композиція твору та система образів	
34		Художній паралелізм композиції як основний художній принцип втілення проблематики роману Л. Толстого «Анна Кареніна»; особливості його стилю	
35		Психологічна глибина та суперечливість образу Анни Кареніної з однойменного роману Л. Толстого	
36		«Діалектика душі» толстовських героїв у романі «Анна Кареніна». Інші герої твору, «вищий світ»	
37		Автобіографічний характер образу Левіна. Образ автора у романі	
38		Загальнолюдське значення роману Л. Толстого «Анна Кареніна»	
39–40	2	(ПЧ) А. П. Чехов «Скрипка Ротшильда», «Людина у футлярі». Бесіда з позакласного читання	
41	1	(КР) Контрольна робота за творами Л. Толстого та А. Чехова	
	15	2. Традиції та новаторські зрушення в поезії середини — II половини XIX ст.	
42		Загальна характеристика провідних шляхів розвитку поезії середини XIX ст. Світоглядно-естетичні зрушення в мистецтві та літературі. Поняття про декаданс	
	3	Микола Некрасов (1821–1877). «О шостій вчора завернув...»; «Роздуми біля парадного під'їзду»; «Трійка»; «На смерть Шевченка»	

№ з/п уроку	Кількість годин	Тема уроку	При-мітки
43		Етичні та естетичні засади соціально спрямованої лірики. Видатний російський поет М. О. Некрасов — «співець страждань народних». Життєвий і творчий шлях письменника	
44		М. О. Некрасов. Поезія «О шостій вчора завернув...», «Роздуми біля парадного під'їзду»	
45 ¹		М. О. Некрасов. Поезії «Трійка», «На смерть Шевченка». Поетичне новаторство автора, поєднання поезії з прозою, наближення поетичної мови до розмовної інтонації; перегуки з Шевченком	
	2	Волт Вітмен (1819–1892). Збірка «Листя трави»; «Пісня про себе»	
46		В. Вітмен — американський поет-новатор. Життєвий і творчий шлях письменника. Зв'язок його поезії з романтичними традиціями та трансценденталізмом	
47		В. Вітмен. Збірка «Листя трави», її провідні теми й мотиви. «Пісня про себе» — програмовий твір поета. Звернення до вільного вірша (верлібру)	
	3	Шарль Бодлер (1821–1867). «Альбатрос», «Відповідності», «Вечорова гармонія»	
48		Шарль Бодлер — французький поет II половини XIX століття, пізній романтик і один із зачинателів символізму. Життєвий і творчий шлях письменника. Світогляд та естетичні погляди Бодлера й збірка «Квіти зла». Протиставлення дійсності й ідеалу як семантико-образна вісь збірки. Тлумачення предметних образів як «видимих знаків» ідей, почуттів, душевних станів («Відповідності»)	

¹ З резервного часу.

№ з/п уроку	Кількість годин	Тема уроку	При-мітки
49		Пошуки «сучасної краси», «видобування краси зі зла» в поезії Ш. Бодлера. Філігранність поетичної техніки, формальна довершеність і сугестивність вірша «Вечорова гармонія»	
50		Традиції та новаторство розв’язання проблеми «поет і натовп» у поезії Ш. Бодлера «Альбатрос»	
	6	Із поезії французького символізму (Поль Верлен (1844–1896). «Забуті арієти», «Так тихо серце плаче...», «Поетичне мистецтво»; Артюр Рембо (1854–1891). «Відчуття», «П’яний корабель», «Голосівки»)	
51		Символізм як літературний напрям останньої третини ХІХ — початку ХХ століття Основні естетичні принципи та поетичне новаторство символістів	
52		«Поетичне мистецтво» Поля Верлена як віршований маніфест символізму. Художньо-сміслові новаторство «поезії душі» П. Верлена. Сугестивний характер віршів «Забуті арієти» та «Так тихо серце плаче...»	
53		Артюр Рембо. Художній світ поезії. Асоціативно-чуттєва картина Всесвіту у віршах «Відчуття», «Голосівки». Розкодування змісту у вірші «П’яний корабель»	
54–55		(РМ) Аналітичне дослідження віршів Поля Верлена та Артюра Рембо	
56		(КР) Контрольна робота з теми «Традиції та новаторські зрушення в поезії на межі ХІХ–ХХ століть»	
	11	3. Роман ранньомодерністської доби	
	5	Еміль Золя (1840–1902). «Кар’єра Руґонів»	
57		Е. Золя — французький письменник, теоретик натуралізму. Життєвий і творчий шлях письменника. Цикл романів «Руґон-Маккари»	

№ з/п уроку	Кількість годин	Тема уроку	При-мітки
58		Цикл романів Е. Золя «Ругон-Маккари» — «природнича й соціальна історія однієї родини в добу Другої імперії». Роман «Кар'єра Ругонів» як вступ до циклу, ви-значення в ньому її провідних тем і мотивів	
59		Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Шлях сім'ї Ру-гонів до багатства та влади. Сюжет	
60		Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Система образів у творі	
61		Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Новаторство та художні особливості роману	
	5	Оскар Уайльд (1854–1900). «Портрет Доріана Грея»	
62		Оскар Уайльд — представник англійського раннього модернізму. Життя і творчість митця. Естетизм Уайльда, імпресіоністич-ність його стилю. «Передмова» до роману «Портрет Доріана Грея»	
63		Жанрова і стильова своєрідність рома-ну О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Філософсько-естетичні та моральні пробле-ми твору. Риси інтелектуального роману	
64		Утілення різних форм естетизму в образах Безіла Холлуорда, лорда Генрі та Доріана Грея (за романом О. Уайльда «Портрет До-ріана Грея»)	
65		«Світло» і «темрява» долі Доріана Грея. Чи може краса бути «моральною» або «амо-ральною»?	
66–67		Специфіка вирішення теми кохання у ро-мані О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Символіка образів твору. (РМ) Дискусія «Чи можна вважати «Портрет Доріана Грея» «моральною» або «аморальною» книгою?»	

№ з/п уроку	Кількість годин	Тема уроку	При-мітки
68	1	(КР) Контрольна робота з теми «Роман ранньомодерністської доби»	
		<i>4. Підсумок</i>	
	2	Узагальнення та систематизація матеріалу, вивченого впродовж навчального року	
69		Узагальнення та систематизація матеріалу, вивченого впродовж навчального року	
70		Підсумки роботи за рік. Літературне свято (презентація творчого проекту)	

I семестр

1. ВСТУП. ІЗ ЛІТЕРАТУРИ РЕАЛІЗМУ

ВСТУП

УРОК № 1

Тема. Загальна характеристика розвитку культури та літератури XIX ст., стильове розмаїття літератури. Реалізм як напрям у світовій літературі

Мета: схарактеризувати розвиток культури та літератури XIX ст., показати стильове розмаїття літератури; розвивати навички систематизації та узагальнення матеріалу, використання міжпредметних зв'язків, уміння складати конспекти лекцій; виховувати інтерес до світової літератури, любов до книги та мистецтва взагалі.

Оснащення: мапа світу; «портретна галерея» письменників XIX ст., виставка їх творів; ілюстрації до найвидатніших наукових досягнень цієї доби.

Тип уроку: комбінований.

Розрадьте мене; втіште мене; дайте мені помріяти; розчульте мене; дайте мені змогу здригнутися; дайте мені змогу поплакати; дайте мені привід для роздумів...

Гі де Мопассан

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Напевне, немає серед вас таких, у чиєму домі не було б художньої літератури. Що означає книга для нас? Що ми від неї очікуємо?

Ось як на це питання відповів видатний французький письменник XIX ст. Гі де Мопассан: «Розрадьте мене; утіште мене; дайте мені помріяти; розчульте мене; дайте мені змогу здригнутися; дайте мені змогу поплакати; дайте мені привід для роздумів» (*звернення до епіграфа уроку*).

- ♦ Що означає художня книга для вас? Яке місце посідає вона у вашому житті? Чи не витіснили її новітні джерела інформації та розваги? (*Відповіді учнів.*)

Кожна освічена, культурна людина має знати хоча б у загальних рисах етапи розвитку світової літератури, її найцінніші надбання. У попередніх класах ми ознайомилися з літературою від її витоків до I половини XIX ст., розглянули її тематичне, жанрове та стильове розмаїття.

- ♦ Як ви вважаєте, що об'єднує письменників різних епох і народів, їх твори? (*Людина, її уявлення про світ і про саму себе; читач*)

Розвиток стилів і напрямів у літературі важко обмежити в часі. Ось, наприклад, романтизм — основний літературний напрям XIX ст., але він яскраво представлений (зокрема, у ліриці) і в літературі XX ст., плавно переходить у неоромантизм. Для літератури XIX ст. характерним є шлях від романтизму до реалізму. Про це — сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- ♦ Пригадайте письменників-романтиків XIX ст. та їх твори. (*Е. Т. А. Гофман «Крихітка Цахес на прізвисько Циннобер», Г. Гейне, Дж. Байрон, А. Міцкевич, О. Пушкін, М. Лермонтов, М. Гоголь*)
- ♦ Що є характерним для романтиків і чим це обумовлено? (*Відповіді учнів.*)

Однією з найяскравіших сторінок у розвитку світового літературного процесу, яку називають «золотим фондом світового письменства», є саме XIX століття.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Презентація книг і портретів найвидатніших письменників XIX ст.

2. Колективна робота з таблицею

«Найважливіші суспільні, історичні, наукові події XIX ст.»

Учитель. Пригадайте відомості з історії, інших джерел про цей час і заповніть лівий стовпчик таблиці.

Суспільні, історичні, наукові події XIX ст.	Реалізм як один із основних творчих методів XIX ст. і його ознаки
Наполеонівські війни; Громадянська війна в США; об'єднання Німеччини; розвиток капіталізму; жорстока ринкова боротьба; соціально-демократичні рухи; великі відкриття в природознавстві — еволюційна теорія Дарвіна, закон збереження і перетворення енергії; розвиток науково-технічного прогресу: автомобілі, електрика тощо	Пізнання соціальних зв'язків людини і суспільства; вірність дійсності, прагнення до достовірності зображення, відтворення життя «у формах самого життя»; зображення типових характерів у типових обставинах; викривальний пафос; розмаїття художніх форм; пізнавальне спрямування (зв'язок із науками)

3. Заповнення правого стовпчика таблиці (під керівництвом учителя)

4. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Учитель. Знайдіть логічно-причинні зв'язки між двома стовпчиками, зробіть висновки.

Очікувані відповіді

- Швидко й бурхливо змінюється суспільство, необхідно осмислювати зміни, реагувати на них. Звідси зв'язок із дійсністю.
- Життя багатогранне, різноманітні умови в національних культурах, тому письменники використовують різні художні форми.
- Людину розглядають як продукт історії, її поведінка є соціально обумовленою, адже особистість належить до певної соціальної групи. Звідси типові характери в типових обставинах.
- З'явилася віра в те, що література може вплинути на життя, змінити його на краще; звідси викривальний пафос.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Бесіда

Учитель. Які з наведених далі тверджень відомих людей, на вашу думку, найточніше характеризують XIX ст. й світовий літературний процес цього періоду? Відповідь обґрунтуйте.

- «XIX ст. відрізняється від усіх століть точним і виразним зображенням людського серця». (*Стендаль*)
- «Маркса просторіччя,
Наївне дев'ятнадцяте сторіччя».
(*О. Ольжич.*
«На небі хмара — вічність і світи...»)
- «Протягом XIX ст. митці працювали «естетично змішано». Вони зводили суто естетичні елементи до мінімуму й намагалися побудувати художній твір майже цілком на відтворенні реальності. У цьому розумінні все зразкове мистецтво... століття було реалістичним». (*Х. Ортега-і-Гасет.* «*Дегуманізація мистецтва*»)

VII. Домашнє завдання

Для всіх: опрацювати конспект, вступну статтю підручника, записати у вигляді тез важливі доповнення до теми.

Індивідуальне: підготувати повідомлення про досягнення природничих наук у XIX ст.

VIII. Підбиття підсумків уроку

1. Слово вчителя

Справжній митець творить вільно й незалежно, обираючи з літературної традиції те, що співзвучне його внутрішнім пориванням. Досить часто жодним чином не визначає себе (наприклад, ані Стендаль, ані Бальзак, ані Флобер, яких називають класиками реалізму, реалістами себе не вважали), тому, звертаючись до творчості того чи іншого письменника, ми намагатимемося осягнути неповторність його художнього світу з усіма суперечностями, а не прагнути будь-що зарахувати його до певної течії, школи чи угруповання. Що стосується реалізму, то його елементи з'явилися ще в добу Відродження чи раніше, хоча термін почали вживати в середині XIX століття, у період найвищого розвитку й розквіту цього напрямку.

2. Рефлексія. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- Найбільше мені запам'яталося (мене вразило)... тому, що...

УРОК № 2

Тема. Розквіт реалістичної літератури та її роль у культурному й суспільному житті XIX ст.; зв'язок із розвитком природничих наук. Видатні майстри соціальної прози: Стендаль, О. де Бальзак, Г. Флобер, Ч. Діккенс, Г. Джеймс, Ф. Достоевський, Л. Толстой, А. Чехов та ін.

Мета: поглибити поняття про реалістичну літературу, її особливості та роль у мистецькому, суспільному житті; ознайомити з видатними майстрами соціальної прози XIX ст.; розвивати образне й логічне мислення, уміння зіставляти явища літератури з явищами життя, визначати головне, робити висновки; виховувати прагнення до пізнання, сповідування загальнолюдських цінностей; виховувати інтерес до літератури.

Оснащення: мапа Європи XIX ст.; виставка книг письменників-реалістів XIX ст.; ілюстровані історичні матеріали цієї доби.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент**II. Мотивація навчальної діяльності****III. Оголошення теми й мети уроку****IV. Актуалізація опорних знань****1. Складання таблиці**

(Графи таблиці учні заповнюють самостійно.)

Романтики XIX ст.	Письменники, які поєднували у своїй творчості риси романтизму та реалізму	Реалісти XIX ст.
Е. Т. А. Гофман, Г. Гейне, Дж. Г. Байрон, А. Міцкевич, В. Гюго	О. Пушкін, М. Лермонтов, М. Гоголь, В. Вітмен	О. де Бальзак, Ф. Достоевський, Л. Толстой, М. Некрасов, Е. Золя, Г. Ібсен, А. Чехов, Дж. Б. Шоу

2. Опрацювання таблиці

Течії реалізму	Умови, обставини дійсності, що зображуються	Герой і прийоми його зображення	Проблема, конфлікт
Доба Відродження (XVI ст.)	Вільне царство природи, суспільство без забобонів	Краса тіла гармонійно поєднується з багатством душі й розуму. Самоцінність людини, її поетизація	Між гуманістичним та середньовічним ідеалами
Доба Просвітництва (XVIII ст.)	Природні обставини, умовно правдоподібні ситуації	Людина розумна, практична; піднесення сили розуму; критика нерозумних дій у сатиричних образах	Між раціональним та стихійним, негативним у людині й суспільстві
Критичний реалізм (XIX ст.)	Типові умови, типові обставини	Типовий представник певного суспільного прошарку, поведінка якого зумовлена соціальними обставинами	Між особистістю та суспільними протиріччями
Соціалістичний реалізм (XX ст.)	Дійсність із позицій партійного врядування	Ідеалізована людина соціалістичного суспільства; борець, будівник нового суспільства	Між буржуазними та соціалістичними ідеями

Очікувані висновки

- Література в усі часи свого розвитку не була відстороненою від дійсності, зображувала її й намагалася вплинути на неї.
- У центрі реалістичної літератури — людина.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Заслуховування повідомлень учнів про досягнення природничих наук у XIX ст. (наукові відкриття, їх вплив на розвиток суспільства, культури)

2. Міні-лекція вчителя

Дев'ятнадцяте століття — одна з найцікавіших і найяскравіших сторінок у розвитку світової літератури. Реалізм як літературний напрям (особливо у прозі) набув найбільшого розквіту в середині століття.

Видатні представники реалізму: у Франції — Стендаль, О. де Бальзак, П. Меріме, Г. Флобер, Гі де Мопассан, Е. Золя; в Англії — Ч. Діккенс; В. Теккерей, Ш. Бронте; у Росії — І. Гончаров,

І. Тургенєв, М. Лєсков, М. Салтиков-Щєдрїн, Ф. Достоевський, Л. Толстой, А. Чєхов та ін.

(Огляд книжкової виставки.)

«Золота доба» класичного роману в ХІХ ст. позначилась у соціально-психологічному, історичному, автобіографічному, філософському та інших напрямках.

Письменники-реалісти вивчали матеріальні мотиви людської поведінки, приватне життя окремих людей і намагалися зображувати життя об'єктивно, неупереджено, показуючи як позитивні, так і негативні його риси. Тому в їх творах часто порушуються «низькі», «брудні» теми — гроші, злочини, аморальні вчинки. Одним із найважливіших принципів реалістичного мистецтва є показ літературного героя у тісному зв'язку з оточенням, яке впливає на формування його характеру. Ретельно аналізуючи дійсність, різні варіанти соціальної поведінки, митці-реалісти створювали *טיפي* — узагальнені образи людей, характерні для певної групи суспільства чи соціальної групи — своєрідний аналог видів і підвидів у біології.

Принципи реалізму, звісно, не підтримують романтичного захоплення культом уяви, фольклором, історією та природою, звернення до надприродного та фантастичного, але повністю відмежуватися від цього не можуть, адже в житті об'єктивно завжди присутнє щось незбагненне й таємниче.

Реалізм розвивався в різних стилях, одним із яких наприкінці ХІХ ст. став натуралізм (основоположник — Е. Золя). Натуралісти вважали, що витвір мистецтва повинен бути справжнім «людським документом» — вичерпним описом того чи іншого суспільного явища. Доля персонажів, їх психологія залежать від спадковості (життєвий шлях, характер героя обумовлені його генами, спадковістю), середовища (персонаж є витвором середовища, у якому формувався) та історичного часу. Натуралісти зняли табу з багатьох тем, яких до того не можна було описувати в літературі.

Ще в 1850-ті роки у Великій Британії та Франції поширився *естетизм* («парнасці» Д. Г. Россетті, Д. Рьоскін, В. Пейтер та ін.). Письменники-естети проголосили красу головною цінністю, писали лише про вишукане, досконале, прекрасне і навіть вважали, що краса є вищою за мораль (найяскравіший представник — Оскар Уайльд).

У 1870–1880-ті роки у деяких країнах набув поширення *неоромантизм* — повернення письменників до таких романтичних образів, як сильна самотня особистість, а також до тем екзотичних країн, пригод, таємниць (найяскравіші представники — Р. Л. Стівенсон, Р. Кіплінг, Е. Ростан та ін.). Автори неоромантичних творів

багато що взяли від реалізму (наприклад, мистецтво психологічно-го аналізування у зв'язку з оточенням).

Як бачимо, реалізм у ХІХ ст. не тільки займав панівні позиції, але й значною мірою впливав на інші напрями літератури, «готував ґрунт» для появи нових стилів і течій.

Із найвидатнішими художніми творами ХІХ ст. ми ознайомимося в 10-му класі. Щоб зрозуміти й сприйняти твір, необхідна співпраця читача й автора, вдумливе літературознавче аналізування твору в історичному та естетичному контекстах, а також погляд із позицій утвердження загальнолюдських цінностей.

Історичний контекст передбачає визначення місця й ролі твору в історико-культурному, літературному процесах доби, його актуальність для свого часу, співзвучність сюжету історичній епосі. Естетичний контекст передбачає розкриття естетичних ідеалів автора, визначення художньої вартості літературного твору, його художньо-емоційної природи, особливостей поезики.

Зрозуміло, що художній твір успішно витримує випробування часом, якщо сповідує загальнолюдські цінності, звучить актуально в усі часи й для всіх народів.

Наше завдання — осягнути великі гуманістичні ідеї реалістичної літератури ХІХ ст., проїнятися ними, знайти зернята життєвої мудрості й долучити їх до свого життєвого досвіду і, безперечно, отримати естетичну насолоду від справжніх мистецьких шедеврів.

3. Опрацювання статті підручника, визначення акцентів, про які не згадувалося

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Проблемне питання

- ♦ Поясніть значення висловлювання Сен-Реаля: «Роман — це дзеркало, з яким ідеш великим шляхом».

VII. Домашнє завдання

Опрацювати тему, розпочати читання роману Стендаля «Червоне і чорне».

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- В історії людства ХІХ ст. було...
- Література ХІХ ст. здається мені...
- Реалізм як літературний напрям приваблює такими рисами, як...

ІЗ ЛІТЕРАТУРИ РЕАЛІЗМУ

УРОК № 3

Тема. Стендаль. Життєвий і творчий шлях, світоглядно-естетичні позиції письменника, їх втілення у творчості. Синтез романтизму й реалізму у творах митця

Мета: ознайомити із життям і творчістю письменника, зацікавити ними; розкрити значення творчості Стендаля у світовій літературі; розвивати навички виокремлення головного, встановлення причинно-наслідкових зв'язків (людина-суспільство, людина-історія); розвивати вміння працювати з підручником та додатковими джерелами інформації; виховувати повагу до митців, їх духовних надбань, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, ілюстративні матеріали до його біографії.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- ♦ Назвіть основні прикмети XIX ст. з історичного та літературного погляду.
- ♦ Схарактеризуйте реалізм XIX ст. як літературний напрям, назвіть його найвидатніших представників.
- ♦ Поясніть, чому XIX ст. називають «золотою добою» класичного роману.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Міні-лекція вчителя

Стендаль (1783–1842). Справжнє ім'я — Анрі-Марі Бейль. Його називають духовним сином епохи Просвітництва. Він любив

повторювати думку філософа Д. Дідро, що все починається з людини й завершується нею. Прихильники Просвітництва вчили, що головне в житті людини, її стимул — це прагнення до щастя. Проте, щоб воно не спричинило індивідуалістичний егоїзм, особисте щастя має урівноважуватися щастям суспільним. Усе дуже складне, багато в чому не розгадане й донині життя Стендаля було служінням цьому ідеалові. Він не лише намагався втілити його у своїх творах, але й боровся за нього, беручи участь в італійському національно-визвольному русі.

Стендаль провів юність в Італії та на все життя зберіг прихильність до цієї країни, до її мистецтва, неповторного «італійського характеру». Саме з останнім пов'язане переконання письменника в тому, що всіма вчинками людей керують пристрасті.

Сучасна Стендалю Франція, як і вся Європа, намагалася забути ідеї просвітників та задовольнити свою жагу буржуазного збагачення. Якщо й говорилися красиві слова, то тільки для того, щоб зручніше обманювати й грабувати. Погляди письменника суперечили як принципам режиму Реставрації королівської влади, так і принципам буржуазної республіки. Тому влада постійно «наглядала» за ним. Це змушувало Стендаля шифрувати свої художні твори й листи (були прочитані лише у XX ст.).

Стендаль уважав себе романтиком, але романтизм розумів не як бездіяльне мрійництво, а в байронівській активній, бунтарській формі. Романтизм для нього — це мистецтво, що відповідає потребам сучасності, яка допомагає осмислити її реальну сутність. Це яскраве, пристрасне мистецтво із сильними характеристиками героїв і водночас правдиве й повною мірою відображає багатогранність життя в усіх його проявах та розвитку.

2. Робота з підручником

Складання хронологічної таблиці життя і творчості Стендаля з аналітичним коментуванням щодо його світоглядно-естетичних позицій

Дата	Події	Формування світогляду, естетичних позицій
23 січня 1783 р.	Народження Анрі-Марі Бейля в родині багатого адвоката в Греноблі. Смерть матері; абат-вихователь. Відчуження батька, вплив дідуся	Формування ненависті до релігії, пошук нових ідеалів, цінування ширих почуттів

Дата	Події	Формування світогляду, естетичних позицій
1797 р.	Навчання у Центральній школі в Греноблі	Спостереження за формуванням ідеології буржуазної держави, що народжувалася, об'єднуючи гроші, владу й підприємництво
1800 р.	Невдала спроба вступу до Політехнічної школи. Париж. Вступ на службу до армії Наполеона	Захоплення Наполеоном — ідеальною постаттю людини, яка досягла успіху в житті завдяки власним здібностям та наполегливості
1802 р.	Відставка з армії. Рішення стати письменником	Формування критичного ставлення до ідеалу
1812 р.	Знову на службі як офіцер-інтендант наполеонівської армії. Перебування в Росії	Розчарування в ідеалі, прагнення до справедливості
1814 р.	Падіння Наполеона. Приїзд до Італії. Життя, плідна письменницька праця	Переконавання в тому, що мистецтво — сила, що здатна перетворити світ та поліпшити його
1831 р.	Роман «Червоне і чорне»	Прагнення усвідомити головні принципи мистецтва й життя
1839 р.	«Пармська обитель»	Осмилення долі «природної людини», суперечностей між законами суспільства й природи
22 березня 1842 р.	Смерть Стендаля	Роздуми над тим, чи сумісні людські закони із законами природи

Учитель. На духовне становлення Стендаля, як вважають дослідники, вплинули його складні взаємини з батьком. Шерубен Бейль здавався синові уособленням обмеженого буржуазного світовідчуття. Тому у своїх творах Стендаль нібито полемізував із батьком, поставивши в центрі героя з власним «я», не підпорядкованим усталеним обивательським уявленням.

Серед літературних авторитетів письменника були В. Скотт, французькі класи цисти та представники літератури Просвітництва. Знаковою постаттю для Стендаля був Наполеон, якого він оцінював як політичного діяча неоднозначно, але схилився перед його героїчною вдачею, славою та енергією перемог.

Художній світ Стендаля характеризується:

- зображенням внутрішнього життя героїв, їх пристрастей та почуттів, аналізом психології людських взаємин;
- протиставленням буржуазної цивілізації природній людській вдачі;

Стендаль

- переплетенням в долях героїв авантюрного та героїчного начал;
- усебічним розробленням теми кохання;
- відкиданням пишномовності, широким використанням символіки.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Проблемне питання

- ◆ Поясніть вислів Стендаля «Коли розум не відважний, то навіщо ж розум?»; наведіть факти із біографії письменника на підтвердження своїх думок.

VII. Домашнє завдання

Вивчити біографію Стендаля, продовжити читати роман «Червоне і чорне».

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Найбільше мене вразило...
- Письменник Стендаль уявляється мені як людина...
- Мені імпонує в письменникові те...

УРОК № 4

Тема. Стендаль «Червоне і чорне». Поєднання соціально-політичного й психологічного аспектів у романі. Гостра критика режиму Реставрації. Сюжет твору

Мета: допомогти учням усвідомити зміст твору, його ідейно-художні особливості; розвивати в учнів навички визначати ключові епізоди, коментувати їх, висловлювати й обґрунтовувати власні думки про них; виховувати стійкі моральні переконання.

Оснащення: портрет письменника, різні видання твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Людське життя, як і природа, сповнене контрастів. День та ніч, спека та мороз, добро та зло, молодість та старість, благородна мета та неблагородні засоби її досягнення. Такими контрастами пронизаний один із найкращих творів Стендаля «Червоне і чорне», про що свідчить уже сама його назва. Багатогранність аспектів цього твору, перипетії сюжету ми розглядатимемо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- ♦ Розкажіть про головні віхи життєвого і творчого шляху Стендаля.
- ♦ Розкрийте світоглядно-естетичні позиції митця та чинники, що вплинули на їх формування.
- ♦ Висловіть судження щодо значення та символіки назви роману Стендаля «Червоне і чорне».

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя (або повідомлення учня)

До опублікування роману «Червоне і чорне» (1831) Стендаль написав чимало публіцистичних творів із питань мистецтва, музики, історії, а також оповідань, відому новелу «Ваніна Ваніні», спробував свої сили в драматургії.

В основу роману «Червоне і чорне» покладено реальну подію: вбивство юнаком низького походження — гувернером Берте — коханки, матері своїх вихованців. Але сам факт був лише поштовхом для задуми, у якому окрема людська доля стала синтезом вираження трагедії віку. У творі є підзаголовок: «Хроніка XIX століття» і зазначено час дії: 1827 рік. Такого в літературі ще не було: абсолютно конкретна реальність сучасної авторові доби

скрупульозно відтворена, але не стільки в побутовому плані (звичай, побут, інтер'єр), скільки в психологічному — як пошук обдарованою молодого людиною свого місця в житті, щастя, крах на цьому шляху через зіткнення з буржуазною дійсністю: суспільство вбиває молодих людей — вихідців із «низів», якщо вони намагаються реалізувати свою особистість, виділяються із середовища, що їх оточує.

Епіграфом до першого розділу Стендаль поставив слова Дантона: «Правда, гірка правда». Правда ця була особливо гіркою тому, що й герой роману Жульєн Сорель, і сам автор «запізнилися народитися», з'явилися на світ у жорстоку епоху, коли «старє вже вмерло, а нове не встигло народитися». Не випадково письменник неодноразово підкреслює, що провідними кольорами цієї доби стали сірий (мундир чиновника, сутана священика) та чорний (колір загибелі всіх надій). Звідси й різкий контраст «червоного й чорного» в заголовку: життя та смерть, реакція та революція, повнокровне буття та жалюгідне існування.

2. Складання «сюжетного ланцюжка» роману «Червоне і чорне»

Очікувані відповіді

Розповідь про життя Жульєна Сореля в родині батька, селянина-тєсляра → холодні взаємини з рідними, вороже ставлення до хлопця з боку односельців та рідних, адже Жульєн не здатен до фізичної праці й знаходиться на утриманні родини → життя в сім'ї мера міста Вер'єра пана де Реналья, до якого він влаштовується гувернером → закохавшись у пані де Реналь, герой змушений залишити цей дім → Жульєн навчається в Безансонській семінарії, щоб зробити кар'єру священика, але й цьому не вдається → юнак потрапляє до Парижа → маркіз де Ламоль бере його секретарем і бібліотекарем → Жульєн виконує складні політичні доручення, виявляючи свій розум і здібності → у нього закохується донька маркіза Матильда: пані де Реналь під тиском свого католицького духівника дає маркізові дуже негативний відгук про Сореля → Жульєн стріляє в пані де Реналь, легко поранивши її, потрапляє до в'язниці, його засуджують до страти.

3. Робота в групах

Учитель. Визначте соціально-політичний та психологічний аспекти роману «Червоне і чорне»; складіть таблицю узагальнень та висновків.

Очікувані результати

I група. Соціально-політичний аспект	II група. Психологічний аспект
<p>Дія роману відбувається за часів царювання Карла X (1824–1830), коли феодално-клерикальна реакція досягла свого апогею. Ультрареалісти влаштовують зрадницькі змови проти народу, мріючи за допомоги іноземних інтервентів відродити давню пишність монархії. Єзуїти проникають в усі куточки Франції, обплутуючи її шпигунською сіткою й підкоряючи своїй владі душі людей.</p> <p>У романі Стендала висвітлено майже всі сфери суспільного життя Франції останніх років Реставрації; про це свідчить і підзаголовок «Хроніка XIX століття»</p>	<p>Сюжет — це зовнішня канва; головні події відбуваються в душі героя. Завдяки внутрішнім монологам читачі нібито беруть участь у справжній історії людської душі, осягають велич духу людини не обраною, не винятковою, а просто мислячою, талановитого представника «нижчих» класів. Учинки героя психологічно мотивовані; паралелізм і контрастність допомагають осягнути внутрішні причини руху історії й особистості. Автор хоча й симпатизує героєві, але не відходить від «гіркої правди». Кожен етап піднесення Жюльєна одразу ж зіставляється із реальністю: син селянина став гувернером дітей мера, але «куплено» його за найдешевшу ціну, щоб «досадити» сусідові, який придбав дорогих коней; багатий вельможа де Ламоль нібито й ставиться до Жюльєна прихильно, але пояснює це так: «Адже ж прив'язуються люди до гарної болонки»</p>

Очікувані узагальнення та висновки

- Отже, роман Стендала «Червоне і чорне» є багатоплановим, багатоаспектним твором.
- Найвиразніші аспекти роману — соціально-політичний (яскраво відображені умонастрої доби) та психологічний (розкриті порухи душі героя, мотивація його вчинків і дій).

4. Бесіда

- ♦ У чому полягає гостра критика письменником режиму Реставрації? (У показі збереження кастовості суспільства; у зображенні пліток, інтриг, безглуздих розмов і занять «вищого світу», «політичних ігор», що призвели до ухвалення смертного вироку юнакові з «низів», який не заслуговував на таке суворе покарання, та ін.)

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Міні-диспут за твердженням Стендала: «Немає цілком гарних або цілком поганих людей»

VII. Домашнє завдання

Знати зміст роману, уміти визначати елементи сюжету.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Мене зацікавило...
- На мою думку, роман Стендаля «Червоне і чорне»...
- Мені запам'яталося...

УРОК № 5

Тема. Стендаль «Червоне і чорне». Конфлікт головного героя Жульєна Сореля із суспільством як сюжетний стрижень роману. Внутрішня драма героя як наслідок цього конфлікту

Мета: допомогти учням розкрити конфлікт головного героя роману із суспільством, з'ясувати його роль у сюжеті твору, навчити висловлювати свої судження; розвивати навички роботи з текстом художнього твору, образне й логічне мислення; виховувати активну життєву позицію, неприйняття зла та насильства, прагнення дотримуватися морально-етичних норм.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Силою свого таланту, — писав про Стендаля Горький, — він підняв зовсім буденний кримінальний злочин на ступінь філософського дослідження суспільного ладу буржуазії на початку XIX століття». Стендаль не тільки досліджує індивідуальні явища, але й уміло викриває їх мотиви, що впливають із характеру тогочасного суспільства. Його аналізування психології героїв — це аналізування соціальної психології. Саме тому конфлікт

головного героя роману Жульєна Сореля із суспільством становить сюжетний стрижень твору, з яким ми продовжуємо ознайомлюватися на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Літературний диктант

1. Де народився Жульєн Сорель і в якій родині? (*У Вер'єрі, родина тесляра*)
2. Як родичі ставилися до Жульєна? (*Зневажали*)
3. Хто був таємним кумиром Сореля? (*Наполеон*)
4. Про що просила пані де Реналь вихователя своїх дітей? (*Щоб він їх не бив.*)
5. Чим були для пані де Реналь її почуття до Жульєна? (*Справжнім першим коханням*)
6. Як Жульєн спочатку ставився до пані де Реналь? (*Сприймав її кохання до себе як перемогу над нею та над суспільством, яке ненавидів.*)
7. Що пані де Реналь вважала покаранням собі за гріх зради чоловікові? (*Хворобу сина*)
8. З якою метою Жульєн їде до Безансона? (*Учитися на священика*)
9. За що семінаристи ненавиділи Жульєна Сореля? (*Мав вигляд мислячої людини.*)
10. Хто рекомендував маркізові де Ла-Моль взяти Жульєна Сореля за особистого секретаря? (*Абат Пірар*)
11. Що приваблювало знатну Матильду де Ла-Моль у простолюдині Жульєнові Сорелі? (*Гордість, тонкий розум*)
12. «Батько її не може жити без неї, а вона без мене». Чиї це слова й про що вони? (*Це слова Сореля про згоду маркіза віддати за нього дочку Матильду де Ла-Моль.*)

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Згадаймо, що *конфлікт* — це суперечність, зіткнення, що є основою боротьби між персонажами й зумовлює розвиток подій у художньому творі. Саме в процесі розгортання й розв'язання конфліктів виявляються риси характеру персонажів.

У романі Стендаля ми спостерігаємо постійний конфлікт головного героя із суспільством. Дослідимо це поетапно, відповідно до розгортання сюжету твору.

2. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Учитель. Заповніть таблицю, зробіть висновки.

Елементи сюжету	Сюжетні перипетії	Зміст і характер конфлікту
Експозиція	Розповідь про життя Жульєна Сореля в домі батька. Нездатність хлопця до фізичної праці, захоплення книгами викликають вороже ставлення до нього з боку батька-теслі та братів	Між освіченістю та неуцтвом, невіглаством; тонкою організацією душі та грубою фізичною силою
Зав'язка	Мер міста пан де Реналь запрошує Жульєна на гувернера до своїх дітей	Між бажаннями, можливостями Сореля і його низьким походженням; між захопленням високими ідеями, жагою наслідування кумирові Наполеону й становищем гувернера
Розвиток дії	Кохання пані де Реналь; навчання в Безансонській семінарії; знайомство з маркізом де Ла-Моль, кохання Матильди. Просування Жульєна по службі. Питання про одруження з Матильдою. Лист пані де Реналь у відповідь на запит маркіза де Ла-Моля про особу Жульєна Сореля	Між справжніми почуттями та бажанням самоствердитися у відповідному суспільстві; між духовними, інтелектуальними запитами Сореля та пануванням культу задоволення фізичних потреб у семінарії; між презирливим ставленням представників вищого класу до «плебеїв» і прагненням Сореля стати з ними на один щабель завдяки своєму розуму, здібностям і таланту
Кульмінація	Постріл у церкві в пані де Реналь. Бажання Сореля з гідністю піти з життя	Між честолюбними уявленнями та реальними діями, між мріями та дійсністю
Розв'язка	Роздуми Жульєна Сореля у в'язниці. Поведінка пані де Реналь та Матильди де Ла-Моль. Страта головного героя. Смерть пані де Реналь і глибоке горе та захоплення Матильди	Між бажаннями підвищити свій статус та звести рахунки з огидним йому світом; між справжнім коханням і коханням заради досягнення корисливої мети; між провинною та покаранням

Очікувані висновки

- У самій назві твору «Червоне і чорне» уже закладено символічне протиріччя, конфлікт «червоне» — це революція, «чорне» — реакція, що запанувала у Франції в період Реставрації, оскільки твір Стендаля «Червоне і чорне» визначається як соціально-психологічний роман, своєрідне історико-філософське дослідження буржуазного ладу XIX століття; конфлікт між мрією та дійсністю, честолюбством і справжнім коханням.

Пейзаж	
День страти Жульєна Сореля	Яскраве сонце оживило природу
Портрет	
<i>Батько Сореля</i> Високий, мабуть футів шести на зріст, селянин, що з досвітку міряв колоди. <i>Брати Сореля</i> «...Побачив тільки своїх старших синів, справжніх велетнів, що, озброївшись важкими сокирами, обтесували ялинкові стовбури...»	<i>Жульєн</i> Делікатна постава, непридатна для фізичної праці; пристрасть до читання, осоружна батькові, який не вмів читати

Очікувані висновки

- Сюжетний стрижень роману «Червоне і чорне» складається із конфлікту головного героя із суспільством, із неможливістю представникові нижчого стану, простолюдинові досягти успіху завдяки своєму розуму та здібностям. Внутрішній конфлікт переважає над зовнішнім.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок**Приєм «Третє зайве»**

{ Вер'єр
 Лондон
 Париж

{ Пані де Реналь
 Пані де Фервак
 Матильда де Ла-Моль

{ Абат Пірар
 Кюре пан Шелан
 Пан де Фрілер

VII. Домашнє завдання

Знати сюжет твору, характеризувати конфлікт та риси вдачі героя, які він виявляє.

VIII. Підбиття підсумків уроку**Інтерактивна вправа «Мікрофон»**

Продовжте речення:

- Найбільшим конфліктом у романі «Червоне і чорне» я вважаю...

УРОК № 6

Тема. Стендаль «Червоне і чорне». Шлях Жульєна Сореля — це шлях злету чи шлях падіння? Образ головного героя

Мета: розкрити образ головного героя твору, з'ясувати засоби його змалювання та втілення в ньому авторського задуму; розвивати навички аналізування великого епічного твору, характеризування героїв, зіставлення різних життєвих та літературних явищ; виховувати особистість на основі загальнолюдських цінностей.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Поза сумнівом, що герой роману Стендаля Жульєн Сорель — незвичайна, непересічна особистість. Він прагне, щоб людську гідність, розум та здібності поважали — незалежно від походження людини; щоб ці якості давали змогу зробити кар'єру, отримати відповідне моральне та матеріальне заохочення від суспільства. Мета, як бачимо, цілком відповідає здоровому глузду й загальнолюдським нормам. Проте тогочасне суспільство до цього ще не було готовим. Тому героєві доводиться йти до мети різними шляхами. Над тим, якими є ці шляхи — злетом чи падінням, — поміркуємо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування вмінь та навичок

1. Слово вчителя

Світогляд Стендаля формувався під впливом ідей Просвітництва. Наріжною була для нього поширена у XVIII ст. ідея «природної людини». Людина поводитиметься морально тоді, коли буде вільною у виявленні власної неповторності. Суспільство псує людину тим, що змушує її дотримуватися суспільних умовностей. Тільки ті, хто живе за законами природи, можуть бути взірцем моральності й добродійності. Цей принцип надавав певної єдності дещо

суперечливим поглядам письменника, оскільки впродовж життя ключовими для Стендаля залишалися поняття «свобода», «енергія», «щастя». Безперечно, він розумів, що гармонія між зовнішнім світом і внутрішніми пориваннями людини, яку називають щастям, є тільки мрією, утопією, але все одно прагнув до того щастя, шукав його, хоча найчастіше це приносило йому лише розчарування.

У душі головного героя роману Стендаля «Червоне і чорне» відбувається боротьба «природи» та «цивілізації». Жульєн Сорель обирає для себе свідоме лицемірство, стримує власний темперамент; ставлячись до суспільства з презирством, поводить за його законами. Своїм учителем у мистецтві брехати собі він називає мольєрівського Тартюфа. Жульєн вираховує кожний свій крок і створює цілу програму завоювання світу, хоча на перших етапах «природна людина», яка живе в ньому, сплутує всі плани. Поступово він навчається добре контролювати власні інстинкти, і на той період припадають його найбільші успіхи.

2. Евристична бесіда

Проаналізуймо етапи життя героя й визначмо: до злету чи падіння вони належать.

- ♦ Жульєн на посаді вихователя дітей мера міста пана де Реналья. Юнак закохується в пані де Реналь. Побачивши, що подобається їй, вирішує закохати її в себе й використати це для просування вгору. Що це? (*Падіння*)
- ♦ Жульєн намагається грати роль «світського лева», але викликає лише сміх, адже йому бракує досвіду. Ці його намагання відлякують пані де Реналь. Під впливом темпераменту юнак забуває про роль і починає палати щирою пристрасстю, при цьому домагається взаємності. Це що? (*Злет за автором і падіння за загальнолюдськими та християнськими моральними нормами.*)
- ♦ Незважаючи на романтику пристрасних почуттів, Сорель за своєю чимало «корисного» для майбутніх перемог, навчається краще розуміти оточуючих. «Це виховання любов'ю, яке провадилось жінкою зовсім недосвідченою, було для нього справжнім щастям. Жульєн безпосередньо побачив суспільство саме таким, яким воно тоді було»: «на перший план виступали різні складні інтриги». Це злет чи падіння? (*Ні те, ні інше, герой навчає досвіду.*)
- ♦ У Безансонській семінарії Жульєн вважає, що серед обмежених і нерозвинених семінаристів він легко стане першим учнем, говорячи: «За Наполеона я був би сержантом, а серед цих майбутніх кюре я буду старшим вікарієм». І він дійсно стає першим,

але не «своїм», не здобуває поваги, адже в очах посередності бути надто розумним — гріх гордині. Даремно Сорель силкується стати «як усі». Усе одно, «і після багатьох місяців невпинних зусиль Жульєн усе ще мав вигляд людини, що мислить». Як це розцінювати? (*Як злет душі, але падіння для кар'єри.*)

- ◆ У Парижі, у родині де Ла-Молів, Жульєн знову діє через жінку. Його кохання вже «цивілізоване», нагадує цілеспрямовану облогу, націлену на те, щоб зламати гордість Матильди. Розігравши свою партію як по нотах, Сорель отримує все, про що мріяв: вродливу жінку, шляхетний титул і навіть офіцерський мундир. Але заплачено за це надто дорого: Сорель уже не мрійник, готовий померти за книжку, а самозакоханий егоїст. Почувши від Матильди звістку про присвоєння йому звання гусарського поручика, Жульєн говорить собі: «Отже, роман мій завершений, і я завдячую цим тільки самому собі. Я примусив це горде страховисько покохати себе. Її батько не може жити без неї, а вона — без мене». Що це? (*Падіння*)
- ◆ Саме в цей момент із Жульєном відбувається катастрофа: пані де Реналь пише маркізові де Ла-Молю про те, що Сорель — безсоромний кар'єрист, аморальна людина. Маркіз відмовляється віддати за нього свою дочку. Жульєн їде до Вер'єра, стріляє в пані де Реналь і потрапляє до в'язниці. Самотні години у в'язниці й каяття повернули його до «природного стану». Він відмовляється від допомоги, від самозахисту, на суді гордо заявивши: «Ви бачите перед собою простолюдина, обуреного проти свого низького походження... Ось мій злочин, добродію...» Як ви це розцінюєте? (*Як злет*)
- ◆ Якого висновку можна дійти, проаналізувавши все сказане? (*Життя героя складалося зі злетів і падінь, залежно від того, що брало гору — «природна людина» чи «цивілізована людина». Фінал твору свідчить про духовний злет Жульєна, хоча й дорогою ціною.*)

3. Цитатне коментування

Учитель. Проілюструйте риси характеру Жульєна Сореля відповідними прикладами й цитатами з тексту.

• Розум;	• рішучість;
• чуйність;	• власна гідність;
• працьовитість;	• романтичність;
• наполегливість;	• щирість;
• чесність;	• хитрість;
• покора;	• лицемірство;

- егоїзм;
- пристосовництво;
- марнославство
- користолюбство;
- безвір'я;

4. Проблемне питання

- ♦ Чому Сорель отримав такий суворий вирок?
- ♦ У чому полягає сутність внутрішньої драми головного героя (зважаючи на авторський задум роману)? (*У боротьбі «природної людини» з «цивілізацією»; неможливості людям низького стану зберегти й проявити свою індивідуальність у тогочасному суспільстві.*)

V. Домашнє завдання

Схарактеризувати образ головного героя за авторським задумом; висловити свою думку щодо проблем, порушених у творі.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Історія Жюльєна Сореля нашттовхнула мене на думку про те, що...

УРОК № 7

Тема. Стендаль «Червоне і чорне». Жіночі образи роману

Мета: допомогти учням розкрити жіночі образи роману, з'ясувати їх роль у романі; розвивати навички аналізування персонажів епічного твору, висловлювання своїх оцінних суджень; уміння зіставляти явища літератури та життя; виховувати високі моральні якості, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Кохання — одна з «вічних» тем у літературі. Колізії роману Стендаля «Червоне і чорне» також багато в чому засновані

на цій темі. Сьогодні наша розмова — про прекрасну статтю, про тих, кого кохав головний герой твору і хто кохав його.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування вмінь та навичок

1. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Учитель. Схарактеризуйте перебіг почуттів Жульєна до пані Реналь та Матильди де Ла-Моль.

Очікувані відповіді

- Жульєн → вдячність → закоханість → страх → ненависть → кохання ← пані де Реналь.
- Жульєн → цікавість → самовдоволення → симпатія → азарт → гордість → егоїстична пиха ← Матильда де Ла-Моль.

Примітка. Можливі й інші визначення.

2. Заповнення «анкети» стендалівських героїнь

Ім'я, прізвище	Луїза де Реналь	Матильда де Ла-Моль
Вік	23	19
Особливі деталі зовнішності	Прекрасні очі	Колючі очі
Сімейний стан	Одружена	Незаміжня
Місце проживання	Місто Вер'єр	Місто Париж
Читацькі інтереси	Романи про кохання	Суспільно-політичні трактати
Ставлення до релігії	Шанобливе	Насмішкувате
Ставлення до оточуючих	Рівне, з повагою	Приховане презирство
Проблема грошей	Не хвилює	Багатство — запорука успіху
Сила почуттів, здатність до самопожертви	Сильні почуття, висока здатність до безкорисливої самопожертви	Сильні почуття, здатність до самопожертви висока, але з певним розрахунком

3. Робота в групах

1) Складання усного твору «Проблема вибору пані де Реналь у романі Стендаля «Червоне і чорне»»

Орієнтовний зразок

Для пані де Реналь найважчою проблемою є вибір між пристрастю, з одного боку, та її обов'язком дружини, матері, християнки,

з іншого. Тобто між «природною людиною», як і в Сореля, та «цивілізацією». Закохавшись у Жульєна, вона почувається злочинницею, яка порушує загальноприйняті норми моралі, тому стримує почуття; свою пристрасть визначає як «жахливе наслання». Її душа прагне щастя.

Жінка часто впадає в крайнощі. Коли захворів її син, вона сприймає це як Боже покарання за подружню зраду.

Щойно дитина одужала, пані де Реналь підробляє анонімні листи, щоб захистити своє із Жульєном кохання. Мабуть, у таку хвилину каяття вона з намови духовника й відсилає маркізові де Ла-Моль відгук про поведінку Сореля, що відіграє в його долі фатальну роль.

Як і Жульєн Сорель, пані де Реналь знаходить рівновагу лише тоді, коли починає жити відповідно до своїх почуттів і прагнення щастя. Для неї вже не існують обов'язок перед чоловіком і моральний осуд. Вочевидь, така щира поведінка, «природне життя» є для автора ідеалом.

2) Складання усного твору «Справжнє кохання героя і симпатія автора — провінційна пані чи паризька красуня?»

Орієнтовний зразок

У Матильди де Ла-Моль, дочки маркіза, є багато спільного з Жульєном. Вона, як і Сорель, скептично ставиться до сучасності, вважаючи, що все найкраще в історії вже сталося. Панна де Ла-Моль інстинктивно шукає навколо себе таких сильних людей, як її родич Боніфас де Ла-Моль епохи Маргарити Наваррської, і не знаходить їх. І вона віддає серце синові теслі, який вирізняється з її оточення розумом, енергією та походженням із низького стану, з якого він піднявся завдяки якостям свого характеру та здібностям. Свідченням її сили й сміливості є те, що вона першою зізнається юнакові в коханні. Цим вона кидає виклик ще й своєму суспільному станові.

Незважаючи на духовну близькість Матильди і Жульєна (та й самого автора!), жіночим ідеалом у романі є не вона, а пані де Реналь. Матильда не поводитиметься просто як жінка, вона завжди залишатиметься дочкою маркіза зі звичками нещирості, гри, позування. Мабуть, у цьому полягає її трагедія, вона не здатна поступатися власною гордістю. Пані де Реналь не така вишукана, розумна, дотепна, як суперниця, але має перевагу над нею, значно важливішу, — уміє самовіддано кохати.

4. Аналітичне коментування

Учитель. Прокоментуйте висловлювання Стендаля про кохання, знайдіть перегук цих думок із романом «Червоне і чорне»:

- «Любов! У яких тільки божевіллях не змушуєш ти нас відчувати радість»;
- «Кохання схоже на лихоманку, воно народжується і згасає без найменшої участі волі»;
- «...У коханні ми насолоджуємося лише ілюзією, породженою нами самими...».

Доведіть або спростуйте думку літературознавця про жіночі характеристики у Стендаля: «Характерними рисами жіночих образів є по-тяг до героїчного, самовідданість у коханні, здатність жити пристрастями, обстоювати свої почуття та йти проти умовностей сере-довища».

V. Домашнє завдання

Схарактеризувати жіночі образи роману, визначити їх роль у долі Жульєна та втіленні авторського задуму.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Жіночі образи Луїзи де Реналь та Матильди де Ла-Моль мають у романі особливе навантаження. Не випадково вони подаються у протиставленні. Героїні немовби уособлюють боротьбу двох сил у душі Жульєна. З цією думкою я...

УРОК № 8

Тема. Стендаль «Червоне і чорне». Психологізм творчості письменника в романі. Новаторство Стендаля в реалістичному відтворенні художньої моделі суспільства й людини

Мета: показати художню майстерність автора у використанні психологізму, відтворенні мистецької моделі сучасного йому світу, новаторство письменника; розвивати навички літературознавчого аналізування епічного твору, уміння висловлювати свої думки з різних питань, обґрунтовувати їх; виховувати кращі людські якості, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Жанр соціально-побутового роману за часів Стендаля вже був певною мірою розроблений письменниками. Стендаль розглянув його з нової точки зору, як «дзеркало, з яким ідеш великою дорогою. Воно відбиває то блакитне небо, то брудні калюжі й вибоїни. Іде людина і несе те дзеркало, а ви цю людину звинувачуєте в неморальності! Її дзеркало відбиває багно, а ви звинувачуєте людину! Логічніше звинувачувати велику дорогу з її калюжами, а ще певніше — доглядача дороги, який допускає, щоб на ній стояли калюжі та скупчувалось багно». Про психологізм творчості й новаторство Стендаля та його художні здобутки ми поміркуємо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування вмінь та навичок

1. Слово вчителя

«Червоне і чорне» — переконливе свідчення новаторства Стендаля-романіста. Тут органічно пов'язані риси психологічного та соціального роману.

Пригадаймо, психологічний роман — різновид роману, у якому відтворено внутрішні переживання особистості, духовну еволюцію, пошуки й суперечності в душі героя, що зумовлюють його вчинки та поведінку.

Виражається це поєднання, зокрема, у тому, що головну тему твору — зіткнення різних історичних часів (духу Великої революції, інстинктивним носієм якого є Жульєн, і нудної повсякденності Реставрації) — письменник розглядає саме як психологічну проблему і внутрішній конфлікт головного героя на тлі широкої панорами французького суспільства; зі звичайної кримінальної хроніки Стендаль зробив справжню «хроніку ХІХ століття».

2. Самостійна робота учнів

Учитель. Складіть схему основних груп французького суспільства часів Стендаля та їх представників; зробіть висновки.

Очікувані висновки

- У романі змальовано основні прошарки французького суспільства тих часів (нова буржуазія (Вально) і стара аристократія

(де Реналь), великий світ політики (де Ла-Моль)); провінційні міста Вер'єр та Безансон, столиця Франції Париж; боротьбу між єзуїтами та янсеністами та ін.

- Кожен характер психологічно вмотивований, що є новим авторським внеском Стендаля в літературу.

Вища аристократія Парижа

Маркіз де Ла-Моль, його донька Матильда, відвідувачі їх салону та ін.

Духовенство Безансона

Абат Пірар, Фрілер, єпископ, семінаристи та ін.

Мешканці провінції (місто Вер'єр)

Дворянство: де Реналі; буржуазія: Вально, Фуке; духовенство: абати Шелан, Малон; міщанство: Сорелі, полковий лікар, полковий мировий суддя

3. Слово вчителя з елементами бесіди

Новаторським у творі Стендаля є також об'єктивне та критичне зображення звичаїв різних верств суспільства. Знайдіть цьому підтвердження у тексті; процитуйте відповідні епізоди.

Очікувані відповіді

- «“Мені треба випити пуншу і танцювати до знемоги, — сказала вона сама собі, — оберу зараз найблискулішого кавалера і за всяку ціну приверну загальну увагу. А ось, до речі, цей знаменитий зухвалець граф де Фервак”. Вона прийняла його запрошення і вони пішли танцювати».
- «“Подивимось, — думала вона, — хто з нас двох зухваліший, але, щоб досхочу поглузувати з нього, треба його викликати на розмову”. Скоро всі інші пари танцювали кадрили тільки для годиться — нікому не хотілося пропустити жодної з дотепних і дошкульних реплік Матильди. Пан де Фервак був у замішанні: за браком думок він вдавався до красивих фраз і корчив незадоволені міни. Матильда, що була роздратована, жорстоко з нього глузувала і набула в його особі ворога».
- Зображені звичаї вищого світу: суцільні розваги, лицемірство, інтриги, плітки, відсутність серйозних думок та ін.

Твір Стендаля «Червоне і чорне» містить у собі й риси філософського роману, що також є новаторським підходом автора.

Герої роману постійно сперечаються з приводу найскладніших філософських, ідеологічних, естетичних тем свого часу. Наприклад, на балу Жульєн обговорює з графом Альтамірою можливість

застосування насильства заради досягнення благородної мети. Пригадайте цей епізод: «Ну, знаєте, — сказав Жульєн, — мета виправдовує засоби; якби я був не такою незначною пилинкою, а мав би хоч яку-небудь владу, я б наказав повісити трьох, щоб врятувати життя чотирьом».

- ♦ Прокоментуйте процитований епізод. Як ви вважаєте, під впливом чііх ідей в Жульєна Сореля виникла така думка? (*Наполеона, яким він таємно захоплювався.*)
- ♦ Прокоментуйте вислів одного із персонажів роману: «Політика — то камінь, прив'язаний на шию літератури, який може її потопити менш ніж за півроку. Політика серед витворів уяви — те саме, що постріл з пістолета під час концерту. Цей звук оглушливий, але позбавлений будь-якої виразності. Він не гармонує з жодним інструментом». (*Мистецтво не повинно служити політиці, підпорядковуватися їй.*)

4. Колективне творче узагальнення

Учитель. Підсумуйте сказане й узагальніть риси новаторства роману Стендаля «Червоне і чорне».

Очікувані відповіді

- Психологізм.
- Об'єктивне й критичне зображення дійсності.
- Філософічність.
- Широке застосування прийому контрастів.

V. Домашнє завдання

Підготуватися до написання класного твору.

Орієнтовні теми

- 1) «Внутрішня драма головного героя роману Стендаля «Червоне і чорне»: шлях від наполеонізму до злочину».
- 2) «“Червоне” і “чорне” в романі Стендаля “Червоне і чорне”».
- 3) «Роль жіночих образів у долі Жульєна Сореля та втіленні авторського задуму в романі Стендаля “Червоне і чорне”».

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- На мій погляд, роман Стендаля «Червоне і чорне» співзвучний нашому часові тим, що...

УРОК № 9

Тема. (РМ) Контрольний твір-роздум за романом Стендаля «Червоне і чорне»

Мета: перевірити рівень розуміння учнями змісту художнього твору; удосконалювати навички ідейно-художнього аналізування вивченого твору за обраною темою; розвивати творчі здібності, писемне зв'язне мовлення школярів; виховувати кращі людські якості.

Оснащення: портрет Стендаля, художній текст роману «Червоне і чорне», ілюстрації до твору.

Тип уроку: розвиток мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Я хочу говорити про те, що відбувається в глибині душі», — писав Стендаль. Читач завжди є співавтором письменника у сприйнятті його твору, тем, ідей та проблем, що в ньому порушено. Сьогодні ви спробуєте описати, як ваша душа й розум відгукнулися на твір великого французького письменника; як ви сприйняли ті загальнолюдські цінності, які він пропагує у своєму творі; завдяки чому розширили свій кругозір.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Розвиток мовлення

1. Коментування вчителем запропонованих тем

Орієнтовні теми

- 1) Внутрішня драма головного героя роману Стендаля «Червоне і чорне»: шлях від наполеонізму до злочину.
- 2) «Червоне» і «чорне» в романі Стендаля «Червоне і чорне».
- 3) Роль жіночих образів у долі Жульєна Сореля та втіленні авторського задуму в романі Стендаля «Червоне і чорне».

2. Написання твору-роздуму за обраною темою

Орієнтовний план твору-роздуму «Внутрішня драма головного героя роману Стендаля «Червоне і чорне»: шлях від наполеонізму до злочину»

- I. Вступ. Французьке суспільство I половини XIX століття як тло роману Стендаля «Червоне і чорне».

II. Основна частина.

1. Жульєн Сорель — обдарована особистість низького походження:
 - а) дитинство та юнацтво Жульєна; взаємини в родині;
 - б) мрії та захоплення юнака;
 - в) шлях до кар'єрного зростання завдяки впливовості жінок;
 - г) суперечливість характеру героя; шлях до злочину.
2. Переосмислення життєвих цінностей Жульєном у в'язниці.
3. Переможець чи переможений?

III. Висновок. Проблеми особистості змальованої Стендалем, що є актуальними й донині та хвилюють сучасного читача.

V. Домашнє завдання

Для всіх: розпочати читати повість Бальзака «Гобсек».

Індивідуальне: підготувати повідомлення на тему «Бальзак і Україна».

VI. Підбиття підсумків уроку

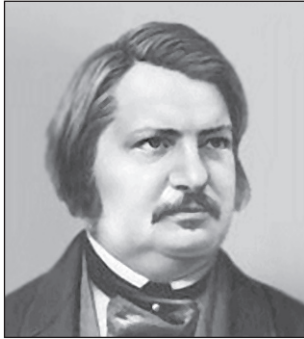
УРОК № 10

Тема. О. де Бальзак — видатний французький письменник, зачинатель соціального реалістичного роману. Життєвий і творчий шлях письменника. Поєднання реалістичних та романтичних елементів у його художній системі. «Людська комедія» — грандіозна енциклопедія життя Франції першої половини XIX ст., її проблематика й структура. Бальзак і Україна

Мета: викликати інтерес учнів до життя й творчості письменника; розкрити роль України у долі митця; розвивати навички сприйняття інформації на слух, уміння готувати повідомлення та презентувати їх, визначати головне, висловлювати свої думки та відстоювати їх; виховувати оптимістичне світосприйняття, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до його біографії, виставка книжок митця, творів про нього.

Тип уроку: комбінований.

О. де Бальзак

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Аналізування контрольного твору-роздуму

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Ми знову мандруємо до Франції XIX ст., щоб познайомитися з одним із найвизначніших письменників світу. «Бальзак великий! Його характери — витвір розуму Всесвіту!» — сказав про нього видатний російський письменник Ф. Достоевський. В. Г. Белінський, російський критик, зазначав: «Подивіться на Бальзака: як багато написала ця людина, та, незважаючи на це, чи є в його повістях бодай один характер, бодай єдине обличчя, яке було б схожим на інше? О, яке незбагненне мистецтво змальовувати характери з усіма відтінками їх індивідуальності!»

Отже, на нас чекає відкриття для себе нових величних постатей у літературі!

IV. Оголошення теми й мети уроку

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

Творчість Оноре де Бальзака витримала перевірку часом. Про це свідчать масові наклади видань, численні екранізації його творів. Проте життя самого письменника виявляється не менш захопливим і повчальним, аніж його твори. Книгою Андре Моруа «Прометей, або Життя Бальзака» зачитувалося не одне покоління.

Вражає надзвичайна широта таланту й працьовитість письменника: наприклад, у 1829 році Бальзак видав п'ять романів, у 1830 році — одинадцять, у 1831 році — вісім, у 1832 році — одинадцять. Звичайна людина не встигне за цей час навіть переписати такий обсяг текстів, а потрібно ще й придумати та продумати кожну деталь, сюжет і композицію в цілому. Як це йому вдавалося? Секрет — у розкладі дня. Сам митець зізнавався: «Працювати — це означає вставати опівночі, писати до 8-ї години ранку, поспідати за п'ятнадцять хвилин і знову працювати до п'ятої, пообідати, лягти спати і завтра все почати спочатку. ...Пишу весь час, а коли не

сиджу за рукописом, обмірковую план, а коли не думаю над планом, то виправляю гранки. Ось моє життя».

- ♦ Як ви вважаєте, що спонукало Бальзака до такого способу життя? *(Можливо, талант та енергія переповнювали його, він прагнув якнайбільше встигнути, мав високу мету; хотів довести батькам, усім оточуючим, що це його справжнє покликання, гідна справа, яка приносить йому задоволення та визнання.)*

Насправді Бальзак трохи лукавив, говорячи «оце і все життя». Він устигав усюди й усе: бувати у світі, підкорювати серця чарівних жінок, навіть зазнав слави трохи кумедного «денді».

Але почнемо все спочатку. Оноре де Бальзак народився 20 травня 1799 року у м. Тур у родині чиновника військового відомства, вихідця із селян. Його дитинство і юність минули поза рідною домівкою: спочатку в селі у годувальниці, потім у різних закритих пансіонах і школах, про які в нього залишилися найсумніші спогади. Родину пам'ятав мало, батькові на той час виповнилося вже 53 роки, мати ж, молода, енергійна, вродлива, на тридцять два роки молодша за батька, з головою поринула у вир кохання та аристократичного життя. Однак зі своїм сином була дуже суворою, і це дошкуляло самолюбству Оноре, змушуючи жадати незалежності, грошей та визнання. До речі, батько змінив дідове селянське прізвище Бальса на аристократичне Бальзак.

Утіху юнак знаходив лише в книжках, які, у супереч з суворим правилами, він примудрявся діставати й уважно вивчати. Це були вільнодумні твори великих просвітителів XVIII ст. й античних філософів.

- ♦ Як ви вважаєте, сприяло чи шкодило розвитку особистості Бальзака його важке життя без батьківської ласки в дитинстві й підлітковому віці? Чому? *(Можливо, розбудило честолюбні мрії.)*

Коли Бальзакові виповнилося 15 років, його родина переїхала до Парижа. Оноре продовжував навчатися у школі правознавства та працював писарем в адвокатській конторі, тому що батько твердо вирішив зробити з нього успішного юриста.

Зламани долі, несправедливість, людські вади в хитромудрому переплетінні — чого він тільки не надивився в адвокатській конторі! Згодом цей неабиякий життєвий досвід виллється в яскравий образ Дервіля з повісті «Гобсек».

Бальзака зовсім не приваблювала юридична кар'єра, і він, отримавши диплом бакалавра, повідомив про це батьків, заявивши, що

хоче стати літератором. Після тривалих суперечок і сварок батьки надали синові дворічний випробувальний термін із мінімальною матеріальною підтримкою.

Бальзак починає писати з усім жаром серця. Перші твори виявилися невдалими. Молодий письменник спробував свої сили в різних жанрах, навіть у видавничому бізнесі, але закінчив із сумними результатами.

Тільки в тридцять років до нього приходить успіх, коли було опубліковано його історичний роман «Шуани». Філософський роман «Шагренева шкіра», який вийшов через два роки, робить його відомим у Європі письменником і відчиняє перед ним двері аристократичних салонів.

- ♦ Які найяскравіші риси характеру проявляються у Бальзака в цей період? (*Наполегливість, оптимізм, невтомна діяльність і пошуки шляхів до досягнення мети.*)

Твори Бальзака один за одним виходять у світ. І в письменника виникає задум об'єднати їх у грандіозну епопею «Людська комедія» (як «Божественна комедія» Данте), що увібрала б у себе «всі типи людей, усі суспільні стани.

...Втілити всі соціальні зрушення таким чином, щоб жодна життєва ситуація, жодна особа, жоден характер, чоловічий та жіночий, жоден образ, жодна професія не опинилися в забутті!»

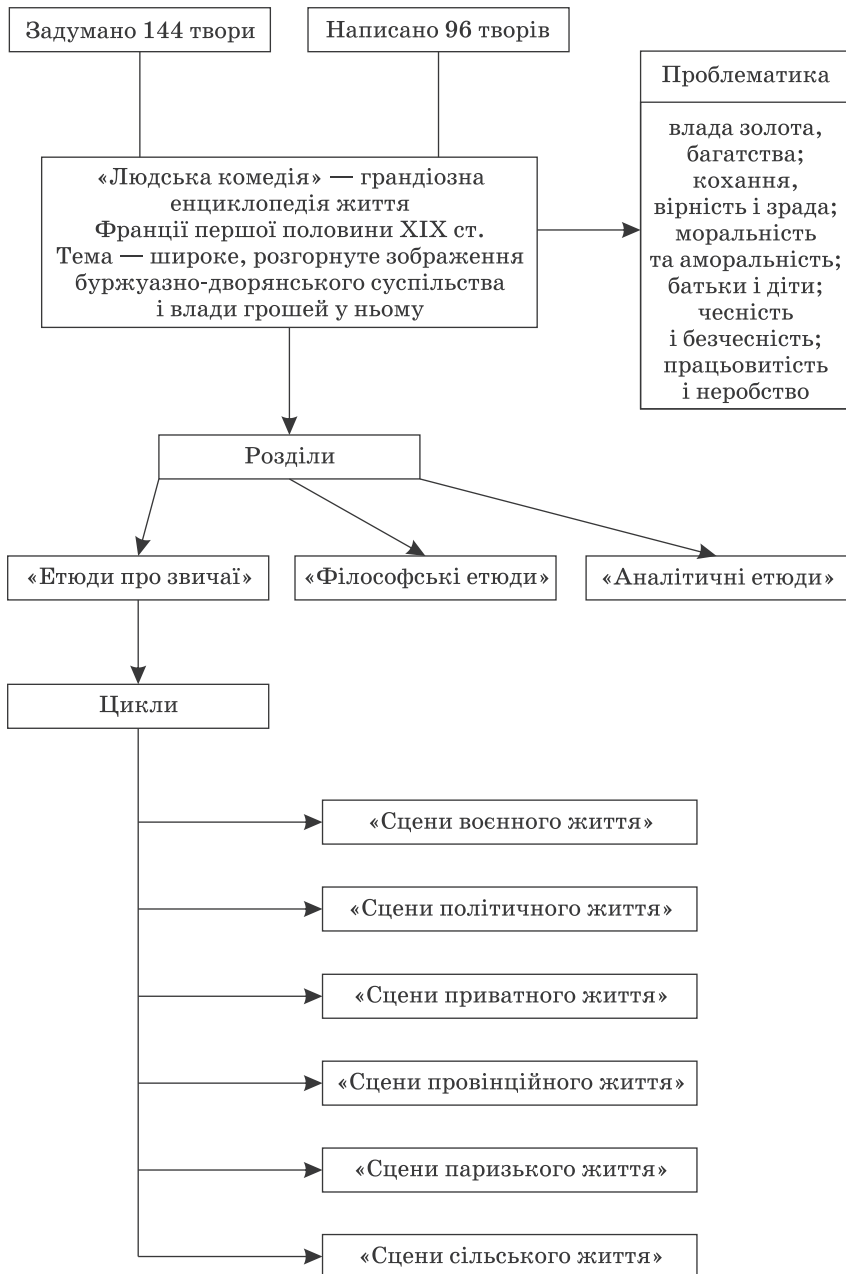
2. Складання опорної схеми до структури епопеї «Людська комедія»

3. Повідомлення учнів про зв'язки Бальзака з Україною

28 лютого 1832 року в житті Бальзака трапилася подія, яка мала для нього дуже важливі наслідки: він отримав листа з Одеси від прихильниці його творчості. Підпис був інтригуючий — «Іноземка». Через деякий час надійшов і другий лист. Його відправником була багата польська аристократка, російська піддана графиня Евеліна Ганська. Почалося постійне листування, що тривало близько 15 років. Восени 1833 року в Швейцарії вони познайомилися особисто; пізніше зустрічалися ще. Улітку 1843 року Бальзак уперше вирушив до Росії, зустрівся з Е. Ганською в Петербурзі й супроводжував її в подорожі Германією та Італією.

Усі свої надії письменник пов'язував з одруженням із коханою жінкою, але вона була заміжною, і йому довелося чекати, поки та овдовіє. Ганська й після того зволікала зі шлюбом, боячись утратити свої багаті володіння.

Опорна схема до структури епопеї «Людська комедія»

Щаслива для Бальзака подія відбулася 14 березня 1850 року в Бердичеві.

Незабутні враження привіз письменник з України, яку він відвідував двічі. Прекрасний Київ, мальовничі села, родючі ниви, веселі селяни... «Всюди я бачив групи селян і селянок, які йшли на роботу або поверталися додому дуже весело, безтурботно і майже завжди з піснями», — писав він. Це надихнуло його написати роман «Селяни» та «Лист про Київ».

4. Слово вчителя

Надмірна праця, безкінечні турботи й хвилювання підірвали здоров'я Оноре де Бальзака, і через п'ять місяців після щасливого вінчання його не стало. Із приводу цієї сумної події В. Гюго, його товариш, сказав: «Добродій де Бальзак був одним із перших серед великих, одним із кращих серед обраних... Усі його твори складають одну книгу, сповнену життя, яскраву, глибоку, де рухається й діє вся наша сучасна цивілізація, втілена в образах цілком реальних...»

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Інтерактивна вправа «Займи позицію та обґрунтуй її»

Чи має рацію А. Моруа, який назвав свій твір про письменника «Прометей, або Життя Бальзака»?

Так

Певною мірою так

Ні

VII. Домашнє завдання

- 1) Повторити за підручником біографію О. де Бальзака, історію створення «Людської комедії», особливості творчості письменника, прочитати повість «Гобсек».
- 2) Знайти та виписати з твору цитати-висловлювання про владу золота. Уміти коментувати.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Історія життя Бальзака наптовхнула мене на думку...
- Мені запам'яталося...
- Мені захотілося познайомитися...

УРОК № 11

Тема. Влада золота та її філософія в повісті О. де Бальзака «Гобсек»

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст твору; розвивати навички роботи з текстом, його коментування, виокремлення головного та деталей, формувати вміння аргументувати свої твердження; виховувати позитивне ставлення до загальнолюдських моральних цінностей.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- ♦ Схарактеризуйте Бальзака як письменника й людину.
- ♦ З'ясуйте структуру твору життя Бальзака — «Людської комедії».
- ♦ Розкажіть про зв'язки Бальзака з Україною.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Повість «Гобсек» є складовою частиною «Людської комедії». Незважаючи на її невеликий обсяг, Бальзак надавав творові великого значення, про що свідчить хоча б непритаманна письменникові ретельність (надруковано три варіанти) у шліфуванні первинного тексту.

Повість «Гобсек» складається з трьох історій. Передусім, це історія оповідача, адвоката Дервіля, який допоміг віконтесі де Гранльє повернути свої статки, відібрані під час революції, і хоче прислужитися ще раз, посприявши Камілли в її намірі вийти заміж за молодого графа де Ресто. Друга — і центральна — історія про

старого лихваря Гобсека, з яким доля пов'язала Дервіля. Нарешті, це трагічна історія родини де Ресто. Графиня, віддавши всі гроші коханцеві Максиму де Траю, чинить злочин, щоб забезпечити своїх молодших дітей, яким старий граф де Ресто не був батьком.

В образі головного героя Бальзак поєднав риси реалізму (детально описавши механізм позичання грошей, кількість відсотків) і романтизму (самотність і загадковість багатія — достеменно невідомо, хто він, звідки приїхав, де нажив свій величезний капітал; цей персонаж по-романтичному контрастний — «скнара і філософ, створіння нице і створіння шляхетне»).

2. Міні-диспут

- ♦ Чи згодні ви з тим, що за гроші можна купити совість?
- ♦ Наскільки наш час, наша мораль відрізняються від бальзаківських?

3. Проблемні питання

Учитель. Прокоментуйте наведені далі твердження Гобсека і зробіть висновки.

- «Щоб здійснити свої примхи, ми потребуємо часу, засобів і зусиль. Так от, у золоті все це є у зародку, і воно все дає у житті».
- «...Переконання і мораль — пусті слова. Непохитне тільки одне-єдине почуття, яким наділила нас природа: «інстинкт самозбереження», або «особистий інтерес»». З усіх земних благ є тільки одне, досить надійне, щоб людина прагнула його. Це... золото. У золоті втілено всі людські сили».
- «Нещастя навчить його [графа де Ресто] знати ціну грошам і людям, чоловікам і жінкам. Нехай поплаває по паризькому морю. А коли стане вправним лоцманом, ми дамо йому корабель».
- «Краще самому утискувати, ніж дозволяти, щоб тебе утискували інші».

Очікувані відповіді

- Гобсек — суперечлива людина.
- Гобсек — аморальна людина, одержима ідеєю влади над людьми.
- Гобсек має великий життєвий досвід, знає психологію людей, інколи чинить чесно та розумно.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Колективна робота

Учитель. Поєднайте героїв з їх портретами.

<p>«Створіння дивовижне, на все придатне і ні до чого не здатне, суб'єкт, який розбуджує в людях страх і зневагу, всезнайка і цілковитий неук, готовий зробити добру справу й вчинити злочин, іноді — втілення самої підмоги, іноді — уособлення благородства, відчайдух, більше заляпаний багнюкою, аніж заплямований кров'ю, людина, яку можуть гризти турботи, але не докори сумління, і яка більше турбується про своє травлення, ніж про духовні потреби, натура зовні пристрасна, а всередині холодна, як лід»</p>	Дервіль
<p>«Він сидів у кріслі, нерухомий, мов статуя, втупившись поглядом у камін із таким виразом, ніби перечитував свої боргові розписки та векселі»</p>	Граф де Ресто
<p>«Чоловік років тридцяти п'яти... Вдягнений досить просто, гість скидався на покійного герцога Решильє»</p>	Максим де Трай
<p>«Молода дівчина, вдягнена просто, але з вишуканістю парижанки; у неї граціозна голівка, свіже личко, привітний погляд; красиво зачесане каштанове волосся, спускаючись двома півкругами і прикриваючи скроні, надавало якогось витонченого виразу її голубим очам, чистим, наче кришталю»</p>	Графиня Анастазі де Ресто
<p>«У поспіху вона тільки накинула на голі плечі кашемірову шаль і куталася в неї так уміло, що під шаллю легко вгадувалися форми її прегарного тіла... Голова... була недбало пов'язана, наче в креолки, яскравою шовковою хустинкою, з-під якої вибивалися пишні чорні кучері»</p>	Фанні Мальво

VII. Домашнє завдання

Підготуватися до аналізування образу Гобсека.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Для мене було новим...
- Я здивований (-на), що...
- Мені запам'яталося...

УРОК № 12

Тема. О. де Бальзак. Романтичні й реалістичні риси неоднозначного образу «філософа та скнари» Гобсека

Мета: допомогти учням усвідомити значення й художні особливості образу Гобсека; розвивати навички аналізування художніх образів, уміння зіставляти літературу й життя, висловлювати та обґрунтовувати свої думки; сприяти формуванню справжніх цінностей, філософського ставлення до життєвих проблем.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього; картки із завданнями (для 5-ти груп).

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Образ скнари — це мандрівний образ у світовій літературі: Шейлок у Шекспіра, скнара у Мольєра, скупий лицар у Пушкіна та ін. Образ скупердяя переходить від епохи до епохи, з однієї країни до іншої, маючи певні спільні «родові» риси. А який же лихвар у Бальзака? Про це йтиметься сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Літературний диктант (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Чому Дервіль став близьким другом віконтеси де Гранльє? (*Допоміг їй повернути маєтки.*)
2. Завдяки чому Дервіль потоварищував із Гобсеком? (*Сусідству й розсудливій поведінці*)
3. До кого Гобсек вирішив з'явитися «як месник, як докори сумління»? (*До графині*)
4. Яку суму податків сплачує мільйонер Гобсек і пишається цим? (*Сім франків*)
5. Чому Гобсек любив бруднити килими в багатих будинках? (*Щоб дати відчуття пазурі Неминучості*)
6. Що Дервіль позичав у Гобсека і для чого? (*Гроші на купівлю адвокатської контори*)
7. Хто є дружиною Дервіля? (*Фанні Мальво*)

8. Яку справу доручив граф де Ресто Гобсекові та Дервілю? (*Передати його майно синові*)
9. Що вразило Дервіля в помешканні Гобсека? (*Багатство, що гнило.*)
10. Кому заповів своє багатство Гобсек? (*Дочці своєї небоги*)
11. Про що думав в останні години Гобсек, що радив Дервілеві? (*Як і де вигідніше продати товари, що були в його домі.*)
12. Чому віконтеса де Гранльє віддавала перевагу під час обрання нареченого для Камілли? (*Честі та родовитості*)

V. Формування вмій та навичок

1. Слово вчителя

Ім'я головного героя повісті Бальзака — Гобсек — не є випадковим. Воно означає те, що є сутністю героя — «живоглот», «глитай», «сухоглот», і розуміти це можна так: Гобсек поглинав, збирав золото, а золото поглинало його.

2. Пошуково-дослідницька робота в групах.

Спостереження над текстом та образом героя
(завдання на картках для груп у класі)

I група. Знаходить у тексті портрет Гобсека і відповідає на запитання:

- ♦ Яким постає перед читачем цей герой?
- ♦ Які кольори та відтінки використовує автор у змалюванні зовнішності героя? Чому?
- ♦ З чим порівнюється зовнішність Гобсека? Чому?
- ♦ Які деталі портрета героя є визначальними?
- ♦ Як такий опис характеризує героя, показує ставлення до нього автора?

II група. Знаходить опис помешкання Гобсека, відповідає на запитання:

- ♦ На яких деталях помешкання зосереджується увага читача? Чому?
- ♦ Чи можна за описом житла визначити рівень статків героя, його характер, ставлення до нього автора?
- ♦ Про що свідчить опис квартири Гобсека після того, як його не стало?

III група. Знаходить згадки у тексті про родинні взаємини і відповідає на запитання:

- ♦ Що ми знаємо про родину Гобсека?
- ♦ Чи має він родичів? Як до них ставиться?

- ♦ Як це його характеризує?
- ♦ Чому Гобсек заповідав своє багатство далекій родичці?

IV група. Знаходить у тексті рядки, що висвітлюють характер Гобсека, і відповідає на запитання:

- ♦ Як лихвар ставився до своїх клієнтів?
- ♦ У чому Гобсек знаходив задоволення?
- ♦ Як Гобсек ставився до більшості аристократів? Чому?
- ♦ Чому Гобсек інакше поставився до Дервіля й Фанні Мальво? Про що це свідчить?
- ♦ З чого видно, що в головному герої «співіснують двоє людей: скнара і філософ, створіння нице і створіння шляхетне»?

V група. Досліджує життєву філософію Гобсека і коментує висловлювання:

- «Що таке життя? Машина, яку приводять у рух гроші»;
- «Влада і втіха — хіба не основи нашого нового суспільного ладу?»;
- «Я досить багатий, щоб купувати людську совість»;
- «У золоті зосереджені всі сили людства»;
- «Найтривкіше марнославство — це наше “я”»;
- «Щастя або в сильних емоціях, які підточують наше життя, або в розмірених заняттях»;
- «Краще самому утискувати, ніж дозволяти, щоб тебе утискували інші»;
- «Я володію світом... а світ не має наді мною ані найменшої влади»;
- «Я читаю в серцях, від мене ніщо не сховається».

3. Презентація пошуково-дослідницької роботи у групах

4. Інтерактивна вправа «Коло ідей» (узагальнення образу Гобсека)

Очікувані відповіді

- Образ суперечливий.
- Переважають негативні риси, особливо наприкінці життя.
- Не обділений почуттям справедливості, негативно ставиться до марнотратства, вад аристократії.

- Смішний у своїй жадібності.
- Романтично-загадковий.

5. Міні-диспут «Багатство, золото в житті героїв Бальзака і в нашому житті»

Ведучий диспуту. У життя героїв повісті «Гобсек» золото, багатство відіграють велику роль. Без них не можуть прожити графи й графині з вищого світу, не може відкрити свою контору адвокат Дервіль і залагодити свої справи навіть Фанні Мальво.

- ♦ То що ж тоді означає золото? Невже Гобсек має рацію, коли надає йому такого значення?

1-й опонент. Так, без золота, значних коштів важко досягти успіху в суспільстві як у часи Бальзака, так, мабуть, і тепер, у наш час.

2-й опонент. Ідеться про те, яку роль відіграє золото в житті людини. Якщо воно є самоціллю, то має згубний вплив, приводить особистість до деградації, як це трапилось із Гобсеком. Якщо ж кошти є засобом для досягнення успіху в якійсь корисній справі (і для самої людини, і для суспільства), то вони сприяють розвитку особистості.

3-й опонент. Коли немає особистого щастя, друзів, взаємності в коханні, то мало допомагають навіть значні кошти. Недаремно кажуть, що «й багаті теж плачуть» та ін.

Ведучий диспуту (*підсумовує*). Мабуть, у нашій суперечці істина знаходиться десь посередині: кожна людина повинна бути забезпеченою на такому рівні, щоб мала змогу гармонійно розвиватися. Саме ж багатство заради багатства користі не приносить.

VI. Домашнє завдання

Для всіх: скласти усний (або письмовий) твір за темою диспуту «Багатство, золото в житті героїв Бальзака і в нашому житті».

Індивідуальне: підготувати повідомлення про життя та творчість Гі де Мопассана.

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Найбільше мені сподобалося (запам'яталось)...
- Я хотів (-ла) би з'ясувати...
- Гобсек — це...

УРОК № 13

Тема. О. де Бальзак «Гобсек». Зіставлення образів Фанні Мальво й Анастазі де Ресто. Роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій повісті. Композиція та стиль твору

Мета: допомогти учням усвідомити значення висвітлених автором моральних проблем; показати майстерність автора у змалюванні образів, побудові повісті; розвивати навички характеризувати образів, критичного осмислення прочитаного, висловлювання й аргументування власних думок; виховувати прагнення до добродісного життя.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Людство постійно визначає для себе справжні й уявні цінності, епоха й народ вносить у ці визначення свої корективи. Але вражає те, що людина прагне пройти шлях пізнання самостійно, сама встановлює ієрархію цінностей і обирає їх для себе, незважаючи на світовий досвід. Бальзак у своєму творі не аналізує причин виникнення скупості, маніакальної потреби накопичувати багатство заради багатства, зради, згубних пристрастей, але показує, до чого це призводить. Сьогодні на уроці ми спробуємо зазирнути до творчої лабораторії письменника, щоб зрозуміти, як йому вдалося так майстерно розкрити образи героїв, їх психологію й навести позитивні моральні приклади.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Перевірка домашнього завдання

Перевірка засвоєння твору запитаннями про роль багатства й золота в житті героїв Бальзака і в нашому житті (1–2 учні).

V. Актуалізація опорних знань

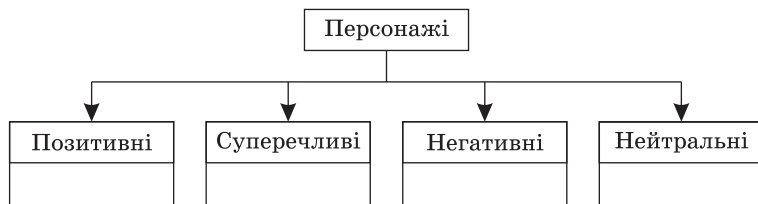
Бесіда

- ♦ Схарактеризуйте образ Гобсека, визначивши в ньому реалістичні та романтичні риси.

VI. Формування вмінь та навичок

1. Складання умовної схеми

Учитель. Запишіть імена персонажів повісті О. де Бальзака «Гобсек» до умовної схеми.

2. Аналітичне коментування схеми

3. Колективна робота (складання таблиці)

Учитель. Складіть порівняльну характеристику жіночих образів повісті «Гобсек».

Анастасі де Ресто	Фанні Мальво
<i>Спільне</i>	
Молоді, вродливі, парижанки	
<i>Відмінне</i>	
З багаті родини, легковажна, безрозсудно піддалася пристрасті, раба почуттів; жорстока; щастя не здобула, усе життя потому спокутувала свій гріх; залишила синові погану славу	З небагаті родини, чесна, добропорядна, працьовита, відповідальна, тиха, скромна; здобула щастя в родинному житті

4. Робота в парах

Учитель. Об'єднайтеся у пари. Проаналізуйте таблицю, яку склали, підготуйте висновки.

5. Колективне обговорення висновків

6. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Учитель. Визначте роль образу Дервіля в повісті Бальзака «Гобсек».

Очікувані відповіді

- Композиційний стрижень твору — автор-оповідач.
- Один із головних героїв, носіїв ідеї моральності навіть у жорстокому буржуазному світі.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. За підрахунками вчених, людина за життя може прочитати в середньому небагато книжок — приблизно три тисячі (можливо, й більше, якщо це є її спеціальністю). Літературних творів існує у тисячі разів більше. Отже, потрібно обирати для читання найцікавіші, найкорисніші книги. Є навіть так звані «золоті списки» кращих творів світової літератури, і французький письменник II половини XIX століття Гі де Мопассан, безперечно, посідає в ньому своє місце.

«Я ввійшов у літературу, як метеор», — жартівливо говорив Мопассан. Дійсно, він став знаменитістю на другий день після опублікування «Пампушки». Але диво залишається дивом лише доти, доки є невідомим його механізм: миттєвій славі Мопассана передувало довге й наполегливе навчання літературного мистецтва. Про це — на нашому уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Бесіда з позакласного читання

1. Повідомлення учня про письменника

ГІ ДЕ МОПАССАН

(5 серпня 1850 року — 6 липня 1893 року)

Анрі-Рене-Альбер-Гі де Мопассан народився в Нормандії 5 серпня 1850 року.

Він походив зі збіднілого дворянського роду, що переселився з Лотарингії до Нормандії у XVIII ст. Дід письменника, Жуль де Мопассан, який помер у 1875 році, володів маєтком у Невіль-Шанд'Уазель, але, не вмюючи господарювати, продав свій маєток і згодом зовсім розорився. Батько письменника, Гюстав де Мопассан (1821–1899), одружений із 1846 року на своїй подрузі дитинства — Лорі Ле Пуатвен (1821–1903), яка походила зі стародавньої культурної нормандської буржуазної родини, змушений був вступити на службу й став біржовим маклером у Парижі. Він любив мистецтво, писав акварелі, товаришував із художниками. Мав репутацію вишуканого дворянина, чепуруна й марнограта. Його легковажна вдача мало відповідала характеру дружини, зосередженої та вдумливої. Після народження другого сина, Ерве (1856–1889), батьки

Мопассана розірвали шлюб, і мати оселилася з обома синами в приморському місті Етрета на віллі Вергі, що їй належала.

Дитячі роки Мопассана минули в Нормандії. Користуючись повною волею, він бігав полями й лісами, лазив прибережними стрімчаками, ходив із рибалками в море, навчився ловити рибу й керувати вітрилами, знав усі місцеві визначні пам'ятки й звичаї, опанував нормандський діалект. Уже тоді він добре ознайомився із дрібнопомісним побутом і життям фермерів, селян, рибалок, матросів.

Коли хлопчикові виповнилося тринадцять років, мати віддала його до духовної семінарії містечка Івето. Юному Гі була не до вподоби сувородисципліна, що панувала в семінарії. Він неодноразово тікав додому, усіякю бунтував і пустував. Зрештою, його виключили, приводом до чого було його жартівливе послання у віршах «Давно від миру очужлій», у якому юний поет повідомляв своїй кузині, яка виходила заміж, що він зовсім не має наміру відректися від усіх радостей життя в семінарській «зажиттєвій могилі».

У 1866 році Лора де Мопассан віддала сина до руанського ліцею, також закритого закладу, але тут юнак все ж таки був вільнішим і ніхто не переслідував його за писання віршів. А серед викладачів — поет-парнасець Луї Буйле, його перший наставник у літературі.

У червні 1869 року Мопассан закінчив руанський ліцей зі званням бакалавра й вступив на юридичний факультет у нормандському місті Канні. Улітку 1870 року спалахнула франко-пруська війна, і Мопассана було призвано на військову службу. Він брав участь у походах, перебував у Парижі під час облоги, спочатку у форті Венсен, а потім у Головному інтендантстві. Де був Мопассан під час Паризької комуни, досі не встановлено.

Після війни внаслідок економічної кризи майнове становище батьків Мопассана різко погіршилося. Юнак уже не мав можливості здобути вищу освіту і змушений був вступити на службу. З 1872 року до листопада 1878 року він служить у Морському міністерстві, ведучи важке, напівзлиденне життя.

Платні не вистачало на сплату найнеобхідніших витрат. Мопассан зводив кінці з кінцями тільки завдяки незначній допомозі батька.

Гі де Мопассан

Службу в Морському міністерстві Мопассан зненавидів і без натяків називав її своєю «в'язницею». У міністерстві було відомо, що парубок мріє стати письменником; літературні інтереси, що віддаляли його від товаришів по службі, викликали до нього підозріле й неприязне ставлення з боку начальства. Службові атестації Мопассана, спочатку цілком сприятливі, стали зовсім іншими. «Боюся, як би його таланти не віддалили від адміністративних робіт», — ехидствував шеф в одній з останніх атестацій.

«Недільні прогулянки паризького буржуа», «У лоні родини», «Спадщина» й низка інших новел сповнені безрадісних вражень Мопассана про службу в Морському міністерстві. Письменник відтворив тут маленький світ вульгарних чинуш, дрібних інтриганів, підлабузників і пролаз, що роблять собі кар'єру, глузують із бідного переписувача і водночас принижуються перед начальством, як, наприклад, перед карикатурним громовержцем на зразок добродія Торшбефа.

Після тривалих клопотань, участь у яких брав і Флобер, Мопассану вдалося перевестися в грудні 1878 року до Міністерства народної освіти, де він пробув до кінця 1880 року, діставши після успіху «Пампушки» піврічну відпустку через хворобу. У 1870-х роках весь свій позаслужбовий час Мопассан присвячував двом пристрастям — гребному спорту й літературі. Улітку він жив у передмісті Парижа й прокидався досвіта, щоб покататися Сеною; о десятій ранку — він на службі, увечері — знову на річці.

Поезія річки, нічні тумани Сени, її тінисті зелені береги, регіони, риболовля, любовні пригоди й увесь відчайдушний побут веслярів — усе це знайшло відображення в новелістиці Мопассана. Ще в 1870-х роках він мріяв створити цикл новел «Човнові розповіді». Сюжети цього циклу, можливо, перероблені потім у його новел «На річці», «Подруга Поля», «Поїздка за місто», «Іветта», «Са-Гра», «Мушка» та ін.

Крім гребного спорту, Мопассан любив подорожувати; хоча служба не давала йому для цього багато можливостей, він все ж таки часом здійснював тривалі пішохідні екскурсії. У серпні 1877 року він їздив до Швейцарії, а 1879 року подорожував пішки Бретанією.

Увесь час, вільний від служби, спорту та любовних авантур, Мопассан віддавав літературі. «Порося! Постійно жінки!» — гарчав на нього Флобер, з яким він бачився часто, інколи щонеділі. Флобер жадав від свого учня щоденної регулярної творчої праці, якій усе інше повинно бути принесене в жертву: «Від п'яти годин вечора й до десяти ранку весь ваш час повинен бути присвячений

музі... Для художника існує тільки один принцип — жертвувати всім задля мистецтва».

Поради Флобера далися взнаки: літературна робота Мопассана в 1870-х роках відзначалася інтенсивністю. «Упродовж семи років,— згадував він,— я писав вірші, писав повісті, писав новели, написав навіть огидну драму». У ці роки накопичувався і його величезний запас новелістичних сюжетів.

Зближення з молодими послідовниками Золя, переважно прозаїками, збігається з переходом Мопассана наприкінці 1870-х років від поезії до прози.

Гучний успіх «Пампушки» супроводжувався запрошенням Мопассана до співробітництва з газетою «Голуа», де незабаром з'явився цикл його новел-нарисів «Недільні прогулянки паризького буржуа». У вересні й жовтні 1880 року Мопассан здійснює подорож Корсикою, враження від якої відбилися у низці його нарисів і новел, а також в одному із розділів роману «Життя». У 1881 році він подорожує Алжиром, де в той час відбувалися повстання місцевого населення проти французького колоніального гніту; дорожні нариси Мопассана видано книгою «Під сонцем» (1884). Улітку 1882 року письменник удруге подорожував Бретанією.

У 1881–1883 роках Мопассан зближується з Тургенєвим, дає йому для перегляду свої нові твори, стає разом із ним членом комітету зі спорудження пам'ятника Флоберу.

Регулярна праця, заповідана Флобером, стала в 1880-х роках найпершою умовою творчості Мопассана. Працюючи щоранку від сьомої до дванадцятої, Мопассан устигав у середньому написати шість сторінок, а вечорами записував свої денні враження. Напруженою роботою письменник доводив себе до хронічної перевтоми. Тривалий час дозволяв собі єдиний щорічний відпочинок — участь у мисливському сезоні, що відкривався у вересні. Він знову потрапляв у Нормандію, до своєї численної рідні й знайомих. Враження від полювання відбилися в багатьох його новелах («Любов», «Іржа», «Півень проспівав», «Вальдшнеп» та ін.).

Біографи підраховали, що за 1885 рік Мопассан написав 1500 друкованих сторінок. Цього не досягли ані Бальзак, ані Дікенс, ані навіть Дюма-батько. Але тут маються на увазі лише сторінки художньої прози й не прийняті до уваги ті «хроніки»-нариси та фейлетони, які Мопассан щотижня друкував у газетах.

Літературний успіх Мопассана зростав від однієї книги до іншої. У 1882 році митець видав збірник новел «Мадемуазель Фіфі»; 1883 року — збірник «Розповіді вальдшнепа» і роман «Життя», який високо оцінили І. С. Тургенєв і Л. М. Толстой. Ці твори

поставили Мопассана у перший ряд сучасних французьких письменників. У 1884 році виходять збірники «Місячне світло», «Сестри Рондолі», «Міс Гаррієт» і книга «Під сонцем», у наступному році — збірки «Іветта», «Казки дня й ночі» й «Туан», а одночасно з ними — роман «Милий друг», що приніс Мопассану світову популярність.

Напружена творча робота першого п'ятиліття 1880-х років значно розхитала здоров'я Мопассана.

Щороку Мопассан проводить дедалі більше часу в роз'їздах. У січні–березні 1885 року він їздить Італією; улітку того ж року живе в Оверні й лікується на курорті Шатель-Гюйон; улітку 1886 року ненадовго відвідує Англію; у жовтні–грудні 1887 року подорожує Алжиром і лікується на місцевих мінеральних водах; у липні 1888 року тішиться водами курорту Екс-ле-Бен у Савойї; у вересні–жовтні 1889 року подорожує морем уздовж узбережжя Італії, заїжджаючи до Флоренції та Пізи; у квітні 1890 року — друга поїздка на кілька днів до Англії, у липні того ж року — новий курс лікування в Савойї; у червні–липні 1891 року — подорож півднем Франції. Не можна не згадати про польоти Мопассана 8 липня 1887 року на повітряній кулі «Орля»: куля опустилася в Бельгії поблизу гирла Шельди. Потреба відпочивати від паризького шуму і від усіх зв'язків, перебувати в повній самотності спонукала Мопассана купити взимку 1885–1886 року невелику яхту, яку він назвав «Милий друг». На цій яхті він здійснив чимало подорожей Середземним морем поблизу французьких берегів, а в січні 1888 року придбав іншу, більш містку яхту, якій залишив ту саму назву.

У 1886 році виходить роман Мопассана «Монт-Оріоль» і два збірники новел: «Маленька Рок» і «Пан Паран». У наступні роки творча продуктивність письменника слабшає й він випускає вже лише по одній збірці на рік: «Орля» (1887), «Обранець д-ки Гюссон» (1888), «З лівої руки» (1889) і «Марна краса» (1890).

Помер Мопассан 6 липня 1893 року, похований у Парижі на цвинтарі Монпарнас.

2. Спостереження над текстом, робота із сюжетом

Коментований переказ повісті Мопассана «Пампушка».

Складання «сюжетного ланцюжка»

Очікувані відповіді

Містом проходять залишки розбитого французького війська → мешканці в страху й паніці чекають по своїх домівках прусських окупантів → переможці зайняли місто, розійшлися по помешканнях → місцеві поступово звикали, навіть саджали офіцерів за свій сімейний стіл, хоча на людях не виказували з ними свого близького

знайомства → хоча місто й підкорилося, човнярі та рибалки раз по раз знаходили в річці вбитих німців → місцеві комерсанти відновили свою роботу, і їм знадобилося потрапити до Гавру, що був зайнятий французькою армією → за допомогою знайомих німецьких офіцерів вони домоглися від коменданта дозволу на виїзд → для мандрівки винайняли великий диліжанс → виїжджали рановранці, падав сніг → в екіпажі знаходилося: подружжя Луазо, які займалися гуртовою торгівлею вином, фабрикант Карре-Ламадон із молодією дружиною, граф Юбер, який представляв орлеанську партію департаменту, та його дружина, дві монашки, демократ Корнюде та «особа легкої поведінки» на прізвисько Пампушка → порядні жінки почали шепотітися та обурюватися присутністю в їх компанії такої особи → їхали дуже довго, застрягаючи в снігу → ніде не можна було купити їжі → Пампушка дістала кошик і почала їсти курча → усі жадібно дивилися, але вважали не гідними себе брати від такої жінки їжу → першим здався Луазо → Пампушка запропонувала монашкам пригоститися → потім не витримали й інші, швидко спустошили кошик Пампушки → почали говорити з нею → жінка розповіла про свою ненависть до окупантів, про те, як почала душити одного з німців, і тепер їй доводиться переховуватися → доїхали до селища Тої, яке було зайняте окупантами → зупинилися у трактирі → офіцер перевіряв їх документи для видачі дозволу на виїзд → під час вечері комендант викликав до себе Елізабет Руссе — Пампушку → та повернулася після розмови обуреною й знервованою, не говорячи про причину → трактирник і його дружина сварять окупантів, засуджують війну, адже їх сини в армії → Корнюде домагається Пампушки, але та відмовляє, вважаючи за сором віддаватися пристрасті, коли поряд ворог → уранці виявилося, що в диліжанс ніхто не збирається запрягати коней — комендант заборонив виїзд → кілька днів мандрівників не випускають, увесь час питаючи в Елізабет, чи не змінила вона свого рішення → Пампушка довго не говорила причини, потім зізналася, що офіцер її домагається, а вона не може з патріотичних міркувань (хоча це, фактично, її професія) → попутники домовляються умовити Пампушку, делікатно наводячи їй різні приклади з історії, коли жінкам доводилося жертвувати собою заради інших або заради перемоги → Пампушка ледве погоджується, говорячи, що це тільки заради них → уранці екіпаж був закладений і мандрівники могли їхати → але тепер усі дивилися на Пампушку з презирством → відверталися, не розмовляли → у дорозі почали їсти, а Пампушка не встигла нічого з собою взяти → ніхто її не пригостив → вона сиділа й плакала, а Корнюде всю дорогу насвистував «Марсельезу».

3. Обмін враженнями від прочитаного

4. Повідомлення учня про франко-пруську війну 1870–1871 років

5. Слово вчителя

Повість «Пампушка» вийшла друком у 1880 році й одразу зроби́ла її автора загальновідомим. У творі Мопассан розповів правду про франко-пруську війну 1870–1871 рр. і про ставлення до неї французького суспільства. Він показав, що в годину великого національного випробування французи не виявили згуртованості та єдності, що багатіі, переймаючись корисливими інтересами, лише приховували свою байдужість до негараздів батьківщини (пригадайте: «Граф Юбер розповідав про шкоду, завдану йому пруссаками, про збитки, пов'язані з крадіжкою худоби та загибеллю врожаю, але в його словах чулася впевненість вельможі й мільйонера, якому такий збиток міг завдати клопоту щонайбільше на рік»). Тільки прості люди Франції кипіли патріотичною ненавистю до загарбників, боролися з ними й виступали проти війни взагалі (згадайте слова старої трактирниці: «Так ні ж, пані, від військових жодної користі! І навіщо це бідний народ годує їх, коли вони тільки того і вчать, як людей убивати? Я стара, неграмотна, що й казати, а коли подивлюся, як вони, не шкодуючи сил, топчуться з ранку до ночі, то кожного разу думаю: «Ось є ж люди, які роблять різні там відкриття, щоб користь іншим принести, а навіщо потрібні такі, що із шкури пнуть, аби нашкодити?» Ну хіба не мерзота вбивати людей — хай вони пруссаки, чи англійці, чи поляки, чи французи? Якщо помстишся кому-небудь, хто тебе образив, — за це карають, і, значить, це погано, а коли синів наших вбивають із рушниць, як дичину, виходить, це добре, — якщо тому, хто знищить більше, дають орден!»).

У «Пампушці» Мопассан не без виклику протиставив образ героїні повісті — утриманки, яку знехтувало «суспільство», її «шанованим» дорожнім супутникам, представникам дворянства, буржуазії та церкви, які уособлюють, за іронічним висловленням письменника, «забезпечений, упевнений у собі й могутній прошарок суспільства, прошарок людей порядних, впливових, вірних релігії, з твердими моральними засадами». Невмолимо, крок за кроком розвінчує Мопассан підлу поведінку цих «порядних людей». Якщо спочатку вони хоч на мить розділяють патріотичне обурення Пампушки, яка відмовляє нахабним домаганням пруського офіцера, то потім лицемірно й наполегливо намагаються зломити її опір. І ці ж люди, після того, як Пампушка погодилася

на їх умовляння, знову перетворюють її, свою рятівницю, на об'єкт осуду й презирства.

Флобер назвав «Пампушку» шедевром і стверджував, що твір цей «залишиться... його ніколи вже не забудуть».

Працюючи над повістю, Мопассан зближується з Е. Золя та прихильниками літературного напрямку — натуралізму. Тому в повісті є чимало рис натуралізму. Але в подальшій роботі письменник відходить від нього, вважаючи, що справжній художник повинен дати читачам не «банальну фотографію життя», а істинно художнє його відтворення, «більш повне, більш захопливе, більш переконливе, ніж сама дійсність».

6. Евристична бесіда

- Чи погоджуєтеся ви з думками літературознавців щодо значення твору Мопассана, манери й стилю зображення?
- Чи додав цей твір до вашого уявлення про французьку літературу II половини XIX ст.?
- Наскільки ймовірним і типовим здався вам такий випадок?

Учитель. До речі, у героїв повісті є реальні прототипи. Цю історію Мопассану розповів його родич Корд'ом, який справді їхав у тому диліжансі. Письменник дещо змінив перебіг подій. Анрієнна Легей, руанська куртизанка, прототип Пампушки, насправді залишилася вірною своїй непримиренній патріотичній ворожості до пруського офіцера і, за відгуками сучасників, була дуже ображена на Мопассана за те, що він змусив Пампушку вчинити інакше.

V. Домашнє завдання

Написати відгук про новелу Гі де Мопассана «Пампушка».

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Я вражений (-на)...
- Повість «Пампушка» читається і в наш час із цікавістю тому, що...
- Я відкрив (-ла) для себе...

УРОК № 15

Тема. (КР) Контрольна робота з теми «Французька література XIX століття»

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчений навчальний матеріал; виявити рівень знань, умінь та навичок учнів із метою контролю та корекції; удосконалювати навички зв'язного писемного мовлення, творче, аналітичне мислення, уміння зіставляти літературні явища з явищами реального життя; висловлювати власні судження та обґрунтовувати їх; виховувати кращі моральні якості, гуманізм.

Оснащення: тестові завдання (2 варіанти).

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент**II. Оголошення теми та мети уроку.****Мотивація навчальної діяльності****III. Контроль і корекція знань, умінь та навичок****1. Інструктаж до виконання тестових завдань****2. Написання контрольної роботи (виконуються всі завдання)****Варіант I**

Початковий та середній рівні

(кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Як до Жульєна Сореля, героя роману Стендаля «Червоне і чорне», ставилася його родина в дитинстві та юнацтві?
 - а) Із любов'ю, пишалася його успіхами у навчанні;
 - б) із ненавистю, адже вважали тягарем — не здатен був до фізичної праці;
 - в) не звертали уваги, були байдужими до його мрій та проблем.
2. Навчаючись у Безансонській гімназії, Жульєн Сорель намагався:
 - а) стати як усі;
 - б) виділитись своїми ґрунтовними знаннями;
 - в) плазувати перед начальством.
3. «Людська комедія» Бальзака — це:
 - а) соціально-психологічний роман;
 - б) велика серія творів;
 - в) збірка поезій.
4. Допишіть речення: «Психологічний роман — це...»

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

1. Розкрийте образ Жульєна Сореля з роману Стендаля «Червоне і чорне».
2. У чому полягає філософія влади золота в повісті Бальзака «Гобсек»?

Високий рівень (максимально — 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Висловіть свої судження про те, як романтизм і реалізм поєднуються у творач Стендаля.
2. Запишіть уявний діалог з опонентом про те, чи є місце гобсекам у нашому житті.

(Усього — 12 балів)

Варіант II

Початковий і середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Дервіль у повісті Бальзака «Гобсек»:
 - а) оповідач у творі, композиційний стрижень;
 - б) антипод головного героя;
 - в) головний герой повісті.
2. Оноре де Бальзак пов'язаний із Україною, тому що він:
 - а) за походженням українець;
 - б) тривалий час жив і працював в Україні;
 - в) одружився з мешканкою України.
3. Що символізують червоний і чорний кольори в романі Стендаля «Червоне і чорне»?
 - а) Революцію і реакцію;
 - б) червоне — то любов, а чорне — то журба;
 - в) вищий світ і світ людей низького походження, плебеїв.
4. Які аспекти (різновиди жанру) поєднуються в романі Стендаля «Червоне і чорне»?

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

1. Розкрийте образ Гобсека з однойменної повісті Бальзака — «філософа і скнари».
2. Що спільного й відмінного в жіночих образах роману Стендаля «Червоне і чорне», кому автор симпатизує більше?

Високий рівень (кожна правильна відповідь — 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Висловіть свої судження про новаторство Бальзака в літературі.
2. Запишіть уявний діалог з опонентом про сучасних жульєнів сорелів.

(Усього — 12 балів)

IV. Підбиття підсумків уроку

УРОК № 16

Тема. Ч. Діккенс. Життєвий і творчий шлях письменника. Творчість Діккенса як одна з вершин англійської літератури; реалістичні та романтичні тенденції у його прозі. Місце роману «Пригоди Олівера Твіста» у творчій спадщині письменника

Мета: ознайомити з життям і творчістю письменника, зацікавити ними; з'ясувати місце роману у творчій спадщині митця; удосконалювати навички сприйняття інформації на слух, виокремлення головного, висловлювання своїх думок; виховувати оптимістичне світобачення, прагнення до гуманізму та гармонійного життя.

Оснащення: портрет письменника, ілюстративні матеріали до біографії, виставка його творів.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

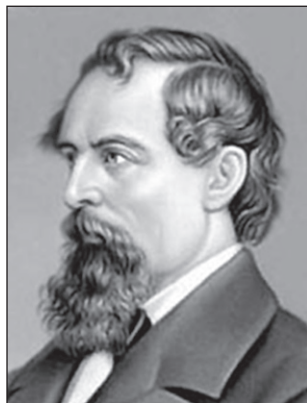
ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Аналіз контрольної роботи****III. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. «Просійте світову прозу — залишиться Діккенс...» — ось як високо оцінював творчість англійського письменника Лев Толстой. Захоплено висловлювалися про нього й інші видатні особистості. Чим приваблює Чарлз Діккенс як людина та як письменник — поговоримо сьогодні на уроці.

IV. Оголошення теми та мети уроку**V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу****Міні-лекція вчителя з елементами бесіди**

Чарлз Діккенс народився 7 лютого 1812 року у місті Лендпорті в родині дрібного англійського чиновника. Його батько був людиною доброю, чесною, але безпорадною в складних життєвих ситуаціях й дещо безвідповідальною. Мав шістьох дітей, але не зміг їх забезпечити матеріально, ще й потрапив до боргової в'язниці. Тому навчання 10-річного Чарлза, який захоплювався читанням, виявляв літературні здібності, було перервано. Йому довелося йти

працювати на фабрику вакси. Це була не тільки важка робота, але й удар по самолюбству чутливого хлопця. Однак майбутній письменник отримав і хороший урок — ближче познайомився із Лондоном бідняків, пізнав ціну людських страждань. І що дивно — Діккенс не став похмурим та пригніченим. За влучним висловом Гілберта Честертона, «фабричні колеса... виготовляли ваксу й між іншим виготовили найбільшого оптиміста століття... Якщо він став надто щасливим, то саме тут він відкрив щастя... Якщо він бачив світ у рожевому світлі, цей погляд народився на фабриці, де варили чорну ваксу».

Чарльз Діккенс

- ♦ Прокоментуйте цей парадокс.

Гроші, які батько Діккенса отримав у спадок, допомогли родині розрахуватися з боргами, а Чарлзу — повернутися до навчання. Хлопець читав книжки, грався з друзями, писав віршовані п'єси та прозу, брав участь в аматорських виставах. Для п'ятнадцятирічного Діккенса школа закінчилася остаточно. Сім'я потребувала його допомоги, і він пішов працювати клерком — служив у судовій конторі, потім у колеґії адвокатів. Там він ще глибше пізнав життя «знизу». Незадоволений своєю посадою, Чарлз вивчив стенографію і став парламентським репортером. Як журналіст побував у багатьох містах Англії. У 1836 році вийшов його перший художній твір «Обід на Поплар-Уок».

Особливості світогляду та естетика Діккенса багато в чому пояснюються обставинами його духовного зростання. Передусім, це та органічна єдність з англійським народом, що не спостерігається в інших митців. Але віра в народ не означає, що письменник ідеалізує його або підіграє смакам юрби. Митець просто вмів перетворювати радість й біль простих людей на першокласне мистецтво, що промовляло до кожного серця.

Інші риси діккенсівського світогляду — християнське милосердя, культ затишку, уміння тішитися малим, оптимізм, стійкість, навіть жахи й упередження — також формувалися у народному дусі. Чарлз Діккенс вірив у щастя, у можливість зберегти моральну чистоту та досягти матеріального процвітання й високого авторитету в суспільстві. Навряд чи з цим погодився б Стендаль, автор

роману «Червоне і чорне», який усе життя прагнув щастя й закінчив сумним висновком, що «ніде немає опери».

- ♦ Якими, на вашу думку, є складники щастя людини за Діккенсом?

Уже перший роман двадцятип'ятирічного Чарлза Діккенса «По смертні записки Піквікського клубу» приніс йому велику популярність. Наступними, не менш успішними, були «Пригоди Олівера Твіста» (1837–1839), «Життя і пригоди Ніколаса Ніклбі», «Крамниця старожитностей», «Барнебі Радж», «Життя і пригоди Мартіна Чезлвіта», цикл «Різдвяні повісті». Роман «Домбі і син» вважають підсумковим для першого етапу його творчості.

Перша ж публікація забезпечила молодого письменника матеріально, він залишив працю репортера й поринув у літературну творчість. Одружився й оселився поблизу лондонського Сіті. Тридцятирічний Діккенс подорожує до Америки, щоб побачити свою мрію про свободу та справедливий суспільний лад, але сильно розчаровується, побачивши, що гонитва за грішми і в Америці залишається однією з глобальних пристрастей сучасної цивілізації.

Твори другого періоду творчості Діккенса (наприклад, роман «Девід Копперфілд», а також «Холодний дім», «Маленька Дорріт» та «Важкі часи») вирізняються соціальною масштабністю, психологічною глибиною, більшою, порівняно з творами першого періоду, вірогідністю й чіткістю композиції; разом із тим стають сумнішими й похмурішими. Письменник бачив, що його різдвяні ідеали — культ щирого серця, доброти й порядності — лише ілюзії. Розчаруванню сприяли й сімейні обставини — розлучення, нещасливе кохання.

В останні роки життя Чарлз Діккенс повертається до тем ранньої творчості й зосереджується на дослідженні моральних проблем існування людини, демонструючи неперевершену майстерність психологічного аналізу. Він написав такі твори, як: «Повість про два міста», «Великі сподівання», «Наш спільний друг», «Таємниця Едвіна Друда».

Один із найвідоміших творів Діккенса — роман «Пригоди Олівера Твіста», який відкриває низку його «романів виховання» (тобто таких, що розповідають про становлення характеру персонажа від дитячих років до початку самостійного життя). Г. К. Честертон зазначав про два великі таланти письменника — уміння писати смішно і зображувати жахливе. Останнє — про «Пригоди Олівера Твіста». Цей твір спричинив гостру критику з боку священників і видавців, які звинувачували письменника в написанні аморальної книги. Їх дратувало надто відверте зображення недоліків

англійського суспільного життя, зокрема системи робітних домів, кримінального світу й найбільш бідних районів Лондона. Ніхто до Діккенса не наважувався так глибоко розглядати ці прикрі явища англійської дійсності. У передмові до роману письменник, захищаючи свій творчий задум, проголосив, що мав на меті бути правдивим і показати злочинність та життя столиці Великої Британії такими, якими він їх знав із власного досвіду, без романтичних прикрас і пафосу.

- ♦ Про що свідчить, на вашу думку, такий задум?

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Створення психологічного портрета письменника

Учитель. Змалюйте «психологічний портрет» письменника за прослуханою розповіддю.

VII. Домашнє завдання

Вивчити основні відомості біографії письменника, прочитати роман «Пригоди Олівера Твіста».

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- ♦ Найбільше мене вразило...

УРОК № 17

Тема. Художнє втілення ідеї гуманізму в романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Співчуття письменника до принижених і знедолених, передусім дітей. Соціальна дієвість творчості Діккенса

Мета: допомогти учням усвідомити зміст твору, його ідейно-художні особливості, суспільну значущість; розвивати навички спостереження над текстом художнього твору, виділення ключових епізодів, їх коментування; виховувати гуманістичне світосприйняття, повагу до морально-етичних цінностей людства.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Не лише спостережливий розум, а й... любов, якої він, за власним висловлюванням, «носив цілий океан» у собі, допомогли йому описати всю Англію в живих, безсмертних картинах і образах», — писав про Чарлза Діккенса відомий російський письменник І. Гончаров. Саме любов до бідних, знедолених людей, які, попри всі випробування долі, зберегли в собі людську душу, спонукали Діккенса взятися за перо й так написати, що за його книгами навіть парламент змушений був ухвалювати рішення.

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

1. Розповідь про життєвий і творчий шлях Ч. Діккенса

2. Складання «сюжетного ланцюжка» за романом «Пригоди Олівера Твіста»

Очікуваний результат

Народження Олівера Твіста в робітному домі, боротьба за життя, смерть матері → голодне існування дітей, їх «бунт» — Олівер просить добавки їжі → суд відмовляється віддати хлопця сажотрусові, який уже замордував кількох дітей → Твіста віддають у найми до трунаря Соуерберрі → бійка з Ноєм Клейполом через образу пам'яті матері → втеча Олівера до Лондона → хлопець знайомиться з вуличним крадієм Джеком Даукінсом, і той відводить його до старого злодія Феджіна → Олівер учить красти → пограбування хлопцями старого джентльмена з книгою → Олівера хапають, б'ють і відводять до суду → власник книжкової крамнички заступається за хлопця → Твіста звільняють, він непритомніє, і містер Браунлоу, якого нібито пограбував Олівер, забирає його додому → про Олівера Твіста в домі Браунлоу піклуються, як ніхто й ніколи в житті, лікують → щоб віддячити своїм рятівникам, він виконує різні доручення → коли Олівер відносить гроші за книгу в крамничку, його з допомогою Ненсі хапають і приводять до Феджіна, який боїться, що хлопець може їх виказати → злодій Сайкс планує пограбувати будинок у Чертсі й на допомогу бере Олівера, який мав пролізти у квартиру й відчинити двері → зчиняється шум, пограбування не вдається → пораненого Олівера злодії кидають у каналі →

хлопець доповзає до будинку, у ньому впізнають грабіжника, але надають йому притулок і допомогу → лікар Лосберн рятує хлопця від в'язниці → Олівер живе у місіс Мейлі й Розі, прощений та оточений любов'ю → хвороба Розі й переживання Олівера → шпигування за хлопцем незнайомих → історія Гаррі та Розі → одруження сторожа робітного дому містера Бамбла з наглядачкою місіс Корней → містер Монкс забирає у місіс Бамбл золотий медальйон і золоту обручку, які розкривають таємницю народження Олівера Твіста, та викидає їх → Ненсі зустрічається з Розою й розповідає їй про Монкса та Феджіна, про їх підступні наміри проти Олівера → Олівер зустрічається з містером Браунлоу й пояснює своє зникнення → Ной і Шарлотта, прислужники трунаря, тікають до Лондона й потрапляють до злодіїв → Проноза потрапляє до в'язниці → Ной Клейпол за дорученням Феджіна стежить за Ненсі на мосту → Сайкс убиває Ненсі й утікає → містер Браунлоу розмовляє з Монксом, сином давнього друга, який переслідував свого брата Олівера, щоб не ділитися спадщиною, і той під тиском доказів зізнається в злочинних намірах → загибель злочинця Сайкса і його пса → Гаррі, син місіс Мейлі, зрікається розкошів, стає сільським священиком і одружується з Розою → злодій Феджін потрапив у в'язницю й був страчений → подружжя Бамбл позбавили посад, і воно зубожіло, дійшовши до того самого робітного дому → Роза, яка виявилася тіткою Олівера, узялася за його виховання та створила для нього справжній родинний затишок.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

Слово вчителя

У «Пригодах Олівера Твіста» Діккенс чи не вперше в англійській літературі позбавив злочинний світ будь-якої романтики. Тим і відрізнялася його інтерпретація від популярних на той час пригодницьких «ньюгейтських» романів (Ньюгейт — знаменита лондонська в'язниця) та історій про благородних розбійників, якими зображували їх деякі письменники (наприклад, Е. Булвер-Літтон). У передмові до третього видання роману Діккенс писав, що свідомо відмовився від баских коней, які мчать вересовою рівниною під місячним сяйвом, від змалювання смачних трапез у затишній печері та від інших аксесуарів роману «великої дороги»: «Холодні, сірі, нічні лондонські вулиці, де не знайдеш притулку, брудні, смердючі лігва, де живуть усі пороки; кубла голоду й хвороб; жалюгідне лахміття, яке ось-ось розсиплеться, — що в цьому привабливого?» Літературним критикам здалося неприпустимим,

навіть непристойним, що серед героїв роману — покидьки суспільства. Але автор «Пригод Олівера Твіста» вперто захищав своє право зображувати злодіїв у всій їх потворності, такими, якими вони були насправді: «І тому я не приховав жодної дірки в сюртуку Пронози, жодної папільйотки у скуйовдженому волоссі Ненсі. Я зовсім не вірив у делікатність тих, кому несила їх бачити. Я не бажав здобувати прихильності таких людей. Я не поважав їх думки, хорошої чи поганой, не прагнув їх схвалення й не для їх втіхи писав».

Так, Діккенс писав не для розваги обивателя, який нудьгує. Зобразити життя таким, яким воно є, означало для нього прислужитися суспільству. Ці сподівання здійснилися. Щире слово молодого прозаїка допомогло внести зміни до закону про ув'язнення за борги, а страхітливу в'язницю Фліт, у якій побував містер Піквік, лондонська влада зруйнувала-таки в 1842 році. Сатиричне зображення порядків у йоркширських приватних школах («Життя і пригоди Ніколаса Ніклбі») спричинило спеціальне розслідування, що підтвердило факти жорстокого знущання з дітей. Справа в тому, що за англійськими законами «будь-яка людина, що довела свою непридатність до якоїсь іншої професії, мала право без екзаменів і без перевірки відкрити школу в будь-якому місці... причому йоркширські вчителі займали найнижчий й найгниліший щабель сходів». Винуватців покарали й ужили заходів, щоб запобігти подібним випадкам у майбутньому.

Слово Діккенса спонукало й до ревізії парафіяльних порядків, і до перегляду застарілих норм судочинства.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Прийом «Добери епітет»

Учитель. Оберіть із запропонованих слова, що характеризували б гуманізм творів Діккенса: *утопічний, дієвий, відсторонений, сумнівний, войовничий, усепощеньський, ідилічний*. Свій вибір обґрунтуйте.

VII. Домашнє завдання

Ознайомитися зі змістом твору, охарактеризувати час і суспільство, що зображені в ньому.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- ♦ Ознайомившись із сюжетом твору Діккенса «Пригоди Олівера Твіста», я...

УРОК № 18

Тема. Художня модель англійського суспільства та засоби її створення у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста»

Мета: допомогти учням усвідомити ідейний зміст твору та його художнє втілення автором, майстерність письменника у створенні художньої моделі тогочасного суспільства; розвивати навички ідейно-художнього аналізування прозового твору, уміння визначати ключові моменти, висловлювати про прочитане свою думку й обґрунтовувати її; виховувати пошану до морально-етичних цінностей на гуманістичних засадах.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

*Є темні сили на землі, але тим
яскравішим здається світло.*

Ч. Діккенс

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. «Є темні сили на землі, але тим яскравішим здається світло», — це слова молодого, романтично налаштованого Діккенса зігривали його, напевно, усе життя (*звернення до епіграфа уроку*). Він прагнув удосконалити суспільство свого часу, гострим сатиричним пером критикуючи його вади. Яким же ми бачимо англійське суспільство 30-х років XIX століття, так званої «вікторіанської доби»? Про це — сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку**IV. Формування вмінь та навичок****1. Аналітичне коментування****1) Колективне складання таблиці**

Учитель. Схарактеризуйте добу та англійське суспільство, що зображені у романі «Пригоди Олівера Твіста». Складіть за цією характеристикою таблицю.

Суспільні установи, явища	Теоретично	Фактично
Церковно-парафіяльні общини	Турбуються про знедолених громадян, безпритульних дітей	Обкрадають бідних і беззахисних, використовуючи державні, громадські кошти у власних інтересах
Використовується дитяча праця	Громада турбується про набуття дітьми практичних навичок, освоєння певної професії	Роботодавці використовують дітей як рабів, не несуть відповідальності за їх загибель
Розвинена система прямого судочинства	Призначена швидко розбирати справи, відновлювати справедливість	Не заглиблюються у суть справи, винними найчастіше роблять бідних, які не в змозі заплатити
Є багато заможних, забезпечених людей	Мають перейматися проблемами суспільства	Не знають цих проблем, роблять добро при нагоді

2) Узагальнення та висновки

Очікувані висновки

- Формально, теоретично суспільство досить розвинене, але чиновники різних рангів, які допущені до влади й коштів, зловживають своїм становищем, збагачуються, чинять несправедливість щодо найбідніших, беззахисних членів громади.

2. Евристична бесіда та виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ Дослідіть, якими засобами створює письменник художню модель тогочасного англійського суспільства.

Очікувані відповіді

- Найпомітніший засіб — різка сатира, гірка іронія. Наприклад: «Оскільки над містером Гемфілдом тяжіло дріб'язкове обвинувачення, що він закатавав на смерть кількох хлопчиків-сажотрусів, то йому спало на думку, що, може, рада з якоїсь незрозумілої примхи вирішила взяти до уваги цю незначну обставину, яка, на його думку, зовсім не стосувалася справи. У такому разі, це було щось не схоже на їх звичайний спосіб дії...»; «Малого Олівера, на превелике його диво, звільнили від ув'язнення і наказали вратися в чисту сорочку. Не встиг він проробити цю незвичайну для нього гімнастичну вправу, як містер Бамбл власноруч приніс йому миску каші зі святковим десертом — двома з чвертю унціями хліба. Не витримавши такого

розкішного видовища, Олівер гірко заплакав, цілком природно гадаючи, що рада, очевидно, поклала вбити його для якоїсь потреби, бо інакше не почала б годувати, мов на заріз».

- Засіб контрастів: життя Олівера у злодіїв і життя в містера Браунлоу та в місис Мейлі й Розі. Прийом прямого авторського втручання, авторської оцінки явищ і подій: «Хотів би я, щоб якийсь угодований філософ, їжа і питво котрого перетворюються в ньому на жовч, чия кров холодна як лід, а серце справжнє залізо, — хотів би я, щоб він поглянув, як хапав Олівер Твіст вишукані найдки, якими погидував навіть пес. Я б хотів, щоб цей філософ бачив, з якою дикунською пожадливістю роздирав голодний хлопець ці шматки. Але ще дужче хотілося б мені побачити, як цей філософ із такою самою насолодою уминає таку ж страву».
- ♦ Як би ви охарактеризували англійське суспільство 30-х років ХІХ ст. (оберіть із запропонованих визначень або дайте своє): контрасти та протиріччя, гармонійне, справедливе, недосконале, жорстоке, тиранічне, загниваюче, корисливе, революційне, консервативне та ін.?
- ♦ Назвіть представників різних верств англійського суспільства, яких зображено у творі Діккенса.

«Вищий клас», дворянство	Чинovníки	Ремісники, слуги	Знедолені	Злочинці
Містер Браунлоу; місис Мейлі; Роза; лікар Лосберн; Гаррі	Містер Бамбл; судді; рада робітного дому	Місис Менн — власниця ферми; сажотрус Гемфілд; трунар Соуерберрі; Джайлз — слуга місис Мейлі	Олівер Твіст; Дік; діти й мешканці робітного дому	Проноза; Феджін; Сайкс; Ной; Чарлі Бейтс; Ненсі; Монкс

V. Домашнє завдання

Скласти характеристику художньої моделі англійського суспільства, дібрати засоби її створення в романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста».

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- ♦ Найбільше мене вразив використаний автором прийом художнього зображення...

УРОК № 19

Тема. Засудження жаги до наживи, холодного розрахунку та бездуховності суспільства в романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Розвінчання, «деромантизація» злочинного світу

Мета: показати учням огидність злочинного світу, антигуманних учинків героїв, майстерно зображених у романі письменника; розвивати навички характеризування героїв, висловлювання своїх суджень про них; виховувати на засадах гуманізму неприйняття зла та злочинства.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Як стають злочинцями? Одні потрапляють у дуже складні життєві ситуації і, залишившись без засобів до існування, змушені йти на злочин; інші потрапляють під негативний вплив, ще інші стають жертвами свого заздрісного, зіпсованого характеру. Шляхи різні, а кінцевий результат один — покарання від суспільства, від Бога чи від самого себе через моральні страждання.

Та чи всі за скрутних обставин стають на злочинний шлях? Про це — сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування вмінь та навичок

1. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ На які умовні групи ви б розподілили негативних персонажів роману «Пригоди Олівера Твіста»? (*На чиновників, зовні добропорядних, а по суті — злочинців; на злочинців за характером; на дітей, які стали злодіями через безвихідь; на злочинців, які розуміють своє становище, що їх обтяжує, — вони ще не втратили людської гідності.*)
- ♦ Назвіть представників цих груп і стисло їх схарактеризуйте, навівши цитати з тексту.

Очікувані відповіді

- Члени опікунської ради робітного дому — бездушні, жорстокі, жадібні до наживи за громадський кошт: «Члени ради були всі дуже мудрі й глибокодумні філософи, і, коли вони придивилися ближче до робітного дому, вони помітили те, чого звичайні смертні ніколи не помітили б, а саме, що бідним він подобається. Робітний дім став для них улюбленим місцем розваг: тут була безплатна їдальня, тут давали сніданок, обід, чай і вечерю задурно цілісінькій рік, на громадські кошти, — одне слово, рай із цегли і вапна, де панувала втіха й не було місця роботі. «Еге! — вирекла авторитетно рада. — Нема дурних! Ми живо наведемо тут порядок і покладемо край цій розпусті! Отже, рада ухвалила надати біднякам на вибір дві можливості (силувати ніхто не хотів, о ні!): або конати помалу з голоду в стінах робітного дому, або вмерти відразу з голоду на вулиці поза ним. ...Протягом перших шести місяців Оліверового перебування нова система діяла на повний хід. Спочатку вона викликала великі витрати, бо рахунок трунаря одразу виріс, а до того ще довелося перешивати одяжу, що мішком обвисла на двох-трьох тижнях нової дієти на змарнованих захарчованих мешканцях робітного дому. Але сама кількість мешканців, а також бідняків, що зверталися по допомогу до парафії, помітно зменшувалась, і рада була в захваті».
- Судді — недалеко, нерозумні, жорстокі, бездушні, байдужі до долі людей: «“Друже мій, ви говорите досить нечемно, але здаєтеся чесним, щирим чоловіком”, — зауважив суддя, повертаючи свої окуляри до кандидата на Оліверову премію, на кожній рисі обличчя якого лежало тавро патентованої жорстокості. Але підсліпуватий суддя майже зійшов на дитинство: де ж йому спостерігати те, що впадало в очі всім звичайним людям».
- Трунар Соуерберрі і його дружина; містер Бамбл, місіс Менн та ін. — жорстокі, жадібні, безсердечні: «“Ану, гайда вниз, мішок з кістками! — З цими словами вона відчинила бокові двері й штурхнула Олівера по крутих вузьких східцях до темної вогкої комірці...
... — Твоя постіль під прилавком. Сподіваюсь, ти не боїшся спати серед трун? А проте бійся чи не бійся, а все одно тобі ніде більше спати”».
- Дорослі злодії Феджін, Сайкс, Монкс та ін. — жорстокі, цинічні, немає нічого святого в душі, вбивці; залучають дітей до злочинних справ: «Феджін: “Гарна штука — кара на горло! Мертві не знають жодних таємниць! Гарна це штука для нашого ремесла! Усіх п’ятох почепили на мотузці, і нікому тепер вимагати

поділу здобичі, ніхто вже не викаже мене, підігнувши хвоста”»; «Це... все моє, власне. Це все, що я надбав про чорний день на старість. Люди звать мене скнарою, мій любий, тільки скнарою. Олівер подумав, що дідусь таки дійсно скупий, коли, маючи стільки золотих годинників, живе в такому брудному барлозі...»; Сайкс: «Собаки взагалі не схильні мститися своїм господарям за їх кривди, але пес містера Сайкса мав, очевидно, таку саму кепську вдачу, як і його пан, і, може перебуваючи в цю мить під враженням болісної образи, він без жодного попередження вчепився зубами в його черевик, шарпонував його щосили за литку й з гарчанням поліз під лаву, щасливо ухилившись від кинутого йому в голову жбана»; Ненсі: «Держи собаку, він порве його на шматки! Так йому й треба,— гукнув Сайкс, пручаючись у руках дівчини.— Пусту, а то голову об стіну заб’ю»; «“Дякуйте Богові день і ніч, люба леді, що добрі люди виховали й гляділи вас,— скрикнула дівчина.— На колінах дякуйте Богові, що вам не довелося зазнати голоду й холоду, бешкету й пияцтва, і... і ще чогось, ще гіршого, чого зазнала я мало не від колиски”»; «Так, ви перша озвалися до мене такими милосердними словами! Може, якби я почула їх кілька літ тому, вони врятували б мене від гріха і недолі. Але тепер уже пізно, надто пізно».

2. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Зробіть висновки зі спостережень над текстом, характеризують героїв.

Очікувані відповіді

- Автор гнівно засуджує жагу до наживи, холодний розрахунок та бездуховність представників суспільства — злочинців прихованих та очевидних.
- Письменник «деромантизує» злочинний світ, викриваючи його огидність та відворотність.
- Автор показує, що і в найскладніших умовах у людини є вибір.
- Письменник закликає людей простягати руку підтримки знедоленим, щоб не дати їм схибити, зійти з правильного шляху.

V. Домашнє завдання

Схарактеризувати героїв повісті, проаналізувати, вмотивувати їх поведінку, підтвердити свої думки цитатами з тексту.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Мене найбільше вразило...

УРОК № 20

Тема. Провідні засоби індивідуалізації персонажів роману «Пригоди Олівера Твіста». Характеристика образу Олівера Твіста. Соціальна дієвість творчості Діккенса

Мета: допомогти учням з'ясувати ідейно-художні особливості образу головного героя роману, майстерність автора у змалюванні образу, провідні засоби індивідуалізації персонажів твору; розвивати навички характеризування героїв, висловлювати свої думки про них; аналізувати художні засоби й авторські прийоми індивідуалізації персонажів; виховувати оптимістичне світобачення, критичне мислення, кращі людські якості.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

*Діккенс постійно закликає
до вдосконалення духу...*

Дж. Оруелл

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. «Діккенс постійно закликає до вдосконалення духу...» — говорив Дж. Оруелл (*звернення до епіграфа уроку*). Так, у маленького бідного хлопчика Олівера Твіста, який зростав у таких жахливих умовах, є чого повчитися навіть дорослим. І перш за все — сили духу, терпіння, стійкості, людської гідності. Про це поговоримо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми та мети уроку**IV. Формування вмінь та навичок****1. Слово вчителя**

Віра Чарлза Діккенса в людину була безмежною. Він виробив навіть власну моральну філософію, одне із положень якої — твердження, що все може сприяти моральному вдосконаленню людини: і перемоги, і поразки, і злидні, і багатство, і любов, і дружба, і родинне щастя — так само, як їх відсутність та самотність.

Щоправда, це може реалізуватися за наявності у неї морального інстинкту, вродженої схильності творити добро, вміння бути відкритою, вдячною світові за все, навіть за погане, готовності віддавати себе іншим. Письменник не сумнівався, що всі ці якості є в людини, і вони обов'язково мусять узяти гору над темними силами в людській душі.

Ось чому Олівер Твіст виходить переможцем у творі, а його ворогів жорстоко й заслужено покарано.

Розглянемо образ Олівера Твіста детальніше.

2. Складання «анкети» героя роману

Ім'я	Олівер Твіст
Вік	Від народження до підліткового віку та юності
Батьки	«Плід нещасної любові» заможної дівчини Агнеси й одруженого чоловіка
Освіта	Початкова, потім самоосвіта
Зовнішність	Худий, блідий, виснажений хлопець
Заняття	Помічник на фермі місіс Менн, помічник трунаря, помічник у злодіїв
Характер	Терплячий, стійкий, добрий, милосердний, вдячний, сильний духом, має власну гідність

3. Евристична бесіда

- ♦ Коли вперше Олівер виявив стійкість, жагу до життя? (*Ще за народження, бо ніхто не турбувався, щоб він вижив.*)
- ♦ Як ставився герой до голоду, до знущань і побоїв? (*Терпляче, покірно*)
- ♦ З чим не змирився хлопець і проти чого несподівано запротестував, дав відсіч кривдникові? (*З образою пам'яті матері; почав бити іншого помічника трунаря Ноя, старшого й сильнішого за нього хлопця.*)
- ♦ Які почуття переживав Олівер, коли злодії його викрали у містера Браунлоу? (*Сором, бо люди, які до нього добре поставилися, могли подумати, що він їх зрадив.*)
- ♦ Що, крім добробуту, хороших умов життя, побачив і відкрив для себе Олівер Твіст, перебуваючи у місіс Мейлі? (*Красу природи, почуття вдячності близьким йому людям, відповідальності за них.*)

4. Проблемне питання

- ♦ Чи можна, на вашу думку, чого повчитися в Олівера Твіста сучасному читачеві?

5. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Якими є провідні засоби індивідуалізації персонажів у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста»?

Очікувані відповіді

- Загострена одноплановість характеризування героїв.
- Індивідуалізоване мовлення.
- Індивідуалізовані портрети.

6. Слово вчителя

Персонажі роману легко поділяються на героїв і лиходіїв, причому перші обов'язково піднесено ідеальні, безгрішні та правильні, а другі — зловісні, похмурі й маніакальні.

До представників першої групи належать, крім самого Олівера Твіста, містер Браунлоу, місіс Мейлі та її названа дочка Роза, доктор Лосберн, місіс Бедвін. Усіх їх об'єднують одні й ті самі риси: жертвовність, сентиментальність, чутливість, м'яка, неагресивна вдача й добрий гумор. Вони милі, приємні люди, які вміють співчувати й відгукуватися на чужий біль.

Разом із тим ці герої різні. Місіс Мейлі — практична, розсудлива, зі становими забобонами (забороняє синові одружуватися з Розою через її невідоме, «темне» походження); Роза — чиста, наївна, самовіддана дівчина, готова пожертвувати щастям заради спокою своєї благодійниці; містер Браунлоу — дивак (посеред вулиці читає книгу, нічого не помічаючи навколо себе, «наче сидів у кріслі у своєму кабінеті» замість того, щоб вимагати для Олівера покарання чи принаймні хоча б підозрювати його, він залишає хлопчика у себе). Лікар Лосберн — детектив за покликанням, діяльний, енергійний, може потрапляти через це навіть у небезпечні ситуації.

Героям позитивним протистоять негідники: Феджін, Білл Сайкс, Монкс, містер Бамбл та ін. Злодії, награвувавши грошей, здатні тільки пиячити або битися одне з одним. Вони блягузи й здатні на зраду. Їх побут, кімната з павуками й мишами, з трухлявими віконницями, хаосом і занедбаністю найкраще характеризують примітивізм їх духовного світу.

Незважаючи на багато спільних рис, ці герої також усі різні.

Феджін — хитрий лицемір, який очолює банду кишенькових злодіїв. Його мова улеслива, коли заманює новачків, удавано ласкава («Старий єврей усміхнувся, низько вклонився Оліверові й, стискаючи його руку, сказав, що сподівається з часом ближче зійтися з ним»; «— Любі хлоп'ята, любі! — сказав єврей. — Що ж ти приніс, Пронозо? — Двоє гаманів, — відповів молодий джентльмен») Разом із тим він радіє, що повісили п'ятьох його спільників,

і тепер не треба ні з ким ділити здобич, ніхто його не викаже поліції.

Білл Сайкс — грубий, жорстокий убивця, у якого не залишилося нічого людського. Навіть його пес такий самий «злочинний». Злочинець не має жалю ні до жінки, яка його віддано кохала, ні до своїх спільників («Ти ніколи нічого не чуєш, — злісно засміявся Сайкс, — підкрадаєшся і зникаєш нечутно, щоб ніхто не помітив. Шкода мені, що ти не був тим собакою, Феджіне, за півхвилини до цього!», «Із мене тобі не вдасться насміятись, хіба що на шибениці. Я тебе тримаю за хвіст, і щоб я пропав, коли випущу. Пам'ятай! Як я встрягну, то потягну й тебе за собою!»)

- ♦ Виділіть головні думки з розповіді вчителя й зробіть висновки.

V. Домашнє завдання

Схарактеризувати героїв твору, проаналізувати засоби їх індивідуалізації.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Завершіть речення.

- В Оліверові Твісті мене вражає...

УРОК № 21

Тема. Специфіка зображення, влучність характеристики різних суспільних верств Англії 30-х років XIX ст. у романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Ч. Діккенс як майстер іронії та сарказму

Мета: допомогти учням глибше осягнути індивідуальний стиль письменника, майстерне використання ним іронії та сарказму; розвивати навички аналізування індивідуального стилю письменника, виділення засобів комічного, з'ясування їх ролі у творі; виховувати кращі людські якості, гуманістичне світобачення, несприйняття зла, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього; словник літературознавчих термінів.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Чарлз Діккенс мріяв про високоморальне суспільство і ставив собі за мету виховання такого суспільства. Він орієнтувався на читання його книг уголос, у колі рідних і друзів, як було прийнято у «вікторіанській» Англії. Для розвитку та зміцнення цієї просвітительської моральної традиції він заснував у 1850 році журнал «Домашнє читання», був його редактором і найголовнішим автором. Турбота письменника про підвищення рівня загальної та читацької культури помітна і в тематиці діккенсівських творів, і в їх соціальній спрямованості, і в його індивідуальному стилі, про що ми й говоритимемо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування вмінь та навичок

1. Слово вчителя

Роман Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста» — ще одна спроба автора показати сучасникам тіньові сторони життя й не тільки розчулити, але й примусити замислитися над їх першопричиною. Письменник бачить початок зла не у фактичних таємницях походження Олівера, а в соціальних законах часу. Твір деякою мірою став відповіддю молодого Діккенса-ліберала на новий закон про бідних, прийнятий британським парламентом у 1834 році.

Здавна турбота про бідних, сиріт, немічних, самотніх старих була в Англії справою церкви й релігійної громади. Із запровадженням нового закону й без того куца парафіяльна благодійність перетворилася на глум над самою ідеєю милосердя. Притулок для бідняків, робітний дім у більшості парафій перетворився на справжню в'язницю, на місце невимовних страждань. Найтяжчою в цих умовах була доля дітей. Утім, щоб звільнити парафію від зайвого клопоту і витрат, зацікавлена й жорстока доглядачка «дитячої ферми» місіс Менн і тупий служачка, парафіяльний сторож Бамбл, і шановані члени опікунської ради, які готові були передати Олівера садистові-сажотрусу, що замучив уже не одну дитину.

Моторошні сцени перебування малого Олівера в робітному домі Діккенс супроводжує авторським коментарем, головна інтонація якого — вбивчий сарказм та іронія.

2. Словникова робота

Учитель. Згадаймо або з'ясуймо за словником літературознавчих термінів, що таке сарказм та іронія

Іронія — прихована насмішка, коли про якесь явище чи особу говориться в позитивному чи навіть у захопленому тоні, а мається на увазі зовсім протилежне.

С. Цвейг писав: «Іронія, мов сонячний промінь, виблискує у його книжках, надає їх скромному ландшафтові раптової ясності та безмежної чарівності, наповнюючи його тисячами неймовірних чудес; тепло цього доброго вогника робить усе більш живим, більш імовірним, і навіть удавані сльози сяють, немов ті діаманти, а маленькі пристрасті палають, наче справжня пожежа. Іронія Діккенса здійснює його творчість у таку височінь, де вона непідвладна плинові, де вона стає вічною».

Сарказм — особливо дошкульна викривальна насмішка, вияв крайньої ненависті й презирства до зображуваних явищ і людей. Сарказм близький до іронії, але не має переносного (прихованого) значення, виражається більш прямо. Крім того, для сарказму характерне поєднання сміху з гіркотою і злістю. Він спрямовується здебільшого на явища небезпечні, негативні.

Наприклад, слідом за реплікою джентльмена в білому жилеті, який дивується з того, що Олівер плаче, лунає авторське ущипливе зауваження: «Й справді-бо — дуже дивно! І чого б мав цей хлопчик плакати?» Комуś із сучасних читачів, можливо, такі форми авторського втручання в текст можуть здатися надмірними, зайвими. Для Діккенса ж вони цілком природні й тому, що це літературна норма його епохи, й тому, що вони якнайкраще відповідають його вразливій вдачі. Автор не може спокійно спостерігати, як чиниться зло.

3. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Учитель. Доберіть приклади іронії та сарказму в тексті, з'ясуйте їх роль для розкриття ідеї роману. (Наприклад, «Після цього молоді джентльмени з люльками в зубах обступили Олівера й почали міцно стискати руки, а особливо ту, у якій він тримав свого клуночка» — «молоді джентльмени» — це діти-злодії, учні старого Феджіна (автор іронізує), та ін.)

4. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ У чому специфіка зображення Діккенсом різних суспільних верств Англії 30-х років XIX ст.?

Очікувані відповіді

- У різкому поділі на позитивних та негативних.
- У відкритій авторській позиції щодо зображуваних явищ.

- У широкому використанні іронії, сатири та сарказму.
- У спрямованості на моральне виховання суспільства.

5. Визначте характерні риси твору Ч. Діккенса

Очікувані відповіді

- Дослідження причин та умов формування характерів, розкриття особистості персонажів через взаємини з іншими людьми, виявлення «потаємних» та «явних» причин їх вчинків.
- Увага до внутрішнього світу героїв і разом із тим тенденція до їх схематизації, гротескного шаржування, до підкорення характеру персонажа певній ідеї.
- Підкреслення протиставлення довірливих, добрих душ злим, негативним (або двом початкам у душі).
- Використання іронії, сатири, гротеску.
- Детальні описи зовнішності персонажів, їх житла, мови, подробиць побуту.
- Насиченість оповіді символами; одухотворення світу речей, пов'язаних зі спогадами, переживаннями героїв.

6. Творче завдання

Учитель. Продовжте історію Олівера Твіста за умови:

- а) його не прийняли в будинку місіс Мейлі;
- б) не відкрилася таємниця його народження;
- в) містер Браунлоу не взяв участі в долі Олівера.

V. Домашнє завдання

Підготуватися до контрольної роботи.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон».

Продовжте речення:

- Індивідуальний стиль письменника Діккенса здається мені...

УРОК № 22

Тема. (КР) Контрольна робота з теми «Творчість Ч. Діккенса»

Мета: виявити рівень знань, умінь учнів з теми для контролю та корекції; розвивати пам'ять, зв'язне писемне мовлення, образне мислення, творчу уяву; виховувати кращі людські якості.

Оснащення: тестові завдання (2 варіанти).

Тип уроку: контроль й корекція знань, умінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми та мети уроку.

Мотивація навчальної діяльності

III. Контроль і корекція знань, умінь та навичок

1. Інструктаж до виконання тестових завдань

2. Виконання контрольної роботи (виконуються всі завдання)

Варіант I

Початковий і середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Визначте, кому з героїв роману Діккенса «Пригоди Олівера Твіста» належить цей портрет: «Старий джентльмен із напудреним волоссям і золотими окулярами мав дуже поважний вигляд. На ньому був темно-зелений сурдут із чорним оксамитовим коміром і білі штани, а під пахвою він тримав елегантного бамбукового ціпочка. Він взяв із рундука якусь книгу й так заглибився у читання, немовби сидів у кріслі в своєму затишному кабінеті».
 - а) Феджін;
 - б) Монкс;
 - в) Браунлоу.
2. Для якого злочину потрібен був Сайксові Олівер Твіст?
 - а) Щоб пограбувати будинок;
 - б) щоб обкрадати кишені перехожих;
 - в) щоб допомогти втекти із в'язниці товаришам по злодійському ремеслу.
3. Хто з героїв роману спочатку віддав Олівера Твіста до рук злочинців, а потім урятував?
 - а) Роза;
 - б) Генсі;
 - в) місіс Мейлі.
4. Який засіб комічного використаний у цих рядках твору: «Цнотлива леді (доглядачка робітного дому місіс Корней) завагалася, міркуючи, чи пристойно буде мати побачення з містером Бамблом за зачиненими дверима»?
 - а) Іронія;
 - б) сатира;
 - в) сарказм.

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

1. Схарактеризуйте образ Олівера Твіста з роману Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста».
2. З'ясуйте, у чому полягає «деромантизація» злочинного світу в романі Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста».

Високий рівень (максимально — 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Складіть тези до теми «Ч. Діккенс — один із провідних представників соціальної прози XIX ст.».
2. Продовжте історію Олівера Твіста.
(Усього — 12 балів)

Варіант II

Початковий і середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. З'ясуйте, чий це портрет: «Вона мала таку ніжну й гармонійну статуру, була сама така тиха й ласкава, така чиста й хороша, що, здавалося, її створено не для землі й не для людей. В її глибоких темно-синіх очах і на її чистому чолі світився шляхетний розум, дивний для її молодих дівочих літ, а проте привітність і доброта, тисячі відблисків світла, що осявали її лице й не залишали на ньому жодної тіні, а головне, усмішка, мила, радісна усмішка були створені для сім'ї, для миру й щастя біля домашнього вогнища».
а) Ненсі; б) Розі;
в) місіс Мейлі.
2. Чому Монкс хотів, щоб Олівер Твіст став злочинцем?
а) Щоб не ділитися з ним спадком;
б) щоб помститися за зражену матір;
в) щоб отримати від Феджіна винагороду за ще одного його «помічника».
3. Через що дуже переживав Олівер Твіст, коли Ненсі викрала його від містера Браунлоу й повернула до злочинців?
а) Що він тепер позбавлений розкішного життя;
б) що тепер він позбудеться свого спадку;
в) що містер Браунлоу подумає, нібито він зрадив його, обманув.
4. Який основний засіб комічного використаний у наведених рядках твору: «Сім з половиною пенсів на тиждень для дитини чи не забагато? На сім з половиною пенсів можна вкрай пошкодити дитячий шлунок. Стара вихователька... не тільки добре знала, що корисно для діточок, але також добре розуміла, що вигідно для неї самої. Тому більшу частину тижневої платні вона обертала на власну користь, а молоде парафіяльне покоління при звичаювала до економії, ще суворішою за ту, що була встановлена парафією?»

IV. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- ♦ Назвіть основні принципи реалізму, його течії, представників.
- ♦ Визначте особливості розвитку російського реалізму II половини XIX століття; назвіть його найвидатніших представників.
- ♦ Запитання для допитливих та уважних: «Чим зумовлений особливий шлях розвитку російського реалізму XIX ст.?» (*Особливими історичними умовами: наявністю кріпацтва, потім його скасуванням, реформами, розвитком капіталізму на десятки років пізніше, ніж у Західній Європі, та іншими чинниками.*)

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

(Учні записують тези чи конспект за планом:

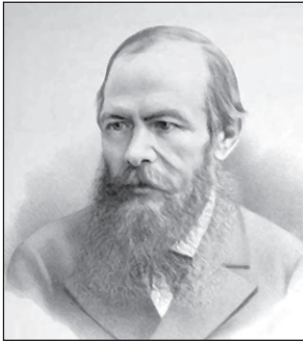
- 1) *Дитинство і юнацькі роки письменника.*
- 2) *Початок літературної діяльності.*
- 3) *Гурток М. Петрашевського. Арешт.*
- 4) *Каторга.*
- 5) *Після каторги.*
- 6) *Останні роки життя.*
- 7) *Еволюція світогляду письменника.*
- 8) *Огляд творчості.*)

Дитинство майбутнього письменника було нелегким. Народився він у сім'ї відставного військового лікаря 1821 року в Москві. Батько був людиною нестриманою, грубою, скупюю, до того ж пиячів. Підтримувала сімох дітей добра, релігійна, хазяйновита мати, яка прожила недовго.

За волею батька Федір вступив до Головного військово-інженерного училища в Петербурзі, хоча покликання до військової справи не відчував. У цьому навчальному закладі викладали не лише технічні та військові дисципліни, але й французьку мову, живопис, історію, літературу. Студенти серйозно, фахово займалися літературною працею, читали твори зарубіжних авторів різними мовами й обговорювали прочитане.

У 1839 році Достоевського приголомшила звістка про трагічну загибель батька, якого вбили селяни. Мабуть, саме це й спричинило хворобу Федора — епілепсію.

Після закінчення училища (1843) Достоевський став офіцером і отримав призначення до інженерного корпусу. Але служба цікавила його мало, він пішов у відставку, вирішивши присвятити себе літературній праці. Одним подихом він перекладає «Ежені Гранде»

Федір Достоєвський

О. де Бальзака, а потім пише власний твір — повість у листах «Бідні люди». Критики щиро привітали новий літературний талант. Упродовж наступних трьох років (1846–1849) з'являються повісті Достоєвського «Двійник», «Хазяйка», «Білі ночі», «Неточка Незванова». Молодий письменник знайомиться з Іваном Тургенєвим, Миколою Некрасовим й іншими митцями та критиками. Але його увага у своїх творах до людини, складності її долі, непередбачуваності її вчинків, таємних передчуттів, психологічних загадок викликали критичні відгуки, які він болісно переживав.

У 1847 році Достоєвський зближується з Михайлом Бугашевичем-Петрашевським, чиновником Міністерства іноземних справ, який пропагував ідеї утопічного соціалізму Фур'є. На зборах гуртка говорили про перебудову суспільства, про необхідність скасування кріпацтва, навіть шляхом повстання. Гурток викрили, а його учасників, серед них і Достоєвського, заарештували. Вирок суду — страта. 22 грудня 1849 року групу молодих петрашевців вивели на одну з петербурзьких площ, де стояли солдати з рушницями наготові. Засудженим зав'язали очі. Потяглися страшні хвилини очікування. Раптом — цокіт кінських копит, солдатам дають команду: «Вільно!» Ад'ютант царя оголошує, що імператор помилував бунтівників і замінив смертну кару чотирма роками каторжних робіт, а після цього — солдатською службою.

Шістнадцять діб у сорокаградусний мороз на відкритих санях везли петрашевців до Західного Сибіру. Там, у Тобольську, їх відвідали дружини декабристів, які ще двадцять років тому поїхали на каторгу, щоб підтримати своїх чоловіків. Мужні жінки подарували Достоєвському Євангеліє, яке той свято беріг усе життя.

Умови перебування в тобольському острозі були жахливими: письменникові довелося спати на спільних нарах з убивцями та злодіями, працювати по коліна в холодній воді. Не легшими були умови в омському острозі та на солдатській службі в Семіпалатинську.

Через кілька років Достоєвський отримав офіцерський чин, закохався й одружився. Новий цар Олександр II дозволив петрашевцям повернутися до столиці.

Свої спогади про каторгу письменник виклав у творі «Записки з Мертвого дому». «Не знаю кращої книжки з усієї нової літератури,

включаючи Пушкіна, — захоплено відгукнувся Лев Толстой. — Погляд... щирий, природний і християнський».

З 1861 року Достоевський разом зі своїм братом Михайлом видає в Петербурзі журнал «Время», а після його заборони — журнал «Епоха». У цей час він визначає власний погляд на завдання російського письменника й громадського діяча. Його ідеї — це своєрідний російський варіант християнського соціалізму.

У 1862 році Достоевський здійснив подорож Західною Європою, яка укріпила його в думці, що необхідно боротися з усесвітнім злом, яке все більше завойовує душу людини. Він починає писати один із ключових своїх творів — роман «Злочин і кара».

Наступні роки приносять Федору Михайловичу і літературну славу, і великі душевні випробування: втрату дружини, банкрутство, борги. Йому довелося навіть продати свої ще не написані романи.

Під час роботи над повістю «Гравець» Достоевському допомагає стенографістка Ганна Сніткіна, яка стала для письменника помічницею, а згодом — дружиною і другом. Через борги родині Достоевських довелося близько п'яти років перебувати за кордоном. Там було створено романи «Ідіот» і «Біси».

Достоевський постійно працював, практично не підводячись з-за письмового столу. Нарешті він міг вільно творити, його творчість було визнано видатним досягненням світової літератури, він мав сімейний затишок на дачі поблизу Новгорода. Але хвороби перемогли, і в 1881 році письменника не стало.

Літературознавці відзначають, що впродовж творчого шляху світогляд Достоевського змінювався, і це відбилося у його творах. У ранньому періоді (1840-ві рр.) він відчував вплив романтизму й сентименталізму, перейшов від традицій натуральної школи до поглибленого психологізму. Другий період (1850–1860-ті рр.) — перехідний (шіллерівський) — розчарування в ідеях соціалістичної утопії, прихід до антигероя, героя-бунтаря. Третій період (останні 15 років) — це розквіт творчості, коли письменник відмовився від крайніх, відкрито революційних форм боротьби, утвердився у своїх релігійно-моральних переконаннях.

2. Робота в парак

Уточнення, доповнення записів. Озвучування робіт (1–2 учні)

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Асоціативний диктант

- ♦ Запишіть риси характеру, що, на вашу думку, притаманні Ф. Достоевському: *талановитість, гуманізм, пасивність, різкість,*

релігійність, висока моральність, працелюбство, непрактичність, марнотратство, патріотизм.

VII. Домашнє завдання

Повторити біографію письменника, визначити еволюцію його світогляду та творчості. Прочитати роман «Злочин і кара».

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Достоевський для мене...
- Мене вразило...
- Якщо порівняти молодь нашого часу з молоддю доби Достоевського, то...

УРОК № 24

Тема. Роман Ф. Достоевського «Злочин і кара» як утілення нового поліфонічного типу художнього мислення

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст, особливості жанру роману; розвивати навички переказування частин твору, коментування та аналізування, уміння висловлювати свої думки з приводу почутого й прочитаного, обґрунтовувати їх; виховувати учнів у кращих гуманістичних традиціях.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Незважаючи на те що літературознавці написали безліч праць про роман Достоевського «Злочин і кара», проаналізували чи не кожне слово, і донині цей твір залишається складним та неоднозначним. До речі, ми вивчатимемо цей роман упродовж семи годин, а в японських юридичних навчальних закладах із ним ознайомлюються близько дев'яноста годин!

Що ж є такого особливого в цьому творі? Спробуємо з'ясувати це сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах за біографією Ф. Достоєвського (запитання, переказування)

2. Переказування сюжету роману, створення головного «сюжетного ланцюжка»

Очікувані відповіді

Бідний студент Раскольников задумав убити лихварку і йде «на спробу» → відмова героя від наміру після відвідування старої → розповідь Мармеладова і повернення Раскольника до свого задуму → лист від матері, її повідомлення про сестру Дуню → сон Раскольника, друга відмова від злочинного задуму → випадкова звістка про те, що сестри лихварки не буде ввечері вдома; розмова в трактирі між студентом і офіцером про стару процентницю → підготовка до злочину і вбивство лихварки та її сестри Лизавети. Душевні та фізичні муки студента; переховування грошей, марення. Допомога Разуміхіна → приїзд матері та сестри Раскольника; допомога Мармеладову, якого збив кінь, його смерть. Знайомство із Сонею → Раскольников відмовляє Дуню від шлюбу з Лужиним заради матеріального порятунку їх сім'ї. Підозри слідчого Порфирія Петровича → розмова Раскольника із Сонею, його зізнання. Свидригайлов підслуховує розмову. Порфирій Петрович називає Раскольника вбивцею, хоча визнав провину інший → Соня переконує Раскольника зізнатися, він не витримує докорів сумління та викриває себе. Його судять, визначають покарання — каторгу. Соня їде разом із ним. Раскольников знаходить розраду у вірі, в Євангелії.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

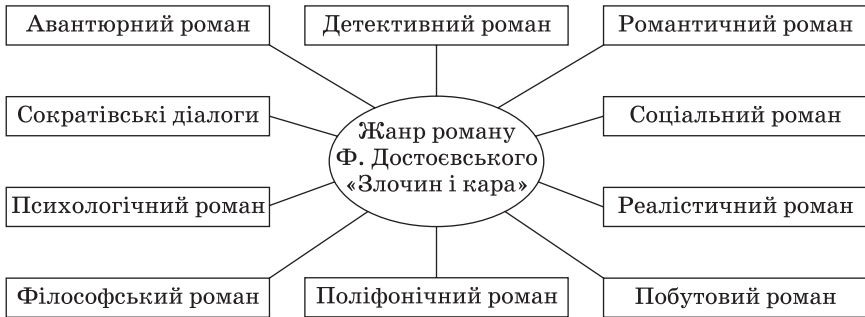
Більшість літературознавців вважають, що роман «Злочин і кара» створено «на підставі глибоких і сумних роздумів письменника над найважливішими проблемами часу. Достоєвського цікавлять, перш за все, моральні наслідки повсюдного збіднення, зростання злочинності й народного пияцтва, спричинені реформою 1861 року й подальшим розгулом капіталістичного хижацтва».

Головним мотивом роману «Злочин і кара» Достоевський робить мотив падіння моральності, людського роз'єднання, зростання злочинності й трагедію «маленької людини». Він усвідомлює, що всі злочини, внутрішні страждання та метання головного героя, муки совісті й боротьба розуму та серця є відображенням конфліктів і парадоксів навколишньої дійсності.

Щодо назви твору, то в перекладі з російської символічне значення назви дещо звузилося. Російською мовою «преступление» — це ще й «пере-ступ», перехід через межу, через яку переступати людині не можна, тобто через моральні, «неписані» закони.

У своєму творі Достоевський запропонував новий, поліфонічний тип художнього мислення. Жанр його «Злочину і кари» дехто навіть визначає як поліфонічний роман. Що це означає? У музиці поліфонія — багатоголосся. У літературі поліфонічність — «множинність самостійних і незлитих голосів та свідомостей», незалежність художніх світів, що відображають свідомість героїв.

2. Визначення жанрових особливостей роману за допомогою інтерактивного прийому «Сонечко»

3. Аналітичне коментування

Учитель. Прокоментуйте уривок із листа Ф. Достоевського М. Каткову:

«Чи можу я сподіватися вмістити у Вашому журналі «Русский вестник» мою повість?..

Це — психологічний звіт одного злочину. Дія сучасна, цього року. Юнак, виключений зі студентів університету, міщанин за походженням, живе у жорстоких злиднях, з легковажності, через хиткість у поняттях, піддавшись деяким дивним «недовершеним» ідеям, що носяться в повітрі, вирішив разом вийти зі скрутного свого становища. Він зважився вбити одну стару, титулярну радницю-лихварку...

Йому зовсім випадково вдається здійснити свій намір... Майже місяць минає після того до остаточної катастрофи. Жодних на ньому підозр немає і не може бути. Саме тут і розгортається весь психологічний процес злочину. Питання, що їх не розв'язано, постають перед убивцею; невідомі та неочікувані почуття крають його серце. Божа правда, земний закон беруть своє, і він закінчує тим, що змушений сам на себе донести. Вимушений, щоб хоча і загинути на каторзі, але приєднатися знову до людей; почуття розірваності з людством, що відчув він одразу ж після скоєння злочину, замучило його. Закон правди і людська природа взяли своє... Злочинець сам вирішує прийняти муки, щоб спокутувати свою справу...

У повісті моїй є, окрім того, натяк на ту думку, що юридичне покарання за злочин значно менше лякають злочинця, ніж гадають законодавці, почасти тому, що він і сам його морально потребує...» (Автор окреслює сюжетну лінію та головну думку: злочинець завжди отримує кару, якщо не людську, то Божу, у вигляді мук совісті, відмежування від людей, людського.)

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Учитель. Знайдіть «точки дотику» роману Ф. Достоевського «Злочин і кара» та таких висловлювань письменника:

- «Я не хочу і не можу вірити, щоб зло було нормальним станом людей»;
- «Добро залишиться завжди, тому що воно є потребою особистості».

VII. Домашнє завдання

З'ясувати історію задуму роману, його жанр, новаторство письменника; дібрати матеріали для вікторини за змістом твору.

VIII. Підбиття підсумків уроку

УРОК № 25

Тема. Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї роману Ф. Достоевського «Злочин і кара»

Мета: допомогти учням глибше засвоїти провідні ідеї твору, виражені в художніх образах; розвивати навички визначення основних думок, висловлювання та обґрунтування своїх міркувань; виховувати високі моральні якості.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Кожна людина мусить бути людиною і ставитися до інших, як людина», — ця істина, висловлена Достоевським, близька до біблійної, актуальна і в наш час. Письменник-гуманіст прагнув, щоб такої думки дотримувалися, так чинили і політики, і влада, і звичайні громадяни одне щодо одного.

Ідеї, які письменник проводить у своєму романі, ми розглянемо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах

Складання запитань за змістом роману, озвучування кращих, найцікавіших запитань.

2. Міні-тестування

- 1) Задум роману Ф. Достоевського «Злочин і кара» виник...
 - а) під впливом спостереження за навколишньою дійсністю;
 - б) з досвіду власного життя й міркувань;
 - в) *на основі конкретного випадку, про який прочитав у газеті.*
- 2) За жанром роман Ф. Достоевського є...
 - а) детективно-реалістичним;
 - б) соціально-психологічним;
 - в) *філософсько-психологічним.*
- 3) У чому полягає новаторство Достоевського?
 - а) У змішанні стилів, родів і напрямів;
 - б) *у поліфонізмі роману;*
 - в) у політичній злободенності.
- 4) Які вставні конструкції є у романі?
 - а) Щоденникові записи героя;
 - б) вставні оповідання;
 - в) *лист, сон.*

- 5) Кого Раскольников порівнює, ставить на один щабель із моральністю?
- а) Соню й сестру Дуню;
 - б) матір та Катерину Іванівну;
 - в) Разуміхіна й Порфірія Петровича.
- 6) Раскольников вірив...
- а) у силу розуму й тверезого розрахунку;
 - б) у силу особливих впливів і збігів;
 - в) у силу серця, власної інтуїції.

V. Формування вмінь та навичок

1. Робота в групах

Учитель. Дослідіть ідеї твору за допомогою тексту, підручників, додаткової літератури у групах.

Завдання

I група визначає філософські ідеї роману «Злочин і кара»;

II група визначає соціальні ідеї твору;

III група визначає психологічні ідеї твору;

IV група визначає морально-етичні ідеї роману.

2. Повідомлення про результати роботи груп

I група. Доводить неприпустимість теорії агресивного індивідуалізму: «тварь я дрожащая или право имею».

Довгі й самотні роздуми про перебіг людської історії переконали колишнього студента-юриста в тому, що історичний прогрес ґрунтується на насильстві, стражданнях, жертвах і не можливий без цього. Людство поділяється на два нерівних «розряди» — на людей «звичайних» і «незвичайних». Він навіть написав про це статтю в газеті.

«Наполеонівський міф» стає частиною теорії Раскольникова, а ім'я Наполеон — символом влади, «сильної особистості». Влада потрібна героєві, щоб звільнити світ від зла, насильства, врятувати Сонечку, матір, сестру, сиріт Мармеладових і тисячі їм подібних. Ідучи на злочин, Раскольников хоче ще й з'ясувати, до якого розряду належить він сам: «Чи зможу я переступити, чи не зможу?.. Створіння я тремтяче чи право маю?»

Подальша історія цього героя довела згубність і для особистості, і для суспільства агресивного індивідуалізму, основою якого є зневага до моралі, егоцентризм, проповідування «уседозволеності».

II група. До причин, які штовхнули Раскольникова на злочин, безперечно, належать нестерпні злидні, напівголодне існування

в комірчині, неможливість сплатити за навчання в університеті, постійне приниження. Але на запитання Соні: «Ти був голодний! Ти... щоб матері допомогти? Так?» — герой відповідає невпевнено і майже заперечно: «Ні, Соню, ні, — бурмотів він, обернувшись і похиливши голову, — не був я такий голодний... я дійсно хотів допомогти матері, але... і це не зовсім вірно...» Він пояснює Соні, що його становище не було таким уже безвихідним, можна було знайти якусь роботу («Уроки траплялися; по полтиннику пропонували. Працює ж Разуміхін!») Раскольніков, за його словами, озлився, душа його збунтувалася, тому що була «уражена» не тільки особистими стражданнями, але й лихом та нещастями навколишнього світу.

Спосіб боротьби із соціальним злом Раскольніков убачав у тому, щоб отримати особисту владу, а потім уже робити благородні справи на свій розсуд. Ця теорія була приречена на поразку, замість влади герой отримав докори сумління та відчуження від суспільства. Через убивство лихварки світ не став кращим, навпаки: у ньому додалося безневинних жертв — таких, як Лизавета та її ще ненароджена дитина.

III група. Достоевський вважав, що соціальна зумовленість характеру, визначеність його умовами існування як основний принцип реалізму не вичерпує всієї складності проблеми особистості. Характер слід пояснювати ще й психологічно.

Раскольніков від природи добрий, чуйний, великодушний. Останні гроші він віддає родині Мармеладових. Допомогає бідному товаришеві, доглядав його батька. Разом із тим він надзвичайно вразливий, самовпевнений, з ураженою гордістю. Достоевський вважав, що в тенденції звинувачувати в усьому «середовище», обставини, а не людину, є недооцінка особистості, її приниження. Тому Раскольніков протистоїть «страшному світові» не лише як його «продукт», його жертва, але й як активна, психологічно складна особистість.

Багато героїв Достоевського мають роздвоєне «я», для них характерними є хвороблива уява, «метання», сумніви душі, і письменник намагається в цьому розібратися.

IV група. У морально-етичному плані Раскольніков принципово відрізняється від своїх літературних попередників — пушкінського Германа з «Пікової дами», бальзаківського Растіньяка, Жюльєна Сореля з роману Стендаля «Червоне і чорне», які також відчували «внутрішній бунт», несправедливість суспільства, але дбали при цьому лише про свої інтереси — кар'єру, добробут. Героя Достоевського спонукає ідея жалю до зневажених і скривджених. «Не бувати цьому світу!» — говорить він і доходить думки про

«переступання» через «кров». Така всепоглинаюча ідея, яку автор назвав «ідеєю-пристрастю», «ідеєю-почуттям», керує людиною і суспільством у переламні моменти їх існування. Вона вибиває особистість із колії, виявляє крайнощі, суперечності.

Караючи «зло» (лихварку), Раскольніков позбавляє життя й безневинну людину (Лизавету), і це свідчить про те, що одне зло не можна ані припинити, ані подолати іншим злом.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Проблемне питання

- ♦ Чи не робить значна кількість ідей роман складним філософським трактатом, чи не позбавляє художності?

VII. Домашнє завдання

Повторити особливості філософських, соціальних, психологічних й морально-етичних ідей твору; дібрати цитати до образу Раскольнікова.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Щодо теорії сильної особистості, «надлюдини» я вважаю...
- Найближчою мені є ідея...
- Дуже хотілося б...

УРОК № 26

Тема. Еволюція образу Раскольнікова та розвінчання теорії сильної особистості, «надлюдини» в романі Ф. Достоєвського «Злочин і кара»

Мета: допомогти учням простежити розвиток образу Раскольнікова, визначити авторське та особисте ставлення до персонажа та його ідей; розвивати навички роботи з текстом, характеризувати образів у їх динаміці, уміння висловлювати свої думки, обґрунтовувати їх на основі життєвих спостережень; виховувати гуманізм, кращі моральні якості.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент**II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. Мудрець давніх часів, байкар Езоп сказав: «Пога-но стане всім людям, коли кожен вимагатиме свого». Герой роману Достоевського «Злочин і кара» Раскольніков вирішив «урядувати світ», створивши теорію «сильної особистості», якій дозволено те, що заборонено решті людей, і випробував її на собі. Якими якостями повинна бути наділена та «надлюдина», щоб мати право розпоряджатися життям інших, судити винних і невинних? Над цим питанням та багатьма іншими ми й працюватимемо сьогодні.

III. Оголошення теми й мети уроку**IV. Актуалізація опорних знань**

Заповнення таблиці «Ідеї твору Ф. Достоевського “Злочин і кара”»

Філософські	Соціальні	Психологічні	Морально-етичні
Розвінчання теорії «сильної особистості», «надлюдини»	Засудження соціальної несправедливості, влади грошей	Людина не може виправдовувати свої дії лише соціальними обставинами; багато залежить від її психологічного складу, характеру	Навіть благородна мета не може виправдати будь-які засоби, є межа, яку не можна перетинати

V. Формування вмінь та навичок**1. Слово вчителя з елементами евристичної бесіди**

Перш ніж детально розглянути образ головного героя, пригадаймо, де відбувається дія твору.

- ♦ Охарактеризуйте Петербург, яким він постає в романі. *(Це не лише тло, на якому розгортаються драматичні події, але й символ життя ненормального, аморального. Міський пейзаж органічно пов'язаний із душевним станом героїв.)*

Коли Раскольніков блукає містом, розмірковуючи про злочин, то «важко дихати», скрізь «грумада мертвого каміння, де людині нікуди йти»; й інші герої задихаються «під важким петербурзьким небом». Тут страждають від голоду, від бідності люди, і в їх головах

народжуються злочинні думки, реальність сплітається з мареннями та кошмарами. Свидригайлов назвав Петербург «містом напівбожевільних».

Головний герой мріє про інше, прекрасне місто, створене для щастя людей, і (такий парадокс!) коли йде на злочин, то думає... про облаштування фонтанів!

- ♦ Згадаймо портрет Раскольнікова. (*«...Він був напрочуд гарний з себе, з прекрасними темними очима, темнорусявий, стрункий, на зріст вище середнього». Був дуже погано вдягнений.*)
- ♦ Доведіть, що спочатку Раскольніков був скромною, інтелегентною людиною, гарним студентом, здатним співчувати чужому горю. (*Сон про знуцання з коня, віддав гроші сім'ї Мармеладових, допомагав хворому товаришеві та його батькові, переживав за долю матері й сестри.*)
- ♦ З якою метою герой задумав учинити злочин, убити стару лихварку?
 - а) Щоб розбагатіти, допомогти сестрі й матері;
 - б) щоб помститися багатіям за скривджених ними;
 - в) щоб перевірити свою теорію «надлюдини»;
 - г) щоб очистити місто від «скверни».

Примітка. Кожну відповідь — правильну і неправильну — обґрунтувати.

- ♦ Що принесла Раскольнікову його «спроба»? (*Відчай і страждання*)
- ♦ Чи міг би злочин не відбутися? (*Міг би, адже герой випадково дізнався про те, що сестри лихварки не буде ввечері; він випадково почув розмову в трактирі про Альону Іванівну; з іншого боку, одержима ідеєю людина все одно прагне її втілити.*)
- ♦ Чи були люди, які думали так само, як Раскольніков? Наведіть цитати з тексту. (*Студент і офіцер у трактирі*)
- ♦ Що не врахував Раскольніков у своїй теорії «надлюдини»? (*Насильство над власною душею, муки совісті. Бажаючи привести людство й окрему людину до щастя, Раскольніков запропонував шлях до «світлого майбутнього» через нещастя, через насильство.*)
- ♦ Яким може бути символічне значення прізвища головного героя роману? (*Раскольніков — від «раскол», роздвоєння в душі: «раскольнічество, раскольнік» — відступник від віри.*)
- ♦ Кому першому Раскольніков зізнається у злочині й чому? (*Соні, у неї він запитує, що робити, як жити далі, хоча перед цим кілька разів поривався йти в поліцію із зізнанням.*)
- ♦ Чи одразу Раскольніков прийшов до каяття? (*Ні, навіть після суду й вироку він вважав, що не має «особливої страшної*

провини». Тільки поступово, аналізуючи свої вчинки, розмірковуючи над своїм жажливим сном про «світову язву-моровицю», він почувається здатним до каєття і відродження, особливо під впливом благодатної та всепрощенської любові Соні.)

2. Аналізування етапів еволюції образу Раскольнікова

Учитель. Запишіть та поясніть еволюцію образу Раскольнікова за етапами.

Очікувана відповідь

Добра, розумна людина → теорія «сильної особистості» → задум злочину → здійснення подвійного вбивства → докори сумління, рішення під впливом Соні зізнатися → зізнання, каторга → роздуми та каєття, прихід до Бога.

VI. Домашнє завдання

Проаналізувати образ головного героя (з урахуванням його складності й суперечливості).

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- ◆ До Раскольнікова я ставлюся...
- ◆ Теорія «сильної особистості» і в наш час...
- ◆ Мене дивує (вражає)...

УРОК № 27

Тема. Система образів роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара». Розкриття складності та суперечливості духовного світу людини

Мета: допомогти учням глибше усвідомити ідейно-художні особливості твору, майстерність автора у зображенні складності духовного світу людини; розвивати навички аналізування художнього тексту, розкриття психології героїв, уміння порівнювати літературні явища з життєвими, висловлювати свої міркування та обґрунтовувати їх; виховувати повагу до загальнолюдських життєвих цінностей, прагнення їх дотримуватися.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок (урок-дослідження).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Достоевський довіряв уважному і вдумливому читачеві і тому багато не договорював, розраховуючи на духовне прилучення читача до свого світу», — писав академік Д. Лихачов.

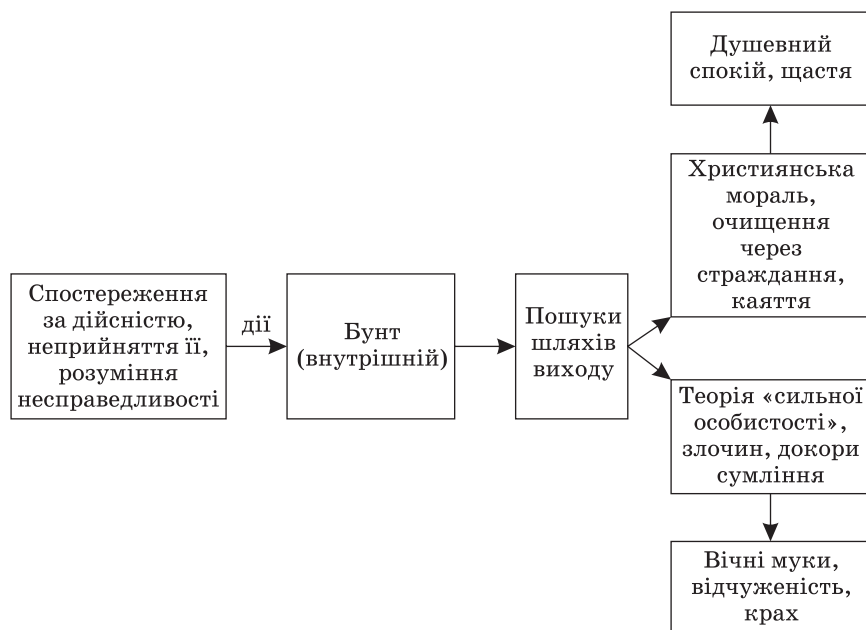
Читацька думка, читацька оцінка стають необхідною умовою розуміння теорії Раскольнікова та його самого, інших героїв, душі яких сповнені протиріч, страшних, нелюдських, але досить переконливих аргументів. Сьогодні на уроці ми спробуємо дістатися до глибинної суті протиріч, які роз'ятрюють душі героїв, змушують їх до тих чи інших дій і вчинків.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Учитель. Складіть схему шляхів розвитку Раскольнікова, еволюції його образу.

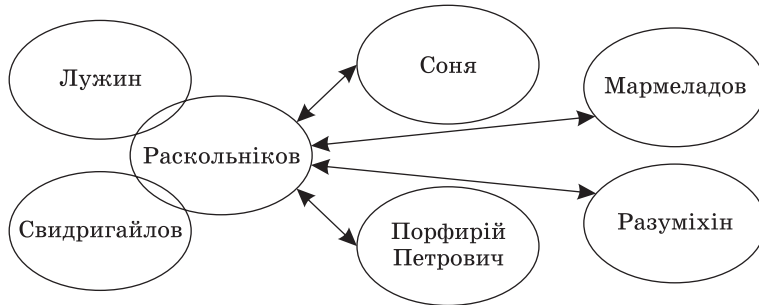

Примітка. Учням пропонуються лише вихідні й кінцеві дані, решту вони заповнюють самостійно.

V. Формування вмінь та навичок

1. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

1) Визначення «двійників» головного героя та його «антиподів»

2) Розподілення героїв роману за теорією Раскольнікова на людей «звичайних» і «незвичайних»

«Звичайні» люди	«Незвичайні» люди
<p><i>Разумихін</i> — знайшов своє місце в сучасному світі, не порушує закону, дотримується законів здорового глузду, розуму, звідси і його прізвище.</p> <p><i>Пульхерія Олександрівна, Дуня, Соня, Лизавета, Катерина Іванівна</i> — живуть реальним життям, часто жертвують собою заради інших.</p> <p><i>Мармеладов</i> — втрачає людську подобу, деградує, ламається через труднощі життя.</p> <p><i>Порфирий Петрович</i> — стоїть на сторожі законів, намагається розібратися в людській душі й допомогти</p>	<p><i>Лужин</i> — хижак «нового часу», капіталістичного. Не зупиняється ні перед чим заради багатства і влади. Гроші — його бог і совість. Перспективний підприємець, із провінції переносить своє «діло» до столиці.</p> <p><i>Альона Іванівна</i> — хижачка «дня минулого», усе життя збагачувалася за рахунок інших, користуючись їх скрутою.</p> <p><i>Свидригайлов</i> — аморальний і злочинний, не знає докорів сумління, граючи життям та людьми задля свого задоволення.</p> <p>Сам <i>Раскольніков</i> визначає себе як «незвичайну» людину, але сумнівається, перевіряє себе, здійснивши злочин — подвійне вбивство</p>

2. Колективна робота (або робота в групах)

Учитель. Охарактеризуйте героїв за цитатами з твору (можна спочатку впізнати їх).

Мармеладов. «Треба, щоб у кожної людини було місце, де її по-жаліли»; «Бідність не порок. Убогство є пороком»; «Я тварюка»; «Для того й п'ю, що в пияцтві сьому співчуття й почуття шукаю».

Разуміхін. «Це був надзвичайно веселий і компанійський хлопець, добрий до простоти. Проте за цією простотою ховались і глибина, і гідність... Був він розумний, хоч і справді часом дуже простуватий. ...Іноді він буянив і мав славу силача. ...Жодні невдачі його ніколи не бентежили, і ніякі погані обставини, здавалось, не могли пригнітити його. Він був дуже бідний і самотужки утримував себе, добуваючи гроші різною роботою. Він знав безліч джерел, де міг почерпнути хоч який-такий заробіток»; «Водночас він ясно усвідомлював, що мрія, яка загорілася в його думках, зовсім нездійсненна, — така нездійсненна, що йому навіть соромно стало її, і він якнайшвидше перейшов до інших, більш насущних турбот і сумнівів...»

Лужин. «Возлюби, перше за все, одного себе, бо все на світі на особистому інтересі ґрунтоване» (згадайте Гобсека!); «...вигідніше брати дружину з убогості, щоб потім над нею володарювати»; «Якщо мені, приміром, до цього часу говорили: «Возлюби», і я возлюбляв, то що з цього виходило?.. виходило те, що я розривав жупан навпіл, ділився з ближнім, і обидва ми залишалися наполовину голими за російським прислів'ям: «Поженешся за двома зайцями, жодного не спіймаєш»».

Свидригайлов. «У розпусті є щось постійне, ґрунтоване на природі...»; «...я нічиєю думкою особливо не цікавлюсь...»; «Хто я такий? Ви знаєте: дворянин, служив два роки в кавалерії, потім так тут у Петербурзі ошивався, потім одружився з Марфою Петрівною та жив у селі. Ось моя біографія!» «Ми одного поля ягоди!»

Порфирій Петрович. «Вийшло-таки підло, але ви все ж таки не безнадійний негідник»; «Але от що скажіть: як же відрізнити отих незвичайних від звичайних? ...Бо, погодьтеся, коли виникне плутанина і хтось з одного розряду почне думати, що він належить до другого розряду, і почне «усувати всі перешкоди»... то тут уже...»; «Страждання... велика річ... У стражданні є ідея?»

3. Проблемне питання

- ♦ Хто з героїв роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара», крім головного героя, здався вам неоднозначним, складним за характером? Чому? (*Суперечливі роздуми героїв, неоднозначність їх суджень, ставлення до світу. Свидригайлов, Порфирій Петрович та ін.*)

4. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Учитель. Складіть порівняльну характеристику образів Раскольнікова і Соні Мармеладової.

Раскольніков	Соня
<i>Спільне</i>	
Молоді, бідні, обоє переступили закон і мораль, один став злочинцем, друга — повією	
<i>Відмінне</i>	
Вивів свою теорію; скоїв злочин заради себе; постраждали інші	Мала тверду віру в Бога, дотримувалася християнської моралі, перетнула межу заради інших; постраждала сама

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Міні-диспут

Учні висловлюються та доводять свою думку (у формі міні-диспуту на тему «Чи має рацію Достоевський, стверджуючи: «Світ необхідно змінити, почнемо з себе... Я вважаю, що світ потрібно змінити, але... перший крок у тому, щоб почати саме з себе»?»).

VII. Домашнє завдання

Повторити особливості системи образів роману в усій її складності, суперечностях та взаємозв'язках.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Я зрозумів (-ла), що...
- Найскладнішим на уроці було...
- Мені запам'яталося...

УРОК № 28

Тема. Співвідношення «злочину» і «кари», семантика й символіка назви роману «Злочин і кара» Ф. Достоевського

Мета: систематизувати й узагальнити вивчене; простежити пошуки ідеалу автором роману та його героями; показати значення роману як філософсько-психологічного, поліфонічного твору; розвивати навички узагальнення, виокремлення головного й деталей, висловлювання своєї думки та її доведення; виховувати потребу у творенні добра, у дотриманні загальнолюдських моральних норм.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: систематизація та узагальнення знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Любов багато терпить, милосердствує, любов не здригнеться, любов не підноситься, не пишається, не шукає свого, не драгується, не мислить зла, не радіє неправді, а втішається істиною, усе покриває, усьому вірить, на все сподівається, усе переносить. Любов ніколи не закінчується... Тепер є ці три: віра, надія, любов; але любов з них найбільша», — так говориться у Біблії, Книзі Книг (1-е Послання до коринф'ян 13; 4–13). Ми недаремно звернулися до Святого Письма, адже людство виробило не так уже й багато істин, і усвідомлювалися вони поколіннями щоразу по-своєму, як і кожною людиною також. Ці істини укладені в моральних законах: «Не вбивай», «Не вкради», «Не обмануй», «Возлюби ближнього свого як самого себе...» Протягом попередніх уроків ми простежували процес пошуку «людини в людині», осягнення нею істини. Якою ж є позиція самого автора, яку істину осягнув він і хотів донести до читачів? Про це — сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Узагальнення та систематизація вивченого

1. Композиційне порівняння

Учитель. Заповніть та прокоментуйте таблицю «Злочин і кара».

Злочин	Кара
Розробка, обґрунтування теорії про «надлюдину»; подвійне вбивство	Докори сумління; страх перед викриттям із боку поліції; страшні сни, марення; осуд із боку близьких; відчуження від людей, самотність; каторга; крах ідеї, теорії

Очікувана відповідь

- Композиційна пропорція складає 1 : 6; це підтверджує авторську ідею: за християнською доктриною і законами справедливості злочин повинен бути покараний.

2. Евристична бесіда

- ♦ Чи погоджуєтесь ви з думкою, що покарання Раскольнікова почалося задовго до злочину?
- ♦ Чи можна докори сумління героя вважати його головним покаранням?
- ♦ Чому після зізнання Соні герой почувався більш нещасним? (*Він не очікував такої любові від Соні*)
- ♦ Про яку любов ідеться? (*Християнську любов до ближнього*)
- ♦ Чи можна Свидригайлова вважати художнім антиподом Раскольнікова? Чому?
- ♦ Чому Раскольніков ставить поряд (за моральністю) Соню Мармеладову та свою сестру Дуню?
- ♦ Якими є роль і місце автора в романі «Злочин і кара»?

3. Слово вчителя

Значення і символіка назви роману Ф. Достоевського зрозумілі, досить прозорі: «Злочин і кара». Ці слова стали своєрідним крилатим висловом, афоризмом. Але вони не є однозначними. Як ми вже згадували, мовою оригіналу «преступление» — преступление, переступ через певну, дозволена християнську загальнолюдську межу. А от слово «наказание» (крім значення «покарання, кара») має ще й значення «наказу, побажання, остороги, перестороги».

4. Конкурс на кращу назву книги українською мовою

Примітка. Ураховується точність, благозвучність, відображення основної ідеї. Назву обґрунтувати. («Переступ і осторога», «Пересторога злочину», «Покарання душі за злочин» та ін.)

5. Самостійне аналізування запропонованої вчителем інформації

Учитель. Зробіть висновки за таблицею.

Жанр	Назва	Країна, режисер (композитор)	Рік
Короткометражний фільм	«Раскольніков»	Німеччина	1923
Художній фільм	«Петербурзька ніч»	СРСР	1934
Художній фільм	«Злочин і кара»	США	1935
Художній фільм	«Злочин і кара»	Франція	1956

Жанр	Назва	Країна, режисер (композитор)	Рік
Художній фільм	«Злочин і кара»	СРСР, Л. Куліджанов	1969
Художній фільм	«Злочин і кара»	СРСР	1970
Художній фільм	«Двадцять шість днів із життя Достоевського»	СРСР	1981
Опера	«Раскольніков»	Г. Зугермейстер	
Опера	«Раскольніков»	Е. Петрович	
Вокальна симфонія	На тексти Ф. Достоевського і Ф. Кафки	В. Соммер	
Музика до вистави	«Злочин і кара»	А. Онеггер	

6*¹. Перегляд (за можливістю) фрагментів кінофільмів, вистав, порівняння інтерпретацій твору та власних уявлень (або ілюстрацій різних авторів)

7*. Міні-диспут «Що пов'язує твір Ф. Достоевського «Злочин і кара» із сучасністю?»

8*. Порівняння творів Ф. Достоевського і Бальзака, Стендаля, І. Франка («Перехресні стежки»)

V. Домашнє завдання

Підготуватися до контрольної роботи (твору).

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- З вивченої теми для мене найцікавішими були такі форми роботи, такі проблеми, як...
- Я поділяю (не поділяю) думку митців і літературознавців про те, що...
- Твір Ф. Достоевського близький сьогодні тим, що...

¹ Завдання із зірочкою виконуються за можливістю й відповідно до підготовки плану контрольної роботи (за вибором).

УРОК № 29–30

Тема. (РМ) Контрольний твір-роздум за романом Ф. Достоєвського «Злочин і кара»

Мета: виявити рівень розуміння змісту, ідейно-художніх особливостей твору; розвивати образне, аналітичне мислення, зв'язне писемне мовлення, уміння висловлювати свої судження й аргументувати їх; виховувати високі моральні якості, прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього, художній текст.

Тип уроку: розвиток мовлення.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Оголошення теми та мети уроку.
Мотивація навчальної діяльності****III. Розвиток мовлення****1. План роботи**

- 1) Оголошення тем для написання творів*
- 2) Інструктаж; коментування вчителем тем твору*
- 3) Виконання роботи*

2. Теми для творів

- 1) Істинні й хибні мотиви злочину Раскольнікова (за романом Ф. Достоєвського «Злочин і кара»).
- 2) Суперечливість теорії «крові по совісті» та образу Родіона Раскольнікова з роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара».
- 3) «Злочин і кара» Ф. Достоєвського як поліфонічний роман ідей.
- 4) Специфіка образу Петербурга у романі Ф. Достоєвського «Злочин і кара».
- 5) Світоглядно-естетичні позиції Ф. Достоєвського, їх новаторське втілення в його творчості.

3. Орієнтовний план до твору «Істинні й хибні мотиви злочину Раскольнікова (за романом Ф. Достоєвського «Злочин і кара»)»

- I. Вступ. Духовні шукання російського суспільства в 60-х рр. XIX століття.

II. Основна частина.

1. Шлях Родіона Раскольнікова від убивства до почуття «безкінечної любові»:
 - а) обставини життя головного героя;
 - б) шлях удосконалення світу в розумінні Раскольнікова; теорія «надлюдини»;
 - в) покарання героя за вбивство від людей і від самого себе.
2. Воскресіння «загиблої душі» головного героя роману, прихід до християнської моралі.

III. Висновок. Небезпека для людства індивідуалістичної свідомості; утвердження життя як вищої цінності людини.**IV. Домашнє завдання**

Підготуватися до контрольної роботи (тестування).

V. Підбиття підсумків уроку**УРОК № 31**

Тема. (КР) Контрольна робота за романом Ф. Достоєвського «Злочин і кара»

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчений матеріал; виявити рівень знань, умінь та навичок учнів з метою контролю і корекції; розвивати пам'ять, аналітичне, образне мислення, уміння зіставляти літературні явища з реаліями життя, висловлювати власні міркування та обґрунтовувати їх; виховувати гуманістичний світогляд, кращі моральні якості.

Оснащення: тестові завдання (2 варіанти).

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь та навичок.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Оголошення теми й мети уроку.****Мотивація навчальної діяльності****III. Контроль і корекція знань, умінь та навичок****1. Інструктаж до виконання тестових завдань**

2. Виконання контрольної роботи (виконуються всі завдання)

Варіант I

Початковий і середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

- З'ясуйте, чий це портрет у романі Ф. Достоєвського «Злочин і кара»: «...він був напрочуд гарний із себе, з прекрасними темними очима, темно-русявий, стрункий, на зріст вище середнього».
 - Раскольнікова;
 - Лужина;
 - Порфирія Петровича;
- Який страшний сон наснився Раскольнікову?
 - Про те, що мертва лихварка прийшла по його душу;
 - про те, як били бідну конячину;
 - про те, що його злочин розкрили.
- На які два розряди ділив усіх людей головний герой роману?
- Продовжте речення: «Жанр твору Ф. Достоєвського «Злочин і кара» — ...»

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

- Схарактеризуйте образ Соні Мармеладової з роману «Злочин і кара» Ф. Достоєвського, порівняйте його з образом головного героя.
- Визначте риси новаторства у творчості Ф. Достоєвського.

Високий рівень (максимально — 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

- Висловіть свої судження про теорію сильної особистості, «надлюдини» та її розвінчання в романі Ф. Достоєвського «Злочин і кара».
- Розкрийте символіку назви роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара», зазначте співвідношення у творі «злочину» і «кари». (Усього — 12 балів)

Варіант II

Початковий і середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

- З'ясуйте, чий це портрет у романі Ф. Достоєвського «Злочин і кара»: «Це був надзвичайно веселий і компанійський хлопець, добрий до простоти. Проте за цією простотою ховались і глибина, і гідність... Був він розумний, хоч і справді часом дуже простуватий! ...Іноді він буянив і мав славу силача. ...жодні невдачі його ніколи не бентежили, і ніякі погані обставини, здавалось, не могли пригнітити його»:
 - Раскольнікова;
 - Разуміхіна;
 - Лужина.

2. Хто з героїв роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара» зрозумів психологію Раскольнікова й причини його злочину, «вираховав його»:
 - а) Порфирій Петрович;
 - б) Разуміхін;
 - в) Соня Мармеладова.
3. Хто є «двійником» головного героя роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара»?
4. Продовжте речення: «Темою роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара» є...»

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

1. Розкрийте образ Родіона Раскольнікова та його еволюцію в романі Ф. Достоєвського «Злочин і кара».
2. Назвіть риси реалізму у творчості Ф. Достоєвського.

Високий рівень (максимально — 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Висловіть свої судження про філософський та етичний аспекти роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара».
2. Доведіть або спростуйте думку, яку письменник Ф. Достоєвський утверджує у своїх творах: «Кожна людина несе особисту відповідальність за зло, що панує у світі».

(Усього — 12 балів)

IV. Підбиття підсумків уроку

УРОК № 32

Тема. Л. М. Толстой. Життєвий і творчий шлях письменника, його творчість як найповніший вияв можливостей реалістичної літератури. Духовні й творчі шукання та здобутки митця

Мета: ознайомити учнів із духовними та творчими шуканнями митця, зацікавити його творами й особистістю; розвивати навички роботи з книгою, сприйняття інформації на слух, виокремлення головного, висловлювання своїх міркувань та оцінок; виховувати повагу до літератури, до кращик її творців.

Оснащення: портрет письменника, ілюстрації до біографії, видання творів.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Аналізування контрольної роботи

III. Мотивація навчальної діяльності

IV. Оголошення теми й мети уроку

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

«В усякий час і в усіх людей дитина вважається взірцем невинності, безгрішності, добра, правди і краси. Людина народжується досконалою...» — написав Лев Толстой у своїй першій повісті «Дитинство» (1852), яка одразу принесла йому успіх. Далі були «Отроцтво» (1854) і «Юність» (1857), що увійшли до відомої автобіографічної трилогії та показали шлях становлення й розвитку особистості майбутнього письменника.

Майбутній письменник народився 1828 року в селі Ясна Поляна Тульської губернії в сім'ї родовитих аристократів. У два роки він втратив матір, а в дев'ять — і батька. Тільки завдяки тітці Тетяні Олександрівні Єргольській Лев і його брати та сестра були виховані у традиціях сімейної любові, дружби й поваги.

1841 року сім'я Толстих переїжджає до Казані. Через три роки юнак вступає до Казанського університету на відділення східних мов, а потім на юридичний факультет. Державне викладання не задовольнило його, і 1847 року він полишає навчальний заклад, вирішивши зайнятися самоосвітою, якою займався все життя. Л. Толстой став одним із найосвіченіших людей у Європі. У 1851 році Толстой разом із братом Миколою, на той час офіцером-артилеристом, їде служити на Кавказ. Там же й починає писати. Школою військової та громадянської мужності стала для нього участь у героїчній обороні Севастополя. За відвагу його було нагороджено орденом Анни IV ступеня й двома медалями. Після відставки Толстой їде у закордонну подорож.

Митець пише «Севастопольські оповідання», уперше в російській літературі обравши своїми героями солдатів та матросів. Відомі критики відзначали «чистоту морального почуття» автора й «майстерність психологічного аналізу», яку М. Чернишевський назвав «діалектикою душі».

1859 року письменник, відчувши творчу кризу, вирішує облишити літературу й зайнятися педагогічною діяльністю. Він відкриває у Ясній Полянській школі для селянських дітей, а згодом ще 26 шкіл у селах, що належали його родині. Сам із задоволенням навчає дітей грамоти, пише «Абетку» й початкові книжки для читання, дитячі оповідання; видає педагогічний журнал «Ясна Поляна».

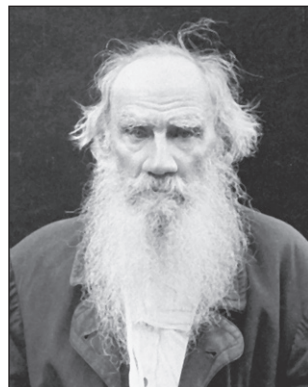
Толстой будував навчання на цілковитій свободі, на відміну від тодішніх учителів (дьяків та відставних солдатів), які спиралися на страх покарання. Він вважав, що ознакою доброї освіти є задоволення, з яким вона сприймається, примус є неефективним у процесі пізнання. Учні у школі Толстого не задавали домашніх завдань, їх не карали за нетямущість, за спізнення до школи. Діти повинні були переконатися, що вчитися — цікаво й радісно, що можна вільно розвивати свої природні обдарування та зацікавлення.

- ♦ Чи добре б вам було вчитися в такій школі? Назвіть «плюси» та «мінуси» такого навчання. Хто з українських мислителів, письменників XVIII століття дотримувався такої самої думки? (Г. Сковорода)

У 1862 році в житті Толстого відбувається щаслива подія — він одружується із Софією Бернс, з якою проживе довге подружнє життя. У 1863 році Лев Миколайович розпочав роботу над романом «Війна і мир». Рукопис твору складав 5000 аркушів! Чотирнадцять разів письменник переробляв початок роману, і тільки п'ятнадцятий варіант його задовольнив.

У 1873–1877 роках Л. Толстой працює над романом «Анна Кареніна». Рукопис його складався з 2500 аркушів! В образі головної героїні цього твору Анни виразно помітні риси старшої доньки Пушкіна Марії Олександрівни Гартунг, з якою письменник познайомився у Тулі 1868 року. (До речі, існує вісімнадцять кіноверсій «Анни Кареніної»!)

З 1882 року велика родина Толстих живе в Москві, адже старші сини навчаються в університеті, а донька Тетяна — в училищі живопису. Незабаром письменник у творі «Сповідь» (твір був

Лев Толстой

заборонений російською цензурою і вийшов у Женеві) зізнається: «Зі мною стався переворот, що вже давно назрівав у мені... Зі мною сталося те, що життя нашого кола — багатіїв, учених — не тільки остогидле мені, але й втратило всілякий сенс... Я зрікся життя нашого кола».

Це відбулося не лише на словах — Л. Толстой дійсно зрікся дворянського титулу, висунув свою програму оновлення особистості й суспільства на ґрунті теорії «неспротиву злу насильством», філософію «опрощення», що пропонувала людині задовольнятися необхідним, жити лише працею, проявляти милосердя та любов до ближнього, бути ближчими до природи, землі, селянського побуту.

Свою теорію Л. Толстой підкріплював власними прикладом: орав землю, косив траву, мурував печі, рубав дрова в Ясній Полянці.

♦ А як ви сприймаєте ці теорії?

Останні роки життя — це та сама титанічна праця душі, пошуки нових форм у мистецтві, публікації в журналах, зустрічі з людьми, громадська діяльність.

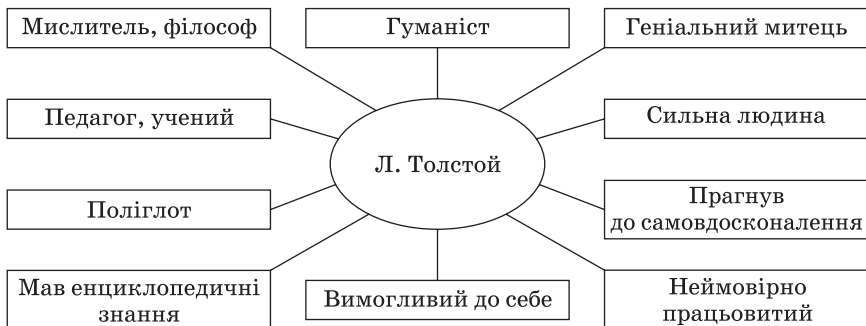
Входять роман «Воскресіння», повість «Хаджи Мурат» (із кавказьких вражень), памфлети та інші твори.

Останні роки Л. Толстого — не спокій старого мудреця, а буря і боротьба: із собою, із соціальною несправедливістю. У стані душевної тривоги, розгубленості, невдоволення 1910 року він залишає Ясну Поляну, дорогою застуджується й помирає.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Учитель. Охарактеризуйте Л. Толстого за почутою розповіддю та складіть відповідну схему.

VII. Домашнє завдання

Знати біографію Л. Толстого, відшукати в підручниках, додатковій літературі цікаві факти, про які на уроках не згадувалося (наприклад, про «толстовство», про «комуни» та ін.); прочитати І книгу роману «Анна Кареніна».

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Л. Толстого я уявляю як людину...
- Мені захотілося...
- Я вражений (-на) тим фактом...

II семестр

УРОК № 33

Тема. Роман Л. Толстого «Анна Кареніна» як художнє втілення «думки сімейної». Композиція твору та система образів

Мета: допомогти учням досягнути ідейно-художній зміст твору, його композицію та систему образів; розвивати навички визначення ключових епізодів, їх коментування, висловлення своєї думки про прочитане; виховувати високі моральні якості.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього; словники літературознавчих термінів.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Усі щасливі сім'ї схожі між собою, кожна нещаслива сім'я нещасна по-своєму». Такими словами, що давно стали крилатими, починається роман Л. Толстого «Анна Кареніна». Наступна фраза також звучить афористично: «Усе змінилося в домі Облонських». Які ж істини знайшли художнє відображення у творі великого митця, що стали предметом захоплення, обговорення, суперечок кількох поколінь читачів, — про це поговоримо на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Розповідь про Л. Толстого, його філософські й естетичні погляди та творчість

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Твори Л. М. Толстого — це художнє дослідження життя, що охоплює найважливіші сфери суспільного та особистого, побуту

епохи. У ньому письменник висвітлює свої філософські, морально-етичні погляди.

У 60-ті роки XIX століття, час реформ і соціалістичної кризи, Толстой написав історичний роман-епопею «Війна і мир», у якому його «думка народна» висвітлювала історію та пояснювала сучасність. Роман «Анна Кареніна» був написаний у 1870-ті роки, і головною думкою, що охоплювала не тільки сучасність, але й майбутнє країни та народу, була «думка сімейна».

Уперше ідея сюжету роману виникає у Толстого ще в 1870-ті роки. Про це пише в щоденнику його дружина: «Йому уявився тип жінки, заміжньої, з вищого суспільства, але яка втратила себе. Він говорив, що завдання його — зробити цю жінку тільки жалюгідною і невинною, і як тільки йому уявився цей тип, так усі персонажі й чоловічі типи, які вимальовувалися раніше, знайшли собі місце й згрупувалися навколо цієї жінки. «Тепер мені все з'ясувалося», — говорив він».

Але працювати над романом «Анна Кареніна» письменник розпочав тільки через кілька років. Поштовхом до початку було перечитування творів О. С. Пушкіна, якими він захоплювався. У заголовок Толстой, як і Пушкін у романі «Євгеній Онегін», вніс ім'я та прізвище головного героя. Його Анна Кареніна, умовно кажучи, — це Тетяна Ларіна, яка переступила звичай тодішнього суспільства й дала волю своїм почуттям. Лев Миколайович зізнався, що Пушкін «наче розв'язав усі... сумніви». Він нібито підказував форму сучасного вільного роману.

2. Беседа, робота зі словником літературознавчих термінів

- ♦ Пригадаймо, що таке *роман*. (*Роман — великий епічний твір, у якому доля особистості простежується у зв'язку з долею суспільства, епохи в художньому просторі та часі.*)

Толстой руйнував традиційні «відомі межі» романного жанру, коли загибель героя чи весілля ставали завершенням сюжету, крапкою в історії персонажів.

3. Слово вчителя

Критики-сучасники закидали письменникові, що в сюжеті його твору немає стрункості, єдності, сюжетні лінії є незалежними одна від одної. Толстой підкреслював: цілісність роману не в зовнішніх фабульних побудовах, а у «внутрішньому зв'язку», що визначається загальною ідеєю. У багатьох сценах, характерах, судженнях твору витримана художня єдність і єдність авторського ставлення.

«У галузі знання існує центр, — пише Толстой, — і від нього йде незчисленна кількість радіусів. Усе завдання в тому, щоб визначити довжину цих радіусів і відстань їх один від одного». Поняття «одноцентричності» було покладено в основу філософії життя письменника. Це відбилося і в романі «Анна Кареніна», у якому створено два кола: коло Левіна і коло Анни. Коло Левіна значно ширше: його історія починається раніше, ніж історія Анни, і триває після її загибелі. Твір завершується не катастрофою на залізниці (частина сьома), а моральними пошуками Левіна і його намаганням створити «позитивну програму» оновлення приватного й суспільного життя (частина восьма).

Коло Анни Кареніної, яке можна назвати колом життя «виключень», постійно звужується, стискується й призводить героїню до відчаю; коло Левіна — коло «справжнього життя». Воно розширюється й не має чітких меж, як і саме життя. У цьому є непорушна логіка історичного розвитку, що нібито визначає розв'язку конфлікту, і співвідношення частин, у яких немає нічого зайвого. Це і є ознакою класичної ясності й простоти в мистецтві.

4. Евристична бесіда

- ◆ Що, на вашу думку, є основою розвитку сюжету, «улюбленою мрією» самого автора? (*Внутрішньою основою розвитку сюжету в романі «Анна Кареніна» є поступове звільнення людини від станових забобонів, від плутанини понять, від неправди, що мучить, призводить до роз'єднання та ворожнечі. Життєві пошуки Анни завершилися катастрофою, а Левін через сумніви та відчай виходить на дорогу до добра й правди, до народу. Він думає не про економічну чи політичну революцію, а про революцію духовну, яка, на його думку, має примирити інтереси й створити «згоду та зв'язок» між людьми. Це «заповітна мрія» автора, яку у творі висловлює Левін.*)
- ◆ За яким іншим, на вашу думку, принципом, можна поділити героїв роману? (*На дві нерівнозначні групи: одна, велика — ті, хто дотримується «сімейних правил», що встановлені сучасним суспільством; друга — ті, хто ці правила відкинув, переступив через них.*)
- ◆ Що ж це за «сімейні правила»? (*Суспільство давно мовчки погодилося заплющувати очі на відхід від норм сімейного життя, якщо йдеться про одруженого чоловіка. Для нього це ледь не заслуга, «геройство», ознака популярності. А заміжню жінку суворо засуджують, особливо коли йдеться не про легенький флірт, а про справжнє кохання, прагнення до особистого щастя.*)

- ♦ Як герої роману ставляться до «сімейних правил»? (*Ці неписані правила приймають: Стіва Облонський, який кохає Доллі, але при цьому не пропускає жодної спідниці, і сама Доллі, і Бетсі Тверська, і мати Вронського, і Каренін. Тільки двоє героїв свідомо кидають виклик суспільству — Анна та Левін.*)

5. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ У чому ж виражається «думка сімейна» Л. Толстого?

Очікувані відповіді

- Сім'я, побудована на справжньому почутті кохання, може стати основою суспільства.
- Кожна людина має право на особисте щастя.
- За своє щастя потрібно боротися.
- Не можна нехтувати нормами християнської моралі й етики.
- Шлюб, сім'я, життя — це не лише щастя, але й, за Л. Толстим, «наймудріша справа на світі», «найважча і найважливіша справа життя».

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Проблемне питання

- ♦ Поясніть значення епіграфа до роману «Анна Кареніна», узятого з Біблії: «Мне отмщение, и аз воздам». (*Сам письменник пояснює епіграф так: «Багато поганого люди роблять самі собі й одне одному тільки тому, що слабкі, грішні люди взяли на себе право карати інших людей. «Мне отмщение, и Аз воздам». Карає тільки Бог і тільки через саму людину.»*)

VII. Домашнє завдання

Знати сюжет твору, уміти визначати ключові епізоди, елементи сюжету, коментувати їх.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- «Думка сімейна» для мене...

УРОК № 34

Тема. Художній паралелізм композиції як основний художній принцип втілення проблематики роману Л. Толстого «Анна Кареніна»; особливості його стилю

Мета: допомогти учням усвідомити проблематику твору та її художнє втілення; розвивати навички виокремлення головного в постановці й розв'язанні автором проблем; висловлення власної думки про прочитане; уміння аналізувати великий епічний твір; виховувати високі моральні якості.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. Докорінно змінився і час, і люди відтоді, як був написаний Л. Толстим роман «Анна Кареніна». Проблеми також стали іншими, інколи навіть діаметрально протилежними. Але залишилися кохання, сім'я, пошуки людиною сенсу буття, свого шляху в житті. Наскільки близькою є нам проблематика твору та її художнє втілення — поміркуємо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку**IV. Актуалізація опорних знань****1. Складання «сюжетного ланцюжка» роману Л. Толстого «Анна Кареніна»***Очікувані відповіді*

Розлад, конфлікт у домі Облонських. Левін отримує відмову Кіті. Анна втрачає спокій. Вронський іде з Москви й зустрічає Анну на заметеній снігом станції → Левін сидить у своєму маєтку на самоті. Кіті мандрує курортними містечками Германії. Вронський і Анна разом. Вронський програє на кінних скачках. Анна переживає за нього й, не маючи сил приховати свої почуття, зізнається чоловікові у зраді → Анна залишається в домі Кареніна, чекає дитину. Вронський служить у полку. Левін живе в Покровському.

Усі обплутані «павутиною брехні» → Анна народжує дівчинку, тяжко хворіє. Левін освідчується Кіті → Кареніна їде із Вронським в Італію. Левін одружується з Кіті й везе її в Покровське. Каренін віддався на волю тих, хто опікується його справами → життя родини Левіна в селі. Вронський з Анною та дочкою теж їдуть у село. Будинок Облонського в селі руйнується → у Левіна народжується син; Анна, яку не приймають у світі, не знаходячи сенсу життя, під впливом ревностів накладає на себе руки → роздуми Левіна, його пошуки «позитивної програми».

2. Визначення основних елементів сюжету роману Л. Толстого «Анна Кареніна»

Очікувані відповіді

- З елементів сюжету ми визначаємо: експозицію (знайомство з героями); зав'язку першої сюжетної лінії (знайомство Анни і Вронського на вокзалі); зав'язку другої сюжетної лінії (відмова Левіну з боку Кіті); розвиток дії; кілька кульмінаційних моментів (падіння Вронського з коня та поразка його на змаганнях; признання Анни чоловікові; народження дитини і хвороба Анни; зустріч Анни із сином; освідчення Левіна); розв'язку першої сюжетної лінії (смерть Анни).
- З позасюжетних елементів наявні портрети героїв, пейзажі та різні види опису (інтер'єр, опис сну та ін.).

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Л. Толстой писав, що своє завдання як художника він бачить «не в тому, щоб беззаперечно розв'язати питання, а в тому, щоб змусити любити життя в нескінченних проявах, які ніколи не вичерпуються».

2. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ Визначте проблематику роману «Анна Кареніна».

Очікувані відповіді

- Сім'ї, шлюбу (роль сім'ї у життя людини («мысль семейная» (Л. Толстой); пошуки основ міцних сімейних зв'язків: «усі щасливі сім'ї схожі між собою, кожна нещаслива сім'я нещасна по-своєму»).
- Кохання.
- Взаємин батьків і дітей (право жінки/чоловіка на життя за порухами власної душі чи обов'язок перед членами своєї сім'ї, передусім дітьми — доля Сергія Кареніна та маленької Ані).

- Місця людини в суспільстві.
- Сенсу буття.
- Життя та смерті.
- Обов'язку та відповідальності.

3. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Учитель. Основним художнім принципом втілення проблема-тики роману «Анна Кареніна» є художній паралелізм. Доведіть цю тезу на прикладі першої зазначеної проблеми — проблеми сім'ї та шлюбу, зробіть висновки.

Сім'я «неправильна»	Сім'я «правильна»
<p><i>Сім'я Анни та Олексія Кареніних:</i> побудована з розрахунку, без кохання. Чоловік старший на 20 років.</p> <p><i>Сім'я Анни і Вронського:</i> побудована на коханні, але не узаконена, тому не визнається в суспільстві, засуджується. Стає тягарем для всіх: Вронський не може себе повністю присвятити сім'ї; Анна страждає від ізоляції в суспільстві, від розлуки із сином, від ревнощів.</p> <p><i>Сім'я Облонських:</i> Стіва постійно зраджує, Доллі змушена миритися</p>	<p><i>Сім'я Левіна і Кіті:</i> ґрунтується на коханні й вірності одне одному; мають близькі погляди на сімейне життя</p>

Висновки. І Каренін, і Анна були сиротами, не мали в дитинстві сім'ї. Вронський виховувався в Пажеському корпусі, адже мати, «світська левиця», займалася тільки собою. Отже, навички сімейного життя, сімейні традиції не були в них закладені змалку, і це не сприяло створенню міцних власних сімей. Велике значення мало також розвинене чи не дуже розвинене почуття обов'язку та багато інших факторів.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Бесіда

- ♦ Вставте у висловлювання Ф. Достоєвського пропущене слово із запропонованих і прокоментуйте: «Анна Кареніна» — сама досконалість як художній твір, що так до речі, і такий, з яким не може нічого в європейських літературах нинішньої епохи». (Слова для довідки: а) пропустив, побачити; б) пішов, досягнути; в) з'явився, зрівнятися; г) наблизився, поліпшити.)

VII. Домашнє завдання

Уміти характеризувати проблематику твору, аналізувати художні принципи, їх утілення в романі.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- З-поміж порушених у романі Л. Толстого «Анна Кареніна» проблем мені найбільше близька...

УРОК № 35

Тема. Психологічна глибина та суперечливість образу Анни Кареніної з однойменного роману Л. Толстого

Мета: допомогти учням розкрити образ Анни й глибше зрозуміти його значення, дослідити майстерність автора у його створенні; розвивати навички характеризування образів, уміння визначати головне й художні деталі, висловлювати свої думки; виховувати високі моральні якості.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Між автором і головним персонажем роману складаються «непрості взаємини»: Л. Толстой співчуває Анні, але не приймає її вибору; розуміє мотиви, які штовхнули її на такий небезпечний крок, як зрада чоловікові, і відмовляється запліщувати очі на зворотний бік цього рішення.

Розібратися в суперечливості й психологічній глибині образу Анни Кареніної ми й спробуємо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування вмінь та навичок

1. Слово вчителя

Дослідники творчості Л. Толстого стверджують, що великий вплив на письменника мав роман у віршах О. Пушкіна «Євгеній

Онегін». Історія Анни Кареніної починається з того місця, де завершилася історія Тетяни Ларіної. Толстой нібито замислюється над тим, а що було б із пушкінською Тетяною, якби вона не відкинула домагань Онегіна й порушила свій обов'язок щодо законного чоловіка.

До речі, у першому варіанті роману героїню Толстого звали Тетяною.

Як і більшість персонажів твору, Анна Кареніна має своїх прототипів.

Один із них — Марія Олександрівна Гартунг (1832–1919), донька Пушкіна. Але нагадує вона Анну «не характером, не життям, а зовнішністю». Другий прототип — Анна Степанівна Пирогова, яку нещасливе кохання призвело до загибелі — вона кинулася під товарний потяг.

Реальні факти дійсності не становили творчий задум автора. «Треба спостерігати багато однорідних людей, щоб створити один певний тип», — говорив Л. Толстой.

2. Евристична бесіда

- ♦ Як починається історія Анни і Вронського? *(Герої зустрічаються на вокзалі. Їх знайомить брат Анни — Стіва Облонський. Анна їхала в одному купе з матір'ю Вронського. Вронський «відчув необхідність ще раз поглянути на неї — не тому, що вона була дуже красивою, не завдяки витонченості й скромній грації, які були в усій її поставі, але тому, що у виразі миловидного обличчя... було щось особливо ласкаве й ніжне... Ніби надлишок чогось так переповнював її єство, що мимоволі виражався то в блиску погляду, то в посмішці...» У цьому описі можна побачити початок майбутніх стосунків героїв, внутрішню силу Анни, її жагу до життя. Катастрофічність цього знайомства ніби передбачена нещастям на залізниці, коли потягом задало сторожа.)*
- ♦ Як розкривається Анна в епізодах примирення Доллі з чоловіком, знайомства з Кіті, з дітьми Доллі? *(Анна мирить Доллі зі Стівом, зачаровує Кіті своєю простотою, щирістю та відкритістю; діти Доллі в захопленні від тітки.)*
- ♦ Як змінюється ставлення Кіті до Анни на балу? *(Кіті бачить Анну «зовсім новою» — Анна сп'яніла від захоплення, яке вона викликала в оточуючих. Кіті зрозуміла таємний, незримий зв'язок Анни і Вронського, у якого була закохана, й відчула «відчай і жах». «Так, щось чуже, бісівське й чарівне є в ній.» — сказала вона собі. Анна й сама відчула в собі щось нове, «бісівське».)*

- ◆ *Що ми знаємо про заміжжя Анни? (Тітка віддала Анну заміж за чоловіка, який був набагато старшим за неї. Жінка жила спокійно, розмірено, почуття ще дрімали в ній. Усю любов вона перенесла на сина. Після зустрічі з Вронським Анна намагається зосередитися на своєму сімейному житті, але це в неї не виходить. Зовнішність чоловіка, його вуха викликають в неї неприємні відчуття. Вона розуміє, що в її стосунках із Кареніним багато вдаваності, «але раніше вона не помічала цього почуття, тепер... ясно й боляче усвідомила його».)*
- ◆ *Чи намагається Анна боротися зі своїм почуттям? (Анна не сприймає брехні. Вона намагається боротися зі своїми почуттями, але не може, втрачає над собою контроль. Зустріч із Вронським на станції під час страшної бурі. Цей символічний образ нібито попереджає про біду та її невідворотність.)*
- ◆ *Які деталі свідчать про несумісність Анни та її чоловіка? (У зовнішності героїні письменник постійно підкреслює внутрішній вогонь, що одухотворює її красу, робить її привабливою: «Вогник замерехтів в її очах»; «В очах її спалахував радісний блиск»; «нестримний дрижачий блиск очей і посмішки обпалив його». Цей внутрішній вогонь дрімав у ній, «але прийшов час, і Анна зрозуміла, що вона жива, що їй необхідно любити й жити». Анна розуміє, що чоловік вісім років душив її життя, «душив усе, що було в ній живого». Автор зображує Кареніна раціональним, холодним: «кожна хвилина життя Олексія Олександровича була зайнята й розподілена», нібито він був не людиною, а машиною.)*
- ◆ *Чи було кохання єдиним талантом Анни? (Анна — розумна, тонка, делікатна й освічена людина. Вона багато читає, розуміється в мистецтві, може вільно говорити й про агрономію, й про розведення коней та про інші справи.)*
- ◆ *Як складалися взаємини Анни із Вронським на початку їх кохання? (Їх охопила пристрасть, але почуття Анни сповнені протиріч. Вона відчуває «сором, радість і жах перед цим вступом у нове життя». Коли Вронський упав на скачках, Анна зовсім утратила самовладання. Вона зізналася чоловікові у зраді. Її охопило глибоке почуття провини. Каренін наполягав на «дотриманні зовнішніх вимог пристойності». «Жити як раніше Анна не могла, як не могла й залишити сина», унаслідок чого опинилася в безвиході.)*
- ◆ *Прокоментуйте епізод пологів Анни. За що Анна просить у Кареніна вибачення і що відчуває після одужання? (Під час пологів Анна відчуває, що їй «залишилося жити небагато» й осмислює своє життя по-новому. Просить вибачення у Кареніна, і той*

процає її. Після одужання Анна розуміє, що так само ненавидить чоловіка, навіть за його великодушність, і що тепер вона опинилася ще в гіршому становищі, навіть жалкує, що не померла.)

- ◆ Яку роль відіграє у творі опис мандрівки Анни і Вронського до Італії? (Спочатку вони були щасливими: «Анна відчувала себе безмежно щасливою». Вронський же незабаром «відчув, що в його душі піднялося бажання бажань, нудьга». Заради Анни він відмовився від кар'єри, звичайного життя; Анна заради нього полишила сина. Мандрівка раптом утратила свою чарівність, необхідно було повертатися.)
- ◆ Якою є головна мета повернення Анни в Росію? (Вона страждала від розлуки із сином і хотіла його побачити.)
- ◆ Як Анна ставилася до своїх дітей? (До дочки Анна не мала таких почуттів, як до сина. Можливо, зіграло роль відчуття провини, каяття. Крім того, «Сергійко був уже майже людина, і кохана людина; у ньому вже боролися думки, почуття; він розумів, він любив, він судив її».)
- ◆ Прокоментуйте епізод у театрі. (Повернувшись із-за кордону, Вронський поринув у своє звичне життя. Анна ж опинилася в ізоляції — вищий світ не прийняв її. Анна вирішила довести собі й усім, що байдужа до думки оточуючих. Але в театрі, коли її образили, гостро відчула свою самотність та принизливе становище. Анна у відчай звинувачує Вронського, якого вже обтяжували її «любовні сіті».)
- ◆ Що спричинило загибель Анни? (Анна не може розібратися у своїх почуттях, вона ревнує, відчувається нещасною через загальний мовчазний осуд; розчаровується в коханому. Іде на самогубство імпульсивно й необдуманно.)
- ◆ Узагальніть висновки бесіди та обговорення порушених питань. (Образ Анни Кареніної розкритий автором у всій його суперечливості, із глибокою психологічною мотивацією.)

V. Домашнє завдання

Уміти характеризувати образ Анни, висловлювати своє ставлення до нього.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- На мою думку, образ Анни Кареніної...

УРОК № 36

Тема. «Діалектика душі» толстовських героїв у романі «Анна Кареніна». Інші герої твору, «вищий світ»

Мета: допомогти учням розкрити ідейно-художні особливості та значення образів твору; розвивати навички характеризування героїв у всій їх складності та суперечливості, зіставляти з реальним життям, особистими спостереженнями; виховувати кращі людські якості, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

*Я без вагань назвав «Анну Кареніну»
одним із найвизначніших соціальних
романів у всій світовій літературі.
Т. Манн*

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. Відомий німецький письменник Томас Манн сказав: «Я без вагань назвав «Анну Кареніну» одним із найвизначніших соціальних романів у всій світовій літературі» (*звернення до епіграфа уроку*). І це не дивно. адже під пером Л. Толстого ожили картини російського життя цілої епохи, усі «віяння часу» перехідної доби 70-х років XIX століття, знайшли відображення найрізноманітніші типи людей. Картину доби в особах ми відтворюватимемо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку**IV. Формування вмінь та навичок****1. Слово вчителя**

Те, що відбувається в нашій душі, не завжди можна описати словами: відчуття, почуття, переживання, страхи. А зобразити цей складний психічний процес — зробити таємне явним та втілити у словах — завдання надскладне. Але письменник Лев Толстой майстерно впорався із ним за допомогою різноманітних прийомів,

зокрема внутрішніх монологів. «Внутрішні монологи у творах Льва Толстого, — як зазначає літературознавець В. О. Ковальов, — висвітлюють те, як його герої реагують на ті чи інші явища життя, як переосмислюють їх, з'ясовуючи для себе різноманітні життєві питання, як пізнають себе, свій внутрішній світ, як виражають своє ставлення до оточуючих та оточення, як відшуковують моральні норми, щоб керуватися ними у своїй поведінці... Толстовські внутрішні монологи героїв завжди висвітлюють їх справжній душевний стан певної миті, показують їх справжні почуття, справжні бажання, справжнє ставлення до навколишнього чи оточення». Це поняття називають «*діалектикою душі*».

2. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Учитель. Знайдіть приклади внутрішніх діалогів героїв роману, прокоментуйте, з'ясуйте роль у творі та значення для розкриття «діалектики душі» героїв.

Очікувані відповіді

Анна, познайомившись із Вронським і відчувши потяг до нього, намагається позбутися цих почуттів. Вона вирішує приділяти більше уваги своєму синові, чоловікові. Намагається переконати себе в тому, що Каренін «хороша людина, правдива, добра й чудова у своїй сфері». Але водночас відзначає подумки неприємну деталь, якої раніше якось не помічала: «Вуха у нього так дивно стирчать!»; Анна, посварившись із Вронським і шукаючи виходу із «глухого кута», розмірковує: «Так, у ньому було торжество марнославного успіху. Звісно, була й любов, але здебільшого — гордість успіху. Він вихвалявся мною. Тепер це минуло. Пишатися немає чим. Не пишатися, а соромитися. Він узяв від мене все, що міг, і тепер я не потрібна йому. Він обтяжений мною й намагається не бути щодо мене безчесним. ...моє кохання стає все пристраснішим і себелюбним, але його все згасає та згасає, і ось чому ми розходимося... І допомогти цьому не можна...»; Анна Кареніна аналізує свої почуття, їх розвиток і згасання, з'ясовує для себе причини свого нещастя. І це допомагає читачеві зрозуміти «діалектику» її душі.

Зустрічаємо внутрішні діалоги й іншого головного героя — Костянтина Левіна, які допомагають розкрити не лише образ персонажа, але й головну думку твору.

- ♦ Які ще художні прийоми допомагають авторові розкрити образи твору, «діалектику душі» героїв? (*Пряма авторська характеристика, розповідь про героя*)
- ♦ Наведіть приклади.

Очікувані відповіді

«Степан Аркадійович отримував і читав ліберальну газету, не крайню, але того напрямку, якого трималася більшість. І, незважаючи на те що ані наука, ані мистецтво, ані політика, власне кажучи, не цікавили його, він твердо тримався тих поглядів на всі ці предмети, яких трималася більшість та її газета, і змінював їх, тільки коли більшість змінювала їх, або, краще сказати, не змінював їх, а вони самі в ньому непомітно змінювалися»; «...якщо й була причина, чому він надавав перевагу ліберальному напрямку, а не консервативному, якого дотримувалися також багато хто з їх кола, то це трапилося не тому, що він вважав ліберальний напрям більш розумним, а тому, що він більше пасував до його способу життя. Ліберальна партія говорила, що в Росії все погано, а й справді, у Степана Аркадійовича боргів було багато, а грошей катастрофічно бракувало. Ліберальна партія говорила, що шлюб — це інституція, яка своє віджила, і що необхідно перебудувати його, а й справді, сімейне життя приносило Степанові Аркадійовичу мало задоволення й примушувало його брехати й прикидатися, а це так суперечить його натурі. Ліберальна партія говорила, чи, краще, мала на увазі, що релігія — це лише вузда для варварської частини населення, а й справді, Степан Аркадійович не міг винести без болю в ногах навіть короткого молебну й не міг зрозуміти, для чого всі ті страшні й пишномовні слова про той світ, коли й на цьому жити було б дуже весело».

- ♦ Який прийом, художній засіб ви помітили в цьому уривку, з якою метою він використовується? *(Це іронія, показує насмішкуювате, іронічне ставлення автора до героя й характеризує персонаж як недалеку людину, не обтяжену клопатами.)*
- ♦ Визначте, які групи можна виокремити у зображеному в романі «вищому світі», за якими ознаками. *(За ставленням до вчинку Анни; за «своїми» та «чужими» у світському товаристві та ін.)*
- ♦ Складіть колективний портрет «вищого світу».

Очікувані відповіді

Дотримуються зовнішньої пристойності й легко ставляться до життя. Звикли жити в неробстві, обманювати й лицемірити. У салоні Бетсі Тверської панує «звична урочиста обстановка неробства», нудьги. Ліза Меркалова говорить: «Ви живете, а я нудьгую... мені дуже, дуже нудно. І всі ті самі, і всі ті самі. Усе те саме». Автор іронічно говорить про салон княгині Бетсі: «Розмова почалася мило, а саме тому, що була надто вже мила, вона знову зупинилася. Слід було застосувати правильний засіб, що ніколи не підводив — злослів'я».

Улюблене заняття цих людей — плітки. Вони раді перемити кісточки одне одному, варто лише обрати об'єкт: «Кожен мав що сказати осудливе про нещасну Мальтищеву й висміяти її, і розмова весело затріщала, як вогнище, яке розгоралося». Будь-яке виявлення живої думки, справжніх почуттів зустрічало у вищому світі нерозуміння, здивування й осуд. Подружня зрада була справою звичною, навіть веселою. Звичайна світська інтрижка навіть схвалювалася, але визнання справжніх почуттів було неможливим. Мати Вронського, дізнавшись про зв'язок сина із Кареніною, спочатку була задоволена, але потім змінила свою думку, зрозумівши, що «це не був той блискучий, граціозний світський зв'язок, який би вона схвалила, але якась вертерівська, відчайдушна пристрась, як їй розповідали, що могла призвести його до дурниць».

V. Домашнє завдання

Характеризувати героїв роману «Анна Кареніна», визначати «діалектику душі» й засоби її зображення у творі.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Із другорядних героїв найбільше мені запам'ятався... тому що...

УРОК № 37

Тема. Автобіографічний характер образу Левіна. Образ автора у романі

Мета: допомогти учням розкрити ідейно-художні особливості образу Левіна, його зв'язок із автором; розвивати навички характеризування героїв, зіставлення явищ літературного та реального життя, уміння висловлювати свої думки й обґрунтовувати їх; виховувати кращі людські якості, активну громадську позицію.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

*У житті є тільки одне безперечне
щастя — жити для інших.*

Л. Толстой

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «У житті є тільки одне безперечне щастя — жити для інших», — писав Л. Толстой (*звернення до епіграфа уроку*). Як саме потрібно жити для інших — над цим замислювалися і письменник, і персонаж роману, наділений автобіографічними рисами, — Костянтин Левін. Ці питання ми й обговорюватимемо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування вмінь та навичок

1. Слово вчителя

У романі Л. Толстого дві сюжетні лінії, два головних герої — Анна Кареніна та Костянтин Левін. Саме вони кидають виклик суспільству, що наскрізь просякнуте обманом; проте й між собою вони — антагоністи. Перемагає Левін, а Кареніна катастрофічно програє. Чому? На відміну від Анни, Левін не тільки відмовляється дотримуватись умовностей «вищого світу», але й протиставляє їм свій ідеал.

2. Евристична бесіда

- ♦ Що ми дізнаємося про Левіна під час першої зустрічі з ним у романі? Якою є мета його приїзду до Москви? (*Левін — «широкоплечий, з кучерявою бородою». Мешкає в селі, поміщик. Хоча він і товаришує зі Стівом Облонським, у душі зневажає «і міський спосіб життя свого приятеля, і його службу», яку вважає дурницею, та сміється над цим. Левін не припускає байдужого ставлення до справи. Коли він зневірився в ефективності й необхідності земських зборів, то припинив їх відвідувати. Отримавши відмову від Кіті, у яку був закоханий, Левін звинувачує себе й навіть думає про те, щоб одружитися із селянкою.*)
- ♦ Як відбувалося одруження Левіна? (*Герой перебував у стані цілковитого щастя, «у стані втрати розуму, коли йому здавалося, що він і його щастя складають головну та єдину мету всього, що існує».*)
- ♦ Як і під впливом чого змінюються погляди Левіна наприкінці твору? (*Левіну інколи здається, що «від нього залежить змінити те обтяжливе, бездіяльне, штучне й особисте життя, яким він жив, на те трудове, чисте й спільне чудове життя».*)

Коли ж герой зустрічається з простим селянином Федором під час збирання врожаю, то змінює свою думку. Його вражає «незвичайне напруження самопожертви» у праці простого народу. Тепер він думає, що саме воно — ключ до зміни і в його житті, і в житті суспільства.)

- ◆ Яким бачив Левін майбутнє народу? (*Левін дійшов думки про необхідність змін, і в цьому побачив сенс життя: «Потрібно тільки наполегливо йти до своєї мети, і я досягну свого,— думав Левін,— і працювати, і трудитися є задля чого. Ця справа не моя особиста, а тут питання про загальне благо. Усе господарство, головне — становище всього народу, зовсім має змінитися. Замість бідності — загальне багатство, достаток; замість ворожнечі — узгодження й об'єднання інтересів. Одним словом — революція, безкровна, але велична революція, спочатку в маленькому колі нашого повіту, потім губернії, Росії, усього світу. Тому що думка справедлива не може не бути плідною».)*
- ◆ Яку метафору використовує Л. Толстой, щоб описати пошуки героєм правди? (*«Тепер він мимоволі все глибше й глибше врізався в землю, як плуг, так, що вже не міг вибратися, не відгорнувши борозни».)*
- ◆ Про що думає Левін наприкінці роману і як це перегукується з думками автора? (*«Життя моє тепер,— думає Левін,— усе моє життя, незалежно від усього, що може трапитися зі мною, кожна хвилина його — не тільки не беззмистовна, якою була раніше, але має безсумнівний сенс добра, який я можу вкласти в неї!» Цей «безсумнівний сенс добра» є однією з улюблених думок Л. Толстого, у цьому — оптимізм усього твору.)*
- ◆ У чому полягає патріархальний ідеал Левіна? (*Левін думає про новий тип господарювання — спільне з селянами володіння землею, дотримання одвічних правил народної моралі, які втратило освічене суспільство. Це було утопією.)*
- ◆ Складіть загальний психологічний портрет Левіна. (*Людина, схильна до постійного самоаналізування, прагне сприяти загальному благу народу, удосконаленню суспільства; хоче природного простого життя, сімейного щастя. Його девіз такий, як і селянина Фоканича, який «для душі живе, Бога пам'ятає».)*

3. Коментування вчителя

Костянтин Левін — автобіографічний герой. Автор дав йому «промовляюче» прізвище, утворивши його від свого ім'я — Лев. У романі «Анна Кареніна» відсутні філософські, публіцистичні авторські роздуми, тому письменник вклав в уста улюбленого

позитивного героя свої думки, ідеали, програму перетворення суспільства. Лев Миколайович сам пройшов через подвійний пошук істини — самоаналізування та «опрощення». Такий самий шлях він запропонував і рупору своєї позиції, героєві-ідеалу Левіну.

V. Домашнє завдання

Характеризувати образ Левіна та образ автора у романі «Анна Кареніна».

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- В образі Левіна мене приваблює...
- Позиція автора в романі для мене...

УРОК № 38

Тема. Загальнолюдське значення роману Л. Толстого «Анна Кареніна»

Мета: поглибити, підсумувати й узагальнити знання учнів про твір, його ідейно-художні особливості; розвивати навички виокремлення головного, узагальнення, висловлювання власного обґрунтованого оцінювання; виховувати високі морально-етичні принципи, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: систематизація та узагальнення вивченого.

*Що погано? Що добре? Що потрібно любити, що ненавидіти? Задля чого жити, і що таке Я? Що таке життя?..
Яка сила керує всім?
Л. Толстой*

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Що погано? Що добре? Що потрібно любити, що ненавидіти? Задля чого жити, і що таке Я? Що таке життя?.. Яка

сила керує всім?» — запитував себе Л. Толстой, як запитували себе багато поколінь людей до нього й після нього, як запитуємо себе про це ми (*звернення до епіграфа уроку*). У чому полягає сила й естетична привабливість творів Л. Толстого для сучасних читачів — ми й поговоримо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Систематизація, узагальнення знань

1. Літературний диктант

- ◆ Де познайомилися Анна Кареніна та Вронський? (*На вокзалі*)
- ◆ Чому Кіті відмовила Левіну під час першого його приїзду до Москви? (*Вважала, що закохана у Вронського*)
- ◆ Що змусило Анну зізнатися чоловікові в коханні до Вронського? (*Падіння Вронського з коня на перегонах*)
- ◆ Чого Каренін вимагав від Анни? (*Дотримуватися зовнішньої пристойності*)
- ◆ Коли Анна попросила вибачення у чоловіка? (*Під час пологів і хвороби, коли вважала, що її життя добігає кінця*)
- ◆ Чи однаково Анна ставилася до своїх дітей? (*Сергія любила більше*)
- ◆ Що зробив Вронський заради Анни? (*Відмовився від кар'єри*)
- ◆ У мандрівку до якої країни поїхали закохані? (*До Італії*)
- ◆ Коли Левін почав розуміти життя й знаходити в ньому сенс? (*Коли працював нарівні із селянами*)
- ◆ Коли Анна почувалася найбільше «відторгнутою» від «вищого світу»? (*Під час відвідування театру*)
- ◆ У сьомій частині роману Анна гине. А хто народжується? (*Син у Левіна*)
- ◆ Хто є прототипом автора в романі «Анна Кареніна»? (*Левін*)

2. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ◆ Визначте образи-символи в романі Л. Толстого «Анна Кареніна». (*Образи бурі, заметілі, вітру, «павутини брехні», залізничі, шляху, свічки*)
- ◆ Прокоментуйте кожен із цих образів. (*Залізниця — символ сил, волею людини; буря, вітер, заметіль — попередження, знамення нещастя; образи вогню, тепла, свічки пов'язані із розкриттям образу головної героїні — від блиску очей до внутрішнього стрижня.*)
- ◆ Визначте художні особливості роману, наведіть приклади й прокоментуйте їх. (*Індивідуальна мова персонажів. Мова представників «вищого світу», крім головних героїв, є одноманітною, сухою, беззмістовною. Мова Анни, Левіна, яким автор співчуває,*

є яскравою, образною, багатю. У романі подаються яскраві, індивідуалізовані портрети героїв, які дозволяють розкрити їх внутрішній світ. Пейзажі передають душевний стан героїв. Сни героїв відіграють символічну роль (наприклад, сон Анни про старого, який працював із залізом). Внутрішні монологи розкривають думки, душевні переживання персонажів. Вони є характерними для «живих» персонажів, яким симпатизує автор: для Левіна з його пошуками істини, для Кареніна, який страждає, для Анни.)

3. Слово вчителя з елементами бесіди

Роман завершується картиною могутньої весняної грози, коли Левін побачив зоряне небо над своєю головою. Після кожного спалаху блискавки яскраві зорі зникали, а потім, «ніби кинуті якоюсь вправною рукою, знову з'являлися на тих самих місцях».

- ♦ Прокоментуйте значення цього пейзажу. (Це символічна картина. Гроза символізує очищення, прозріння, розв'язання складних життєвих питань. Зорі — дороговказ. Герой робить вибір — присвятити життя творенню добра.)

4. Проміжний підсумок

Учитель. У романі «Анна Кареніна» Л. Толстой принципово відмовився від «пафосу» й «роздумів», але все одно намагався зробити свій твір повчальним, виховним.

Свою позицію він висловив не в прямих монологах, а в наполегливості й послідовності, з якими протиставив головній героїні — Анні Кареніній, яка страждає, позитивного героя Костянтина Левіна.

«Анна Кареніна» — роман, що відобразив філософські погляди Толстого, його сумніви. Твір, що показав сучасне письменникові суспільство, залишається актуальним і донині, адже в ньому порушуються питання, важливі для людини будь-якої епохи. Твердження письменника про «безсумнівний сенс добра» ніколи не втратить свого значення для людства.

V. Домашнє завдання

Для всіх: підготуватися до бесіди з позакласного читання.

Індивідуальне: підготувати повідомлення про А. П. Чехова (1–2 учні).

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Актуальність та естетичну привабливість роману «Анна Кареніна» я бачаю в тому, що...

УРОК № 39–40

Тема. (ПЧ) А. П. Чехов «Скрипка Ротшильда», «Людина у футлярі». Бесіда з позакласного читання

Мета: розширити коло читацьких інтересів школярів, зацікавити життям і творчістю письменника; розвинути навички самостійного читання й аналізування художніх творів, висловлювання про них своєї думки; виховувати культуру читання, естетичні смаки, кращі моральні якості.

Оснащення: портрет письменника, виставка його творів, ілюстрації до них.

Тип уроку: бесіда з позакласного читання.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. Нині багато хто надає перевагу перегляду кінофільмів по телебаченню, в Інтернеті, а не читанню звичайних книг, вважаючи, що кінофільм (або телепередача) є рівноцінною заміною книги, за якою його знято (або про яку розповідається). Насправді, переглядаючи кінофільми та телепередачі, ми сприймаємо інформацію лише візуально. Книга вимагає від читача роботи думки, душі, дає змогу перечитати уривки, замислитися над сторінками, що чимось зацікавили. Влучне, красиве художнє слово приносить читачеві можливість отримати естетичну насолоду. Оповідання А. П. Чехова, які ми сьогодні розглядатимемо, належать до кращих художніх творів не лише російської, але й світової літератури.

III. Оголошення теми й мети уроку**IV. Бесіда з позакласного читання**

1. З'ясування за допомогою анкет (або бібліотечних формулярів) читацьких інтересів школярів. Коментування вчителем

2. Слово вчителя

Учитель. Нерідко можна почути: «Нічого не можу із собою зробити: у мене такий характер!» Коли Ольга Леонардівна, дружина Чехова, написала йому, що в нього поступливий, м'який характер, Антон Павлович відповів: «Повинен сказати тобі, що від природи характер у мене різкий, я запальний та ін., але я звик стримувати

себе, бо розпускати себе порядній людині не годиться...» Є чехівська школа в літературі. Є й інша чехівська школа — школа морального виховання. Обидві вони дуже важливі для нас. І про це йтиметься сьогодні на уроці.

3. Заслуховування учнівського повідомлення про А. П. Чехова, демонстрування ілюстративних матеріалів

Багато листів А. П. Чехова доступні широкому загалу. І вони цікаві не менш, ніж його твори, адже допомагають краще зрозуміти особистість талановитого письменника, близької до ідеалу інтелекгентної людини.

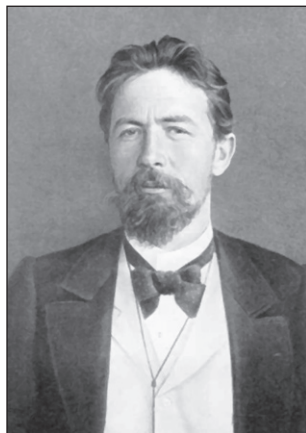
«Виховані люди, — писав А. П. Чехов, — на мою думку, повинні відповідати таким вимогам:

- 1) вони поважають людську особистість, а тому завжди поблажливі, м'які, ввічливі, поступливі...
- 2) вони співчутливі не до одних тільки жебраків та кішок. Вони вболівають і за те, чого не побачиш звичайним оком. Так, наприклад, якщо Петро знає, що батько й мати сивіють із нудьги й ночі не сплять через те, що вони рідко бачать Петра (а якщо й бачать, то п'яним), то він поспішить до них і покине горілку...
- 3) вони поважають чужу власність, а тому й сплачують борги...
- 4) вони щиросердні й бояться брехні, як вогню. Не обманюють навіть у дрібницях. Брехня образлива для слухача...
- 5) вони не принижують себе, щоб викликати в іншій людині співчуття...
- 6) вони не марнословні... Навіть Крилов сказав, що порожню бочку більше чути, ніж повну... та ін.

Щоб бути вихованим і не стояти нижче за рівень середовища, до якого потрапив, недостатньо прочитати тільки Піквіка та завчити монолог із Фауста... Тут потрібні безперервні денна й нічна праця, вічне читання, штудіювання, воля... Тут дорога кожна година...»

4. Слово вчителя

Прокоментуйте такі висловлювання Чехова: «Мета моя — вбити відразу двох зайців: правдиво змалювати життя й, до речі, показати, наскільки це життя відхиляється від норми. Норма мені невідома, як невідома нікому з нас. Усі ми знаємо, що таке безчесний

Антон Чехов

вчинок, але що таке честь — ми не знаємо»; «У людині все повинно бути прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки».

5. Евристична бесіда за оповіданням А. Чехова

«Скрипка Ротшильда»

- ♦ Які почуття викликало у вас оповідання А. Чехова «Скрипка Ротшильда»?
- ♦ Над чим змусив замислитись образ головного героя твору Якова Бронзи?
- ♦ Які проблеми порушує автор у творі? Чи є вони актуальними у наш час?

6. Спостереження над текстом художнього твору

- ♦ Знайдіть у творі деталі, що дають уявлення про зовнішній вигляд головного героя («*Пітніло й багровіло обличчя*», «*обличчя у нього було багрове і мокре від поту*», «*суворо й насмішкувато глянув*», «*надів окуляри*» та ін.)
- ♦ Ким був Яків Бронза? Опишіть його помешкання, спосіб життя, родину.
- ♦ Чому жителі містечка дали головному героєві таке прізвисько?
- ♦ Як Бронза ставився до своєї роботи, чим захоплювався, крім неї?
- ♦ Яку фразу, що виражала сенс життя й головний клопіт героя, він часто повторював? («*А які ж це збитки!*»)
- ♦ Як герой ставився до своєї дружини, як сприйняв її смерть?
- ♦ Якою змальована героїня твору Марфа Іванівна? Знайдіть деталі портрета, визначте за ним риси її характеру. («*Обличчя бліде, боязке й нещасне*», «*згорблена і худа, і гостроноса, з відкритим ротом, схожа в профіль на птаха, якому хочеться пити*», «*з боязким, дбайливим виразом*», «*нешчасне Марфине обличчя*» та ін.)
- ♦ П'ятдесят два роки життя Марфи разом із чоловіком автор описує одним реченням. Про що це свідчить?
- ♦ Чому Марфа, помираючи, «була рада»?
- ♦ Над чим замислюється герой наприкінці твору, що змінює його душу? Поясніть назву твору.

7. Робота в парах

- ♦ Складіть уявний діалог Якова-трунаря і Якова-творця, музиканта.

8. Аналітичне коментування

- ♦ Прокоментуйте вислів античного філософа Сенеки: «Життя людське цінується не за його тривалістю, а за змістом. Важливо не те, чи довго, а чи правильно ти прожив». Як ці

слова перегукуються з головною думкою оповідання А. Чехова «Скрипка Ротшильда»?

- ♦ Назвіть «літературних братів» Якова Бронзи. (*Гобсек, Скрудж та ін.*)

9. Проміжний підсумок

Учитель (або учні). Кожна людина замислюється над сенсом життя й розв'язує це питання по-своєму. Герой із жахом усвідомлює, що його життя минуло марно, що за підрахунками збитків та «прибутків» він не відчув ані кохання, ані радості батьківства, ані дружби, ані поваги чи співчуття. Разом із автором він із гіркою думкою: «Чому на цьому світі так улаштовано, що життя, яке дається людині єдиний раз, минає без користі?» І прилучає до цих роздумів нас, читачів.

10. Повідомлення учня про історію написання оповідання А. Чехова «Людина у футлярі»

11. Евристична бесіда за оповіданням А. Чехова «Людина у футлярі»

- ♦ Яке враження справило на вас оповідання Чехова «Людина у футлярі»?
- ♦ Про що цей твір? Як ви зрозуміли назву твору?
- ♦ Хто є головним героєм оповідання? Які почуття він у вас викликає?
- ♦ Хто є героєм-оповідачем?
- ♦ Знайдіть опис зовнішності Белікова та прокоментуйте його. Визначте, який художній прийом використовує при цьому автор. (*«...Завжди, навіть у дуже хорошу погоду, виходив у калошах та з парасолькою й обов'язково в теплому пальті на ваті. І парасолька у нього була в чохлі, і годинник у чохлі... і ніж у нього був у чохлах; і обличчя, здавалося, теж було в чохлі, бо він увесь час ховав його в піднятий комір... Одним словом, у цієї людини було постійне й нездоланне прагнення... створити собі, так би мовити, футляр, який би усамітнив його, захистив би від зовнішніх впливів... і давні мови, які він викладав, були для нього, по суті, ті ж калоші й парасолька, за допомогою яких він ховався від дійсності». Образ Белікова має гротескно-алегоричні риси. Він уособлює собою закостеніння, омертвіння індивідуальності, майже повне зникнення людських почуттів.*)

12. Спостереження над текстом художнього твору

Учитель. Пригадаймо, що підтекст — прихований, внутрішній зміст висловлювання. Прихований зміст можуть містити як окремі слова, так і фрагменти, й цілі художні тексти.

Художня деталь — один зі способів створення художнього образу, що допомагає краще уявити зображувану автором картину, предмет чи характер героя у неповторній індивідуальності. Деталь може стати символічною.

- ♦ Які деталі підкреслює автор у портреті Белікова? Чи можна за ними визначити характер героя?
- ♦ Як характеризує героя опис його помешкання?
- ♦ Як Беліков ставиться до своєї роботи в гімназії, які стосунки склалися в нього з колегами? Свої відповіді підтвердьте цитатами з тексту.
- ♦ Чого найбільше боявся Беліков?
- ♦ Як відбулося його знайомства з родиною Коваленків?
- ♦ Чим відрізняються портрети Коваленків і головного героя? Як називається цей художній засіб? (*Контраст*)
- ♦ Як Беліков ставиться до Варі? Якої він думки про шлюб? Розкажіть про залицяння Белікова до Варі.
- ♦ Чому Михайло Коваленко, на відміну від інших учителів, відверто може назвати Белікова «фіскалом», «огидною мордою»?
- ♦ Яке враження справила на героя намальована на нього карикатура, чому?
- ♦ Чому, на думку Белікова, катання на велосипеді «непристойне для вихователя молоді»?
- ♦ Що спричинило хворобу і смерть головного героя?
- ♦ Який підтекст вбачається в усій цій історії?

13. Коментар учителя (або підготовленого учня)

З появою оповідання А. Чехова «Людина у футлярі» з'явилися такі поняття, як «футлярність», «беліковщина». Їх суть розкриває оповідач, учитель гімназії Буркін: «Людей, самотніх по натурі, які, немов той рак-самітник і слимак, намагаються сховатися у свою шкаралупу, на цьому світі немало». Життя Белікова — «футлярне»: «як би чого не вийшло». Усе в нього у футлярі — від речей до думок, поведінки та вчинків. Смерть для нього — здійснення найзаповітнішої мрії: він назавжди у футлярі, з якого ніколи не вийде.

Беліков — не тільки людина-футляр, але й людина-циркуляр. Він боїться життя, ховається за всякими приписами та циркулярами, заборонами й правилами. «...Усілякі порушення, відхилення, відступи від правил засмучували його». Та найстрашнішим було те, що під його впливом й інші люди стали боятися: «Боятися голосно розмовляти, посилати листи, знайомитися. Читати книги, боятися допомагати бідним, вчити грамоти». Белікова не стало, але «скільки ще таких людей у футлярі залишилося, скільки їх іще буде!»

V. Домашнє завдання

Підготуватися до контрольної роботи.

VI. Підбиття підсумків уроку**Інтерактивна вправа «Мікрофон»**

Продовжте речення:

- Я гадаю, що в наш час «людина у футлярі» — це...

УРОК № 41

Тема. (КР) Контрольна робота за творами Л. Толстого та А. Чехова

Мета: виявити рівень знань, умінь та навичок учнів із метою контролю та корекції; розвивати пам'ять, логічне, образне мислення, уміння характеризувати героїв, висловлювати свої думки; виховувати високі моральні якості характеру.

Оснащення: тестові завдання (2 *варіанти*).

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь та навичок.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Оголошення теми, мети уроку.****Мотивація навчальної діяльності****III. Контроль і корекція знань, умінь та навичок****1. Інструктаж до виконання тестових завдань****2. Написання контрольної роботи (виконуються всі завдання)****Варіант I**

Початковий і середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Кіті Щербицька відмовила першого разу Левіну через те, що:
 - а) Левін був недостатньо багатим;
 - б) їй здавалося, що вона закохана у Вронського;
 - в) вона не хотіла їхати в село;
 - г) Левін був, на її думку, некрасивим.

2. Анна зізналась Кареніну у зраді:
 - а) коли Вронський упав з коня й вона не могла приховати своєї почуття;
 - б) коли її вагітність стала помітною;
 - в) коли Вронський став наполягати на цьому;
 - г) коли Каренін прямо спитав її про це.
3. Вронський пожертвував заради Анни:
 - а) своїм багатством;
 - б) вигідним одруженням;
 - в) кар'єрою;
 - г) пристрасстю до коней.
4. Продовжте речення: «Образ-символ бурі, заметілі у романі Л. Толстого «Анна Кареніна» означає...»

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

1. Схарактеризуйте образ Анни Кареніної в усій її психологічній глибині та переконливості.
2. Розкажіть про «толстовство» як практичне філософсько-релігійне вчення.

Високий рівень (максимально — 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Зробіть невелике дослідження «дрібниць людського життя» через підтекст та художню деталь в оповіданні А. Чехова «Скрипка Ротшильда».
2. Спираючись на логіку характеру героя та історичні умови, продовжте історію Левіна (за романом Л. Толстого «Анна Кареніна»).
(Усього — 12 балів)

Варіант II

Початковий та середній рівні

(кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Як змінилося ставлення Кіті Вербицької до Анни Кареніної на балу?
 - а) Вона полюбила Анну ще більше;
 - б) Кіті перестала її помічати;
 - в) вона відчула в Анні суперницю;
 - г) Кіті розсердилася й висловила свою образу Анні.
2. Анна прагнула швидше повернутися з Італії до Росії, тому що:
 - а) їй не підійшов італійський клімат;
 - б) сумувала за сином;
 - в) їй заважав мовний бар'єр;
 - г) у Вронського з'явилося багато італійських прихильниць.
3. Як світське товариство поставилося до Анни й коли це найбільше виявилось?
 - а) Відкинуло; одна дама привселюдно образила її в театрі;

- б) байдуже; романи, подружні зради та інтриги були звичними у вищому світі;
в) Анну ганьбили на кожному кроці, писали про неї в газетах;
г) жінки захоплювалися Анною, яка полонила такого красеня, як Вронський.
4. Продовжте речення: «Образ-символ залізниці в романі Л. Толстого «Анна Кареніна» означає...»

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

1. Схарактеризуйте образ Левіна (за романом Л. Толстого «Анна Кареніна»); розкрийте його автобіографічність.
2. Визначте риси реалізму у творчості Л. Толстого.

Високий рівень (4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Розкрийте сенс змалювання «футлярного життя» в оповіданні А. Чехова «Людина у футлярі».
2. Спираючись на логіку характеру та історичні умови, продовжте історію одного з героїв роману Л. Толстого «Анна Кареніна» — Анни (якщо б вона не загинула), Стіви Облонського, Вронського, Кареніна чи інших.

(Усього — 12 балів)

IV. Підбиття підсумків уроку

2. ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСЬКІ ЗРУШЕННЯ В ПОЕЗІЇ СЕРЕДИНИ — II ПОЛОВИНИ XIX ст.

УРОК № 42

Тема. Загальна характеристика провідних шляхів розвитку поезії середини XIX ст. Світоглядно-естетичні зрушення в мистецтві та літературі. Поняття про декаданс

Мета: допомогти учням зрозуміти основні тенденції розвитку літератури в середині XIX століття; розвивати навички складання опорних конспектів; учити визначати головне, систематизувати й узагальнювати набуті знання, використовувати міжпредметні зв'язки; виховувати любов до художнього слова.

Оснащення: портрети письменників середини XIX століття, виставка поетичних збірок.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

Кожна людина є Всесвітом. Вона з ним народилася, і з ним помре. Під кожним надгробком похована ціла всесвітня історія.

Г. Гейне

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Аналізування контрольної роботи

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Великий німецький поет Г. Гейне писав: «Кожна людина є Всесвітом. Вона з ним народилася, і з ним помре. Під кожним надгробком похована ціла всесвітня історія» (*звернення до епіграфа уроку*). Саме тому в центрі літератури, мистецтва стало людське життя в усіх його різноманітних виявах, людина з її почуттями, мріями, переживаннями, з її світобаченням. Світоглядно-естетичні зрушення у свідомості людей знайшли своє відображення в літературі. Про це ми й говоритимемо на уроці.

IV. Оголошення теми й мети уроку.

V. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- ♦ Пригадайте найважливіші історичні події середини XIX століття в Європі.
- ♦ Назвіть найвідоміші досягнення науково-технічного прогресу та природничих наук у середині XIX століття.
- ♦ Визначте найпопулярніші філософські, естетичні ідеї середини XIX століття

VI. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Романтичний напрям, що народився під знаком Великої французької революції 1789 року, найбільшого розквіту набув у першій третині XIX століття. Центром романтичного напрямку стала поезія.

Поети-романтики й справді намагалися зазирнути у безодні Всесвіту, проникнути в діалектику людської душі й відкрити там небачений і таємний світ людського духу. У своєму прагненні обійняти неосяжне вони надзвичайно розширили обрії бачення світу в його просторових, часових та історичних вимірах. Такою є поезія Адама Міцкевича, Шандора Петефі, Джорджа Байрона, Генріха Гейне та ін. Із 30-х років XIX століття у Франції, а згодом і в усій Європі поширюється новий ідейно-художній напрям — реалізм.

- ♦ Пригадайте ознаки реалізму.

Але реалізм набув найбільшого розвитку у прозі. Поезія попрямувала до символізму.

В основі естетики символізму — романтична концепція «двох світів», згідно з якою весь навколишній світ — лише тінь, «символ» світу ідей. Ознаки, елементи символізму знаходимо вже у Шарля Бодлера, ранніх збірках Поля Верлена, у поезіях Артюра Рембо. Проте в той час про символістів знали лише у вузькому колі цінителів поезії.

На середину XIX століття припадає створення теорії «чистого мистецтва», яка проголошувала самоцінність художньої творчості, незалежність мистецтва від політики, суспільних вимог, виховних завдань. Представниками «чистого мистецтва» можна вважати поетичну групу «Парнас» у Франції, школу «чистого мистецтва» в Росії (творчість Федора Тютчева, Афанасія Фета та ін.).

2. Робота з літературознавчими поняттями

Літературне угруповання (школа) — об'єднання письменників на основі спільних ідейно-естетичних поглядів та творчих принципів, які реалізуються в художній практиці.

Декаданс, декадентство (у перекладі з латини — «спад»). Відзначається настроями безнадійності, неприйняття життя. Спирається на філософські ідеї Ф. Шатобріана й А. Шопенгауера. В основі — твердження, що цивілізація вичерпала себе і вступила в епоху спаду та згасання.

Основні ознаки декадансу:

- неприйняття дійсності;
- відмова від громадянського в мистецтві;
- культ краси як вищої цінності;
- містицизм, віра в надприродні сили;
- індивідуалізм;
- відмова від моралі буржуазного суспільства;
- надання переваги формі над змістом або повне його заперечення.

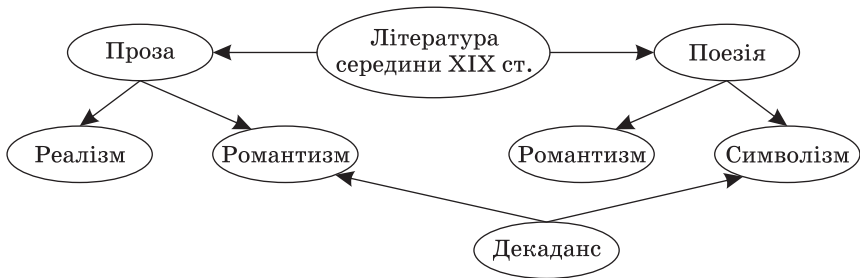
Естетичні принципи декадентства:

- поетизація слабкості, згасання, руйнації;
- індивідуалізм і естетство як бунт проти нелюдських принципів буржуазного суспільства;
- «мистецтво для мистецтва»;
- зовнішня правдоподібність.

Поняття «декаданс» не слід пов'язувати з яким-небудь конкретним літературним напрямом.

Риси декадансу найчіткіше виявилися у:

- французькому символізмі (П. Верлен);
- творчості натуралістів.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок**1. Складання опорного конспекту за міні-лекцією вчителя****2. Аналітичне коментування**

- ♦ Прокоментуйте поетичні рядки англійського поета Вільяма Блейка «Пісні невинності» (переклад С. Маршака).

В одно мгноvenьє видеть Вечность,
 Огромный мир — в зерне песка,
 В единой горсти — бесконечность,
 И небо — в чашечке цветка.

VII. Домашнє завдання

Уміти характеризувати ідейно-естетичні зрушення в поезії середини XIX століття, знати про декаданс.

VIII. Підбиття підсумків уроку**Інтерактивна вправа «Мікрофон»**

Продовжте речення:

- Виявляється, що світ поезії — ...

УРОК № 43

Тема. Етичні та естетичні засади соціально спрямованої лірики. Видатний російський поет М. О. Некрасов — «співець страждань народних». Життєвий і творчий шлях письменника

Мета: ознайомити з життям і творчістю видатного російського письменника, зацікавити ними; допомогти визначити роль і місце Некрасова в літературі; розвивати навички сприйняття навчального матеріалу на слух, визначення головного, висловлювання власних думок і вражень; виховувати активну життєву позицію.

Оснащення: портрет поета, ілюстрації до біографії, виставка творів різних видань.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Аналізування виконаної контрольної роботи

III. Мотивація навчальної діяльності

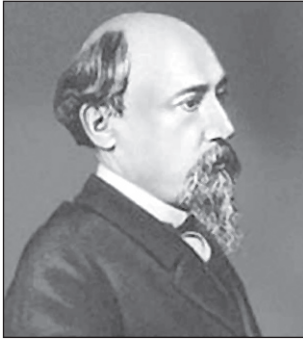
IV. Оголошення теми й мети уроку

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

Майбутній письменник Микола Некрасов народився 1821 року в містечку Немирові Кам'янець-Подільської губернії. Його батько, Олексій Сергійович, небагатий поміщик, перебував на військовій службі в Україні (в чині капітана) й одружився з Оленою Андріївною Закревською. Але дитячі спогади Некрасова повністю пов'язані із селом Грешневим Ярославської губернії, розташованим на березі Волги; це був маєток Некрасових, куди батько поета переїхав із сім'єю, вийшовши у відставку.

Мабуть, у жодного з російських поетів не було таких важких спогадів про дитинство і рідний дім, як у Некрасова: «тут щось усіх давило», «безплідне й нікчемне» життя проходило «среди пиров бессмысленного чванства, разврата грязного и мелкого тиранства». Цей вірш — звинувачення жорстокості й дикого норову батька, а також пам'ятник ніжній любові матері, життя якої загубив батько — «угрюмый невежда».

Микола Некрасов

Атмосфера кріпосницької садиби навчила поета «терпіти й ненавидіти». Одного разу він, як і всі селяни-кріпаки, з радістю спостерігав за пожежею у власному будинку, що нагадував в'язницю. Зате духовно багата, освічена, проста й добра мати сприяла прилученню сина до прекрасного — музики, задушевних українських пісень, казок, поезії. Вона добре знала твори світової літератури й часто переказувала малому Миколці уривки з них. Через багато років Некрасов згадував про це в поемі «Мати».

И голос твой мне слышался впотьмах,
Исполненный мелодии и ласки,
Которым ты мне сказывала сказки
О рыцарях, монахах, королях.
Потом, когда читал я Данте и Шекспира,
Казалось, я встречал знакомые черты:
То образы их из живого мира
В уме моем напечатлела ты.

Образ матері Некрасов увічнив у творах «Родина», «Затворниця», «Несчастные», «Баюшки-баю», «Рыцарь на час», у незавершених поемі «Мать» та ін. Замислюючись ще в дитинстві про сумну долю своєї матері, майбутній поет навчився співчувати всім знедоленим жінкам.

- ♦ Як ви вважаєте, якою є роль дитинства, батьків у формуванні рис характеру дитини, потім дорослої людини?

Саме мати, усупереч думці батька, порадила синові вступати не у Дворянський полк — військовий навчальний заклад, а до університету. Але не досить підготовлений Некрасов не зміг вступити до вищого навчального закладу, а батько за непослух зовсім відмовив йому в матеріальній підтримці. Почалися страшні петербурзькі поневіряння — без спеціальності, без зв'язків і без грошей. Сам поет згадував про це так: «Цілих три роки я почувався постійно, щодня голодним. Доводилося їсти не тільки погано, не тільки надголодь, але й не щодня».

Завдяки неабиякій силі волі, працьовитості, безмежному терпінню й нелюдській витривалості, Некрасов вижив і розпочав літературну діяльність.

Перша збірка Некрасова «Мрії і звуки» мала романтичний характер, але школа «петербурзьких закутків» звернула його думки до критичного реалізму.

- ♦ Як ви вважаєте, така сувора школа випробувань, що її пройшов Некрасов,— на користь людині чи на шкоду?

Одним із перших на допомогу Некрасову прийшов Федір Коні — відомий педагог і драматург, який залучив юнака до роботи у своїх журналах. Далі була зустріч із відомим критиком В. Белінським. Той спочатку розкритикував поетичну збірку, а послухавши вірш «У дорозі» (1845), вигукнув: «Чи знаєте, що ви поет, і поет справжній?» І його, й інших сучасників вразила антикріпосницька спрямованість вірша Некрасова, виражена в досконалій художній формі.

- ♦ У кого з українських письменників є подібні сюжети, спрямовані проти кріпацтва? (У Шевченка, Марка Вовчка)

З початку 1840-х років Некрасов починає працювати в «Отечественных записках», видає низку альманахів («Физиология Петербурга», 1845; «Петербургский сборник», 1846), у яких мужньо вступається за народ. Через це на нього посипалися доноси агентів III Відділення жандармерії. У середині 1840-х років Некрасов узявся за редагування журналу «Современник», заснованого ще О. С. Пушкіним (1836), об'єднавши навколо нього кращі сили російської літератури.

Після замаху Каракозова на царя у квітні 1866 року «Современник» опинився у скрутному становищі. Щоб урятувати своє «дітище», Некрасов вирішує від імені літературного фонду привітати царя Олександра II; як вірний підданий, читає вірші на його честь в Англійському клубі. Але це не допомагає. Журнал закривають, а Некрасов шкодує про зроблене й карається за «неверные звуки», які видала його ліра.

- ♦ Як ви вважаєте, чи було таке звернення поета до царя зрадою принципів?

З 1868 року Некрасов разом із Салтиковим-Шchedріним і Єлисеєвим редагує журнал «Отечественные записки». Некрасов-редактор мужньо захищає прогресивні, передові для того часу твори від утисків цензури. Завдяки йому було опубліковано роман М. Чернишевського «Що робити?» Про свої стосунки із владою поет дуже влучно сказав у вірші «Уныние»:

Со стороны блюстителей порядка
Я, так сказать, был вечно под судом.

У 1877 році Некрасов видає книгу віршів «Последние песни». З 1863 року він працює над поемою «Кому на Руси жить хорошо».

Цензура не дозволила вмістити її до збірки «Последние песни» й вирізала з «Отечественных записок», де її вже було надруковано.

У 1878 році мужнього поета й громадського діяча не стало. Некрасов, окрім численних ліричних віршів, створив ще цикл «декабристських» поем. Особливо вражає твір «Русские женщины», що складається з кількох частин. Присвячений він дружинам декабристів, які мужньо, відмовившись від дворянських привілеїв, пішли за своїми чоловіками на каторгу, до Сибіру, щоб підтримати їх, розділити з ними долю «і в горі, і в радості».

2. Зачитування уривків з поеми «Княгиня Трубецька» або «Княгиня М. Волконська»

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Проблемне питання

- ♦ Що поєднує творчість М. Некрасова та Л. Толстого? (*Снівчуття нездоленим, тема декабристів; спільна робота в журналах*)

VII. Домашнє завдання

Для всіх: докладніше ознайомитися із біографією письменника; вміти характеризувати його творчість; скласти план-тези за підручником.

Індивідуальне: вивчити напам'ять вірші «О шостій вчора звернув...» або «Роздуми біля парадного під'їзду» (за бажанням).

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Мене вразило...
- Для мене Некрасов як людина і поет...
- Вірші поета здалися мені...

УРОК № 44

Тема. М. О. Некрасов. Поезії «О шостій вчора завернув...», «Роздуми біля парадного під'їзду»

Мета: допомогти учням глибше усвідомити ідейно-художній зміст лірики Некрасова; розвивати навички виразного читання, аналізування ліричних творів, висловлення своїх суджень про них та їх обґрунтування; виховувати активну громадянську позицію, кращі людські якості, любов до поезії.

Оснащення: портрет поета, видання творів, ілюстрації до них, до епохи Некрасова (Петербург).

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу (урок-спостереження).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Лейтмотивом усієї творчості Миколи Некрасова можуть стати його власні слова: «Я лиру посвятив народу своєму...» І дійсно, у творах поета ми знаходимо різні теми та проблеми, але найбільше його цікавить народ, боротьба проти зла та насильства, за поліпшення життя трудящих. Сьогодні ми зануримося до світу некрасівської поезії, щоб відчутти і дух епохи, і жар серця самого автора.

III. Оголошення теми й мети уроку

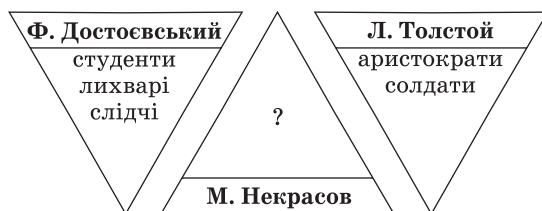
IV. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах

Учитель. Розкажіть одне одному про життя і творчість Некрасова, поставте запитання, уточніть відомості, отримані самостійно.

2. Розповідь одного учня (або кількох) про М. Некрасова

Учитель. Заповніть схему відомостями про основні об'єкти зображення у творах відомих російських письменників.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Тема поета й поезії завжди була актуальною для Некрасова. У ранній збірці (поезія «Тот не поэт») Некрасов, письменник-

початківець, чітко висловив думку щодо того, про що він повинен писати, хто має право носити високе звання поета:

Кто у одра страдающего брата
 Не пролил слез, в ком состраданья нет,
 Кто не продает себя толпе за злато,
 Тот не поэт!

Подібні думки лунатимуть і у віршах Некрасова «Муза», «Блажен незлобивый поэт», «Элегия» та ін. Особливо емоційно наснажена, пронизана громадськими, патріотичними почуттями поезія «Поэт и гражданин»:

Будь гражданин! Служа искусству,
 Для блага ближнего живи,
 Свой гений подчиняя чувству
 Всеобнимающей Любви.

І далі:

Иди в огонь за честь отчизны,
 За убежденья, за любовь...

А ці слова стали крилатими:

Поэтом можешь ты не быть,
 Но гражданином быть обязан.

Детально ми розглянемо вірш «О шостій вчора завернув...», у якому висвітлюється інший аспект теми поета й поезії.

2. Виразне читання вірша

* * *

Учора в шостій на Сінну
 Зайшов я наостанку;
 Там били дівчину одну,
 Ще молоду селянку.

З грудей ні звука, ні зітхань.
 Лип бич по тілу свище...
 І музи я сказав: «Поглянь!
 Сестра твоя найближча».

Переклад М. Терещенка

3. Словникова робота за питаннями учнів

Сенная — вулиця в Петербурзі, де багато закладів торгівлі, шинків; брудна, з підозрілим людом.

Муза — богиня творчості, натхнення.

4. Обмін враженнями від прочитаного

5. Евристична бесіда

- ♦ Від чийого імені ведеться оповідь? (*Від першої особи, ліричного героя — автора*)
- ♦ Про що свідчить факт побиття батоном жінки? (*Про жорстокість; безправність селян, беззахисність у великому місті*)
- ♦ Як ви вважаєте, що сталося? За що її били? (*Мабуть, за невелику провину, інакше відвели б до поліції*)
- ♦ Чому жінка мовчала? (*Була терплячою, гордою; мабуть, почувалася винною; вважала, що це є припустимим*)
- ♦ Чому «бич свистал, играя»? (*Напевне, биття приносило задоволення тим, хто карав селянку.*)
- ♦ Чому зроблений такий висновок у кінці поезії? (*Поетів часто карають за сміливе, правдиве слово, причому дуже суворо.*)
- ♦ Чим вражає вірш? (*Лаконізмом, точністю деталей і влучністю алегоричного порівняння-висновку*)
- ♦ Чи багато художніх засобів у вірші і як це відбилося на його художності? (*Зовсім мало: інверсія «крестьянку молодую», «сестра твоя родная», неповне речення, діалог, поєднання реальних і умовних, символічних персонажів; висока художність досягається завдяки цим засобам та лаконізму й неочікуваності такого висновку*)

6. Слово вчителя

Зважаючи на високе уявлення про борця за народне щастя, про призначення поета і поезії, Некрасов був дуже вимогливим до себе як до людини, громадянина й письменника. Тому він палким, сильним словом виступив на захист народу, який не знає власної сили, як той сплячий богатир; покійно несе тягар непосильної праці, нужди та безправ'я. Питання саме такого змісту Некрасов порушує у хрестоматійному вірші «Роздуми біля парадного під'їзду».

7. Виразне читання вірша

8. Словникова робота за питаннями учнів

9. Обмін враженнями від прочитаного

10. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ Як ви вважаєте, чий парадний під'їзд описано? (*Знатного чиновника, багатого вельможі*)
- ♦ Як автор називає того, хто приїжджає у свята, щоб засвідчити свою повагу господареві? (*«Одержимый холопским недугом»*)
- ♦ Які незвичайні прохачі прийшли до під'їзду? (*Селяни з далеких губерній*)

- ♦ Що про це свідчить? (*Бідний одяг, розтерті до крові ноги, боязливий та покірний вигляд*)
- ♦ Чому швейцар не пустив навіть за хабар? (*Мало грошей, вигляд жебрацький*)
- ♦ Як реагують на це мандрівники-прохачі? (*Покірно відходять, поклавшись на Божу волю; потім, можливо, проп'ють від горя гроші*)
- ♦ Як змінюється тональність вірша, коли йдеться про вельможу, який веде розкішне життя та якого зовсім не хвилюють страждання народу? (*Робиться гнівною, звинувачувальною, автор звертається безпосередньо до цього героя*)
- ♦ До кого далі з болем та співчуттям звертається автор? (*До рідної землі, народу*)
- ♦ Що засвідчує велику повагу поета до народу, розуміння ним його ролі? (*Слова «сеятель твой и хранитель»*)
- ♦ Про що свідчить кінцівка твору? Яким є її характер? (*Автор ставить питання, яке опосередковано закликає народ «пробудитися», відчутти власну силу й почати відстоювати своє право на людське існування*)
- ♦ Поділіть вірш на змістовно-інтонаційні частини й складіть план.
Очікуванні відповіді

- 1) Відвідувачі парадного під'їзду у свята і будень.
 - 2) Селян не допускають до високопосадовця.
 - 3) Життя володаря розкішних палат.
 - 4) Страждання та стогін російського мужика.
 - 5) Коли відбудеться духовне пробудження народу?
- ♦ Знайдіть у вірші пейзаж і визначте його роль.

*(Под пленительным небом Сицилии,
В благовонной древесной тени,
Созерцаая, как солнце пурпурное
Погружается в море лазурное,
Волосами его золотя,—
Убаюканный ласковым пением
Средиземной волны...*

Пейзаж є контрастом до зображуваних (і домальованих уявою читача) картин народного життя.)

- ♦ Який художній прийом використаний автором у цих рядках?

Ты уснешь, окружен попечением
Дорогой и любимой семьи.
(Ждущей смерти твоей с нетерпением)...

(Іронію)

- ♦ Які рядки вірша стали крилатими (інколи вже з іншим значенням)? («Этот стон у нас песней зовется...»)
- ♦ Які образи-символи зустрічаються у творі? (Річка Волга — символ Росії)

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Учитель. Знайдіть синоніми до слів із вірша М. Некрасова.

Примітка. Другий стовпчик таблиці учні заповнюють самостійно.

Слова з вірша М. Некрасова	Сучасні синоніми
Холопский недуг	Підлабузництво
котомка	сумка, торба
лапти	взуття
армячишка	верхній одяг
чернь	простий народ
пилигримы	мандрівник
кошли	гаманці
шелкопёр	журналісти, письменники
аркадская идиллия	рай
бурлаки	робітники на важкій роботі

VII. Домашнє завдання

Уміти виразно читати, аналізувати вірші Некрасова, вписати з поезії «Роздуми біля парадного під'їзду» не названі на уроці приклади художніх засобів, пояснити їх роль.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Мене вразила поезія...
- Некрасов відкрився для мене як...
- Тепер мені зрозуміло, чому...

УРОК № 45 (з резервного часу)

Тема. М. О. Некрасов. Поезії «Трійка», «На смерть Шевченка». Поетичне новаторство автора, поєднання поезії з прозою, наближення поетичної мови до розмовної інтонації; перегуки з Шевченком

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст та значення поезій Некрасова, його новаторство; розвинути навички аналізу ліричних творів, уміння обґрунтовано доводити свої судження; виховувати почуття гуманізму, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, збірки його творів, ілюстрації до них; аудіозаписи.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. У кожного народу є вірні сини, мужні захисники. Тому не дивно, що між такими вірними синами різних народів існує духовна спорідненість. Ідеться про М. Некрасова й Т. Шевченка. Хтось повинен був покласти на вівтар Вітчизни всі свої сили, талант, мужність. Сьогодні на уроці ми розглянемо зв'язки двох видатних людей — М. Некрасова й Т. Шевченка, а також те, що нового вніс у російську й світову поезію поетичний дар Некрасова.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

1. Виразне читання, аналізування та власне оцінювання з обґрунтуванням віршів М. Некрасова «О шостій вчора завернув...» та «Роздуми біля парадного під'їзду»

2. Наведення прикладів художніх засобів із поезії Некрасова і з'ясування їх ролі в художньому тексті

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Як ми вже згадували, Некрасов у своїй творчості завжди переймався долею жінок, добре пам'ятаючи життя своєї матері, спостерегаючи за трагедіями інших жінок.

Якось випадкова зустріч на дорозі — і народився вірш «Трійка» (згадайте одразу трійку в Гоголя!).

2. Виразне читання поезії М. Некрасова «Трійка»

ТРІЙКА

Чом ти пильно зориш на дорогу,
Без веселих подружок стоїш?
Мабуть, серце здіймає тривогу —
І лице спалахнуло яснїш.

І чому поспішаєш хапливо,
Хочеш трійку догнати мерцій?..
Щоб на тебе, струнку і вродливу,
Задивився корнет молодий.

Задивитись на тебе не диво,
Покохать тебе кожен не пріч:
В'ється стрічка червона грайливо
У косі твоїй, чорній як ніч;

Крізь рум'янець на щочці смуглявій
Пробивається ніжний пушок,
Сміло дивиться погляд лукавий
З-під твоїх напівкруглих брівок.

Дивний погляд чорнявки-дикунки,
Повний чарів, що збуджують кров,
Старика підіб'є на дарунки,
Кине в серце юнацьке любов.

Поживеш у розкошах ти вволю,
І легке твоє буде життя...
Та не те тобі спало на долю:
З мужиком будеш жить без пуття.

Підв'язавши угору поділки,
Перетягнеш ти груди свої,
Буде бить чоловік без горілки,
Дні отруїть свекруха твої.

Одцвітеш від важкої роботи
Ти, не встигну розквітнути, за мить,
І поринеш ти в сон і турботи,
Будеш нянчити, їсти й робить.

І в лиці твоїм, повнім горіння
І життя,— миттю з'явиться жаж,
Вічний вираз тупого терпіння
І безглуздий, страшний переляк.

І сховають в глибоку могилу,
Коли шляхом ти пройдеш своїм,
Надаремне розтрачену силу
І життя, не зігріте ніким.

Не дивися ж, сумна, на дорогу
І за трійкою ти не спіши,
І тужливу на серці тривогу
Назавжди ти в собі заглуши!

Не догнать тобі трійки прудкої:
Коні сповнені сили міцної,
І підпийлий візник, і к другій
Мчить корнет, наче той буревій...

Переклад М. Терещенка

3. Словникова робота за питаннями учнів

4. Обмін враженнями від прочитаного

5. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру, проблемні питання

- ◆ Що нагадує загальним звучанням вірш (особливо початок)?
- ◆ У якому дусі змальовано дівчину?
- ◆ Які умовні частини можна визначити в поезії?
- ◆ Чи йдеться у вірші про тяжкі суспільні умови, суспільний депотизм?
- ◆ До якого виду лірики належить цей вірш Некрасова? Обґрунтуйте своє твердження.

6. Прослуховування аудіозаписів (виразне читання, пісня)

- ♦ Який настрій викликає цей твір, чому?

7. Виразне читання вірша М. Некрасова «На смерть Шевченка»

НА СМЕРТЬ ШЕВЧЕНКА

Ні, не сумуйте, скажу я по щирості!
 Випадок трапився трохи не бажаний.
 Гине дочасно від божої милості
 Краю російського син її вражений.

З часу дораннього молодість трудная,
 Пристрастей повна, надій і захоплення...
 Смілі промови, борня безрозсудная,
 Довгі по тому часи поневолення...

Все йому знане: тюрма петербурзькая,
 Допит, заслання, жандармів люб'язності,
 Сині, безкраї степи оренбурзькїї,
 Ґрати залізні... У скруті, у незнаності,

Вічно образи холодні приймаючи,
 Жив він солдатом — з солдатями нужденними,
 Міг і загинуть від лиха щоденного,
 Певне, що й жив лиш того дожидаючи.

Та, не зменшаючи гніту знедолення,
 Оберегло у часи поневолення
 Руських людей провидіння грайливеє, —
 Зникла пора його зла, нещасливая,

Все, що від юності ранньої марилося,
 Серцю жадане, немов засміялося...
 Бог же позаздрив йому.
 І життя обірвалося.

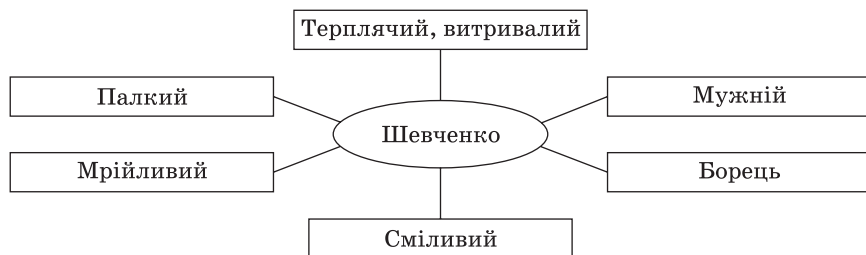
Переклад П. Усенка

8. Словникова робота за питаннями учнів

9. Обмін враженнями від прочитаного

10. Евристична бесіда

- ♦ Як зрозуміти перші чотири рядки вірша, особливо другий рядок?
- ♦ Які рядки твору можна вважати стислою поетичною біографією Шевченка?
- ♦ З яким висловом автора можна не погодитися, знаючи про Шевченка?
- ♦ Яким постає Шевченко у вірші Некрасова?
- ♦ Які риси характеру, якості Шевченка ви б додали ще, спираючись на свої знання з української літератури?

- ♦ Що, на вашу думку, зближує цих двох великих поетів? (*Схоже розкриття теми жіночої долі у творчості обох письменників; активна громадянська позиція; звернення до народу із закликом до пробудження, усвідомлення власної сили та гідності; палкий захист інтересів народу; звернення до фольклорних традицій рідного народу*)
- ♦ У чому полягає новаторський характер поезії М. Некрасова? (*Поєднання поезії з прозою, наближення поетичної мови до розмовної інтонації*)

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Учитель. Поєднайте приклади художніх засобів, що зустрічаються у віршах Некрасова, з їх визначенням.

Человек замечательный молодость трудная
Изведал: тюрьму петербургскую, справки, допросы ...степь, крепость
Жандармов любезности
Все, чего с юности ранней не выдывал, Милое сердцу, ему улыбалось. Отцветешь, не успевши расцвествь
В волосах твоих, черных как ночь
Сердечко, глазок
Что ты жадно глядишь на дорогу В стороне от веселых подруг?
(Кони) крепки, и сыты, и бойки
И тоскливую в сердце тревогу Поскорей навсегда заглуши!
Из-под брови твоей полукруглой Смотрит бойко лукавый <u>глазок</u>

Іронія
Риторичне питання
Інверсія
Порівняння
Метафора
Риторичне окличне речення
Перелічення
Синекдоха
Зменшувально-пестливі слова
Епітети

VII. Домашнє завдання

Індивідуальне: підготувати повідомлення про США II половини XIX століття.

Для всіх: вивчити напам'ять вірш «На смерть Шевченка».

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Мені здається, що вірші Некрасова цікаві з погляду...
- Мене вразило...
- Я вважаю, що в наш час...

УРОК № 46

Тема. В. Вітмен — американський поет-новатор. Життєвий і творчий шлях письменника. Зв'язок його поезії з романтичними традиціями та трансценденталізмом

Мета: допомогти учням з'ясувати тенденції розвитку світової літератури в II половині XIX століття; ознайомити з особистістю й новаторськими шуканнями Волта Вітмена; розвивати навички самостійної роботи з додатковою літературою, сприйняття інформації на слух, виокремлення головного, коментування художніх творів новаторської форми; виховувати естетичні почуття, прагнення до пізнання, розширення свого кругозору.

Оснащення: мапа Америки, краєвиди США II половини XIX століття, портрет поета, ілюстрації до біографії; збірка творів.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Повідомлення учня про США II половини XIX століття

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

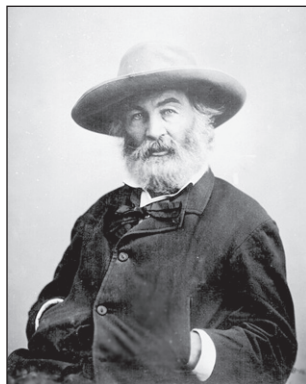
1. Слово вчителя

У п'ятому класі ми ознайомилися із творчістю найвідомішого прозаїка США II половини XIX століття Марка Твена та його повістю «Пригоди Тома Соєра». Сьогодні відбудеться наше знайомство із найвідомішим, найоригінальнішим американським поетом, який надихав кілька поколінь шукачів нових шляхів у поезії — Волтом Вітменом. Із поетом, який (за власним зізнанням) «свідомо прагнув висловити опосередковано чи прямо кипіння, стрімке зростання, напруженість буття Сполучених Штатів, — провідні тенденції й події XIX століття, у цілому дух мінливого світу... часу, бо до цього духу... був причетний, ці події викликали... найжвавіший інтерес: вони завершували велику епоху... розчищаючи шлях новій, ще величнішій». Тому є природним, що весь позитивний дух, пафос молоді американської нації, яка будувала власну демократичну вільну державу, образно втілюється на сторінках єдиної книги поета — «Листя трави», над якою він працював усе життя, яку перевидавав 9 разів, щоразу переробляючи та доповнюючи.

Народився Волт Вітмен у 1819 році неподалік Брукліна у родині міського ремісника — його батько був теслею. Хлопця виховували не лише батьки, але й вулиці великого торговельного та промислового Брукліна, куди сім'я невдовзі переїхала (невдовзі Бруклін став районом велетенського Нью-Йорка).

Як і в Марка Твена, шкільне навчання у Волта було недовгим. Дванадцятирічним він уже працював у друкарні. Тоді ж почав писати вірші. А в 17 років він уже був редактором власної газети! Заразом і її кореспондентом, друкарем та розповсюджувачем. Підробляв і сільським учителем, і співробітником редакцій, об'їздивши майже всю Америку. Багато читав, спостерігав. Захоплювався ідеями свободи й демократії, з надією дивився на Сполучені Штати як на землю, де може народитися нова, вільна людина.

Раптом сталося диво: звичайний 30-річний газетяр опублікував вірші, яких ще не знала не лише американська, але й світова поезія. Збірка «Листя трави» порушила всі звичні правила форми й змісту поезії, проголосила поетичну революцію: замість традиційних розмірів, рим — вільний вірш, верлібр, близький до звичайного мовлення, але багатий на порівняння, повтори, асоціації

Волт Вітмен

та образи. Перше видання викликало ворожу реакцію критиків, але збірку все ж помітили та оцінили.

У 1861 році у США вибухнула Громадянська війна, упродовж якої поет працював у військовій скарбниці, допомагав доглядати поранених у шпиталі. Свої почуття і враження Вітмен висловив у збірці «Бий, барабане!» Тяжким ударом для нього стало вбивство президента Лінкольна. Його пам'яті поет присвятив кілька віршів, серед яких найвідоміший для американських школярів — «О капітане мій, капітане!»

2. Повідомлення учнів про президента США А. Лінкольна

3. Виразне читання вірша В. Вітмена «О капітане мій, капітане!»

4. Пояснення малозрозумілих слів за питаннями учнів

5. Обмін враженнями від прочитаного

6. Слово вчителя

Після війни Вітмен працював в урядових закладах, поки тяжко не захворів на параліч. Мешкав у будинку брата у Нью-Джерсі, інколи влаштовував читання та лекції, зустрічі з шанувальниками, навіть здійснив подорож на Захід. У 1892 році поета не стало, проте зростає його слава як поета, з'являються послідовники.

Шукаючи «ключ» до таємниці людського буття, поет-початківець Вітмен знайшов його в поетичному узагальненні світового прогресу, під яким розумів поступове просування людини з царства Рабства до царства Свободи. Волт Вітмен захоплювався ідеями письменників-романтиків і філософів-трансценденталістів, зокрема Ральфа Волдо Емерсона.

7. Повідомлення учня про Емерсона й американських трансценденталістів

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

1. Проблемне питання

- ♦ Чому ми говоримо про існування окремої американської літератури, адже письменники США писали й пишуть англійською мовою, що не набагато відрізняється від англійської у Великобританії? (*Різні країни, різний менталітет*)

2. Евристична бесіда

- ♦ Пригадайте українських і російських письменників, які писали верлібром. (*М. Семенко, І. Калинець, І. Малкович, В. Підпалый, В. Голобородько; В. Маяковський, В. Хлебников та ін.*)
- ♦ Висловіть свої враження від віршів, написаних верлібром.

VII. Домашнє завдання

Індивідуальне: вивчити напам'ять уривки зі збірки В. Вітмена «Листя трави» (за бажанням).

Для всіх: докладно ознайомитися із біографією Волта Вітмена, характеризувати його погляди, творчість; підготуватися до літературного диктанту.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Мені здалося дивом...
- Я вважаю, що Волт Вітмен...
- Поезія в новій формі для мене...

УРОК № 47

Тема. В. Вітмен. Збірка «Листя трави», її провідні теми й мотиви. «Пісня про себе» — програмовий твір поета. Звернення до вільного вірша (верлібру)

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості поезій В. Вітмена, їх новаторський характер, своєрідність та естетичну цінність; розвивати навички аналізування ліричних творів, висловлювання своїх суджень та їх обґрунтування; виховувати естетичні смаки, прагнення до пізнання світу й себе в ньому.

Оснащення: портрет поета, збірка його творів, ілюстрації до неї; зображення американських краєвидів.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Література стає великою лише тоді, коли вона сприяє зростанню людських чеснот, послугує блага мас, якщо через неї люди розкриваються один перед одним як брати», — писав В. Вітмен. Поет убачав свій обов'язок у тому, щоб обезсмертити кожен істоту, предмет, навіть найнезначніший. Захищаючи власну унікальність, він відстоював унікальність іншої людини. І все це

разом складало обожнення життя як єдиної, неповторної цілісності. Осягнути вершини й глибини вітменовської поезії, її філософію ми спробуємо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Літературний диктант

Примітка. Письмово, кожна правильна відповідь — 1 бал, перевіряється в парах під керівництвом учителя.

1. У який час та де жив і творив Волт Вітмен? (*II половина XIX століття, у США*)
2. З якої родини походив? (*Ремісників, батько — тесля*)
3. Яку освіту здобув? (*Шкільну неповну*)
4. Назвіть три його основні професії. (*Друкар, редактор, учитель*)
5. Як називається головна книга В. Вітмена? (*«Листя трави»*)
6. Скільки видань витримала ця книга? (*Дев'ять*)
7. Ким вважали американці Вітмена? (*Своїм пророком*)
8. Яке філософське вчення найбільше вплинуло на Вітмена? (*Трансценденталізм*)
9. Який вірш Вітмен присвятив своєму кумирові — президентові Лінкольну, відгукнувшись на його трагічну загибель? (*«О капітане мій, капітане!»*)
10. Яким віршовим розміром послуговувався Вітмен? (*Верлібром*)
11. У чому полягала громадянська свідомість, гуманізм поета під час Громадянської війни у США? (*Служив у військовому відомстві, допомагав у шпиталях, ризикуючи здоров'ям*)
12. Коли Волт Вітмен досяг найгучнішої слави? (*Коли поета вже не стало.*)

V. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

Усе в ній було незвичним — тематика, образи, характер, віршування, а головне — могутня, титанічна, усесильна постать поета. У ній переплелися романтичні й реалістичні, натуралістичні й символістські тенденції. Це — справа життя Волта Вітмена, збірка «Листя трави». Звідки така дивна назва? Якщо ви не бачили листя у трави, то, можливо, просто не уважно вдивлялися, не зливалися душею з природою? Адже листя трави — реальність «трансцендентна».

Один із кращих творів поета — «Пісня про себе».

Ліричний герой усвідомлює власну причетність до всього, що відбувається, відчувається краплиною «океану натовпу». Зливаються воедино його доля, доля нації, історичний досвід людства.

2. Виразне читання уривків зі збірки В. Вітмена «Листя трави»

3. Словникова робота. Пояснення малознайомих слів за питаннями учнів

4. Обмін враженнями від прочитаного

5. Евристична бесіда

- ◆ Чому поет чує саме пісні, оглядаючи життя трудової Америки?
- ◆ Чи є краса, на вашу думку, у праці звичайних трудівників?
- ◆ Чи можна, на вашу думку, бути щасливим, не посідаючи помітного місця у суспільстві?
- ◆ У чому, на думку автора, полягає гармонія Всесвіту? Яку роль відіграє в ній людина?
- ◆ Як поет пояснює, що таке «трава»? Чи поділяєте ви таку думку?

6. Самостійна робота. Складання тез за підручником (або за лекцією вчителя) про особливості поетичної творчості Вітмена

7. Робота в зошитах

Учні записують у зошити визначення верлібру.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Міні-дослідження

Учитель. Прокоментуйте висловлювання В. Вітмена: «Читач завжди мусить брати на себе свою частку роботи — тією ж мірою, якою я виконую свою. Я прагну не так утвердити або ж розвинути ту чи ту тему, як ввести тебе, читачу, до атмосфери цієї теми, цієї думки, аби ти сам здійснив звідти свій політ».

VII. Домашнє завдання

Вивчити напам'ять кілька уривків із поезій В. Вітмена (за бажанням), уміти аналізувати твори поета.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Для мене поезія Вітмена відкрила...
- Мене вразило...
- Я думаю, що «Листя трави» — це...

УРОК № 48

Тема. Шарль Бодлер — французький поет II половини XIX століття, пізній романтик і один із зачинателів символізму. Життєвий і творчий шлях письменника. Світогляд та естетичні погляди Бодлера й збірка «Квіти зла». Протиставлення дійсності й ідеалу як семантико-образна вісь збірки. Тлумачення предметних образів як «видимих знаків» ідей, почуттів, душевних станів («Відповідності»)

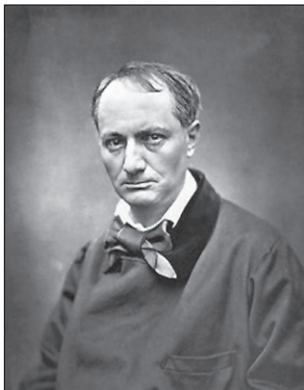
Мета: ознайомити із життям Ш. Бодлера і особливістю його поезії; розвивати навички визначати індивідуальний стиль поета, аналізувати поетичні твори, висловлювати свої думки про них; виховувати любов до поезії; естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання творів, ілюстрації до біографії.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Актуалізація опорних знань**

- ♦ Розкажіть про традиції й новаторство в поезії В. Вітмена.
- ♦ Поділіться своїми враженнями від його поезій.

III. Мотивація навчальної діяльності

Шарль Бодлер

Учитель. Шарль Бодлер... Його називали «королем поетів, справжнім Богом», «апостолом сучасності» й аморальною людиною, богохульником. Про його твори сперечалися і сперечаються донині літературознавці, поети, пересічні читачі. Усесвітнє визнання прийшло до поета лише через сто років після того, як його не стало.

Письменник залишив по собі поетичний світ, де душа веде одвічний поєдинок із собою, але ніколи не зупиняється у постійних пошуках незнаного і прекрасної Таїни. Спробуємо й ми долучитися до цієї таємниці.

IV. Оголошення теми й мети уроку

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя (міні-лекція з елементами бесіди)

Шарль Бодлер — поет, політичний діяч, журналіст, мистецтвознавець, неперевершений перекладач новел Едгара По. Бунтівний за характером, він почав творити на нових творчих та естетичних засадах, увів у літературу поняття модерну, який вважають предтечею символізму. Багато поетів наступних часів узяли за взірць його творчість.

Бодлер народився у Парижі 1821 року в родині сенатора. Коли йому виповнилося шість років, помер батько, на 34 роки старший за свою дружину. Мати вийшла удруге заміж за командира батальйону, який знав лише казармені методи виховання.

Шарля віддають до інтернату королівського коледжу, що спричиняє його конфлікт із батьками. Через три роки він уже навчається в Парижі, у коледжі Людовика Великого. Здобувши бакалавра, відмовляється продовжувати освіту, заявивши, що хоче стати письменником. Юнака відправляють в одну з віддалених французьких колоній в Індійському океані — для виправлення. Незабаром Бодлер повертається й дебютує у колективній збірці «Вірші». Згодом виходять збірки його критичних статей «Салон 1845 року» й «Салон 1846 року».

У 1848 році поет бере участь у повстанні Паризької комуни. Працює редактором демократичної газети.

У 1857 році світ побачив головну книжку бодлерівських поезій — «Квіти зла». Того ж року над цією збіркою відбувся суд. На автора й видавців наклали штраф, а з книжки вилучили шість поезій.

У наступні роки Шарль Бодлер продовжує плідно працювати: виходять друком збірки його критичних статей, удруге видано «Квіти зла» (1861), друкуються вірші у прозі «Паризький сплін», збірка «Уламки» та «Нові квіти зла».

У 1867 році Ш. Бодлера не стало.

- ♦ Що ви можете сказати про характер поета? (*Бунтівник, романтик, митець-новатор та ін.*)

Шарль Бодлер, як і В. Вітмен, став «поетом однієї збірки». Літературознавці розглядали «Квіти зла» як пов'язані між собою ліричні тексти і навіть як сюжетну поему. Книга має посвяту, вступ і складається із шести циклів, об'єднаних за проблемно-тематичним принципом.

«Тут є таємна архітектура, план, розрахований мудрим і вольовим поетом... Це не стільки вірші, скільки поетичне творіння найстрогішої єдності. З погляду мистецтва та естетичного враження вони програли б, якби не були прочитані в тій послідовності, як їх розташував автор», — пише друг поета д'Орвіллі.

Про своє творіння поет говорить: «У цю жорстоку книгу я вклав усе своє серце. Всю свою ніжність, усю свою релігію (вивернуту). Усю свою ненависть...»

І пояснює витoki: «Ще в ранньому дитинстві я мав у своєму серці два протилежних відчуття: жах перед життям та захват від життя»; «лише сягаючи найглибших прірв падіння, уява за законом протилежності запально свічадо найвищих ідеалів».

А ось відгуки представників наступних поколінь:

- «“Квіти зла” Ш. Бодлера — це квіти, що вирости в нашій суперечливій душі на ґрунті жорстокого ХХ століття» (*Олександр Олесь*);
- «Книга ця — ...душа і життя поета цілком: з його лазуровими мріями, його культом краси, його шаленими пристрастями... Це глибоко символічна біографія поета» (*О. Урусов*).

Важливе місце в естетичній системі Ш. Бодлера посідав принцип «відповідностей» (таку назву має й одна із його поезій).

Згідно з цим принципом образи та метафори не використовуються для опису конкретних реалій, предметів та фактів, а символічно позначають певні ідеї, універсальні явища буття. Це визначило в бодлерівській поезиці тенденцію до переростання образів у символи, а також настанову на навіювання читачеві певних настроїв та душевних станів.

2. Словникова робота

Учні (самостійно) за словником визначають поняття «символ», «імпресіонізм», «неоромантизм», «символізм».

3. Виразне читання вірша Ш. Бодлера «Відповідності»

4. Обмін враженнями, евристична бесіда

- ♦ Як розкривається у цій поезії ідея «відповідностей»?
- ♦ Розкрийте зміст метафори «ліси символів».
- ♦ У яких рядках змальована картина всеохопливої гармонії?
- ♦ Як передаються у творі взаємини людини й природи?
- ♦ У якій формі написаний вірш? (*Сонет*)

5. Проміжні підсумки

Учитель. Дослідник творчості Гастон Башляр застерігав від сприйняття сонета «Відповідності» як твору пейзажної лірики — його зміст значно глибший. «У двох едностях — темної ночі та ясного дня — виявляється одвічна подвійність добра і зла. Усе, що є широкого, неоднозначного у темряві ночі і ясному дні, не дає змоги зупинитися або тільки на темряві, або тільки на світлі». Про це ж писав і сам Бодлер: «...весь видимий світ є лише арсеналом образів і знаків, яким уява відводить місце і визначає відносну ціну». Навіть у віршах, де поет справді милується красою пейзажу, він не може позбутися відчуття «темного змісту речей» — «широкого і чорного небуття».

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Учитель. Вставте пропущені слова у текст телеграми, яку отримав Бодлер з-за кордону на підтримку його збірки «Квіти зла», з якої французьке правосуддя вилучило кілька віршів: «Я браво! З усіх моїх сил браво вашому могутньому талантові. вашу руку. Поет Віктор Гюго». (*Слова для довідки:* а) несучу, вітаю; б) мовчу, роблю; в) кричу, тисну; г) пишу, подаю.)

VII. Домашнє завдання

Знати біографію поета, уміти виразно читати, аналізувати поезію Ш. Бодлера.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Поезія Ш. Бодлера для мене виявилася....

УРОК № 49

Тема. Пошуки «сучасної краси», «видобування краси зі зла» в поезії Ш. Бодлера. Філігранність поетичної техніки, формальна довершеність і сугестивність вірша «Вечорова гармонія»

Мета: допомогти учням досягнути ідейно-художні особливості, естетичну привабливість поезії Бодлера; розвинути навички аналізування поетичних творів, роботи з художнім словом; виховувати інтерес до поетичного слова, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його творів, переклади різних авторів.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент**II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. Більшість сучасників називали Бодлера аморальним, небезпечним богохульником, анархістом, напівбожевільним. Поет Теодор де Банвіль говорив про нього інше: «Якщо можна назвати людину приємною, то найбільшою мірою це стосується Бодлера. Погляд його сповнений життя і думки... Коли я слухав його швидко, вишукану мову, мову справжнього парижанина, мені здавалося, що з очей моїх спадає полуда, що переді мною відчиняється безмежний світ мрій, образів, ідей, величних пейзажів...» На чиму боці правда — спробуємо розібратися сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку**IV. Актуалізація опорних знань****1. Розповідь учнів про поета****2. Пояснення понять «неоромантизм», «символізм»****3. Аналізування поезії Ш. Бодлера «Відповідності»**

- ♦ Поясніть, чому цей твір називають «маніфестом символізму».

4. Творче завдання

- ♦ Продовжте представлений у поезії ряд «відповідностей» (наприклад, грізний запах морської стихії; солодкий, як мед, звук та ін.).

V. Формування вмінь та навичок

1. Виразне читання поезії Ш. Бодлера «Гімн Красі»

2. Евристична бесіда

- ♦ Як ви зрозуміли зміст вірша?
- ♦ Що таке гімн? Поясніть назву вірша.
- ♦ З яким образом асоціюється у поета краса?
- ♦ Чи можна вважати, що образ краси у вірші Бодлера однозначний?
- ♦ Який художній засіб найвиразніший у творі? (*Антитеза*)

3. Спостереження над текстом художнього твору

- ♦ Випишіть цитатні пари-антитези, зробіть висновки. (*З неба — з безодні; покарання — провина; злочини — діяння благородні; присмерк — світання та ін.*)

Очікувані висновки

Автор широко використовує антитезу. Це художній засіб, покладений в основу поезії, який відповідає задуму автора — відтворити протиріччя, суперечності життя, у якому постійно перебувають поряд краса й потворність.

4. Проміжні підсумки

Учитель. Вірш «Гімн Красі» вважається програмним у творчості Шарля Бодлера. Адже саме в ньому найяскравіше відбилися його погляди. Красу можна відшукати і в потворному. Естетизація потворного характерна для творчості Бодлера, який розуміє призначення поезії як засобу вирощування квітів (Прекрасного) зі зла. Митець проголошує, що його не бентежить, звідки приходить ця краса, яка вона, — можливо, навіть жорстока, злочинна, бридка. Він пробачає красі все, аби

Щоб лиш тягар життя, о владарко натхненна,
Зробила легшим ти, а всесвіт — менш гидким!
Переклад Д. Павличка

Отже, у центрі уваги поета — одвічні теми боротьби добра і зла, прекрасного і потворного, високого і низького, духовного і плотського, морального та аморального.

5. Виразне читання поезії «Вечорова гармонія»

6. Обмін враженнями від прочитаного

- ♦ Яке враження справив на вас цей твір?
- ♦ З чого складається картина «вечорової гармонії»?

- ♦ Назвіть кольори і звуки, які відтворює поет. Як вони пов'язані між собою?
- ♦ Яку функцію виконують повтори рядків?
- ♦ Спробуйте передати словами «музику» бодлерівської «Вечорової гармонії».

7. Слово вчителя

У поезії Бодлера вражає сугестія (навіювання певного емоційного стану) і магія образів, характерні для творів символістів. Читач «бачить» не тільки кольори предметів, але й відчуває їх форми, насолоджується дивними звуками. Вечорова гармонія постає як симфонія почуттів («стебло співає росне», «цвіт димує в тишині»). Мелодії мають запахи («запашні», від них «очманіння млосьне»). Лунає казкова музика — грає меланхолійний вальс, а стоголосе серце підспіває й «тремкоче» скрипкою. Настання ночі порівнюється з урочисто-піднесеною літургією («цвіт димує... мов кадило»; «небеса високі і смутні... як вітгар»; обличчя коханої ліричного героя «сяє, мов потир»; [*потир* — церковна чаша]). Божественне начало контрастує з язичницьким уподібненням заходу сонця з його кривавим самогубством («упало в кров свою світило життедайне»). Повторювання тих самих рядків (кожна наступна строфа починається з другого рядка попередньої, деякі рядки одних строф переходять до інших) нагадує якесь ворожбитське заклинання. Видовище вечора перетворюється на споглядання гри якихось містичних сил, боротьби світла й темряви. А загальна атмосфера поезії створює непередаване відчуття гармонії.

VI. Домашнє завдання

Уміти виразно, вдумливо читати поезії Ш. Бодлера, аналізувати їх, висловлювати свої думки та відчуття щодо них.

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- ♦ У поезії Ш. Бодлера мене приваблює...

УРОК № 50

Тема. Традиції та новаторство розв'язання проблеми «поет і натовп» у поезії Ш. Бодлера «Альбатрос»

Мета: допомогти учням зрозуміти зміст, ідейно-художні особливості та естетичну привабливість поезії Ш. Бодлера; розвивати навички сприйняття й аналізування поетичних творів; виховувати інтерес до поезії, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору в різних перекладах.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Проблема «поет» і «суспільство» розв'язується відтоді, як з'явилися у світі поети. Кожен із митців так чи інакше намагався розв'язати її для себе. Не винятком був і Шарль Бодлер. Але поряд із традиційним баченням поет вніс і своє, новаторське. Про це — на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

1. Виразне читання поезії Ш. Бодлера «Гімн Красі», «Вечорова гармонія», їх аналізування, висловлення своїх думок і вражень

Учитель. Визначте риси романтизму та символізму в цих творах. (*Романтичне прагнення тікати із жахливого світу в пошуках Ідеалу; символістичні синестезія, сугестія, образи-символи та ін.*)

V. Формування вмінь та навичок

1. Виразне читання поезії Ш. Бодлера «Альбатрос»

2. Словникова робота

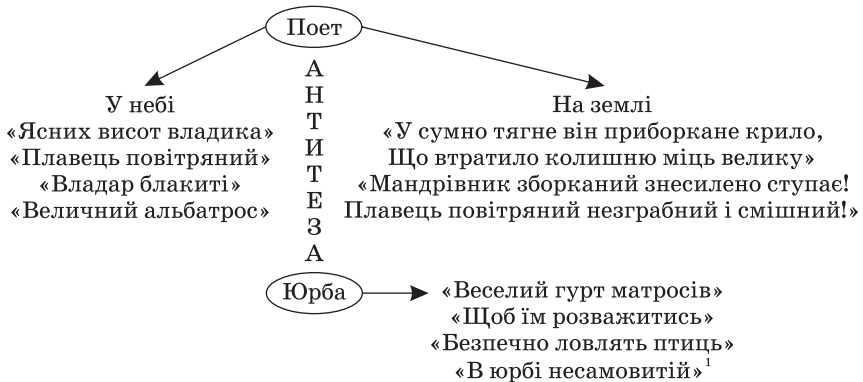
Альбатрос — великий морський птах із розмахом крил до 4 метрів.

3. Обмін враженнями від прочитаного

4. Евристична бесіда, спостереження над текстом

- ♦ Якою є тема вірша «Альбатрос»? (*Стосунки поета й суспільства*)
- ♦ У якій частині вірша міститься основна думка? Як ви її розумієте?
- ♦ Чому митець порівнює поета саме з альбатросом?
- ♦ Знайдіть опис альбатроса у небі й на палубі. Порівняйте їх. Що символізують ці образи?
- ♦ Яке символічне навантаження несуть образи матросів, моря? (*Обивателі, натовп, суспільство; бурхливе море — життя*)
- ♦ Який основний художній прийом використано в поезії? (*Антитеза*)

5. Складання опорної схеми за віршем

6. Порівняльне аналізування

- ♦ Прочитайте вірш Ш. Бодлера «Альбатрос» у різних перекладах, порівняйте їх, висловіть свої враження та вподобання.

АЛЬБАТРОС

Буває, моряки піймають альбатроса,
Як заманеться їм розваги та забав.
І дивиться на них король блакиті скоса —
Він їхній корабель здалека проводжав.

Ходити по дошках природа не навчила —
Він присоромлений. Хо́да його смішна.
Волочаться за ним великі білі крила,
Як весла по боках розбитого човна.

¹ Переклад М. Терещенка.

Незграба німецький ступає клишоного;
Прекрасний в небесах, а тут — як інвалід!..
Той — люльку в дзьоб, а той сміється з нього,
Каліку вдаючи, іде за птахом вслід!

Поет, як альбатрос — володар гріз та грому,
Глузує з блискавиць, жадає висоти,
Та, вигнаний з небес, на падолі земному
Крилатий велетень не має змоги йти.

Переклад Д. Павличка

АЛЬБАТРОС

Временами хандра заедає матросов,
И они ради праздной забавы тогда
Ловят птиц океана, больших альбатросов,
Провожающих в бурной дороге суда.

Грубо кинут на палубу, жертва насилья,
Опозоренный царь высоты голубой,
Опустив исполинские белые крылья.
Он, как весла, их тяжело влачит за собой.

Лишь недавно прекрасный, взвивавшийся к тучам,
Стал таким он бессильным, нелепым, смешным,
Тот дымит ему в клюв табачищем вонючим,
Тот, глумясь, ковыляет вприпрыжку за ним.

Так, Поэт, ты паришь под грозой в урагане,
Недоступный для стрел, непокорный судьбе,
Но ходить по земле среди свиста и брани
Исполинские крылья мешают тебе.

Перевод В. Левика

АЛЬБАТРОС

Щоб їм розважатись, веселий гурт матросів
Серед нестримних вод розбурханих морів
Безпечно ловить птиць, величних альбатросів,
Що люблять пролітати слідами кораблів.

На палубу несуть ясних висот владику.
І сумно тягне він приборкане крило,
Що втратило колишню міць велику,
Мов серед буйних вод поламане весло.

Мандрівник зборканий знесилено ступає!
 Плавець повітряний незграбний і смішний!
 Той тютюновий дим у дзьоб йому пускає,
 А цей, дратуючи, кульгає, мов кривий.

Поет подібний теж до володаря блакиті,
 Що серед хмар летить, мов блискавка в імлі.
 Але, мов у тюрмі, в юрбі несамовитій
 Він крила велетня волочить по землі.

Переклад М. Терещенка

АЛЬБАТРОС

Синів височини, сріблястих альбатросів,
 Що над безкраєм хвиль провадять корабель,
 Буває, для забав впіймає гурт матросів
 Розважити нудьгу серед морських пустель.

Та лиш поставлять їх на палубі, — ці птиці,
 Володарі висот, в ту мить стають без сил:
 Незграбно шкутильгять почнуть вони і битися,
 Обтяжені з боків кінцями зайвих крил.

Крилаті королі! Які ж ви тут комічні!
 Могутні в синяві — каліки ви тепер.
 Он з люльки одному пускають дим у вічі,
 Он дразнять другого, що зовсім вже завмер...

Поете! Ти також є князем висоти,
 І тільки угорі — ти і краса, і сила,
 Та на землі, в житті, ходить не вмієш ти,
 Бо перешкодою — твої великі крила.

Переклад Є. Маланюка

7. Проміжні підсумки

Учитель. Творчість Ш. Бодлера — явище, безперечно, складне. Вона належить до епохи пізнього романтизму (і це традиція) та називають попередником символізму (це — його новаторство).

Про романтичну спрямованість поезії Ш. Бодлера свідчать його культ краси, визнання ним великої місії поета, протиставлення образу альбатроса (символ геніального Творця, всевладного на небі, в ідеальному, у творчості, й беспорядного на землі) жорстокості моряків (втілення вульгарності, бездушності обивателів, посередності): «Той тютюновий дим у дзьоб йому пускає, а цей, дратуючи,

культури, мов кривий» (переклад М. Терещенка). Таке трактування теми, вочевидь, пов'язане з обставинами особистого життя поета, який постійно конфліктував із буржуазним оточенням.

Вірш побудований на протиставленні небесного й земного, піднесеного й приземленого, красивого та потворного. Протистояння альбатроса несамопитій юрбі перетворює його на романтичний образ-символ Поета, який, підносячись до високого царства духу, свободи і творчості, приречений на страждання й нерозуміння у людському вирі життя.

Бодлер називає суперечності життя як естетичні категорії: прекрасне, потворне, комічне. Тому Альбатрос у нього «прекрасно-потворна істота», яка може бути і прекрасною (у небі), і потворною (на землі), і навіть комічною («незграба німечний ступає клишоного; прекрасний — в небесах, а тут — як інвалід» (у перекладі Д. Павличка)).

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Учитель. Вставте пропущені слова у висловлюванні Ш. Бодлера й прокоментуйте його: «Мені видається зайвим та нудним те, що є, адже ніщо з наявного мене Природа неприваблива, і я волю надавати перевагу страхітливим породженням своєї фантазії, а не доброзвичайній тривалості». (Слова для довідки: а) зображувати, не задовольняє; б) малювати, не помітно; в) думати, не дарує; г) налічувати, не святкує.)

VII. Домашнє завдання

Для всіх: уміти виразно читати, аналізувати поезію Ш. Бодлера, визначати ознаки різних літературних напрямів. Написати контрольний домашній твір (есе) за поезією Ш. Бодлера. (Орієнтовні теми для творів (есе): «Конфлікт «ідеалу» та «дійсності» в поезії Ш. Бодлера»; «Культ Краси в ліриці Ш. Бодлера»; «Трагізм становища поета у світі (бодлерівська концепція митця в поезії «Альбатрос»)»; «“Квіти зла” Ш. Бодлера — “символічна біографія поета”»; «“Жорстокий моральний урок” поезії Ш. Бодлера».)

Індивідуальне: підготувати повідомлення про художників-імпресіоністів, філософів-модерністів.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Поезія Ш. Бодлера «Альбатрос» вразила мене тим...

УРОК № 51

Тема. Символізм як літературний напрям останньої третини XIX — початку XX століття. Основні естетичні принципи та поетичне новаторство символістів

Мета: дати загальне поняття про розвиток літератури, мистецтва на зламі століть; показати особливості й роль символізму як літературного напрямку; розвивати навички виокремлення головного, характеризування літературних явищ, вміння самостійно відшукувати інформацію; виховувати естетичні смаки, прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Оснащення: портретна «галерея» письменників-модерністів, репродукції картин художників-імпресіоністів, ілюстративні матеріали до теми.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. Злам століть у нашій свідомості асоціюється з потрясінням, передчуттям чогось невідомого, навіть «кінця світу». Такою тривогою й невпевненістю в майбутньому, посиленою загальною кризою — економічною, політичною, культурною — відзначалися і настрої людей на межі XIX і XX століть. Німецький філософ Фрідріх Ніцше проголосив: «Помер Бог», і людство опинилося на роздоріжжі думок, моралі, віри. Осягнути сучасність із погляду розуму виявилось неможливим, тому почалися активні пошуки нових форм пізнання дійсності. Мистецтво теж шукало нових способів відображення змін, що відбулися насамперед у людській свідомості. Про це і йтиметься на уроці.

III. Перевірка домашнього завдання

Примітка. Учитель збирає зошити із написаними учнями вдома творами (есе) на запропоновані теми.

IV. Оголошення теми й мети уроку

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Міні-лекція вчителя; робота зі словником літературознавчих термінів

Починаючи з II половини XIX століття й особливо в останній третині XIX століття Франція стала визнаним культурним центром Європи. Цей період пов'язаний із появою декадентства — складного ідеологічного й культурного явища, специфічного умонастрою, викликаного нестабільністю й хаосом життя, втратою ідеалів і колишніх цінностей.

Декаденти, за визначенням критика Тайада, — це «покоління, яке співає й плаче». Основні мотиви їх творчості — сум, відчай, розчарування, песимізм. Герой — людина самотня, яка страждає, розчарована у майбутньому через втрату моральних ідеалів та віри. У жорсткій дійсності їй залишається тільки заглибитися у себе, у споглядання свого внутрішнього «я».

Декаданс (у перекладі з французької — *занепад*) — узагальнена назва кризового світосприйняття, що виявилось у світобаченні, у літературі та мистецтві.

Письменники-декаденти, до речі, як і романтики, не сприймали навколишньої дійсності, прагнули втекти від неї до світу краси й прекрасної ілюзії, стверджували перевагу мистецтва над дійсністю. Звідси й фантастичні, містичні, ірраціональні мотиви у декадентській літературі (зауважимо, що в романтиків людина — сильна, у декадентів — слабка).

На межі століть відбулася зміна мистецьких форм. Романтизм і реалізм відійшли на другий план (особливо в поезії), поступилися місцем модернізму, що став вираженням духовного перевороту.

Модернізм (у перекладі з французької — *новий, сучасний*) — загальна назва напрямів мистецтва та літератури останньої третини XIX — початку XX століття, що відбили кризу культури й розрив із естетикою минулого.

Основні модерністські течії: символізм, імпресіонізм, експресіонізм, екзистенціалізм, неоромантизм, неокласицизм, сюрреалізм, футуризм, акмеїзм, авангардизм, кубізм, абстракціонізм та ін.

Модернізм ґрунтувався на філософських концепціях Ф. Ніцше, А. Бергсона, З. Фрейда, К. Г. Юнга та ін.

2. Виступи учнів із індивідуальними повідомленнями про філософів-модерністів

3. Запис у зошити

Основні теми модерністської літератури:

- ізольованість особистості, її відчуження й приречення на самотність;

- знеособлення людини;
- напружене переживання скінченності життя;
- змалювання мертвої механістичності сучасної цивілізації;
- критичне ставлення до історії, зосередження на загальних за-
садах буття та ін.

Характерні ознаки модернізму:

- настанова на елітарність мистецтва;
- відмова від принципів «об’єктивного» аналізування дійсності, надання переваги «суб’єктивному»;
- особлива увага до художньої форми;
- руйнування традиційного сюжету, композиції, засобів зображення персонажів;
- широке використання елементів умовності та фантастики для створення ірреального світу; модернізація міфів, використання прийому «потoku свідомості» та ін.

Декаденти прагнули творити «мистецтво заради мистецтва», проголошували красу як найвищу цінність, індивідуалізм та естетство як протест проти нелюдяності суспільства, поетизували слабкість, руйнування, згасання.

4. Презентація портретів письменників-модерністів, видань їх творів

5. Виступи учнів із повідомленнями про художників-імпресіоністів (К. Моне, О. Бенуа, Е. Дега, К. Коровіна, І. Грабаря); прослуховування аудіозаписів музики імпресіоністів (К. Дебюссі, М. Равеля, П. Дюка)

6. Міні-лекція вчителя; робота зі словником літературознавчих термінів

Одним із провідних напрямів у мистецтві на межі XIX–XX століть стає символізм.

Символізм (у перекладі з французької — *знак*) — одна з течій модернізму, у якій замість художнього образу, що відтворює певне явище, використовується художній символ, що є знаком мінливого «життя душі» й пошуком «вічної істини».

Термін запропонував французький поет Ж. Мореа у статті «Символізм» (1886). Зачинателем символізму у французькій поезії вважають П. Верлена, прихильниками — А. Рембо, С. Малларме та ін.

Символісти вважали, що сутність світу не може бути пізнана за допомогою розуму та раціональних засобів, а доступна лише інтуїції у творчому осяянні митця. Символ є проявом ідеального в реальному житті, а поет — його провідник, який інтуїтивно відчуває шлях до істини.

Символіст С. Малларме вважав, що поезія виражає засобами людської інтуїції таємничу сутність світу, дає відчуття сенсу нашого перебування на землі.

Ці засади яскраво відображені в поезії С. Малларме «Лебідь».

7. Виразне читання вірша С. Малларме «Лебідь»

ЛЕБІДЬ

Безсмертний, чарівний, скажи, невинний, ти
Ударами крила чи можеш розламати
Це озеро міцне, де мріє крізь загати
Прозорих зльотів лід, у сяйві краси!
Як лебедю в житті цей сон перемогти?
Немає більш йому надії заспівати
Про край омріяний і прибраний у шати,
Коли кругом нудьга і крижані світи.
Тремтяча шия снить у білій агонії.
Розбити б простір той, що в неї завії!
Але гнітить земля, і падає крило.
Мов привид, що застиг в блискучім пориванні,
Самотній лебідь вкрив ясне чоло
Презирства гордим сном у марному вигнанні.

Переклад М. Терещенка

8. Бесіда

- ♦ Яке враження справив на вас твір?
- ♦ Які риси символізму (модернізму) ви в ньому помітили? (*Лебідь* — *ідеал, символ краси; нездійсненність його мрій, прагнень; самотність; забуття у сні*)

9. Слово вчителя

Символісти використовували найчастіше такі художні засоби:

- складні метафори;
- інакомислення (алегорію);
- натяки, символіку;
- мелодійність;
- багатозначність;
- непроясненість слів;
- абстрагованість та ін.

Найвидатніші представники символізму: П. Верлен, А. Рембо, С. Малларме (Франція); М. Метерлінк, Е. Верхарн (Бельгія); С. Георге (Німеччина); Р.-М. Рільке (Австрія); В. Брюсов, О. Блок, А. Бєлий (Росія); М. Вороний, О. Олесь, П. Тичина (Україна).

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

1. Складання опорно-логічної схеми за розповіддю вчителя

2. Проблемне питання

- ♦ Поясніть заклик П. Верлена до поетів: «Жодних кольорів: нічого, крім нюансів!»

VII. Домашнє завдання

Для всіх: уміти розповідати про літературу на зламі століть, про декаданс і символізм.

Індивідуальне: підготувати повідомлення про літературну групу «Парнас».

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Нові пошуки в мистецтві на зламі століть приваблюють мене тим...
- Особливо мені запам'яталось...

УРОК № 52

Тема. «Поетичне мистецтво» Поля Верлена як віршований маніфест символізму. Художньо-сміслові новаторство «поезії душі» П. Верлена. Сугестивний характер віршів «Забуті арієти» та «Так тихо серце плаче...»

Мета: ознайомити учнів із життям і творчістю поета-символіста, зацікавити ними; розвивати навички аналізу ліричного твору; виховувати потяг до прекрасного, любов до поезії.

Оснащення: портрет письменника, видання його творів; аудіозапис музичного фрагмента «Сентиментальної прогулянки» (Д. Тухманов).

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

*Найбільш оригінальний,
грішний, містичний. Найбільш
натхненний і справжній серед
сучасних поетів.
Анатоль Франс*

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Найбільш оригінальній, грішний, містичний. Найбільш натхненний і справжній серед сучасних поетів», — так висловлювався Анатоль Франс про Поля Верлена (*звернення до епіграфа уроку*). Пристрасний і неврівноважений, чутливий і надзвичайно емоційний, богемний митець і скандальний в'язень — таким був визнаний майстер імпресіонізму, зачинатель символізму у французькій поезії — Поль Верлен, якого у 1891 році визнали «Королем поетів»... Про нього йтиметься сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Евристична бесіда

- ♦ Що зумовило духовний переворот в умонастроях людей наприкінці XIX — на початку XX століття?
- ♦ Чиї ідеї цього часу були найбільш поширеними? У чому їх суть?
- ♦ Назвіть характерні ознаки декадансу.
- ♦ Що таке модернізм? Схарактеризуйте його загальні риси.
- ♦ Які течії належали до модернізму?
- ♦ Схарактеризуйте символізм.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Поль Верлен народився в місті Мец у сім'ї військового інженера. Дев'ять років він навчався у школі Ландрі, яку закінчив із дипломом бакалавра словесності. У Парижі, куди родина переїхала після відставки батька, юнак записався до університету на юридичний факультет. Але облишив навчання, адже професія адвоката його не цікавила. У 1864 році він вступив на службу до страхового товариства, потім до мерії та до міської ратуші.

Ще в 14 років виявилася його літературна обдарованість. У 1863 році було надруковано його перший вірш. Незабаром Верлен приєднується до парнасців.

2. Виступи учнів із повідомленням про літературну групу французьких поетів «Парнас»

3. Слово вчителя

Виходять перші збірки поета — «Сатурнічні вірші» та «Галантні святкування» (або «Вишукані свята»), на яких позначився вплив ще одного літературного вчителя Верлена — Ш. Бодлера.

Верлен одружується з Матильдою Моте, підтримує Паризьку комуни. Побоюючись переслідувань, виїжджає з Парижа. У цей час знайомиться з юним поетом Артюром Рембо. Упродовж двох років вони мандрують країнами Європи. Посварившись з Артюром, Верлен вистрілив із пістолета й поранив його. За що отримав два роки ув'язнення. У в'язниці Верлен намагався переосмислити своє життя, очиститися, повернутися до Бога. Але надто сильними були його негативні пристрасі, щоб утриматися від морального падіння.

Як не дивно, але саме на цей час припадають найвизначніші поетичні досягнення — виходять друком збірки «Романси без слів», «Мудрість», «Давно і нещодавно», серія статей «Прокляті поети» та ін.

Із середини 1880-х років поета переслідують хвороби. Але він створює чимало нових поетичних збірок — «Кохання», «Паралельно», «Присвяти» та ін., автобіографічну прозу, п'єси. Кілька разів він подорожує до Нідерландів та Бельгії з програмою публічних виступів. У 1896 році поета не стало.

На початку свого творчого шляху поет захоплювався «парнасцями», які пропагували «мистецтво для мистецтва», культ краси та витончену складність вірша. Але поволі вибудовувалася власна, самобутня творча манера. За словами літературознавця Д. Наливайка, вона є «...яскравим втіленням поетичного синтезу імпресіонізму та символізму». З одного боку, Верлен прагне виразити миттєві враження, відтворити у нюансах та напівтонах швидкоплинне почуття (імпресіонізм), а з іншого — надає цьому враженню символічних, узагальнених значень, вибудовує систему «відповідностей» між зовнішнім і внутрішнім світами (символізм).

4. Виразне читання поезії П. Верлена «Поетичне мистецтво»

5. Обмін враженнями, евристична бесіда

- ♦ Яку найпершу вимогу ставить автор до поетичного слова?
- ♦ Як ставиться автор до чітких, ясних барв, що пропонує?
- ♦ Що говорить поет про порушення проблем сьогодення, наскільки вони, на його думку, сумісні з поезією?
- ♦ Як автор ставиться до прийомів риторики, рим, із чим їх порівнює? Знайдіть це у тексті.
- ♦ Який зміст вкладає, на вашу думку, поет у слово «література»?

- ♦ Випишіть із вірша поняття, що протиставляються, прокоментуйте їх.

6. Слово вчителя

Вірш П. Верлена «Поетичне мистецтво» став поетичним маніфестом символізму. Написаний 1874 року, а надрукований 1882. «Найперше — музика у слові» — такою є головна теза поета. Поняття музикальності він трактує досить широко. Це подолання в поезії всього, що заважає ліричному самовираженню: законів логіки, звичайних форм віршування, точності змісту. Поет, за Верленом, — медіум, яким керує інтуїція, а не логіка.

У цьому ж році (1874), крім «Поетичного мистецтва», вийшла збірка П. Верлена «Романси без слів», що складається з трьох розділів: «Забуті аріети», «Бельгійські пейзажі» та «Акварелі».

Серед дев'яти «забутих аріет» (аріета — невелика арія, проста за викладом і пісенним характером мелодія) найвідомішою є поезія «Так тихо серце плаче» (переклад М. Рильського).

7. Виразне читання поезії П. Верлена «Так тихо серце плаче»

8. Обмін враженнями, евристична бесіда

- ♦ Який настрій навіює ця поезія?
- ♦ Про що цей вірш — про природу чи стан людської душі?
- ♦ Які принципи автора, проголошені в «поетичному мистецтві», відбилися у творі?

9. Слово вчителя

За удаваною простотою вірша простежується велика майстерність автора, його новаторство, відкриття «поезії душі». Верлен використовує все багатство фонетики французької мови, що викликає труднощі у перекладачів. Поет широко використовує алітерацію (повторення одних і тих же приголосних), асонанс (повторення однакових голосних), гру однокорінних слів, тавтологічні рими-повтори. Складна система римування поєднується з простим розмовним синтаксисом: речення короткі, часто неповні, це вигуки та скарги: «О хлюпотіння зливи по кривлях, по землі!», «З відчаю хоч кричи! Печалью без причин» (тут і далі переклад М. Лукаша). Гнучкості реченням додає і такий прийом, як перенесення рядка: «Любов й зненавиди нема, а дітись ніде!»

У вірші всього шістнадцять рядків, а розкривають поезію цілої душі.

10. Аналітичне коментування

Учитель. Порівняйте переклади вірша «Так тихо серце плаче» різними авторами.

СПІВ БЕЗ СЛІВ

Гаряче серце плаче,
Мов дощ у місті йде.
У серці сум неначе,
Тому так гірко плаче.
Приємно так дощить
Над дахом, над землею.
І на душі в цю мить
У мене теж дощить!

Ці сльози без причини
У мене на душі.
Невже усе хвилиanne?
Цей смуток без причини.
На серці дивно так —
Ні гніву, ні любові.
Чого ж мені, однак,
На серці тяжко так?

Переклад М. Терещенка

* * *

Із серця рветься плач,
Як дощ іллється з неба.
Від зради чи невдач,
Відкіль цей тужний плач?
О, хлюпотіння зливи
По кривлях, по землі!
На серце нещасливе
Спливають співи зливи...

Лягає без причин
Туга на серці туга.
З відчаю хоч кричи!
Від муки дітись ніде,
Рве серце марний жаль.
Любові й зненавиди
Нема, а дітись ніде!

Переклад М. Лукаша

* * *

В серці і сльози, і біль —
Небо над городом плаче.
Що це за туга?
Відкіль цей невгамовний біль?
Мжиці занурені звуки
І на землі, й по дахах!
В серце, що в'яне зі скуки,
Ллються зажурені звуки.

Сльози і біль без причин
В серці, якому байдуже...
Тут ані зради, ні провин:
Тут моя туга причин.
Чи не найбільше це горе —
Навіть не знати, чому
В серце несміле і хворе
Люто закралось горе?

Переклад М. Драй-Хмари

* * *

Так тихо серце плаче,
Як дощ шумить над містом.
Нема причин неначе,
А серце ревно плаче!
О, ніжно як шумить
Дощ по дахах, по листю!
У цю тужливу мить
Як солодко шумить!

Відкіль цей плач. Не знати,
В осиротілім серці?
Ні зради, ні втрати,—
Відкіль журба, не знати.
Найтяжчий, певне сум,—
Без гніву, без любові,
Без ревнощів, без дум —
Такий нестерпний сум.

Переклад М. Рильського

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Учитель. Вставте пропущені слова у висловлювання М. Горького про П. Верлена та прокоментуйте його: «У його завше меланхолійних віршах, що глибокою тугою, достотно волення відчаю, біль чутливої та ніжної душі, яка несамовито бажає світла, бажає чистоти, шукає Бога — та не знаходить: хоче людей — та не в змозі». (Слова для довідки: а) стають, бачиться, знати; б) тріпочуть, знаходилося, замовчувати; в) хвилюють, літало, покинути; г) бринять, чулося, любити.)

VII. Домашнє завдання

Знати біографію письменника. Характеризувати його творчість, аналізувати його вірші; записати основні ознаки поезії П. Верлена.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Поезія П. Верлена справила на мене...

УРОК № 53

Тема. Артюр Рембо. Художній світ поезії. Асоціативно-чуттєва картина Всесвіту у віршах «Відчуття», «Голосівки». Розкодування змісту у вірші «П'яний корабель»

Мета: ознайомити із життям і творчістю поета; допомогти усвідомити особливості його художнього світу; розвинути навички аналізування ліричних творів, їх цілісного сприйняття; виховувати естетичні смаки, любов до поезії.

Оснащення: портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до творчості.

Тип уроку: комбінований.

Рембо, перебувавши всю поетику, зумів знайти шлях до найшаленішої краси.

Пабло Неруда

Французький митець був близький видатній українській поетесі за духом, за поетичним світобаченням, тому вона дещо ідеалізувала його життя й постать у реальності. Адже не тільки він страждав від світу, а й світ від його бунтівливого, нестримного характеру, його витівок.

Артюрові Рембо судилося коротке, але яскраве життя, а в поетичній творчості воно було надзвичайно малим — усього 3–5 років. Слава прийшла до нього після смерті.

Народився Рембо в 1854 році в містечку Шарлевілі в родині кадрового офіцера, який дуже мало приділяв уваги родині. Мати була суворою й не розуміла поривань сина.

Юнак блискуче навчався в коледжі, уражаючи викладачів своїм поетичним талантом.

У 15 років він уже був автором надрукованих віршів. Наприкінці серпня 1870 року Артюр тікає до Парижа, щоб «особисто» допомогти поваленню імперії, але його повертають додому. Хлопець тікає ще кілька разів, навіть потрапить у лави озброєних захисників Паризької комуни. Пише натхненні комунарські вірші, розробляє свою теорію «поета-ясновидця», яку ілюструє такими блискучими поезіями, як «П'яний корабель» та «Голосівки». Зустрічається з П. Верленом, і вони разом два роки мандрують Бельгією та Англією. Під час суперечки Верлен прострілює руку Рембо й потрапляє до в'язниці. Розірвавши стосунки з другом, Рембо завершив і видав свій останній твір — «Сезон у пеклі». У цій книзі-сповіді, сповненій гірких жалів і нарікань на самого себе, поет прощається з бунтарством, з «осяннями» і художньою творчістю. Збірку відзначає тонкий ліризм, ритмічна організація прозового тексту, фрагментарність будови.

З 1874 року Рембо блукав світом, мандрував Європою. Потім виїхав до Африки й став торговельним агентом, відмовившись назавжди від поетичної творчості. «Я спробував винайти нові квіти, нові зорі, нові види плоті, нові мови. Я повірив, що володію надприродною могутністю. І що ж!.. Я! Я, що вважав себе магом або ангелом, вільний від будь-якої моралі, я знову кинутий на землю з необхідністю шукати роботу, обіймати грубу дійсність!» — писав поет. Тяжко захворівши, він повертається на батьківщину й іде з життя в 1891 році в марсельській лікарні.

Артюр Рембо

Перший період творчості А. Рембо був позначений впливом лірики Ф. Війона, В. Гюго, Ш. Бодлера та поетів-«парнасців» і пов'язаний із романтизмом.

Другий період, символістський, ознаменувався створенням і втіленням у практику «теорії ясновидіння». Згідно з нею митець, який прагне охопити у своїй творчості універсальне світове буття, мав розвинути в собі здатність до «ясновидіння» шляхом надзвичайного загострення почуттів та розвинення духовного зору. Для цього, на думку Рембо, прийнятні будь-які засоби, навіть заборонені. «Митець... сам шукає, сам виснажує себе всілякою отрутою, проте всмоктує їх квінтесенцію... Він стає найбільш хворим з усіх, найбільш злочинним, найбільш ученим з усіх учених! Адже він досяг невідомого!.. І нехай він згорить під час злету від нечуваних і неказаних речей: прийдуть нові трудівники, вони почнуть від тих горизонтів, де знесилено впав попередник!»

- ♦ Яким ви уявили собі А. Рембо з цієї розповіді? Змалюйте його психологічний портрет.

2. Виразне читання вірша А. Рембо «Відчуття» (у перекладі Г. Кочура)

ВІДЧУТТЯ

В блакитні вечори стежками йтиму я;
Колотиме стерня, траву почну топтати:
Відчує свіжість піль тоді нога моя,
Я вітру голову дозволю овівати.
Отож мовчу собі, сповільнюю ходу.
В душі безмежної любові лиш припливи;
Все далі й далі. Мов бродяга той піду,
З Природою, немов із жінкою, щасливий.

3. Обмін враженнями від прочитаного, евристична бесіда

- ♦ Які відчуття описані в поезії?
- ♦ Яким є настрій цього твору?
- ♦ Опишіть краєвиди, які ви уявили за поетичним змалюванням митця.
- ♦ Якими почуттями охоплений ліричний герой?
- ♦ Поясніть останній рядок вірша. Чому слово «Природа» вжито з великої літери?
- ♦ Прочитайте цей самий вірш, який має назву «Настрій», у перекладі М. Терещенка.

НАСТРІЙ

У літній синій вечір я по стежці росяній іду,
Зриваю житні колоски, мну буйні, соковиті трави;
Замріяний спішу у даль, прискорюю свою ходу,
А вітерець на голові розвіяв кучері русяві.
Несила мовити мені, не можу думать більше я,
У серце увійшла любов, якій немає меж і краю.
Немов бродяга, далі йду, — з природою душа моя
Злилась навик, — щасливий я, немовби жінку обіймаю.
Порівняйте переклади, висловіть свою думку.

4. Виразне читання поезії «Голосівки»

5. Обмін враженнями від прочитаного, евристична бесіда

- ♦ У чому своєрідність вірша, його несподіваність?
- ♦ Які асоціації викликають у поета голосні звуки?
- ♦ Які художні засоби виразності використано у творі?

6. Проміжні підсумки

Учитель. У віршах А. Рембо «Відчуття» та «Голосівки» подана асоціативно-чуттєва картина Всесвіту.

«Я винайшов колір голосних!.. Я погодив форму і плин кожної приголосної та тішив себе надією за допомогою інстинктивних ритмів винайти таке поетичне слово, яке рано чи пізно буде доступне всім почуттям», — говорив А. Рембо.

Як і більшість віршів поета, «Голосівки» мають безліч трактувань. Одне з них, наприклад, пропонує розглядати вірш як символічну картину людського буття: від темряви (*чорний колір А*) до світла (*білий колір Е*), через бурхливі пристрасті (*червоний колір І*) до мудрості (*зелений колір У*) і пізнання таємниці Всесвіту (*синій колір О*). Важливу роль у «Голосівках» відіграє принцип контрасту: чорне-біле, смерть-життя, потворне-прекрасне, скороминуче-вічне. Недаремно Рембо використовує форму сонета, у самій будові якого закладено контраст теза-антитеза та їх синтез. Усе це свідчить про символістський пошук «відповідностей» між різними початками життя.

Інше трактування співзвучне фразеологізмові «від альфи до омеги» (від початку до кінця).

- ♦ А яким є ваше бачення? (Відповіді учнів.)

7. Виразне читання вірша А. Рембо «П'яний корабель»

8. Обмін враженнями від прочитаного, евристична бесіда

- ♦ Як ви вважаєте, що символізують корабель, море та інші образи поезії?

9. Проміжні підсумки

Учитель. У центрі твору — символічний образ корабля-людини, що ототожнюється із самим поетом. Корабель стрімко несеся безмежним морем без керма й вітрил назустріч невідомому, можливо, власній загибелі. На його шляху виникають дивовижні морські пейзажі, і читачеві важко збагнути, реальні вони чи є тільки витвором буйної фантазії поета.

Поява цього твору визначила формування нової поетичної системи, яку характеризують посилення метафоричності, поява «зашифрованих» образів, що допомагають читачеві «уявити невимовне».

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Учитель. Складіть кольорову гаму вірша А. Рембо «Голосівки». Розпишіть його за відчуттями (колір, рух, звук, душевний стан та ін.).

VII. Домашнє завдання

Для всіх: розповідати про А. Рембо, характеризувати його творчість, аналізувати його поезії.

Індивідуальне: підготувати повідомлення про французьку поезію символістів «Від П. Верлена до А. Рембо».

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Мене вразило...

УРОК № 54–55

Тема. (РМ) Аналітичне дослідження віршів Поля Верлена та Артюра Рембо

Мета: поглибити знання учнів про поезію символізму; розвинути зв'язне мовлення, вміння визначати, зіставляти літературні явища, проводити аналогії, висловлювати свої думки, описувати відчуття та враження; виховувати любов до поетичного слова, естетичні смаки.

Оснащення: портрети письменників, видання їх творів у різних перекладах, ілюстрації до них.

Тип уроку: розвиток мовлення.

Я усвідомив себе поетом. Це не моя провина. Помилкою було б говорити: я думаю. Слід радше сказати: мене думає... Я є хтось інший. Тим гірше шматкові дерева, як він розуміє, що він — скрипка...
А. Рембо

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Я усвідомив себе поетом. Це не моя провина. Помилкою було б говорити: я думаю. Слід радше сказати: мене думає... Я є хтось інший. Тим гірше шматкові дерева, як він розуміє, що він — скрипка...» — писав про себе Артюр Рембо (*звернення до епіграфа уроку*). Через експерименти, часто небезпечні, страждання, муки творчості він став таки «скрипкою», щоправда, зовсім ненадовго. В унісон із ним творив і його старший товариш Поль Верлен. Справжня слава прийшла до них уже після смерті, і тисячі прихильників, — як поетів, так і читачів, — подивувалися новизні й таємничій, багатозначній красі поетичного слова. Спробуйте й ми зануритися у цей неповторний світ поезії символістів.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Розвиток мовлення

1. Виступи учнів із повідомленнями про французьку поезію символістів («Від П. Верлена до А. Рембо»)

2. Виразне читання поезії «Осіньна пісня» П. Верлена (у різних перекладах)

3. Порівняння прочитаних творів, висловлення своєї думки з аргументацією «моє відчуття», потім «моє розуміння»; аналізування поезії

4. Евристична бесіда

- ♦ Яке враження справила на вас поезія?
- ♦ З чим асоціюється у поета осінь? Чому?
- ♦ Який настрій переданий в «Осіньній пісні»?
- ♦ Визначте кольори, звуки осені й душевні стани ліричного героя.

Осіньна пісня

Переклад Г. Кочура	Переклад М. Рильського	Переклад М. Герещенка
Неголосні Млосні пісні Струн осінніх Серце тобі Топлять в журбі, В голосіннях. Блідну, коли Б'є годинник: Линуть думки В давні роки Мрій дитинних. Вийду надвір — Вихровий вир В полі млистім Крутить, жене, Носить мене З жовклим листям	Ячать хлипки Хрипки скрипки Листопада... Їх тужний хлип У серця глиб Просто пада. Від їх плачу Я весь тремчу І рידаю, Як дні ясні, Немов у сні, Пригадаю: Кудись іду У даль бліду З гір у долину, Мов жовклий лист Під вітру свист — В безвість лину	Скорбне ридання Скрипок до рання, Пісня осіння — Серце вражає, Втомно гойдає Мов голосіння. Весь я холону, Стигну від дзвону, Блідну з одчаю. Згадки ж юрбою Мчать наді мною — Тяжко ридаю. Вийду я з хати Вітер проклятий Серце оспале Кидає, крає, Наче змітає Листя опале

5. Проміжні підсумки

Учитель. Осінь для поета — не тільки сумна пора року, завмирання, засинання природи, але й символ людської зрілості, переддень старості, коли втіхою і розрадою стають спогади. Годинник, що дзвонить, символізує невпинний біг часу.

П. Верлен змальовує у вірші не просто осінній пейзаж, а передає свій настрій, почуття, відчуття, створюючи «пейзаж душі», тобто внутрішній стан ліричного героя у певний момент життя.

6. Виразне читання віршів П. Верлена «Сентиментальна прогулянка» та «Сентиментальна розмова»

СЕНТИМЕНТАЛЬНА ПРОГУЛЯНКА

Захід дотлівав. Багряніли хмари,	Де ридав відчай в тужних
Вітер колихав білі ненюфари,	криках сойки,
Квіти колихав між очеретів,	Де пливли сичів жалісливі зойки.
Над сумним ставком стиха	Між похилих верб, де бродив один
шарудів.	Я з своїм жалем, не лічив годин...

Я бродив один із жалем кривавим,	І упала ніч, і погасли хмари,
Між похилих верб понад сонним	Мла оповила білі ненюфари,
ставом,	Тільки над ставком, між очеретів,
Де густий туман уставав з низів,	Вітерець сумний стиха шарудів.

Де, мов великан, привид чийсь
сизів,

Переклад М. Лукаша

9. Обмін враженнями від прочитаного

- ♦ Як ви зрозуміли зміст вірша? Який його настрій?
- ♦ Як змальовані у творі картини природи?
- ♦ Наведіть приклади художніх засобів (метафор, риторичних питань, епітетів та ін.)

10. Словникова робота

Циганерія в перекладі означає «богема», людина богеми; *фертом іти* — хвацько, бадьоро, безжурно; *ленник* — васал, підданий; *купати* — штурхати ногою.

11. Проміжні підсумки

Учитель. У вірші «Моя циганерія» А. Рембо змалював поетичний спосіб свого життя. Сміливий і безвідповідальний юнак, геній і «фертик», якому «по коліно море», з дірками в кишенях (тобто без грошей), а в голові «лиш рими», мандрує без мети. Голод і холод його не бентежать, у нього є найвище для поета щастя — хмеліти від «вересневого вечора» і «капарити вірші, згорнувшись у калачик». Небо для нього — як господарство у доброго селянина, бо «як зозулясті кури, сокочуть в небі зорі». Його найбільша любов — Муза, якої він і раб, і володар.

V. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Учитель. Поєднайте наведені цитати із творів П. Верлена та А. Рембо із художніми засобами, яким відповідають цитати.

Цитати
Любий (погляд); наймиліший (спів)
Мов великан; мов бродяга той; як малим кислечний сік
Бо з неба сяла Муза! Ова, і це пусте!
Ти згадуєш, як ми колись любились? Штани нінащо стерті?
По коліно море, каші просять
Цілунок на очах морів; захід дотлівав; упала ніч; ридав відчай
Струни осінні; б'є годинник, вихоровий вир

Художні засоби
Риторичні питання
Метафори
Символи, натяки
Порівняння
Епітети
Фразеологізми
Риторичні окличні речення

Порівняйте особливості стилів П. Верлена та А. Рембо, знайдіть «точки дотику».

П. Верлен	А. Рембо
<ul style="list-style-type: none"> • Перетворення реалій ландшафту, природних явищ та пір року на символи, що позначають певні стани людської душі («пейзажі душі»); • наявність образів осені, що символізують в'янення, згасання життя; вітру (символ фатуму, який жене беззахисну людину), сутінків (знак непевності людського буття) та ін.; • майстерне зображення відтінків та напівтонів відчуттів, переживань; • переважання настроїв суму, журби, туги, відчаю; • м'який ліризм, музичність, сугестивність поетичної мови; • образи багатозначні; створюється атмосфера хисткості та непевності 	<ul style="list-style-type: none"> • Дух бунтарства проти недосконалості світобудови; • сатиричне викриття потворної буденності; антивоєнні та антиклерикальні мотиви; • тема духовної свободи, чарівного перетворення світу поетом-«ясновидцем»; • створення одухотворених картин природи; • творення нової поетичної мови, яка буде «мовою душі до душі...»; • метафори побудовані на несподіваних поєднаннях «застиглого і миттєвого», матеріально-предметного і невловимо-примарного, побутових деталей і нюансів відчуттів; • оперування яскравими символами, кольорописом, словотворчими новаціями

VI. Домашнє завдання

Підготуватися до контрольної роботи.

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Найбільше мені запам'яталася думка (рядки)...

УРОК № 56

Тема. (КР) Контрольна робота з теми «Традиції та новаторські зрушення в поезії на межі XIX–XX століть»

Мета: виявити рівень знань, умінь та навичок учнів із метою контролю та корекції; поглибити знання учнів про поезію символістів; розвивати навички аналізування поетичних творів; висловлювання своїх думок і вражень від прочитаного: виховувати любов до поезії, естетичні смаки.

Оснащення: тексти фрагментів поетичних творів для літературознавчого аналізу.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й мети уроку.

Мотивація навчальної діяльності

III. Контроль і корекція знань, умінь та навичок

1. Інструктування перед написанням контрольної роботи

Учитель. Зараз ви залишаєтеся наодинці з художнім текстом-уриwkом із вірша А. Рембо «П'яний корабель» у перекладі В. Ткаченка (у кожного варіанта — свій уривок). Вам потрібно проаналізувати цей уривок, визначивши його тему, композицію, конфлікт (зовнішній і внутрішній), зміст назви твору, символіку вірша, провідні мотиви, художні засоби виразності та їх роль у творі; власні думки та враження від прочитаного. Аналізування виконується у формі твору-роздуму або в довільній формі.

Варіант I

За течією Рік байдужим плином гнаний,
Я не залежав більш од гурту моряків:
Зробили з них мішень крикливі Індіани,
Прибивши цвяхами до барвних стояків.

На вантажі свої я не звертав уваги,—
Чи хліб фламандський віз, чи з Англії сукно,
І, ледь урвався крик матроської ватаги,
Я вирушив туди, куди хотів давно.

Скажено хлюпали припливи океанські,
А я, колись глухий, як мозок дітвори,
Все за водою плив! І заколот гігантський
Зняли Півострови, простори і вітри.

Моє пробудження благословили шквали.
Мов корок, танцював я на морських валах,
Що їх візничими утоплених прозвали,
І десять діб вогнів не бачив по ночах.

В сосновий корпус мій текла вода зелена,—
Солодка, як малим кисличний сік, вона,

Відкинувши убік і якір, і демено,
Блювоту вимила та плями від вина.

В настої зорянім, в Морській Поемі милій
Я плавав і ковтав зелену синь тоді,
Як мрець замислений вигулькує з-під хвилі,
Неначе тьмянний знак занурення в воді;

Там, раптом синяві підфарбувавши вири,
Повільні ритми й шал у днину осяйну,
П'янкіші од вина, потужніші за ліри,
Витворюють гірку любовну рябизну!

Я блискавицями роздерте небо знаю,
Прибої, течії, смеркання голубі,
Світанки, збуджені, мов голубині зграї,
І те, що може лиш примаритись тобі.

Я сонце споглядав у просторах містичних,
Що зблисло згустками фіалкових промінь;
Буруни злі, немов актори драм античних,
Віконничний свій дроз котили в далечинь.

Я снів і бачив сніг серед ночей зелених,
Цілунок на очах морів, і гладь ясну,
І соків круговерть, хмільних і незбагнених,
Співочих фосфорів пробудження від сну!

Розлючені вали в звіриній істерії,
Що брали штурмом риф, уповні бачив я,
Не знаючи, що блиск од сяйних ніг Марії
Утихомирює захекані моря.

Варіант II

На берегах Флорид мені траплялось зріти
Квітки, подібні до пантерячих зіниць!
Мов сяйні віжки, сніп веселок розмаїтий
До лазурових стад стремів на повну міць!

Я бачив, як шумлять драговини та верші,
Де в комишах гніє морський Левіафан!¹
Як падають у штиль гігантські хвилі перші,
Як даль врізається в бездонний океан!

Льодовики, сонця, і небеса, й заграви!
Гидотні обмілі серед рудих заток,
Куди обліплені комахами удави
Падуть у смороді з покручених гілок!

¹ *Левіафан* — морська потвора в біблійній міфології.

Хотів би показати я гомінкій малечі
 Співочих риб, дорад, що блискотять між хвиль.
 І піна вквітчана мої гойдала втечі,
 І вітер додавав мені не раз зусиль.

Варіант III

А море — мученик у безбережнім світі —
 Мене підносило на схлипах злих своїх,
 Воно несло мені свої тінисті квіти,
 А я, мов дівчина, навколішках затих...

І, взявшись на своїх бортах гойдати
 Їх чвари та послід, я, майже острівець,
 Лець задкував, коли в мої тонкі канати,
 Шукаючи нічліг, чіплявся пухлий мрець!

Під гривою заток я — корабель пропащий, —
 Закинутий у вись етерну без птахів,
 Звідкіль ні монітор, ні парусник найкращий
 Не вирвуть острова, що від води сп'янів;

Я, що в бузковій млі повільно так пролазив,
 Довбаючи, як мур, червоний небокрай.
 Де видно — о нектар солодких віршомазів! —
 Небесні сопляки та сонячний лишай;

Я весь плямів вогнистою дугою,
 Що мчав і гнав ескорт із коників морських
 (Ультрамаринове склепіння наді мною
 Валилось, плавлячись у вирвах вогняних),

Архіпелаги зір та острови незнані
 Я зрів, де небеса відкриті для плавців:
 В такі-от ночі ти дримаєш у вигнанні,
 О зграє злотих птиць, Снаго прийдешніх днів?

Доволі плакав я! Жорстокі всі світання,
 Гіркі усі сонця й пекельний молодик;
 Заціпило мені від лютого кохання.
 Нехай тріщить мій кіль! Поринути в потік!

За європейською сумуючи водою,
 Холодну та брудну калюжу бачу я,
 Де вутлий корабель, як мотила весною,
 Пускає в присмерку засмучене хлоп'я.

І я, купаючись у ваших млостях, хвилі,
 Не можу більше йти в кільватері купців,
 Під оком злих мостів я пропливать не в силі,
 Ані збивають пиху з вогнів і прапорів.

2. На допомогу учневі

Тема вірша А. Рембо «П'яний корабель»: мандри душі особистості у світі своєї уяви та в житті.

Композиція: загибель команди → втрата керування кораблем → уявні мандри ліричного героя в морській стихії → відмова від прагматичного життя.

Конфлікт: зовнішній конфлікт — зіткнення ліричного героя зі стихією та буденністю; внутрішній конфлікт — боротьба в душі героя, її духовне пробудження у світі мрій.

Зміст назви твору: сп'яніння від стихій життя; використання метафори.

Символіка вірша: море-символ життя, почуттів, поезії; зелений та синій кольори — символи надії на щасливе майбутнє.

Провідні мотиви: утвердження життя, свободи, гімн творчій уяві.

Пояснення ролі епітетів, розгорнутих метафор, порівнянь та інших засобів художньої виразності.

За Л. Богдан

IV. Домашнє завдання

Для всіх: читати роман Е. Золя «Кар'єра Ругонів».

Індивідуальне: підготувати повідомлення про життя Е. Золя.

V. Підбиття підсумків уроку

3. РОМАН РАННЬОМОДЕРНІСТСЬКОЇ ДОБИ

УРОК № 57

Тема. Е. Золя — французький письменник, теоретик натуралізму. Життєвий і творчий шлях письменника. Цикл романів «Ругон-Маккари»

Мета: ознайомити із життям і творчістю письменника, викликати до них інтерес; дати поняття про натуралізм як літературний напрям; розвивати навички самостійної роботи з літературою, сприйняття інформації на слух, виокремлення головного, оцінювання літературних явищ з обґрунтуванням; виховувати прагнення до пізнання, інтерес до літератури.

Оснащення: портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до біографії; зображення краєвидів Франції II половини XIX століття.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Аналізування результатів контрольної роботи

III. Мотивація навчальної діяльності

IV. Оголошення теми й мети уроку

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Еміля Золя називали «революціонером в літературі», «етапом у свідомості людства». На думку Г. Манна, Золя «не лише писав твори, але й утверджував істину. Істина стала душею його творчості».

Світ мистецьких уподобань письменника складався під впливом філософії позитивізму, що розглядав людину лише як частину біологічного світу. Свої погляди на літературу як мистецтво слова Еміль Золя виклав у численних літературно-критичних працях, і найголовніша серед них — «Експериментальний роман». Натуралізм, на його думку, мав передусім обстоювати життєву правду. Основою мистецтва можуть бути лише факти, і митець може для своїх художніх досліджень обирати будь-які прояви життя, навіть такі, що традиційно вважаються неестетичними. Золя уподібнював письменника до науковця, який фіксує факт досліджу.

Натуралізм виступав проти авторського втручання у перебіг описуваних подій. Саме тому роман Е. Золя «Тереза Ракен» (1867), що є «фізіологічним експериментом засобами літератури», викликав у тогочасної критики обурення. Письменник же заявляв, що він «поставив собі за мету вивчити не характери, а темпераменти. У цьому весь сенс роману». Уже через рік Золя дійшов думки про те, що для створення справжнього роману потрібно дослідити суспільство в різних його проявах і описати його в різних аспектах.

У 1868 році Золя вирішив зобразити сучасну йому добу, створити її художню панораму. Так з'явився двадцятитомний цикл романів під спільною назвою «Ругон-Маккари. Природна і соціальна історія однієї сім'ї часів Другої Імперії». У ньому досліджується

історія сім'ї Ругон-Маккарів — роду, який заснувала психічно неврівноважена Аделаїда Фук (у першому шлюбі — дружина селянина Ругона, у другому — п'янички Маккара). Нащадки цього роду потрапляють у різні соціальні прошарки, навіть у найвищі фінансові та політичні, але їх долі визначаються не лише обставинами, учинками, діями, але й спадковістю. Цикл охоплює значний проміжок часу: від зародження бонапартизму (1804) до падіння імператора та подій Паризької комуни (1871). Історія однієї сім'ї переплітається з історією Другої Імперії, а доля окремих людей — з долею суспільства. «Ругон-Маккари» створювалися протягом 22 років (1871–1893).

Еміль Золя

Традиції Золя продовжили у ХХ столітті Дж. Голсуорсі, Т. Манн, В. Бредель та ін. І справа не лише в тому, що роман-хроніка однієї сім'ї завоював літературний простір, але й у тому, що письменник сприяв становленню нового реалізму, відмінного від бальзаківського.

2. Виступ учня із повідомленням про життя Е. Золя

ЗОЛЯ ЕМІЛЬ

(2 квітня 1840 року — 28 вересня 1902 року)

Батько Еміля, італійський інженер, раптово помер у 1846 році, залишивши свою дружину-француженку й шестирічного сина практично без коштів. 1858 року Еміль із матір'ю перебралися до Парижа. Упродовж двох наступних років Золя двічі безуспішно намагався скласти іспит на звання бакалавра в ліцеї Сен-Луї. Замолоду Золя був романтиком. Він палко любив поезію й сам писав вірші. Він не зумів скласти випускні іспити й жив у злиднях. Історія про те, що він рятувався від голоду горобцями, яких спіймав на даху, дещо перебільшена, але показова для опису тієї вбогості, у якій він тоді жив.

1871 року Золя опублікував перший зі своїх романів, де виклав власну теорію натуралізму, у якій стверджував, що всі дії та вчинки людини визначені її спадковістю і навколишнім середовищем.

Золя був надзвичайно нервовою й чутливою людиною з «тонкими, рухливими, дивно виразними руками» і настільки ж виразним великим носом; короткозорий і шепелявий, але володів прекрасним

тенором. Зовні Золя був солідним бородатим чоловіком середнього росту, на обличчі якого начебто навечно застиг меланхолічний вираз.

Замолоду Еміль Золя закохався в Луїзу Солярі, сестру свого друга. Їх взаємини, поза сумнівом, були романтичними й суто платонічними, оскільки Луїзі ледь виповнилося 12 років, коли 18-річний Золя вже виїхав до Парижа.

У 25-річному віці Золя почав залицятися до красуні Александрини Мелей, яка була старшою за нього на рік і працювала швачкою.

Золя звернув увагу на дівчину, коли та гірко плакала посеред вулиці після розриву зі своїм колишнім коханим. Александрина стала близькою подругою Золя, а через чотири роки, у травні 1870, вони одружилися. На жаль, відсутність дітей позначалися на взаєминах подружжя холодністю і відчуженістю.

Залишаючись вірним Александрині, усю свою пристрасть Золя вклав у літературні твори. Його яскраві описи жіночої краси та пристрасті запалювали як читачів, так і критиків. Вони, здавалося б, зовсім не зворушували лише одну людину — самого Золя.

Починаючи з 1887 року його життя неймовірно змінилося. Він почав худнути, а через рік познайомився з 20-річною Жанною Розро. Жанна була трохи здивована тим, що Золя взагалі звернув на неї увагу. Письменник незабаром по-справжньому закохався в неї й оселив її в гарному будинку. Жанна народила від нього двійко дітей, яких щасливі батьки назвали Деніз і Жак.

Упродовж двох років Золя підтримував зв'язок із Жанною й дглядав за дітьми, приховуючи цей факт від Александрини. Згодом дружина отримала анонімного листа, з якого дізналася правду про другу родину її чоловіка. Александрина розлютилася та навіть збиралася розірвати шлюб із Золя, але потім її злість вщухла. Вона познайомилася з дітьми, а після смерті Жанни переймалася їх вихованням, офіційно дала їм прізвище свого чоловіка й оголосила законними спадкоємцями.

Еміль Золя помер унаслідок нещасного випадку, отруївшись чадним газом. Існує, щоправда, версія про те, що він був убитий своїми політичними супротивниками.

3. Словникова робота

Учитель. З'ясуймо естетичні принципи натуралізму (за словником літературознавчих термінів).

Літературний напрям натуралізм (у перекладі з латини — *природа*) передбачає:

- уподібнення методу наукового дослідження;
- точність в описі зовнішнього середовища;

- зображення людини як біологічної істоти;
- відтворення дрібних деталей обстановки;
- формальну відмову від узагальнень, вираження авторської позиції, типізації;
- звернення до символіки;
- мотивацію вчинків людини не соціальними обставинами, а її біологічною природою.

4. Слово вчителя

Натуралізм як напрям є досить неоднорідним: він містить критичні, демократичні, соціалістичні тенденції поряд із рисами декадентства. Натуралісти, і в першу чергу Е. Золя, закликали зображувати неприкрашену правду, відмовитися від заборон, значну увагу приділяти спадковості, використовувати досвід природознавства, ставити під час пояснення поведінки людей на один рівень суспільні та біологічні причини.

Серія романів Е. Золя «Ругон-Маккари» викликала шалену критику. І що найдивніше — критикували в основному стиль письменника, його широке звернення до народного мовлення. У передмові до роману «Пастка» («Западня») Золя пише: «Якби вони знали, що лютий романіст, страшний кровопивець насправді просто добропорядний буржуа, людина науки та мистецтва, що він скромно живе у своєму кутку і його єдине побажання — залишити таку широку й правдиву картину життя, яку йому тільки до снаги створити!»

У передмові до першої книги «Ругон-Маккари», що має назву «Кар'єра Ругонів», Е. Золя зазначає: «Я хочу показати невелику групу людей, її поведінку в суспільстві, показати, як, розростаючись, вона дає життя десяти, двадцяти істотам, на перший погляд дуже різним, але, як свідчить аналіз, близько між собою пов'язаним. Спадковість, подібно до сили тяжіння, має свої закони.

Для розв'язання подвійного питання про темпераменти й сердовище я намагаюся відшукати й простежити зв'язок, який математично точно веде від людини до людини. І коли я зберу всі ниточки, коли в моїх руках буде ціла суспільна група, я покажу її в дії, як учасника певної історичної епохи, я створю ту обстановку, у якій виявиться складність взаємин, я проаналізую одночасно і волю кожного з її членів, і загальну спрямованість цілого.

Ругон-Маккари — та група, та сім'я, яку я збираюся вивчати, відзначається нестримністю бажань, могутнім прагненням нашої епохи, що рветься до насолод. У фізіологічному плані для них характерне повільне чергування нервових розладів і хвороб крові, що проявляються з роду в рід як наслідок первинного органічного пошкодження

і визначають, залежно від навколишнього середовища, почуття, бажання і пристрасті кожної окремої особистості — усі природні та інстинктивні прояви людської природи, наслідки яких мають умовні назви чеснот і вад. Історично ці особи походять з народу, вони розсіюються по всьому сучасному суспільству, домагаються будь-яких посад завдяки тому глибокому сучасному імпульсу, що пробуджує нижчі класи пробиватися крізь соціальну товщу. Своїми особистими драмами вони оповідають про Другу Імперію, починаючи від пастки — державного перевороту — й закінчуючи седанською зрадою».

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Проблемне питання

- ♦ Чим різняться реалізм О. де Бальзака і Е. Золя?

VII. Домашнє завдання

Для всіх: докладніше ознайомитися із біографією письменника, особливостями його творчості; прочитати третину роману «Кар'єра Ругонів» (I–III частини).

Індивідуальне: підготувати повідомлення про факти біографії та творчості Е. Золя, про які не згадувалося сьогодні на уроці.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Для мене було новим (несподіваним)...
- Натуралізм як літературний напрям, мені здається...
- Е. Золя уявляється мені людиною...

УРОК № 58

Тема. Цикл романів Е. Золя «Ругон-Маккари» — «природнича й соціальна історія однієї родини в добу Другої імперії». Роман «Кар'єра Ругонів» як вступ до циклу, визначення в ньому її провідних тем і мотивів

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості твору, провідні теми й мотиви, сюжет; розвивати навички опанування змісту великих епічних творів, виокремлення головного та деталей, їх коментування та оцінювання; виховувати інтерес до літератури, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Знайомство з новим письменником, новою книгою — це завжди маленьке відкриття. Відкриття минулого, що невидимими нитками тягнеться до нас, у сьогодення, і має, безперечно, щось спільне, яке єднає нас у людство. Твори Золя непрості, часто із досить детальними описами, що втомлюють. Але ми не можемо не відзначити точність спостережень, витонченість побудови, промовистість деталей. Отже, для початку ознайомимося ближче із сюжетом твору Е. Золя і звіримо свої враження.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

1. Виступ учнів із повідомленнями про факти біографії та творчості Е. Золя, про які не згадувалося на попередньому уроці

2. Бесіда

Примітка. Під час бесіди учні пояснюють особливості натуралізму як літературного напрямку, основоположником якого є Е. Золя.

3. Складання «сюжетного ланцюжка» I–III частин роману «Кар'єра Ругонів»

Очікувані відповіді

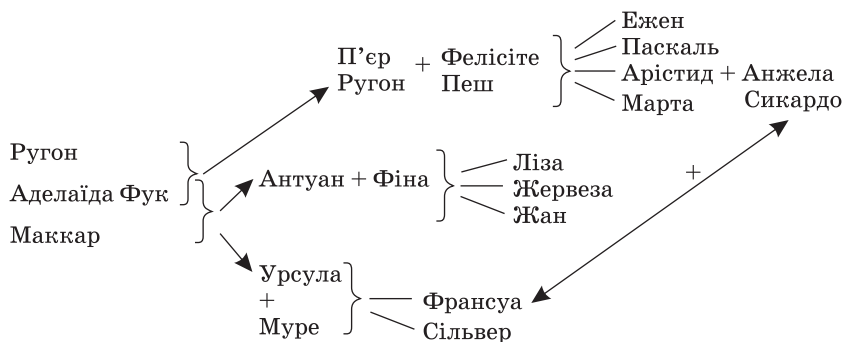
Опис площі Св. Митра в Плассані → зустріч юнака Сільвера, який збирається йти з повстанцями, зі своєю подругою М'єттою → приєднання юнака і дівчини до озброєних повстанців; М'єтта береться нести прапор; опис міста Плассана, поділеного на три частини: робітничо-ремісницьку, торговельно-буржуазну та дворянську → походження П'єра Ругона від багатих городників Фуків — матері Аделаїди та найманого робітника Ругона → мати, ставши вдовою, почала зустрічатися з Маккаром — волоцюгою, чим здобула осуд всієї околиці → народження двох позашлюбних дітей →

діти зростали, залишені напризволяще → П'єр мовчки, нібито живий докір, дивився на матір і зводив її з розуму → П'єр перебрав усю владу в домі до своїх рук, відправив Антуана на військову службу, пообіцявши викупити через рік, Урсула вийшла заміж за робітника зі шляпної фабрики й не взяла приданого → загибель контрабандиста Маккара, Аделаїда в горі, переселяється у його хатину → П'єр одружується з Фелісіте Пеш, дочкою торговця олією → П'єр примушує матір продати садибу й землю, бере в неї розписку про одержання п'ятдесяти тисяч франків і забирає гроші собі → П'єр і Фелісіте господарюють, підтримують свою фірму → неможливість розбагатіти злила Фелісіте й спонукала до пошуків можливостей → вкладення Ругонами капіталу в освіту дітей → розчарування → ніхто із синів не зробив кар'єри, не розбагатів → опис синів (Ежен — невдалий адвокат, Паскаль — лікар, Арістид — невдалий студент; одружується; потім журналіст) → Ругони продають свою фірму, хочуть оселитися в новому місті, де живуть багаті комерсанти, але грошей бракує, вони винаймають житло на межі старого (робітничого) і нового кварталу багатіїв → опис жовтої вітальні, яку облаштувала Фелісіте → заздрість до багатого сусіда — збирача податків → життя подружжя Ругонів із мрією швидко розбагатіти; політична історія Плассана — від монархістів до республіканців → таємниця дворянського походження Фелісіте → ставка Ругонів на політичну кар'єру; зібрання в жовтій вітальні → приїзд Ежена з Парижа і його таємна домовленість із батьком → боротьба газети «Незаможний» за участю Арістида проти реакціонерів → Ежен надсилає листи батькові про політичну обстановку, дає інструкції → Фелісіте не допускають до таємниці, вона ображається → дискусії у жовтій вітальні → Фелісіте таємно читає листи сина, щоб бути у курсі всього → політичні події в Парижі 1851 року — державний переворот, самопроголошення імператором Наполеона III (племінника Бонапарта), боротьба з республіканцями → повстання республіканців, страх буржуа.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Евристична бесіда. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ Яке враження склалося у вас від твору, що запам'яталося найбільше, вразило?
- ♦ Накресліть родовід сім'ї Ругон-Маккарів. (*Примітка.* Його можна доповнювати на наступних уроках. Можна також позначити і спадковість — кому що від кого передалося.)

- ♦ Які висновки ви можете зробити щодо характеру П'єра Ругона та його найближчого оточення?
- ♦ Що можна сказати про Францію цього періоду?
- ♦ Чи помітна авторська позиція?

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Проблемні питання

- ♦ Які риси натуралізму як літературного напрямку ви помітили у творі? Чи дійсно твір за стилем, напрямом відрізняється від інших творів реалістичних напрямів, зокрема творів О. де Бальзака?
- ♦ Які провідні теми й мотиви ви визначили б у творі?

VII. Домашнє завдання

Прочитати другу третину твору «Кар'єра Ругонів» (частини IV–V), переказувати, виокремлювати ключові епізоди й коментувати їх.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Твір «Кар'єра Ругонів» згадується ще в циклі романів Е. Золя «Походження», тому що...
- На мою думку, роман до нашого часу...
- Мені запам'яталося...

УРОК № 59

Тема. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Шлях сім'ї Ругонів до багатства та влади. Сюжет

Мета: допомогти учням усвідомити ідейно-художні особливості роману, його проблематику та сюжет; розвинути навички сприйняття великого епічного твору як єдиного цілого, визначення ключових епізодів та їх коментування, висловлювання власних думок, їх обґрунтування; виховувати кращі людські якості на засадах загальнолюдських цінностей.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. Дев'ятнадцяте століття, Франція, орлеаністи, республіканці, президенти, монархи, збирачі податків... Як це стосується нас, сучасних людей? Кому, крім, скажімо, істориків, це цікаво? Вважаю, що цікаво, і не лише науковцям-історикам. Інститут сім'ї існує й досі. Автор постійно наголошує на тому, що багато рис характеру людини передається у спадок від предків. Виявляється, від нашого здоров'я, темпераменту, лінії поведінки, моральних принципів, дій залежатиме, якими будуть наші нащадки, що вони отримають у духовний, фізичний спадок. Це накладає величезну відповідальність на людей. Тому вчитаймося уважніше у твір Е. Золя та спробуймо досягнути його найважливіші ідеї-істини.

III. Оголошення теми й мети уроку**IV. Актуалізація опорних знань**

Складання «сюжетного ланцюжка» IV–V частин роману
Золя «Кар'єра Ругонів»

Очікувані відповіді

Частина IV: Антуан, позашлюбний син Аделаїди, повертається з довгої військової служби, але нічого не отримує від брата за продану садибу → Антуан ходить містом і ганьбить П'єра → Ругони

відкупляються від Антуана → Антуан одружується з працювитою, але негарною зовні дівчиною Фіною, живе на її утриманні, а потім експлуатує дітей → помирає сестра Антуана Урсула, потім гине її чоловік; найменшого їх сина Сільвера віддають бабусі Аделаїді → ніжна, мовчазна любов бабусі (тьоті Діди) й онука → Антуан хоче налаштувати племінника проти П'єра Ругона, який їх обікрив → пройшла чутка, що у місто йдуть повстанці → Ругон ховається у матері, Антуан збирається його заарештовувати → повстанці займають місто → владу міста ув'язнюють → Сільвер, віднімаючи карабін у жандарма, поранив його.

Частина V: Сільвер і М'єтта йдуть із повстанцями далі → дівчина з гордістю несе прапор, юнак підтримує її → молоді люди відчувають одне до одного сильну та чисту любов → історія М'єтти, її знайомство й дружба із Сільвером → зустрічі на колишньому цвинтарі → Паскаль іде із загоном повстанців як лікар → солдати нападають на повстанців → М'єтту вбивають, вона падає з прапором → Сільвера заарештовують жандарми

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ Які нові думки, враження з'явилися у вас після прочитання цієї частини твору?
- ♦ Що скажете про розвиток сюжетної лінії Антуана Маккара? Чи трапляється в наш час, щоб дружина утримувала чоловіка?
- ♦ Як, на вашу думку, змінилася відтоді природа людини?
- ♦ Що постійно підкреслюється у взаєминах Сільвера і М'єтти?
- ♦ Чи через власні переконання загинула М'єтта, чому вона приєдналася до повстанців? Які символічно-містичні моменти ви помітили?
- ♦ Чому такі, як Антуан, підтримували республіканців, революціонерів?
- ♦ Які описи вам запам'яталися найбільше? Порівняйте батальні сцени у Л. Толстого та Е. Золя.
- ♦ Доповніть схему родоводу Ругон-Маккарів, розпочату на минулому уроці.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ Визначте проблеми часу й вічні, порушені в романі Золя «Кар'єра Ругонів».

Очікувані відповіді

Тогочасні проблеми	Вічні проблеми
Політичного життя, державного устрою; кар'єрного зростання; дитячої праці; становища дітей-сиріт та ін.	Сім'ї та шлюбу; батьків і дітей, чесності, справедливості та неправди; кохання; принциповості та безпринципності; громадянської активності, позиції, свідомості

VII. Домашнє завдання

Дочитати роман до кінця, знати його зміст, уміти переказувати та аналізувати.

VIII. Підбиття підсумків уроку**Інтерактивна вправа «Мікрофон»**

Продовжте речення:

- Мені запам'яталось (мене вразило)...
- Я замислився (-лася) над питанням...
- Вважаю, що характер людини залежить...

УРОК № 60

Тема. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Система образів у творі

Мета: допомогти усвідомити ідейно-художній зміст твору, розкрити систему образів твору; розвивати навички характеризування образів, визначення їх ролі у творі, висловлювання своїх думок з цього приводу; виховувати кращі людські якості.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. Здавна за словом «кар'єризм» закріпилося негативне значення. Як ви вважаєте, «кар'єра» — це добре чи погано?

Кар'єра — це просування по службі. І якщо людина працьовита, розумна, ініціативна, то що ж поганого в тому, що вона просувається «службовими сходами»? Інша справа, коли людина досягає високої посади не за допомогою своїх здібностей і старання, а через обман, інтриги, навіть злочини. Спробуємо сьогодні на уроці розібратися в цих та багатьох інших питаннях.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Складання «сюжетного ланцюжка» VI–VII частин роману

Очікувані відповіді

П'єр переходив у матері, поки не пішли повстанці → він вирішив зібрати гвардію і напасти на невеликий загін, який залишився в мерії міста → захоплення повстанців, арешт Маккара, який керував ними → розповіді про те, як Ругон урятував місто, як мужньо захищав, навіть стріляв, і свідчення тому — розбите дзеркало в кабінеті мера → мрії Ругонів про багатство та славу → уславлення П'єра перебільшеними розповідями у його салоні → Арістид змінює погляди і пише хвалебну статтю про монархістів і батька → Фелісіте радить чоловікові відпустити брата Антуана й домовляється з ним, щоб він за тисячу франків напав на мерію з прихильниками республіки → Антуан збирає загін, але на нього чекає пастка → чотирьох убито, і Ругон, повертаючись із мерії, наступає на руку одного з них, забруднює черевик кров'ю → місто в паніці, боїться, що повстанці повернуться та помстяться → нова влада вночі оглядає околиці, завмираючи від страху → загін, обіцяний Ругоном, усе не приходять → Ругони мріють підкорити місто та відплатити за всі образи, які вони почули на свою адресу → Фелісіте хоче, щоб її поважав чоловік, таємно забирає листа Ежена з порадами і сама радить чоловікові, як чинити → Ругон демонструє свою відданість справі, сміливість → приходять загін солдатів, Ругонові дякують за службу → Ругона призначають збирачем податків, Ежен випросив йому ще й орден Почесного легіону → П'єр розраховується з Антуаном за «атаку» → стара Аделаїда зовсім з'їхала з глузду, відчувши страту онука жандармами → про те, що Сільвер арештований, дізнаються Арістид і П'єр, але не рятують його від розстрілу → у жовтій вітальні Ругони влаштували гучну вечірку → гості славлять Ругона і чіпляють йому в петлицю червону стрічку — там має бути орден → у домі колишнього збирача податків, якому так заздрив Фелісіте, горіла свічка за упокій душі господаря → Фелісіте вважає, що це вона винна, адже хотіла забрати його будинок.

V. Формування вмінь і навичок

1. Слово вчителя

Серед героїв твору можна визначити головні та другорядні, позитивні та негативні, збірні та символічні, вигадані та реальні, односторонні та суперечливі. Складемо таблицю.

Ім'я героя	Головний	Другорядний	Позитивний	Негативний	Символічний	Вигаданий	Реальний	Однозначний	Суперечливий	Характеристика
П'єр Ругон	✓			✓		✓		✓		Прагне слави й багатства за будь-яку ціну, не цурається злочинів
Антуан Маккар	✓			✓		✓		✓		Безпринципний ледар, егоїст
Арістид		✓		✓		✓		✓		Безпринципний, хитрий
Паскаль		✓	✓			✓		✓		Чесний, самовідданий, лікар і науковець
Ежен		✓		✓		✓		✓		Кар'єрист, хитрун
Фелісіте		✓		✓		✓		✓		Хитра, честолюбна, прагне до багатства
Сільвер	✓		✓			✓		✓		Захоплений ідеєю революції, чистий, люблячий
М'єтта	✓		✓			✓		✓		Сильна, чиста, наївна, здатна на справжні почуття
Аделаїда	✓					✓			✓	Нещасна, пристрасна
Маркіз де Карнаван		✓				✓		✓		Хитрий, обачний
Фіна		✓	✓			✓		✓		Працьовита, самовіддана
Грану		✓		✓		✓		✓		Хитрий, мріє про багатство і славу
Рудьє		✓		✓		✓		✓		Хитрий, мріє про багатство і славу
Муре		✓	✓			✓		✓		Чесний, трудівник, здатний на сильні почуття
Площа Св. Митра на місці колишнього цвинтаря					✓					Символізує зв'язок із предками, безперервність життя, кругобіг у житті

Отже, у романі багато персонажів, і на першому місці, безперечно, П'єр Ругон. Хоча автор і проти типізації, але саме в такий спосіб новий клас — буржуазія — пробивав собі шлях до влади: через злочини (навіть проти власної родини), через «організацію» власного «героїзму», через протекцію (Ежен домігся нагороди для батька), підкуп та відверту зраду.

«Нове місто» багатів-аристократів ще трималося гордо й презирливо щодо нижчих класів торговців та робітників, але вже відходило в тінь історії (маркіз де Карнаван). Завсідники «жовтої вітальні» боягузливо очікували, звідки й куди подме вітер (згадайте поведінку Арістида, молодшого сина П'єра, членів «нової мерії», які терміново всі «захворіли», самого П'єра, який очікував від сина Ежена вказівок із Парижа); вражає повстанська маса, особливо коли Сільвер називає М'єтті військові загони; серед окремо взятих образів відзначаються своїм благородством Муре — чоловік зведеної сестри П'єра Урсули, Фіна (безмежно працьовита й самовіддана), Сільвер, який мріяв робити блискучі лаковані карети, але, перейнявшись республіканськими ідеями, приєднався до повстанців. У цілому ж натовп робітників — темна, неосвічена, часто жорстока у своїх масових діях, виснажена постійною непосильною працею. Однак, незважаючи на це, й прості люди здатні на високі, романтичні почуття (Сільвер і М'єтта, Муре й Урсула, Аделаїда), готові до самопожертви, до усвідомлення своєї ролі в історичному процесі.

Символічним є образ площі Св. Митра в Плассані, що утворилася на місці колишнього цвинтаря. З одного боку це — свідчення кругообігу, життя продовжується. З іншого — мертві тягнуть за собою живих, які порушили їх спокій і поставилися до них без ваги. На цій площі у тіні дощок із лісоскладу зароджується й розвивається любов Сільвера та М'єтті; тут саме юнак і гине, пригадуючи прекрасний образ своєї коханої.

2. Робота в групах. Детальне характеризування образів.

Складання опорних схем

I група. П'єр Ругон (молодший).

II група. Брат П'єра — Антуан Маккар.

III група. Небіж П'єра та Антуана — Сільвер.

IV група. М'єтта.

V група. Інші жіночі образи (Аделаїда Фук, Фелісіте).

VI група. Інші чоловічі образи (Ежен, Арістид, Паскаль, маркіз де Карнаван).

Очікувані відповіді

І група. П'єр Ругон (молодший) — селянський син за походженням. Його селянська жага до роботи перетворюється на зажерливість буржуа. Для втілення своєї мрії — розбагатіти — П'єр робить усе: отрує життя матері своєю ненавистю й нахабно обдурює її та грабує; ошукує своїх зведених братів та сестру, одружується з багатю, але байдужною йому дівчиною; створює гурток дрібних буржуа у своєму «жовтому салоні», щоб «прославитися» та посісти прибуткове місце в Плассані.

Маркіз де Карнаван, якого вважали батьком Фелісите, правильно вгадав шлях, яким підуть Ругони для досягнення своєї мети: «Нову династію можна заснувати тільки з боєм. Кров — чудове добриво. Добре буде, якщо Ругони... розпочнуть свій родовід від якоїсь різанини». П'єр поводить як флюгер, використовує відомості від сина Ежена з Парижа про перебіг політичних подій, а також поради хитрої Фелісите.

Переконавшись, що повстанців у місті немає, Ругон виходить зі схованки (ось тут він, нарешті, згадав і про матір). Йому здається, що все місто належить йому. Адже під його керівництвом було 40 бонапартистів, склад зі зброєю. Він вирішує «рятувати» Плассан і веде озброєних однодумців на мерію, де було не більше ніж 20 республіканців на чолі з його братом Антуаном. П'єр виявляє твердість і рішучість, а також неабияку стратегічну хитрість. Він заявляє: «Я виконую свій обов'язок, панове. Я запрягнувся рятувати місто від анархії та врятую його, хоча б мені довелося стати катом рідного брата».

Здійснивши бонапартистський переворот у Плассані, П'єр Ругон пише звернення до громадян, скориставшись текстом, який склав Антуан, змінивши в ньому лише одну фразу: «Настало царство порядку...» замість «Настало царство справедливості» (а саме «партію порядку» очолював Луї-Наполеон). Він очолює «муніципальну комісію», «роздуває свої заслуги», «ризик» та «героїзм», почувачись нащадком Наполеона, «якого переворот перетворив на імператора».

Коли розпочалася паніка з приводу того, що місто займуть повстанці, П'єр також злякався, почав звинувачувати всіх — і дружину, і невдячних дітей, які й досі не розраховалися з ним за освіту. Підступна Фелісите виступила не лише як його «рятівниця», але й спланувала операцію, що повинна була остаточно піднести П'єра в очах плассанців. Вона підкупила Антуана, той разом із двома десятками республіканців напав на мерію. Загинули люди, через трупи яких Ругон байдуже та з огидою переступив. «Жовтий салон» святкує, розподіляє славу, нагороди й чини. Так, сон Ругонів

про те, що «в кімнаті йде кривавий дощ і великі краплі падають на підлогу та перетворюються на золоті монети», а також передбачення матері Аделаїди «ціна крові, ціна крові... Я чула звук золота... Це вони, вони продали його [Сільвера]. Ах, вбивці, ах вовки!» збуваються. П'єр Ругон отримує орден, посаду збирача податків, і його не засмучує черевик у крові та свічка над попереднім збирачем податків, який загинув.

II група. Антуан Маккар — другий син Аделаїди Фук, народжений нею поза шлюбом від волоцюги Маккара. Зростав у атмосфері повного занедбання з боку матері. Коли повернувся з армії (хоча П'єр, забравши все майно, обіцяв матері, що відкупить брата), пішов по свої гроші, але нічого не отримав. Почав пиячити й погрожувати П'єрові, псувати йому репутацію. Отримавши від того подачку у 200 франків, пропив їх. Потім плете з краденої лози кошики, потрапляє за це до в'язниці. Вийшов і став республіканцем, сказавши, що сидів через політичні переконання. Через десять років удало для себе одружився з працювитою Фіною, яка повністю утримувала його. У них народилося трійко дітей. Одна дочка через пияцтво та бійки батьків виявилася калікою. Антуан був незадоволений дітьми, а коли вони підросли й почали працювати, відбирав у них гроші. Удавав із себе пана: ходив гуляти проспектом, був добре одягнений, відвідував кафе, де пив і програвав гроші сина.

Антуан розумів Республіку як можливість пограбувати сусіда. Він став крикуном, який проповідував «найбезглуздіші політичні погляди». Мріяв розправитися з П'єром та його дружиною від імені народу. Письменник, порівнюючи братів, зазначає, що «всі члени цієї родини відзначалися... звірячими та грубими апетитами». Антуан заради розваги хотів натравити небожа Сільвера на П'єра, але припустився помилки, охарактеризувавши Республіку як гру «неробства та жрання», а свою матір — «старою хвойдою».

Коли померла дружина, а діти розбіглися, Антуанові знову довелося працювати. Революцію він сприйняв як можливість помститися братові: підмовивши кількох дужих повстанців, пішов арештовувати П'єра, але того не було вдома, тому приєднався до тих, хто йшов арештовувати мера й чиновників.

Опинившись під арештом, Антуан за 1000 франків погоджується на зраду. Він веде вцілілих повстанців до мерії, щоб підставити їх під кулі Ругона та гвардійців. Сам же тікає до матері, отримує свої гроші й вирушає за кордон.

III група. Мати Сільвера рано померла, тому хлопця виховувала бабуся Аделаїда. Зростав звичайною дитиною. Під час нервових

нападів у бабусі підтримував її, співчував. Багато читав, добре навчався. Але з 12 років почав працювати, допомагав сусідів-каретникові, став його підмайстром: «Із нього вийшов відмінний працівник». Доброзичлива атмосфера, самостійність, відповідальність «загартувала його душу, сповнену високих поривань. Він став серйозною, розумною людиною...»

Юнаком Сільвер залишався таким же чесним, добрим, працовитим і порядним. Прочитавши Руссо, захопився республіканськими ідеями про перемогу свободи, рівності, братерства. Йому хотілося «примусити людей бути щасливими, хай і всупереч їх волі». Тому вступив до таємного товариства монтаньярів і підготував до бою рушницю діда Маккара.

З дівчиною М'еттою Сільвера пов'язувала ніжна дружба. Він став її захисником, опорою, підтримкою. Читаючи й далі просвітницьку, революційну літературу, юнак думав про М'етту, про нове (утопічне) суспільство, де б «народи схилились перед ідеальною жінкою, що її було втілено в образі М'етти». Так, за спадковістю, у хлопця «нервовий розлад бабусі... перетворився на постійне нахнення».

Сільвер — природна людина (за Руссо). Він захоплений силою та ніжністю дівчини, прагне врятувати її від пліток: «Їх ідилія пройшла крізь холодні... дощі... не опустилася до вульгарного зв'язку; вона зберегла... чистоту, наївне збентеження плоті, що не усвідомлює свої бажань».

Під час нападу повстанців на жандармерію Сільвер поранив одного жандарма, Ренгада, і кров налякала юнака. Коли перемогли бонапартисти, Ренгад знаходить Сільвера, щоб помститися. І розстрілює юнака на тому місці, де він зустрічався із М'еттою.

Сільвер — виняток у середовищі Ругонів, тому гине, як і революція. Але виступає за гуманізм, високі принципи й справедливе суспільство.

IV група. М'етта рано залишилася сиротою. Коли їй було 9 років, батько (мисливець-браконьєр) потрапив на каторгу за вбивство жандарма. Діда, який жив милостинею, теж незабаром не стало. Дівчинку відвели у родину дядька, де вона фактично була наймичкою. М'етта познайомилася із Сільвером. Він став її лицарем, справжнім другом, який допомагав витримувати і втому від важкої роботи, і знущання дядька та двоюрідного брата. Після смерті тітки вона стала зовсім чужою в дядьковому домі. Жюстен постійно дорікав їй батьком-каторжанином: «Яке коріння, таке й насіння. Ти закінчиш на каторзі, як твій батько». М'етта ридала, але

трималася, тамуючи в душі протест. Дружба з Сільвером переросла в чисте кохання. Спочатку закохані зустрічалися біля колодязя, а потім знайшли місце на пустирі площі св. Митра. Виходили на прогулянку під одним плащем. Любили влітку купатися вночі в річці. Але «М'єтта не була мрійницею... вона відчувала насолоду небом, річкою... світлом, але більш за все річкою, яка... колисала її з... ніжністю».

Коли Сільвер вирішив приєднатися до збройного повстання, М'єтта пішла проводити його. Спочатку її не прийняли, а потім визнали за свою. Уперше відчувши повагу з боку громади, дівчина захотіла понести червоний прапор. І несла його, поки зовсім не втратила сили. На повстанців напали солдати. Розпочався бій. Поруч із Сільвером стояла М'єтта з прапором, «обличчя її рожевіло в зморшках червоного прапора». Випадкова куля вцілила в дівчину. Сільвер підбіг, почав цілувати свою подругу й плакати, від чого «в очах М'єтти спалахнула остання радість... Вони кохали одне одного, та їх ідилія закінчилася смертю». Сільвера полонили, а М'єтта залишилася лежати.

У цій дівчині поєднувалися сила духу, любов до життя, моральна чистота й палке кохання. Письменник укотре підводить читача до думки про жорстокість, нелюдськість війни, братовбивства.

У групі. Аделаїда Фук, засновниця роду Ругонів, страждала на нервові захворювання. Рано повдовіла. Через деякий час до неї прийшло дивне кохання до злодія та волоцюги Маккара. На своїх дітей Аделаїда не звертала уваги, унаслідок чого вони вирости чужими й байдужими до неї. П'єр ледь не довів матір до цілковитого божевілля, примусив зректися усіх грошей за продану садибу. Аделаїда в 42 роки перетворилася на стару, що самотньо жила в хижці Маккара, який загинув. Їй віддали на утримання онука-сироту Сільвера. Це рятувало її від самотності, від відчаю. По черзі переховувала синів, нічого не знаючи про їх діяльність. Коли П'єр приніс Антуанові гроші за зраду, вона зрозуміла і з відчаєм закричала: «Це ви стріляли?.. Я чула дзвін золота... Горе мені! Я народила вовків... цілу родину, цілу зграю вовків... Було лише одне нещасне дитя, і вони зжерли його...»

Ці материні слова влучно характеризують сутність майже усіх членів сім'ї Ругон-Маккарів, які досягли своєї низької мети ціною крові, зради, підлоти.

Фелісите Пуек, дружина П'єра Ругона, як і її чоловік, мріє розбагатіти, «втерти носа» всім буржуа міста. Таке прагнення та пристрасть письменник пояснює спадковістю: Фелісите — позашлюбна

дочка маркіза де Карнавана. Жінка створює у своєму домі «жовтий салон», де збираються реакційно налаштовані буржуа Плассана. Фелісіте поливає дерево Свободи біля супрефектури отруєною водою, щоб воно засохло; із заздрістю дивиться на багатий дім сусіда — збирача податків і мріє ним заволодіти. Хитрощами й підступністю жінка заспокоює брата П'єра — Антуана, потім підбурює його до зради, спокусивши хабаром. Фелісіте вважає себе розумнішою за чоловіка, тому хитрощами діста лист від Ежена, першою дізнається про перемогу бонапартистів і «керує» П'єром, «граючись із ним, як кішка грудкою зім'ятого паперу». Коли Ругон у відчаї просить поради у дружини, та відчуває задоволення. Фелісіте дає слухну пораду, але нагадує чоловікові: «І не забувай, що це я тебе рятую... Дивись, і ти будь зі мною лагіднішим».

Фелісіте не лише хитра й лицемірна, вона ще й жорстока. Підкупивши Антуана, уже готового до зради, вона підштовхує до вбивства і свого чоловіка, який вагається, чи слід убивати республіканців, які прийдуть зі зрадником: «...яка ж ти ганчірка!»

Нарешті реакція перемогла. «Жовтий салон радів», «усі раділи, що врятовані, що більше нема через що здригатися». І тільки речі нагадували, якою ціною це все здобуто: «Але рожевий, шовковий клапоть... був не єдиною яскравою плямою на святі Ругонів. ...під ліжком у сусідній кімнаті лежав черевик із закривавленим підбором. Свіча, що горіла над тілом... Пейрота... точилась у п'єтмі кров'ю, як відкрита рана... А вдалечині, у глибині тупика Св. Митра... застигла кривава калюжа».

VI група. Серед інших чоловічих персонажів слід згадати Маккара, другого чоловіка Аделаїди. Маккар був злодієм і контрабандистом, мав стихійний, некерований характер. Тому й не одружився з Аделаїдою, хоча вони мали двійко дітей, на яких він не звертав уваги.

Маккар мав «погану славу», «не маючи жодних статків, їв, пив і перебував у щасливому неробстві під час свого недовгого перебування в місті»; «усі вечори проводив у корчмі». Якщо десь траплялася крадіжка або вбивство, підозри падали на нього. Ось чому сусіди були не у захваті від того, що цей розбійник і волоцюга став обранцем Аделаїди.

Ці риси характеру позначилися на дітях — на Урсулі й особливо на Антуані — підлому ледареві, який прагнув жити за рахунок інших.

У синів П'єра Ругона спадковість була іншою. В Ежена «батьківська статечність... перетворилась на величну поставу», «за повної

схожості із П'єром успадкував духовні риси Фелісите». Ежен Ругон був честолюбним, зневажав дрібні розрахунки та досягнення. А великих успіхів він міг досягти лише в столиці. Тому юнак їде до Парижа, займається політикою, прагне до влади й досягає її, увійшовши у коло бонапартистів у період їх перемоги.

Середній син Ругонів Паскаль не вдався у своїх родичів. Він добре навчався, став лікарем. Жив окремо в Плассані, займався наукою, допомагав людям, і ті його дуже поважали. Під час революції Паскаль був лікарем у повстанців. Критично оцінював свій рід, передбачав його майбутнє: «На мить, як у спалаху блискавки, перед ним постало майбутнє Ругон-Маккарів, цієї зграї жадань, що їх було випущено на волю, які жеруть здобич у сяянні золота та крові».

Ця позиція героя збігається з авторською. Молодший брат Арістид схожий зовні на матір, але характер мав батьківський, був зажерливим, потайним, схильним до наклепів і доносів.

Арістид був худорлявим, «його хитре обличчя нагадувало набалдашник палиці; він був... нетерплячим у своїх бажаннях, повсякчас щось розвідував, рознюхував». Якщо Ежен любив владу і в мріях «підкорював своїй волі народи», то Арістид уявляв себе багатієм, що «солодко їсть і п'є, насолоджується всіма чуттєвими задоволеннями». Щоб розбагатіти, використовував будь-які засоби. Мати любила його й підтримувала, бо вважала, що «йому на роду написано стати видатною людиною, а видатні люди мають право вести непуцяще життя, поки не виявляться їх таланти». Навчався погано, більше заглядав у корчму, ніж на заняття, тому батько забрав його додому й вирішив одружити. Але син не зайнявся справами фірми й не поліпшив їх, а навпаки, призвів до банкрутства. Арістид із дружиною Анжелою розкішно жили за рахунок батьків. Коли П'єр відправив їх жити окремо, Арістид — дрібний чиновник із низькою платнею, «згорів від незадоволених бажань».

Під час революційних подій Арістид кидався то в один бік, то в інший. У своїй газеті «Незалежність» він спочатку агітував за Республіку, потім вихваляв Ругона як героя. Отже, Арістид — це тип продажного буржуазного діяча й журналіста, безпринципної людини, яка пристає на той чи інший бік залежно від обставин.

Маркіз де Карнаван далекий від народу й вороже до нього налаштований. Він за старі монархічні порядки. Своїй позашлюбній дочці Фелісите радить пристати до бонапартистів лише в тому разі, якщо вони дадуть вагому обіцянку Ругонам. Переживає маркіз лише за свою долю.

Колоритно змальовані у романі постаті відвідувачів «жовтого салону» — панчішника Руд'є, торговця мигдалем Грану, військового Сікарно, книгопродавця Вьює. Усі вони з одного боку боягузливі, з іншого — майстри неймовірно перебільшувати свої «подвиги», заслуги перед новою владою та містом. І все це з єдиною метою — отримати прибуткові місця, чини та нагороди, мати владу над мешканцями Плассана.

3. Евристична бесіда, виконання завдань проблемно-пошукового характеру

- ♦ Чи є, на вашу думку, у романі персонажі-ідеї?
- ♦ Чи можна порівняти персонажів, вивчених вами раніше, із персонажами Золя? Хто є близькими за духом, долею, хто є антиподами?
- ♦ Що викликало особливе роздратування у противників повстанців, коли вони побачили дівчину з прапором?

4. Коментування цитат із тексту

Учитель. Визначте, про кого йдеться, та прокоментуйте опси й висловлювання:

- «...Ці шматки вкрадених знань тільки розпалювали його багатородний запал. ...Він створив для себе святиню з речей, до яких не міг доторкнутися рукою, він глибоко й щиросердно вірив у піднесені ідеї та піднесені слова, намагаючись піднятися до них, але не завжди їх розуміючи. Це була проста душа, але душа шляхетна, що зупинилася на порозі храму, вклонившись свічкам, які здалеку здавалися їй зорями». (*Сільвер*)
- «У кожній політичній партії бувають свої блазні й своя підлота. ...Згоряючи від задроті й злості, мріючи помститися всьому суспільству, вітав Республіку як щасливу добу, коли йому дозволено буде набити кишені за рахунок сусіда і навіть придушити цього сусіда, якщо той наважиться виразити своє незадоволення». (*Антуан Маккар*)
- «Вона встала й повільно обійшла всю вітальню. Тут щойно простягалася до них стільки рук. Вони перемогли; буржуазія схилилася до їхніх ніг. Жовтий салон був ніби освячений цією перемогою. Скалічені меблі, витертий оксамит, люстра, засиджена мухами, — увесь цей мотлох перетворювався в її очах у славетні останки на полі бою. Вигляд Аустерліцької рівнини не міг би сильніше хвилювати її». (*Фелісите*)
- «...Він відростив пупце, перетворився на шанованого буржуа, якому не вистачало тільки капіталу для повної шани. ...Цей селянський син, поблідлий від ділових турбот, розжирілий від

сидячого життя, приховував свої низькі бажання під безстороннім від природи виразом обличчя й дійсно володів тією... показною зовнішністю, тою безглуздою самовпевненістю, які надають солідного вигляду на офіційних прийомах. Говорили, що він під каблуком у дружини, і помилилися. Він був упертий, як віслук; чужа, різко виражена воля доводила його до сказу, він готовий був лізти в бійку». (*П'єр Ругон*)

- «Він являв собою цікаве поєднання моральних і розумових рис матері з важковаговою поважністю батька. ...Визначався величезним честолюбством, владністю, презирством до дрібних розрахунків та дрібних успіхів». (*Ежен, син П'єра*)
- «...Скромний служитель науки, жив самотницьким життям закоханого у свою справу вченого в маленькому світлому будиночку нового міста». (*Паскаль, син П'єра*)

VI. Домашнє завдання

Підготуватися до літературного диктанту за романом Золя «Кар'єра Ругонів».

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

Найбільше з героїв мені запам'ятовується...

- Мене вражає, як...
- Я вважаю, що П'єр Ругон...

УРОК № 61

Тема. Е. Золя «Кар'єра Ругонів». Новаторство та художні особливості роману

Мета: повторити, систематизувати вивчене; допомогти учням краще усвідомити художні особливості твору; розвивати навички аналізування великого епічного твору, висловлювання власних думок та обґрунтування їх прикладами з тексту й цитатами, уміння зіставляти літературні явища з явищами життя; виховувати активну громадянську позицію, кращі людські якості.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: узагальнення, систематизація знань, умінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент**II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. Науково-природничий експеримент Еміля Золя вдався — ми в усіх подробицях ознайомилися із життям Франції II половини XIX століття, через долю кількох родин пізнали як історію народу, так і шляхи становлення особистості, розвитку її честот і вад під впливом природних та суспільних факторів. Сьогодні ми підсумуємо наші пізнавальні, моральні та естетичні здобутки.

III. Оголошення теми й мети уроку**IV. Узагальнення знань, умінь та навичок****1. Літературний диктант «Так» — «ні»»**

Примітка. Відбувається за принципом взаємоперевірки під керівництвом учителя.

- 1) Еміль Золя — засновник літературного напрямку — натуралізму. (*Так*)
- 2) Сільвер дотримувався монархічних поглядів, тому виступив проти повстанців. (*Ні*)
- 3) М'єтта — молода дружина Сільвера. (*Ні*)
- 4) Аделаїда — засновниця роду Ругон-Маккарів. (*Так*)
- 5) Фелісите намагалася таємно управляти своїм чоловіком. (*Так*)
- 6) Повстанці з боєм узяли місто Плассан. (*Ні*)
- 7) Плассан — це однорідне робітниче місто. (*Ні*)
- 8) Ежен повідомляв батька в листах із Парижа про політичні новини та спрямовував його діяльність. (*Так*)
- 9) Фелісите заснувала «жовту вітальню» («салон»), у якій збиралися противники республіканців. (*Так*)
- 10) М'єтта загинула, мужньо кинувшись у бій та відстрілюючись. (*Ні*)
- 11) П'єр домігся омріяної посади збирача податків та ордена Почесного легіону. (*Так*)
- 12) Багато рис героїв, їх поведінку автор пояснює спадковістю. (*Так*)

2. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- ♦ Поясніть символіку червоного кольору в романі (червоний прапор М'єтти — орденська стрічка — кров на підборах П'єра Ругона — вогник свічки у вікні збирача податків, який помер). (*Червоний колір — це кров, пролита за ідеали; це та сама кров, через яку переступили заради досягнення своєї корисливої*)

мети; Фелісите, постійно дивлячись із заздрістю на багатий дім збирача податків, побажала господареві смерті, щоб зайняти його будинок, і побажання справдилося, Фелісите відчуває, що цей гріх — на її совісті, але не мучиться від докорів сумління: мети вони з чоловіком досягли, і не важливо, якою ціною.)

- ♦ Доведіть, що роман Е. Золя «Кар'єра Ругонів» належить до творів літературного напрямку — натуралізму.
- ♦ Визначте, які художні засоби використав автор у цьому пейзажі, якою є їх роль: «Молоді люди зіперлися на поруччя моста й подивились униз. Під їх ногами глухо, безперервно шуміла Вьорна, що здулася від дощів. Уверх і вниз за течією, між виярками, де п'ятка здавалася ще густішою, можна було розгледіти темні силуети прибережних дерев; де-не-де місячний промінь, ковзнувши по воді, залишав за собою струмисько розплавленого свинцю, який коливався, відсвічуючись, як відблиски на риб'ячій лусці. Ці блискітки надавали сірій водяній пелені таємничу чарівність; вони текли разом із нею під неясними тінями листя. Долина здавалася зачарованим, казковим царством, де тіні й світло жили дивним, примарним життям». *(Традиційні епітети, порівняння, метафори у своїй звичайній ролі — увиразнити, деталізувати опис; уся картина ніби готує читача до того, що це таємниче царство захопить і закохану пару, понесе за собою у вир страшних соціальних пристрастей; можна розглядати це і як віддалений контраст «війни» та «миру».)*

3. Міні-диспут «Чи не знімає Золя з людини відповідальності за її вчинки, постійно апелюючи до спадковості?»

4. Інтерактивна вправа «Займи позицію та обґрунтуй її» з питання «Чи є вкладення батьків в освіту дітей хорошою інвестицією?»

Так

Не завжди

Ні

5. Проблемне питання

- ♦ Знайомлячись із Францією XIX ст., ми бачимо, що її історія була досить складною, трагедійною. Не оминули французів дві світові війни XX ст. Чому ж її рівень серед держав світу є одним із найвищих?

V. Домашнє завдання

Прочитати роман О. Уайльда «Портрет Доріана Грея».

VI. Підбиття підсумків уроку

УРОК № 62

Тема. Оскар Уайльд — представник англійського раннього модернізму. Життя і творчість митця. Естетизм Уайльда, імпресіоністичність його стилю. «Передмова» до роману «Портрет Доріана Грея»

Мета: ознайомити з життям і творчістю письменника, зацікавити ними; допомогти усвідомити ідейно-художні особливості «Передмови» до роману «Портрет Доріана Грея»; розвивати навички сприйняття інформації на слух, виокремлення головного, уміння розкривати зміст афоризмів, пояснювати парадокси; виховувати високі моральні якості, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

Пригадую, що в Оксфорді я сказав одному із моїх друзів... що хочу скуштувати плід з кожного дерева у світовому саду і що саме з цим жаданням у душі я вирушаю у світ. Воістину так я й вирушив, воістину так я й жив.
Оскар Уайльд

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Пригадую, що в Оксфорді я сказав одному із моїх друзів... що хочу скуштувати плід з кожного дерева у світовому саду і що саме з цим жаданням у душі я вирушаю у світ. Воістину так я й вирушив, воістину так я й жив», — говорив англійський письменник Оскар Уайльд (*звернення до епіграфа уроку*). Його назвали королем Життя, а ще — принцом Парадоксів. Ось із таким надзвичайним письменником ми розпочинаємо знайомство сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- ♦ Пригадайте поняття «декаданс», «модернізм», «символізм». Назвіть їх ознаки.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Міні-лекція вчителя з елементами бесіди

Оскар Уайльд — англійський письменник межі XIX і XX століть, автор віршів, п'єс, казок, а також роману «Портрет Доріана Грея», що став знаковим твором доби декадансу. Творчість цього письменника була новою віхою в розвитку європейського символізму.

Народився Оскар Уайльд (Вайльд) в інтелігентній ірландській родині (батько — відомий лікар, мати — письменниця) у Дубліні 1854 року (в інших джерелах — 1856 року). Навчався в Королівській школі Портора, потім у дублінському Трініті — коледжі, а згодом — на класичному відділенні Оксфордського університету. У цей час почав писати свої перші вірші та поеми.

Ще підлітком Оскар мав власний погляд на все, що його оточувало, мужньо демонстрував свою позицію, навіть якщо вона суперечила загальноновизнаній. Хлопчик зневажливо ставився до улюбленої гри ровесників — футболу. У святкові дні носив високий циліндр на довгих кучерях, що також викликало непорозуміння з однокласниками. Якось увечері, коли він урочистою ходою велично проходив повз них, вони накинулися на нього, зв'язали йому руки й ноги, поволокли на високий пагорб. Забруднений, подряпаний до крові Оскар набув пози захопленого глядача й промовив: «Який звідси, з горба, чудовий краєвид!»

- ♦ А чи ви змогли б так?

Після закінчення навчання повністю віддається літературній творчості. У 27 років видає збірку «Вірші». «Найбільша праця для творчої уяви митця — створити перше самого себе, а тоді вже свою публіку», — стверджує Уайльд. Лондон наповнюється чутками про естетизм письменника.

- ♦ Пригадаймо, що *естетизм* — це визнання краси найвищою цінністю буття.

«Апостол естетизму», «естет» — це стало начебто професією, громадським статусом Уайльда. Тому й одяг, і будинок з облаштуванням мав відповідно до своїх уявлень про красу.

Оскар Уайльд

І дружина у нього була дуже вродливою. Щомісяця він з'являвся перед гостями в новому образі та одязі: грецькому, середньовічному, старовенеціанському, голландському. Поклоніння красі не обмежувалося тільки прагненням оточити себе вишуканими речами, меблями, картинами, носити елегантний одяг, мати смачну й привабливу на вигляд їжу, спілкуватися із вродливими людьми. Культ краси в Уайльда — це насамперед благоговійне ставлення до мистецтва. Ще у шкільні роки він добре вивчив класичні мови, захоплювався античністю; читав багато і швидко: Есхіл, Евріпід, Софокл, Чарлз Діккенс, Вільям Теккерей, англійські поети...

Письменник здійснює подорож Америкою, де виступає з лекціями, присвяченими естетизму. Кілька місяців проводить у Парижі, знайомиться з мистецтвом французького декадансу.

- ♦ Пригадайте, що таке *декаданс*.

Уайльд працює журналістом, публікує сотні критичних статей та рецензій, редагує журнал «Світ жінки». Продовжує плідно працювати в літературі — виходять його збірка «Щасливий принц», роман «Портрет Доріана Грея»(1890), збірка казок «Гранатовий будиночок», оповідання, літературно-критичні діалоги, п'єси, які мали особливий успіх.

У 1895 році над Уайльдом відбувся суд. Його звинуватили в моральних збоченнях і засудили до дворічного ув'язнення. Короля життя було скинуто з трону. Мати Оскара померла з горя. Дружина з дітьми пішла з дому. Його п'єси було знято зі сцени. Сам письменник опинився в жахливих умовах і ледь не загинув. На його щастя, з'явився новий начальник в'язниці, який дозволив читати й писати.

Після звільнення Уайльд емігрує до Франції й живе в Парижі під чужим ім'ям. У 1900 році він там же й помирає.

Свою філософію мистецтва Уайльд виклав у книзі «Задуми» (1891), яка відкривається діалогом «Занепад брехні», що є його естетичним маніфестом. Він утверджує самоцінність і самодостатність мистецтва. Воно, на думку Уайльда, не виражає нічого, крім самого себе, існує самостійно і розвивається за своїми законами. Мистецтво не є породженням певної епохи чи її відтворенням, бо воно — вище за життя. Ця думка — наріжний камінь естетики Уайльда.

Сучасна література не подобалася письменникові саме тим, що була надто наближена до дійсності й перетворювалася на копію реального життя. Творчість же, на його думку, — це мистецтво брехні (тобто вигадки). Занепад брехні Уайльд вважав головною вадою творів своїх сучасників. Відкидаючи принципи натуралізму і реалізму в мистецтві, Уайльд протестує не скільки проти цих

художніх напрямів, скільки проти монотонної, безбарвної, потворної, непоетичної, антиестетичної дійсності, яка не заслуговує на те, щоб бути відображеною митцем.

Уся естетика Оскара Уайльда є низкою парадоксальних суджень. Наприклад, він стверджує, що не мистецтво наслідує життя, а життя наслідує мистецтво: песимізм вигадав шекспірівський Гамлет, а нігілізм — І. Тургенєв. Саме життя митця, його поведінка були трагічно суперечливими: скільки разів Уайльд твердив, що не сприймає чужого нещастя, а десятки його сучасників згадують, як він і співчував людям, і допомагав з усмішкою, щоб не виказати, що йому це важко.

- ♦ Чи зустрічали ви таких людей?

2. Читання «Передмови» до роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея» (із обговоренням)

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

1. Аналітичне коментування

Учитель. Прокоментуйте твердження О. Уайльда (або проведіть міні-диспут за одним із висловлювань):

- «Митець — творець прекрасного»;
- «Немає книг моральних або неморальних. Є книги добре написані або погано написані»;
- «Митець не має етичних уподобань»;
- «Будь-яке мистецтво не дає жодної користі».

2. Бесіда

- ♦ Визначте головну думку «Передмови». (*Утвердження вічності й величі мистецтва*)

VII. Домашнє завдання

Для всіх: знати біографію митця, розуміти його естетичну програму, знати зміст роману «Портрет Доріана Грея».

Індивідуальне: підготувати повідомлення про виникнення задуму роману «Портрет Доріана Грея», історію його написання.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Мене зацікавило парадоксальне твердження О. Уайльда про те, що...

УРОК № 63

Тема. Жанрова і стильова своєрідність роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Філософсько-естетичні та моральні проблеми твору. Риси інтелектуального роману

Мета: допомогти учням усвідомити жанрову та стильову своєрідність твору, його проблематику; розвивати навички визначати риси жанру, стилю, проблематику твору, уміння виокремлювати ключові епізоди; виховувати любов до літератури, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

Тут поєдналося все: краса і потворність життя, істина і брехня, ілюзія і правда, а текст насичений яскравими парадоксами, які передають вишукано-химерний хід думок естета і гедоніста.

Н. Соловйова

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Мотивація навчальної діяльності**

Учитель. «Тут поєдналося все: краса і потворність життя, істина і брехня, ілюзія і правда, а текст насичений яскравими парадоксами, які передають вишукано-химерний хід думок естета і гедоніста», — пише про роман О. Уайльда літературознавець Н. Соловйова (*звернення до епіграфа уроку*). Яке враження справив роман на вас, які проблеми ви в ньому побачили — поговоримо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку**IV. Актуалізація опорних знань****1. Бесіда**

- ♦ Опишіть (усно) свої враження від прочитаного роману «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда.
- ♦ Які епізоди вас вразили найбільше? Чому?

2. Складання «сюжетного ланцюжка» твору

Очікувані відповіді

Художник Безіл Холлуорд пише портрет юного красеня Доріана Грея → під впливом слів лорда Генрі бажання Доріана, щоб старів його портрет, а не він сам, і готовність за це віддати «все» → здійснення бажання Грея → життя в насолоді → самогубство Сибіли Вейн → відображення змін на портреті → убивство Безіла Холлуорда → шлях насолоди, розпусти й деградації, вплив на інших людей Доріана → самогубство Алана Кембела → знищення портрета і смерть Доріана Грея.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Словникова робота

Учитель. Ми матимемо справу з багатьма поняттями, значення яких і з'ясуємо за словниками.

Естетизм — 1) збірна назва літературно-мистецьких течій, які у своїх маніфестах і творах висувають на перше місце естетичні програми та естетичні особливості мистецтва («парнасці», символісти, «неокласици» та ін.); 2) філософська теорія, яка обстоює пріоритет мистецтва, його художню автономність, вічну красу і силу.

Естет — людина, яка звертає особливу увагу на естетичні явища, будує життя за принципами прекрасного.

Гедонізм (у перекладі з грецької — *насолода*) — філософсько-етичне вчення, за яким насолода є найвищим благом, сенсом життя.

Гедоніст — людина, яка живе, намагаючись отримати якомога більше насолоди від життя.

Парадокс — міркування, яке різко відрізняється від традиційного, загальноприйнятого, а іноді й суперечить здоровому глузду; інколи — різновид дотепу.

Денді — представник вищого світу з витонченими манерами, вишуканим одягом, який володіє знаннями з мистецтва та інших галузей, популярних у світському товаристві.

2. Виступ учнів із повідомленнями про виникнення задуму роману «Портрет Доріана Грея»; історію написання роману

3. Слово вчителя

Важливою художньою особливістю твору О. Уайльда є тісний зв'язок історії Доріана Грея з найвідомішими шедеврами світової літератури. Так, відомий мотив таємничої залежності долі людини від її портрета чи іншої речі, яка дає їй містичну владу над світом

і, у свою чергу, робить своїм рабом (О. де Бальзак «Шагренева шкіра» та ін.); мотив подвійного існування героя, який має одне — моральне — обличчя для людей і зовсім інше — огидне — для себе (проза Е. Т. А. Гофмана, Г. К. Андерсена та ін.); мотив «учитель» (точніше «лжевчитель») — учень (твори Аристофана, Бальзака та ін.).

Саме тому «Портрет Доріана Грея» нерідко називають «літературним романом».

Але письменник іде до створення особливого типу прози — «інтелектуального роману». Його ознаками є зосередженість персонажів на розв'язанні релігійних, філософських, естетичних проблем, а також «цитовання», що полягає у світовому запозиченні митцями різноманітних елементів текстів інших авторів, проте, на відміну від звичайного цитування, вони роблять у них зміни, необхідні для реалізації власного художнього завдання. Це переосмислення «чужих текстів» нагадує гру. «Інтелектуальний роман» О. Уайльда весь пройнятий складною морально-етичною проблематикою, а також питаннями, що стосуються культури в найширшому розумінні цього слова: крім літератури, тут ідеться про музику (Шуберт, Вагнер), живопис, ювелірне мистецтво, історію костюма, садівництво та ін.

О. Уайльд є новатором і в цьому: він поєднує «інтелектуальний роман» з елементами масової літератури (детективом, «сенсаційним романом», фантастикою).

Своєрідним є і стиль роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Передусім, це чудова мова з бездоганим синтаксисом та еквілібристикою слів. У творі багато описів чудових речей, екзотика коштовностей, блискуча мовна гра. Твір поглинає читача феєрверком думок, красою афоризмів, різкими контрастами.

4. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ♦ Визначте проблематику роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея».

Очікувані відповіді

- Співвідношення насолоди й моралі (етики й естетики).
- Роль і вплив краси в житті.
- Роль мистецтва.
- Добродесність і гріх.
- Добро і зло.

VI. Закріплення набутих знань, умінь та навичок

Аналітичне коментування

Учитель. Прокоментуйте висловлювання О. Уайльда й висловіть свою думку про те, як воно співвідноситься з романом «Портрет

Доріана Грея»: «...Мистецтво — не іграшка і не забаганка, а невідмінна передумова людського життя... Це наочне виховання моралі. Навчитися любити природу простіше за допомогою Мистецтва. Воно ушляхетнює кожну польову квітку. І хлопчина, що бачить, якою дивовижно прекрасною є пташка, вирізьблена з дерева чи намальована на полотні, можливо, не жбурне... каменюки в живого птаха. Нам необхідна духовність у повсякденному житті...»

VII. Домашнє завдання

Знати зміст твору, характеризувати його проблематику, жанрові та стильові особливості.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Найбільше в романі мене вразило...

УРОК № 64

Тема. Утілення різних форм естетизму в образах Безіла Холлуорда, лорда Генрі та Доріана Грея (за романом О. Уайльда «Портрет Доріана Грея»)

Мета: допомогти учням розкрити значення образів роману, утілення в них різних форм естетизму; розвивати навички аналізувати прозові твори, характеризувати героїв; висловлювати свої думки щодо порушених проблем; виховувати любов до літератури, мистецтва, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Людина — коваль свого щастя», — говорить народна мудрість. Так це чи ні, коли ми поглянемо на уайльдівських героїв? Можливо, є ще «ковалі», які із задоволенням експериментують,

підкоряють когось своїй волі та розуму, не замислюючись над наслідками й залишаючись «у тіні»? Про це ми й поговоримо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування вмінь та навичок

1. Робота в групах

I група характеризує образ лорда Генрі.

II група характеризує образ художника Безіла.

III група характеризує образ автора в романі.

Матеріали для роботи груп

I група. Лорд Генрі та його ідеї.

- «...Впливати на когось — це означає віддавати комусь власну душу».
- «Мета життя — розвиток власного «Я», «якби кожна людина проживала все своє життя повністю й цілковито, даючи вияв кожному почуттю, вираз кожній думці, втілюючи кожную свою мрію...»; «єдиний спосіб позбутися спокуси — піддатися їй»; «яскраві барви, краса, радість життя — ось що має викликати симпатії людини»; «горе — це бридке й відразливе, воно надто гнітить нас»; «співчуття болю — це страшенно щось нездорове»; «страх перед суспільством, що є основою моралі, страх перед Богом, що є таємницею релігії — ось що владарює нами»; «живіть своїм життям!.. Нічого не проминіть, шукайте завжди все нових вражень. І не бійтеся нічого».
- «Повністю реалізувати своє єство — ось для чого існує кожен із нас».
- «Новий гедонізм — ось що потрібно новому вікові»; «Єдина страшна річ на світі — нудьга — це єдиний гріх, за який нема прощення».

Висновок. Стверджуючи всездозволеність, лорд Генрі, на перший погляд, сам ніби нічого неморального не робить — не вбиває, не зраджує, не грабує. Але він отримує величезне задоволення від необмеженої влади над душею Доріана: «Та й самий вплив твій на іншу людину — як він зачаровує!» У Генрі Уоттона поєднуються байдужість, егоїзм із здоровим глуздом та обережністю, які не дають йому зіпсувати собі репутацію, зашкодити собі. Його називали «принцом парадоксу», і саме цим він привабив молоду людину й зміг на неї так вплинути.

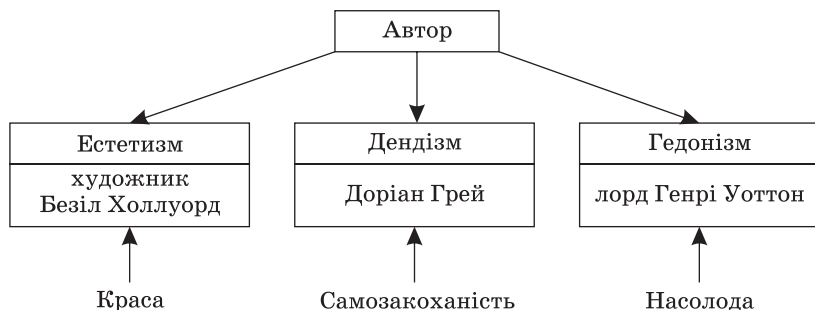
II група. Художник Безіл Холлуорд та його ідеї.

- «Усіма, хто має непересічний розум чи красу, правує фатум»; «краще не виділятися над своїм середовищем»; «за все, чим боги наділили нас, ми дорого заплатимо, заплатимо невимовними муками»; «покаятися ніколи не пізно»; «один тільки Бог бачить душу людську».
- «Митець повинен творити прекрасне, але не повинен у нього нічого вкладати зі свого власного життя. У нашу добу люди тлумачать мистецтво як різновид автобіографії. Ми втратили абстрактне почуття краси. Колись я покажу світові, у чому воно полягає, і хоча б здаля цього світ ніколи не побачить мого портрета Доріана Грея».

Висновок. Художник дуже тонко відчував прекрасне. Знаючи лорда Генрі, він не бажав його знайомства з Доріаном, адже не був упевнений у моральній стійкості того. Безіла називають «подвійним двійником», адже він певною мірою дублює долю самого автора і водночас відтіняє образ головного героя, є його запізнлим сумлінням. Останнє відвідування будинку Грея завершилося для Безіла трагедією: Доріан, розкривши йому страшну таємницю портрета і вважаючи його винним у всіх своїх бідах, убиває художника.

III група. Образ автора в романі.

О. Уайльд втілює свою філософію в кожному з головних героїв роману. Схематично це можна зобразити так:

Висновок. Відсутні відомості про те, чи є в романі «Портрет Доріана Грея» автобіографічні моменти. Через погляди О. Уайльда на мистецтво («Життя наслідує Мистецтво значно більше, аніж Мистецтво наслідує Життя»), мабуть, їх там і не може бути. І все ж, його естетика і всі її аспекти так чи інакше відбулися в образах дійових осіб роману. Герої твору розмірковують над тими самими проблемами, що й автор («взаємини» Мистецтва, Митця, Краси, Правди та ін.).

2. Повідомлення про роботу в групах

3. Проблемне питання

- ♦ Які думки автора висловлює (чи підтверджує) Сибіла Вейн? *(Тільки в Мистецтві краса. Доріану Грею Сибіла Вейн подобалася лише в різних театральних образах. Коли вона виявила справжні почуття і з'явилася в природному вигляді, то викликала тільки огиду в героя. Потім це привело дівчину до самогубства, але Доріан, за порадою друга, припинив думати про неї, адже страждання неестетичні.)*

V. Домашнє завдання

Характеризувати героїв роману за втіленням у них різних аспектів естетизму.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Моє зацікавлення... співчуття... осуд... викликали такі герої роману...

УРОК № 65

Тема. «Світло» і «темрява» долі Доріана Грея. Чи може краса бути «моральною» або «аморальною»?

Мета: допомогти учням розкрити образ головного героя, його ідейно-художні особливості, специфіку втілення; розвивати навички характеризування героїв, аналізування філософських та морально-етичних ідей, що в них утілені, уміння вести дискусії; виховувати любов до літератури, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

Краса душі надає чарівності навіть непоказному тілу, точнісінько так, як потворність душі покладає на найчудовішу статуру і на найпрекрасніші члени тіла якийсь особливий відбиток, який викликає в нас незрозумілу відразу.

Г. Лессінг

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. «Краса душі надає чарівності навіть непоказному тілу, точнісінько так, як потворність душі покладає на найчудовішу статуру і на найпрекрасніші члени тіла якийсь особливий відбиток, який викликає в нас незрозумілу відразу», — писав німецький філософ Г. Лессінг (*звернення до епіграфа уроку*). І це твердження якнайточніше відображає суть головного героя роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея», його духовну деградацію. Над проблемою «прекрасне-потворне» ми й працюватимемо сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування вмінь та навичок

1. Евристична бесіда

- ♦ Яким і ким був Доріан для Безіла до зустрічі з лордом Генрі?
- ♦ Зачитайте епізод про те, яким побачив Генрі портрет Доріана, прокоментуйте його.
- ♦ Яка мрія з'являється в юнака?
- ♦ Чим є мистецтво для головних персонажів твору?
- ♦ Чому портрет так вражає Доріана? Чому почуття радості в героя змінюється на почуття страху?
- ♦ За що Доріан покохав актрису Сибілу Вейн і чому швидко розчарувався в ній?
- ♦ Коли й чому у Грея виникло бажання сховати портрет?

2. Творчо-практична робота

- ♦ Зобразіть графічно (або словесно) сходинки падіння (деградацію особистості) Доріана Грея, зробіть висновки.

Очікувані відповіді

- Усвідомлення героєм своєї вроди, страх її втратити, а разом з цим — і любов людей, їх захоплення ним.
- Розрив із Сибілою Вейн, яку він покохав як актрису з її театральними мовою, жестами, костюмами, пристрастями, а не як реальну людину, дівчину.
- Захоплення книгою, що розбудила в ньому нездорові марення та мрії.
- Пересичення, розпуста.
- Убивство Безіла, доведення до самогубства Алана Кемпбела.

- Відчуття постійного страху, манія переслідування після зустрічі з братом Сибіли — Джеймсом Вейном.
- Убивство власної совісті, душі.

Висновок. Людина без совісті, без душі не може існувати. Духовний світ, замкнений на самому собі, бідний і не може розвиватися. Краса і злочин — поняття несумісні.

- ♦ Визначте зміни, художні деталі, що відбулися в «портреті-душі» Доріана Грея після його вчинків та дій.

Учинки й дії Доріана Грея	Егоїстичне ставлення до Сибіли Вейн	Убивство Безіла Холлуорда	Смерть Алана Кембела	«Пощада» Гетті Мертон	«Убивство» портрета — «душі»
Художні деталі — зміни в портреті-душі	Складка жорстоко-сті біля рота	Хтива по-смішка, огидна волога, червона й лискуча	Жахлива зіпсованість зсередини	Хитрувата лицемірна посмішка	Кров із пальців рук і нігніби крапала. Портрет господаря у блиску чарівної юності та вроди
Зміни зовнішності героя	Краса й пишність молодості	Розквіт краси й привабливості	Незмінно вродливий	Такий само молодий і красивий	Мрець у вечірньому костюмі, змарнілий, аж погляд вернуло

3. Проблемне питання

- ♦ Хто, на вашу думку, винен у трагедії Доріана Грея? Що є «світлом», а що — «темрявою» у його долі?

Очікувані відповіді

Перш за все, сам герой, адже у нього був вибір — «йти сходячками вниз чи вгору»; лорд Генрі, який прищепив юнакові — недовідченій людині, небезпечні думки, «розбудив» і «підігрів» темні пристрасті в його душі; суспільство, яке спостерігало за його моральним падінням; «отруйні» книги і та ін.

4. Міні-диспут «Чи може Краса бути «моральною» або «аморальною»?»

1) Вступне слово вчителя (або ведучого)

Ф. Достоевський говорив, що краса врятує світ. Герої О. Уайльда й сам автор у передмові так висловлюється про красу:

- «Краса є прояв Генія — та навіть вище за Генія»;
 - «Краса — це одна з великих істин світу»;
 - «Краса — поза всякими сумнівами, їй дано божественне право на верховенство»;
 - «Краса... не така тлінна, як Думка»;
 - «Для мене Краса є дивом із див».
- Стендаль писав, що «краса є лише обіцянкою щастя».
- То що ж таке Краса, як вона співвідноситься з Моральністю, Добром та іншими загальноприйнятими морально-етичними категоріями? (*Припущення учнів.*)

2) Складання «асоціативного куща» до слова «Краса»

Крилатість, казка, колорит, кульмінація

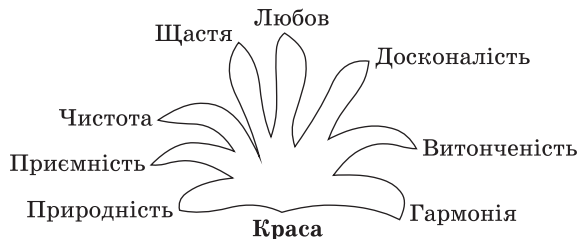
Радість, романтизм

Алюзія, аналогія

Сила, символ, синтез, стиль

Апогей

Примітка. Можливий також такий варіант «асоціативного куща».

3) Слово вчителя (або ведучого) з елементами бесіди

Як бачимо, поняття про красу й асоціації, пов'язані з цим словом, у кожного різні. Мабуть, не існує абсолютної краси. Це категорія відносна, для кожної епохи, нації, категорії вона може бути своя.

Згадаймо казку «Дюймовочка» — як Жук відрекомендував приятелям свою наречену і якою була їх реакція...

Отже, сама по собі краса не може бути ані моральною, ані аморальною. Зовнішність обов'язково пов'язана з внутрішньою сутністю, намірами й діями.

- Якщо вважати синонімами слова *вродливий, хороший, щасливий*, то чи може бути хорошою людиною, яка живе в гармонії із собою і в розладі з іншими хорошими людьми?
- Чи можна бути щасливим, коли навколо багато нещасних?

- ♦ Чи можна насолоджуватися життям, відмежовуючись від біди й проблем?

Над цими питаннями варто поміркувати ще не одноразово.

V. Домашнє завдання

Уміти характеризувати образ Доріана Грея, розмірковувати про співвідношення й значення краси та моралі в житті людей.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

- Образ Доріана Грея примусив мене замислитися над...

УРОК № 66–67

Тема. Специфіка вирішення теми кохання у романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Символіка образів твору.
(РМ) Дискусія «Чи можна вважати «Портрет Доріана Грея» «моральною» або «аморальною» книгою?»

Мета: допомогти учням розкрити специфіку зображення теми кохання в романі, символіку образів, її значення; розвивати мовлення, навички характеризування образів-персонажів та образів-символів; формувати вміння вести дискусію, обґрунтовувати свої думки; виховувати культуру спілкування, толерантність, естетичні смаки.

Оснащення: портрет письменника, видання його твору, ілюстрація до нього.

Тип уроку: розвиток мовлення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Англійський письменник кінця XIX — початку XX століття Оскар Уайльд у своєму інтелектуальному романі «Портрет Доріана Грея» порушує досить складні філософсько-естетичні й моральні проблеми, замислюючись над співвідношенням і роллю

краси та моралі в житті особистості. Про ці проблеми подискутуємо й ми сьогодні на уроці.

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Розвиток мовлення

1. Виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

Учитель. Дослідіть історію кохання Доріана й Сибіли Вейн. У чому специфіка його зображення?

Очікувані відповіді

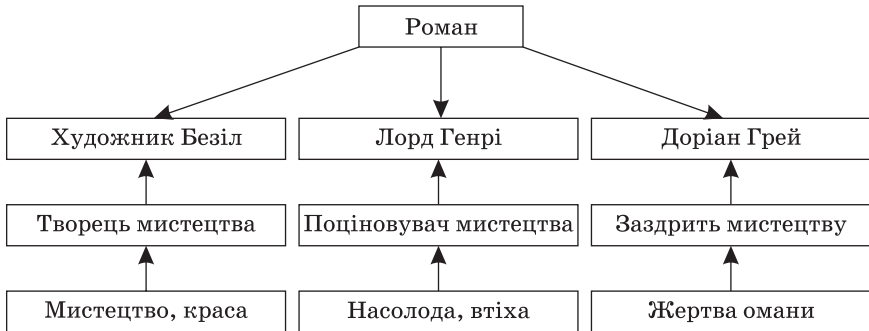
Доріан покохав не Сибілу, а те, що було втілено в її образі. Йому сподобалися Дездемона, Джульєтта та інші героїні, яких талановито, із пристрасстю грала актриса; її костюми, декорації. Тобто закохався в мистецтво та в Сибілу як його «інструмент». Коли дівчина покохала сама й не змогла грати чужі пристрассті, Доріанові вона стала нецікавою.

Юнак сподівається повернутися до Сибіли, шкодує, що обійшовся з нею жорстоко. Але був, мабуть, не дуже одвертим самим із собою, бо зміни на портреті не зникали. Грей, аналізуючи останню розмову із Сибілою, уважає, що в усьому винна вона, адже він так страждав. Його більше цікавлять власні почуття та розчарування. Доріан запитує себе: «Може, у мене немає серця?» І зізнається собі, що ця трагедія (самогубство дівчини) не вразила його душі.

Специфіка вирішення автором теми кохання полягає в тому, що, відповідно до своїх естетичних переконань (Мистецтво — найвища краса), герой любить не реальну дівчину, а театральне мистецтво в ній, кохає її як втілення майстерності акторської гри.

- ◆ Визначте символіку образів твору. (*Перш за все, це — портрет Доріана Грея.*)
- ◆ Як ви вважаєте, що символізує портрет Доріана Грея? (*Душу героя, його совість. Містичну силу, якій герой продав свою душу за вічну молодість і красу; вічне Мистецтво.*)
- ◆ З чим були пов'язані зміни в портреті? (*Із хибними, злочинними діями та вчинками героя*)
- ◆ Чому благородний учинок Грея не поліпшив зображення на портреті? (*Зміни в душі незворотні; відмова від того, щоб знеславити сільську дівчину — чи такий уже це благородний учинок?*)
- ◆ Чи можуть бути символами інші образи роману? Якщо так, то якими?
- ◆ Складіть схеми за образами-символами роману.

Очікувані результати

- ♦ Визначте основні риси стилю творчості письменника.

Очікувані відповіді

Для художнього світу О. Уайльда є характерними:

- художнє дослідження взаємин людини й мистецтва, естетики та моралі, краси та зла;
- зображення внутрішнього життя особистості не за допомогою ретельного психологічного аналізу, а крізь призму ідей, що нею керують, а також за допомогою символів, які позначають її психічні стани;
- особлива увага до процесу чуттєвого пізнання світу і зіставлення його результатів із усталеними нормами моралі, соціальної поведінки;
- наявність парадоксів через схильність письменника до сумнівів та заперечення очевидних істин;
- використання запозичених сюжетів, персонажів, образів (міфологічних або біблійних), які він нерідко іронічно переосмислює з точки зору сучасності;
- стильова довершеність мови, афористичність та підкреслена риторичність мови персонажів; яскрава метафоричність описів.

2. Дискутування за романом О. Уайльда

- ♦ Чи можна вважати «аморальною» книгою роман «Портрет Доріана Грея»?

Учитель. У романі О. Уайльда є згадка про «отруйну книгу», що так вплинула на головного героя і підштовхнула його до аморального способу життя, виправдання пороків. Тому, можливо, твір «Портрет Доріана Грея» також є такою книгою, як стверджували багато сучасників Уайльда?

Очікувані відповіді («за» і «проти»)

- «За». Абсолютизуючи красу, Мистецтво, показуючи привабливість пороку, богомного життя, автор викликає заздрість, бажання наслідувати, «спробувати все». Тому книга є «аморальною».
- «Проти». Звільняючи красу від моралі, автор показує, як таке звільнення діє на особистість. За скоєне Греєм розплачується портрет — уособлення душі героя. Чим бридкішими є вчинки, тим відразливішою стає душа. Урешті-решт, вони гинуть разом.
- Ані «за», ані «проти». Книга сама по собі не може бути ані «моральною», ані «аморальною». Усе залежить від того, як сприймає читач, що думає, що відзначає для себе. На підтвердження цього наведемо висловлювання філософів:
 - ♦ «Щоб запобігати усім гріхам і перемогти їх, передусім потрібно визнати, що корінь кожного гріха — у поганих думках. Ми всі — тільки наслідки того, що ми думаємо» (*Будда*);
 - ♦ «Визначає долю людини те, як вона розуміє себе» (*Торо*);
 - ♦ «Усе, що відбувалось у житті окремої людини і людських суспільств, мало початок у думці. І тому пояснення всього того, що відбувалося з людьми, — не в попередніх подіях, а в думках, що передують цим подіям» (*Л. Толстой*).
 - ♦ «Працюй над очищенням твоїх думок. Якщо у тебе не буде поганих думок, не буде й поганих учинків» (*Конфуцій*);
 - ♦ «Намагайся не думати про те, що вважаєш поганим» (*Епіктет*);
 - ♦ «Навряд чи є щось більш потрібне для знання, для спокійного життя і для успіху будь-якої справи, ніж уміння людини володіти своїми думками» (*Дж. Локк*).
 - ♦ Сам О. Уайльд вважав: «Немає книг моральних або неморальних. Є книги добре написані або погано написані».

3. Інтерактивна вправа «Займи позицію та обґрунтуй її»

- ♦ Чи можна вважати «аморальною» книгою роман О. Уайльда «Портрет Доріана Грея»?

Так

Ані «так», ані «ні»

Ні

Очікуваний висновок

Як бачимо, одностайної думки немає. Безсумнівним є одне: цей інтелектуальний роман вимагає значної праці розуму й душі читача; наштовхує на думку, що немає Краси абсолютної і вона невіддільна від Моралі.

V. Домашнє завдання

Підготуватися до контрольної роботи.

VI. Підбиття підсумків уроку**Інтерактивна вправа «Мікрофон»**

Продовжте речення:

- Найбільше на уроці мені запам'яталася робота...

УРОК № 68

Тема. (КР) Контрольна робота з теми «Роман ранньомодерністської доби»

Мета: виявити рівень знань, умінь та навичок учнів із метою контролю та корекції; поглибити знання з теми й систематизувати їх; розвивати пам'ять, зв'язне писемне мовлення, уміння характеризувати літературознавчі поняття, образи, висловлювати про них власну думку, проводити аналогії; виховувати любов до літератури, мистецтва, прагнення до самовдосконалення, естетичні смаки.

Оснащення: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь та навичок.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент****II. Оголошення теми й мети уроку.****Мотивація навчальної діяльності****III. Контроль і корекція знань, умінь та навичок****1. Інструктування перед виконанням тестових завдань****2. Написання контрольної роботи****Варіант I**

Початковий та середній рівні

(кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Про кого з героїв твору Е. Золя «Кар'єра Руґонів» ідеться в рядках: «Це була просто душа. Але благородна, що зупинилася на

- порозі храму, схилившись перед свічками, які здалеку здавалися їй зорями»?
- а) Сільвера;
 - б) М'етту;
 - в) Паскаля;
 - г) Антуана.
2. Події, описані Е. Золя в романі «Кар'єра Ругонів», відбуваються в:
- а) Парижі;
 - б) Руані;
 - в) Плассані;
 - г) Марселі?
3. Лорд Генрі з роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея» намагається вплинути на головного героя для того, щоб:
- а) розвинути в ньому почуття прекрасного;
 - б) удосконалити внутрішній світ юнака;
 - в) передати свій досвід, виховати послідовника;
 - г) *утілити на практиці власні ідеї, поставити «експеримент».*
4. Продовжте речення: «Натуралізм — це...»

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)

1. Схарактеризуйте образ із роману Е. Золя «Кар'єра Ругонів», який запам'ятався найбільше.
2. З'ясуйте символіку образів роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея».

Високий рівень (максимально — 4 бали)

Виконайте одне із завдань.

1. Напишіть невеликий твір-роздум за романом О. Уайльда «Портрет Доріана Грея»: «Чи є душа рівноцінною платою за вічну молодість?»
2. З огляду на теорію «натуралізму», історичні обставини й характери героїв, продовжте логічну історію П'єра Ругона та його дружини (за романом Е. Золя «Кар'єра Ругонів»).

(Усього — 12 балів)

Варіант II

Початковий і середній рівні (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Про кого з героїв роману Е. Золя «Кар'єра Ругонів» ці слова: «Революція 1848 року застала... [їх] насторожі: усі вони розлючені невдачами й готові були за горло схопити фортуна, хай би вона попалася їм на вузькій доріжці. Усі члени цієї сім'ї вичікували подій, як розбійники в засаді, що готові були кинутися на здобич?»

- а) Сім'ю Маккарів;
 - б) сім'ю Ругонів;
 - в) сім'ю Фука;
 - г) сім'ю М'єтти.
2. Хто з героїв роману Е. Золя «Кар'єра Ругонів» уперше відчув повагу до себе з боку людей і загинув із прапором у руках?
- а) Сільвер;
 - б) Паскаль;
 - в) М'єтта;
 - г) Антуан.
3. Зморшка жорстокості на портреті з'являється після того, як герої О. Уайльда Доріан Грей:
- а) дізнався про смерть Сибіли Вейн;
 - б) убив Безіла Холлурда;
 - в) спричинив смерть Алана Кемпбла;
 - г) почав вести нестримне розпусне життя.
4. Продовжте речення: «Інтелектуальний роман — це...»
Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 2 бали)
1. Схарактеризуйте образ із роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея», який запам'ятався найбільше.
2. З'ясуйте символіку образів роману Е. Золя «Кар'єра Ругонів» (червоного кольору, площі Св. Митра та ін.).
Високий рівень (максимально — 4 бали)
Виконайте одне із завдань.
1. Напишіть невеликий твір-роздум за романом О. Уайльда «Портрет Доріана Грея»: «Причини духовної деградації Доріана Грея».
2. Зважаючи на теорію натуралізму, історичні обставини й характери героїв, продовжте логічну історію синів П'єра Ругона та їхніх сімей (за романом Е. Золя «Кар'єра Ругонів»).
(Усього — 12 балів)

IV. Підбиття підсумків уроку

4. ПІДСУМОК

УРОК № 69

Тема. Узагальнення та систематизація матеріалу, вивченого впродовж навчального року

Мета: повторити, узагальнити й систематизувати вивчений впродовж навчального року матеріал, з'ясувати учнівські інтереси, читацькі уподобання; розвивати пам'ять, навички виокремлення головних рис, індивідуальних стилів письменників, уміння аналізувати твори, характеризувати героїв, висловлювати власне ставлення до них, проводити паралелі із сучасністю, реальним життям; виховувати любов до літератури, повагу до загальнолюдських цінностей, естетичні смаки.

Оснащення: «портретна галерея» письменників, виставка їх творів, узагальнювальні таблиці; учнівські ілюстрації.

Тип уроку: систематизація та узагальнення вивченого.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Світ художньої літератури різноманітний і майже неосяжний. Але кожна людина, яка прагне бути освіченою, повинна ознайомитися з «вершинами» — найвидатнішими письменниками світової літератури та їх творами. У цьому навчальному році ми здійснили мандрівку в XIX століття й, можливо, відкрили для себе, що деякі цінності не змінюються з часом, є цінностями вічними — любов, дружба, честь, порядність, доброта. І якими б різними не були люди, їм хочеться саме цього. Хто ж обирав інші для себе пріоритети — владу, багатство — неодмінно розчаровувався, зазнавав нищівної поразки. Сьогодні ми ще раз повернемося до творів, їх героїв, ідей, над якими розмірковували на уроках літератури, та спробуємо осягнути їх значення, естетичну привабливість із позицій людини XXI століття.

III. Оголошення теми й мети уроку

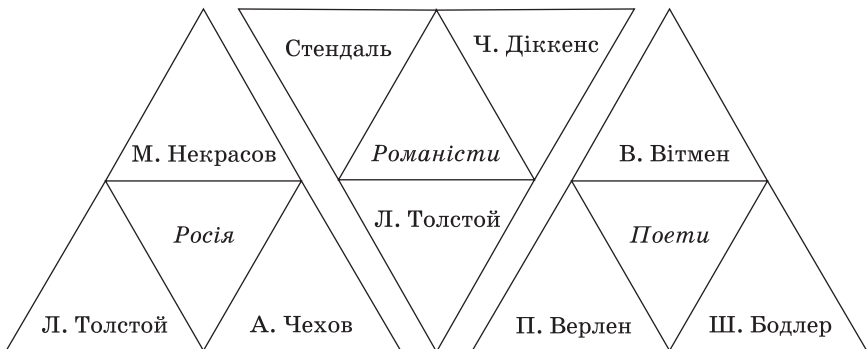
IV. Узагальнення та систематизація вивченого

1. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького та проблемного характеру

- ◆ Пригадайте, до яких країн ми мандрували, яких письменників і які твори вивчали.
- ◆ Поедняйте письменників та їхні твори.

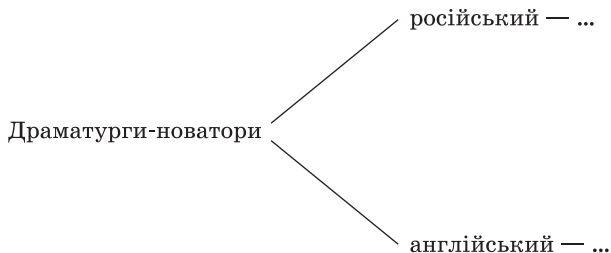
Ч. Діккенс	«Червоне і чорне»
О. де Бальзак	«Кар'єра Ругонів»
Ф. Достоевський	«Людина у футлярі»
Л. Толстой	«Гобсек»
Е. Золя	«Злочин і кара»
Стендаль	«Пригоди Олівера Твіста»
А. Чехов	«Анна Кареніна»
О. Уайльд	«Портрет Доріана Грея»
А. Рембо	«Поетичне мистецтво»
П. Верлен	«П'яний корабель»

- ◆ Знайдіть поняття, що об'єднує.

Примітка. Слова, написані курсивом, учні вписують самостійно.

- ♦ Розкажіть про свого улюбленого героя з літератури XIX століття (або підготуйте презентацію улюбленої книжки).
- ♦ Які літературні течії та напрями зіткнулися, поєдналися у XIX столітті? Чому письменники постійно перебували у пошуку?
- ♦ Продовжте речення:
 Верлібр — це... (*неримований нерівноскладовий вірш*).
 Верлібром писав... (*В. Вітмен*).
 Поетами-символістами є... (*П. Верлен, А. Рембо*)
 До психологічно-філософських романів належить... («*Злочин і кара*»)
 «Сімейний» роман написав... (*Л. Толстой*).
 Представником натуралізму є... (*Е. Золя*).

2. Міні-диспут «Чи може література XIX століття чогось навчити сучасну людину?»

3. Розв'язування кросвордів

Учитель. Розгадайте кросворд, заповнивши «драбинку» назвами літературних течій і напрямів XIX — початку XX ст.

				Е						И	З	М
			С							І	З	М
		Н								І	З	М
І										І	З	М
Н										И	З	М

(Відповіді: естетизм, символізм, натуралізм, імпресіонізм, неоромантизм)

Розгадайте кросворд, що складається з художніх прийомів та засобів, які ви вивчали впродовж навчального року.

ХІД УРОКУ¹**I. Організаційний момент****II. Оголошення теми й мети уроку.
Мотивація навчальної діяльності****III. Аналізування роботи учнів за рік****IV. Презентація творчого проекту****1. Представлення результатів роботи у творчому проекті
«Моє відкриття літератури» (або «Я та література»)***Аналізування результатів анкетування*

Примітка. Анкетування учнів проводиться впродовж 1–2 тижнів ініціативною групою, яка складається з учнів із високим рівнем навчальних досягнень.

Запитання анкетування

- ◆ Чому ти надаєш перевагу — читанню книг чи перегляду кінофільмів?
- ◆ Скільки книжок читаєш?
- ◆ Книгам якої тематики надаєш перевагу (крім тих, що за програмою)?
- ◆ Чи цікавишся ти поезією і якою саме (класичною, сучасною)?
- ◆ Чи прислухаєшся ти до слів сучасних популярних пісень? Якої ти думки про їх зміст?
- ◆ У чому ти вбачаєш «плюси» й «мінуси»: а) читання художньої літератури; б) перегляду кінофільмів за класичними творами?
- ◆ Чи примушують тебе переживати, замислюватися класичні художні твори? Чи допомагають вони тобі в житті?

2. Інтерактивна вправа «Коло ідей»

- ◆ Висловіть свою думку з питання: «Що сучасна молода людина може відкрити для себе в літературі минулих століть?»

3. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- ◆ Продовжте речення: «Упродовж цього навчального року на уроках світової літератури я відкрив для себе...»

¹ Учитель може застосувати наведені далі етапи уроку на власний розсуд повністю або частково (або у будь-яких комбінаціях) залежно від рівня навчальних досягнень учнів.

4. Вікторина-інсценівка «Упізнай героя»

- ♦ Дівчина в плащі з червоною підкладкою, з прапором у руці, яка вперше відчула повагу громади. (*М'єтта з роману Е. Золя «Кар'єра Ругонів»*)
- ♦ Високий худий юнак з інтелігентним обличчям у дуже поганому одязі й з петлею під полою. (*Родіон Раскольніков із роману Ф. Достоевського «Злочин і кара»*)
- ♦ Жінка, яка заради коханого залишила сім'ю та сина. (*Анна Кареніна з однойменного роману Л. Толстого*)
- ♦ Чоловік, який помер напівголодним у холодному домі, маючи незлічені багатства. (*Гобсек з однойменної повісті О. де Бальзака*)
- ♦ Французький юнак, який перейнявся ідеями революції і віддав за них життя. (*Сільвер із роману Е. Золя «Кар'єра Ругонів»*)
- ♦ Поет, який возвеличив абетку до філософської узагальненої картини світу. (*А. Рембо*)
- ♦ Птах — символ поета, величного в небі й безпомічного на землі. (*Альбатрос з однойменної поезії Ш. Бодлера*)
- ♦ У кого «та тихо серце плаче»? (*У П. Верлена*)
- ♦ Дві пані, які виявили найбільшу любов до коханого тільки після його смерті. (*Пані де Реналь і Матильда де Ла-Моль*)
- ♦ Історія хлопчика починається жакливо, а завершується щасливо. (*«Пригоди Олівера Твіста» Ч. Діккенса*)
- ♦ «Листя трави» — це єдина й найвідоміша збірка... (*В. Вітмена*)
- ♦ Для героїв якого твору краса була возведена в абсолютний культ? (*О. Уайльд «Портрет Доріана Грея»*)

5. Упізнавання та коментування ілюстрацій до вивчених творів, фрагментів кінофільмів, музичних творів

6. «На мене чекають...» (ознайомлення зі списком літератури для читання в 11-му класі)

7. Складання, випуск, презентація стіннівок, колажів, коміксів, кліпів, рекламних роликів та ін. за обраною тематикою (наприклад, реклама історичних творів та ін.)

Примітка. Учні об'єднуються в групи за літературними інтересами та виконують творчу роботу.

Приклад покадрового рекламного ролика:

- людина з жовтим (золотистим) кольором обличчя ступає важкими брудними черевиками по світлих пухнастих килимах;
- світські красуні пообіч намагаються усміхнутися;

- голос за кадром: «Це не реклама хімчистки чи нового пилососа. Це Доля, Фатум, невідворотність того, хто своїм кумиром обрав його...»;
- чоловік задоволено пересипає з руки в руку золоті монети;
- голос за кадром: «Читайте повість «Гобсек» Бальзака — і вам не страшною буде влада золотого тільця».

8. Виразне читання напам'ять віршів улюблених поетів XIX століття (наприклад, Верлена, Бодлера, Вітмена, Рембо та ін.)

9. Читання власних творів (есе, віршів, оповідань)

V. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Побажання»

Учні висловлюють одне одному добрі побажання на майбутнє за «ланцюжком» (або в колі).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Борщевский Ф. М.* Изучение творчества Н. А. Некрасова. — К. : Радянська школа, 1988.
2. *Волощук Є.* Зарубіжна література. Хрестоматія : посібник для 10 класу. — К. : Вид. дім «Світ знань», 2004.
3. *Ги де Мопассан.* Собрание сочинений. — М., 1992. — Т. 1.
4. *Гузь О.* Изучение-осмысление романа Ф. Достоевского «Преступление и наказание» в свете концепций М. Бахтина // Зарубіжна література. — 2007. — № 37–38. — С. 3–47.
5. *Зарубіжна література* / за ред. О. С. Чиркова. — К. : Вежа, 1999.
6. *Звизняцьковський В. Я., Свербілова Т. Г., Чебанова О. Є.* Світова література. 10 клас. — К. : Освіта, 2010. — 208 с.
7. *Коваленко О. В.* Постаць Наполеона в історії людства та світової літератури. Інтегрований урок-семінар. 10 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. — 2004. — № 3. — С. 24–27.
8. *Корпань Т.* «Пігмаліон» — зразок драми-дискусії // Зарубіжна література. — 2008. — № 16.
9. *Марченко О. С.* Тема «Роман Оскара Вайльда «Портрет Доріана Грея» — віддзеркалення епохи декадансу в проектній діяльності // Зарубіжна література в школі. — 2007. — № 15–16. — С. 38–51.
10. *Методичні рекомендації щодо вивчення світової літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2010–2011 навчальному році (лист МОН від 21.08.2010 р. № 1/9-580) / К. В. Таранік-Ткачук, С. Л. Фоміна, І. Г. Ціко.* — http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average/metod_rek
11. *Мещеряков М. І., Теміз Я. В., Халімон Є. В.* Зарубіжна література в схемах і таблицях. 5–4 кл. — Х. : Гімназія, Країна мрій, 2002.
12. *Мухін В. О.* Вивчення зарубіжної літератури. 10 кл. Авторський урок. — Х. : Ранок ; Веста, 2002.
13. *Назарець В. М., Васильєв Є. М., Пелех Ю. В.* Система образів роману Л. Толстого «Війна і мир» // Зарубіжна література в школах України. — 2005. — № 10. — С. 13–18.
14. *Некрасов Н. А.* Избранное. — М. : Худ. лит., 1975.

15. *Петренко Л. А.* Проблема духовної деградації головного героя в романі Оскара Вайльда «Портрет Доріана Грея» // Зарубіжна література в школі. — 2005. — № 13–14. — С. 30–32.
16. *Прокаев Ф. И., Долганов И. В., Кучинский Б. В.* Зарубежная литература в школе. — К. : Радянська школа, 1987.
17. *Пронкевич О. В.* Зарубіжна література XIX ст. — К. : Педагогічна преса, 2004.
18. *Розанова Л. А.* О творчестве Некрасова. — М. : Просвещение, 1988.
19. *Середа Л. М.* Матеріали до вивчення роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея» // Зарубіжна література в школі. — 2009. — № 11–12. — С. 31–36.
20. *Сукач Л.* Париж розповідає. Матеріали до уроку — заочної подорожі. 9 кл. // Зарубіжна література. — 2008. — № 5. — С. 17–20.
21. *Теплинский М. В.* Изучение творчества А. П. Чехова в школе. — К. : Радянська школа, 1985.
22. *Терещенко М. Є.* Література на межі XIX–XX ст. 10 кл. // Зарубіжна література в школах України. — 2005. — № 10. — С. 55–60.
23. *Томилина Т.* Благо смешано со злом. По роману Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание». 10 кл. // Зарубіжна література. — 2007. — № 15–16.
24. *Чехов А. П.* Пьесы. — Л. : Детская литература, 1989.
25. *Шутько Р. Б.* Джордж Бернад Шоу // Джерело педагогічної майстерності. Зарубіжна література : науково-методичний бюлетень. Вип. № 2. — Х. : ХОНМІВО, 2002.

Навчально-методичний посібник

Серія «11-річна школа»

ПАРАЩИЧ Валентина В'ячеславівна

УСІ УРОКИ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

10 клас (академічний рівень)

Головний редактор *В. С. Голяковська*

Технічний редактор *О. В. Лебедева*

Комп'ютерне верстання *Є. С. Островський*

Підп. до друку 13.01.2011. Формат 60×90/16. Папір газет.
Гарнітура Шкільна. Друк офсет. Ум. друк. арк. 17,0. Зам. № 11—01/17—05.

ТОВ «Видавнича група “Основа”».

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007.

Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 731-96-32. E-mail: zl@osnova.com.ua

Віддруковано з готових плівок ПП «Тріада+»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1870 від 16.07.2007.

Харків, вул. Киргизька, 19. Тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15.

